

Kielelliset vaikuttamiskeinot
Tasavallan presidentti Martti Ahtisaaren
EU-puheissa

Puheviestinnän
pro gradu -tutkielma
Kevät 1999

Mari Teittinen
Viestintätieteiden laitos
Jyväskylän yliopisto

Tiedekunta HUMANISTINEN	Laitos VIESTINTÄTIETEIDEN
Tekijä Teittinen, Mari Anneli	
Työn nimi Kielelliset vaikuttamiskeinot Tasavallan presidentti Martti Ahtisaaren EU-puheissa	
Oppiaine Puheviestintä	Työn laji Pro gradu -tutkielma
Aika Kevät 1999	Sivumäärä 173 sivua + liite 13 sivua
<p>Tiivistelmä - Abstract</p> <p>Tutkimuksen tavoitteena on selvittää tasavallan presidentti Martti Ahtisaaren EU-puheissaan 1994 käyttämiä kielellisiä vaikuttamiskeinoja. Tutkimuksessa tarkastellaan kielen valtaa ja retorisuutta kriittisen diskurssianalyysin ja retorisen lähestymistavan avulla. Puheiden kielellisiä vaikuttamiskeinoja tarkastellaan argumentoinnin, puheiden rakenteen, retoristen kuvioiden ja metaforien kannalta. Konkreettisten kielellisten keinojen lisäksi tutkitaan myös sitä, mistä puheissa puhutaan, keneen tai mihin vedotaan sekä kenelle puhutaan. Tarkastelussa lingvistinen tutkimus on pyritty kytkemään sosiaaliseen ja kulttuuriseen analyysiin. Tutkittavia puheita on kuusi, ja niistä puolet on esitetty kotimaassa, puolet ulkomailla. Kaikkien puheiden pääteemana voidaan pitää Euroopan unionia ja sen kehittämistä. Erilaisten käsittelytapojen avulla on pyritty päätelemään presidentin retorista tyyliä. Tutkimuksessa havaittiin, että presidentin retorinen tyyli vaihtelee puheittain ja tilanteittain. Toiset puheista olivat muita suostuttelevampia, mikä näkyi esimerkiksi tunteisiin vetoavan aineksen määrässä. Kaikille puheille tyypillistä oli positiivinen suhtautuminen tulevaisuuteen sekä muutoksen ymmärtäminen positiiviseksi voimaksi. Presidenttiyttä voidaan pitää ainakin vielä retorisena instituutiona, jonka vallan ja vaikuttamisen välineitä ovat puheet. Juuri puheiden avulla presidentti vaikuttaa kansaan ja yhteiskuntaan. Kuitenkin tulevaisuudessa muuttuva mediakulttuuri ja viestintäyhteiskunta tulevat todennäköisesti aiheuttamaan haasteita ja muutoksia myös poliittiselle viestinnälle sekä presidenttiretoriikalle.</p>	
Asiasanat	Poliittinen viestintä, vaikuttaminen, kriittinen diskurssianalyysi, retoriikka, presidenttiretoriikka, argumentointi
Säilytyspaikka	Jyväskylän yliopisto/Tourulan kirjasto
Muita tietoja	Suomen kielen sivulaudaturtyö

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 TUTKIMUKSEN TAUSTA	5
2.1 Kielellinen valta ja vaikuttaminen	5
2.2 Kriittinen diskurssianalyysi ja intertekstuaalisuus	11
2.3 Retorinen lähestymistapa	16
2.4 Argumentointi	23
2.4.1 Argumentointi ja argumentti käsitteenä	23
2.4.2 Välttämättömyysretoriikka ja propositionaaliset asenteet	31
2.4.3 Tunteisiin vetoaminen	33
3 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT	36
3.1 Presidenttiretoriikka	36
3.2 Presidentin puhe tutkimuskohteena	43
3.2.1 Tasavallan presidentti Martti Ahtisaari	43
3.2.2 Puheen valmistamisprosessi	46
3.3 Tutkimusaineisto	47
3.4 Tutkimuskysymykset ja -tavoitteet	50
4 PRESIDENTIN PUHEIDEN KIELELLISET VAIKUTTAMISKEINOT	52
4.1 Puheiden argumentointi	52
4.1.1 Argumentointianalyysimalli	52
4.1.2 Puheiden analyysi argumentointianalyysimallin mukaan	56
4.2 Puheiden rakenne	91
4.2.1 Puheiden kokonaisrakenteen tarkastelu	91

4.2.2 Puheiden aloitukset ja lopetukset	102
4.2.3 Subjektien semanttiset roolit	109
4.3 Puheiden retoriset kuviot	112
4.4 Puheiden metaforat	119
4.4.1 Metafora käsitteenä	119
4.4.2 Puheiden metaforien tarkastelu	123
5 DISKUSSIO	139
5.1 Presidentti Martti Ahtisaaren retorinen tyyli	139
5.2 Presidentin puheiden yleisöt	145
5.3 Vallan konstruoiminen presidentin puheista käsin	148
5.4 Presidenttiretoriikan uudet haasteet	151
6 TUTKIMUKSEN ARVIOINTIA	155
KIRJALLISUUS	
LIITE 1	

1 JOHDANTO

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan Suomen tasavallan presidentti Martti Ahtisaaren puheiden kielellisiä vaikuttamiskeinoja kielen vallan ja retorisuuden näkökulmasta. Tutkittavia puheita on kuusi, ja ne kaikki on esitetty 1994. Kolme puheista on pidetty ulkomailla, kolme kotimaassa. Kaikki puheet ovat ns. EU-puheita: niiden kaikkien pääteemana on Euroopan unioni, siihen liittymisen ja sen laajenemisen tärkeys. Tarkoituksena on kielellisten vaikuttamiskeinojen ohella tarkastella myös EU-puheiden argumentoinnin kehitystä. Aineiston ensimmäinen puhe on presidentin virkaanastumispuhe 1.3.1994 ja viimeinen puhe on pidetty Berliinissä 23.11.1994. Tuona aikana Suomi päätti liittyä Euroopan unioniin.

1990-luvun alussa Suomea vaivasi syvä lama: Suomen tie ”Pohjolan Japanina” katkesi, ja kansantalouden kokonaistuotanto romahti. Työttömyys saavutti 1993 haamurajan: jopa 20 % työvoimasta oli työttömiä. 90-luvun alussa Suomessa vallitsi myös pankkikriisi, kun pankkien vakavaraisuus heikkeni dramaattisesti riskiluottojen ja kasinotalouden vuoksi. Suurtyöttömyys ja pankkikriisi aiheuttivat valtiontalouteen valtavan vajeen. Vaikka vienti alkoi 1993 taas vetää, työttömyys ei kuitenkaan merkittävästi alentunut. (Nevakivi 1996, 305–307; Niiniluoto 1994, 25–27; Kortteinen 1994, 111–113; Hokkanen 1994, 206–208.)

Suomi oli pysytellyt varsin kauan integraatioyhteistyön ulkopuolella. Vielä 1980-luvun puolivälissä Suomessa oltiin varsin yksimielisiä siitä, ettei maa voi liittyä Euroopan unioniin, koska unionia pidettiin ylikansallisena poliittisena toimijana, mikä ei Ruuskan (1998, 286) mukaan sopinut Suomen silloiseen identiteettikonstruktioon. Liittyminen Euroopan unioniin käsitettiin puolueettomuuden menettämiseksi.

Euroopan neuvostoon Suomi liittyi vasta 1989. Jäsenyysneuvottelut Euroopan yhteisön kanssa aloitettiin kuitenkin helmikuussa 1993. Vaikeimmiksi kysymyksiksi tiedettiin jo etukäteen maatalouden ja aluepolitiikan tukiaiset. Neuvottelut kuitenkin etenivät, vaikka tavallinen kansa ei tiennyt Euroopan unionista kovinkaan paljon ennen liittymistä. Nevakiven (1996, 318) mielestä suomalaiset tuntuivat etsivän integraatiosta lähinnä turvallisuutta, mutta he eivät kuitenkaan olleet valmiita luopumaan sitoutumattomuudestaan ulkopolitiikassa ja itsenäisestä puolustuksestaan. Samaan aikaan jäsenyysneuvottelut olivat aloittaneet Suomen kanssa Ruotsi ja Itävalta. (Räsänen 1997, 12; Hämäläinen & Ovaska 1998, 89–91.)

1994 oli historiallinen vuosi. Presidentti valittiin ensimmäistä kertaa suoralla kansanvaalilla. Martti Ahtisaari voitti Elisabeth Rehnin presidentinvaalien toisella kierroksella, ja Suomi sai uuden, järjestyksessään kymmenennen presidentin. Suomi ja Euroopan unioni sopivat jäsenyyden ehdoista, ja liittymissopimus EU:hun kirjoitettiin 23.6.1994. Itävalta oli tuolloin jo hyväksynyt EU-jäsenyyden. Historiallista oli myös äänestys EU:hun liittymisestä: suomalaiset eivät olleet koskaan aikaisemmin äänestäneet ulkopolitiikasta. Ulkopolitiikasta oli siihen asti päättänyt joko Ruotsin kuningas, Venäjän tsaari, Suomen presidentti tai ulkomaat. Kansanäänestyksessä 16.10 Suomen jäsenyysopimus hyväksyttiin luvuin 56,9%–43,1%. Kuukautta myöhemmin eduskunta hyväksyi EU-jäsenyyden äänin 125–45. Viittä päivää aiemmin myös Ruotsissa oli hyväksytty EU-jäsenyys kansanäänestyksessä. Joulukuun alussa presidentti vahvisti jäsenyysopimukset. 1.1.1995 Suomesta tuli Euroopan unionin 14. jäsenvaltio ennen Itävaltaa ja Ruotsin jälkeen. (Räsänen 1997, 12; Hämäläinen & Ovaska 1998, 100–116, 163.)

Presidentillä on Suomessa tärkeä merkitys. Hän toimii edustuselimenä eduskunnan lisäksi. Suomi lukeutuu Ranskan ohella puolipresidentiaaliisiin järjestelmiin kuuluvaksi valtioksi, jossa presidentillä on varsin suuret

valtaoikeudet verrattuna muihin parlamentaarisiin valtioihin. Suomalaisessa presidentti-instituutiossa näkyy Jyrängin (1987, 16) mukaan autoritäärinen juonne, jonka taustalla vaikuttaa hegeliläinen valtiokäsitys. Presidentti on nähty 40-luvulta saakka kansakunnan mielipiteen tulkkina, kansallisen edun puhemiehenä, oikean ulkopoliittisen linjan ilmaisijana ja takaajana sekä taloudellisen yhteisedun puolustajana. Presidentti on edelleen valtiollinen päätöksentekijä sekä valtion symboli ja yleinen yhteiskunnallinen vaikuttaja. Presidentin toiminnassa valtioneuvoston ulkopuolella korostuvat entistä enemmän julkiset esiintymiset, kuten puheet ja vierailut. (Nousiainen 1989, 217–231.)

Nousiainen (1989, 228) mukaan presidentin julkisten esiintymisten määrä ja merkitys on maailmansodasta lähtien kasvanut ja niiden persoonallinen sävy korostunut. Hänen mukaansa presidentin valta on henkilökohtaistunut ja presidentistä on tullut yhä selvemmin keskeinen poliittinen voimatekijä. Suomessa on ollut tyypillistä luottaa yhteen ainoaan oikean mielipiteen ilmaisevaan auktoriteettiin, mikä Jyrängin mukaan on luonut näennäisturvallisuutta. Presidentin esittämät ratkaisut nähdään luonteeltaan usein vähemmän poliittisina kuin esimerkiksi eduskunnan ratkaisut, mihin voi olla syynä muun muassa juuri se, että presidentti mielletään yleisen edun ilmaisijaksi. (Jyränki 1987, 13–18; Nousiainen 1989, 217–231.)

Eduskunnan ja presidentin välillä on ollut ristiriitaa ulkopoliitiikan ja päätöksentekojärjestelmän suhteista. Presidentti on halunnut säilyttää johtajuuden erityisesti ulkopoliitiikan alalla, kun taas hallitus on halunnut pääministerin vastaamaan suuremmassa mittakaavassa EU-asioista ja ulkopoliitiikasta. Presidentin valtaoikeuksien kaventaminen on ollut puheenaiheena jo ennen Ahtisaaren presidenttikautta. Ruostetsaaren (1995) mukaan ennen lamavuosia 1991–1994 julkisessa keskustelussa haluttiin vahventaa parlamentarismia kaventamalla presidentin valtaoikeuksia. Lamavuodet puolestaan aiheuttivat kaipuuta vahvan presidenttiyden suuntaan. Tänä keväänä asia on ollut taas pinnalla entistä enemmän.

Eduskunnan tekemässä perustuslakiuudistuksessa presidentin valtaoikeuksia halutaan kaventaa varsin paljon. Presidentin aseman kannalta suurimmat muutokset koskevat pääministerin valintaa sekä hallituksen muodostamista. Niissä presidentille ei haluta antaa enää sananvaltaa, mikä näkyy tavalliselle kansalle presidentin sisäpoliittisen vallan kaventumisena. Myös ulkopoliittikan suhteen presidentin roolia halutaan sitoa parlamentaarisempaan suuntaan ja yhteistoimintaan hallituksen kanssa. (Tiihonen 1994, 30–33; Pennanen 1999; Hautamäki & Mälsä 1999; Nordicum 1995, 11.)

Näistä lähtökohdista käsin on mielenkiintoista lähteä tarkastelemaan presidentin puheiden kielellisiä vaikuttamiskeinoja. Työssä pohditaan myös kielen valtaa tai tässä tapauksessa pikemminkin vallan kieltä. Poliittisen kielen sanotaan olevan auktorisoitua kieltä, ja tässä tutkimuksessa pyritään selvittämään, millä tavoin se näkyy kielen tasolla. Vallan kieltä lähestytään useista näkökulmista erilaisten viestintään ja lingvistiikkaan liittyvien teorioiden ja tarkastelutapojen avulla, mikä antaa tutkimukselle paremmat mahdollisuudet pyrkiä kokonaisvaltaisempaan analyysiin.

Presidentin puheilla on suuri merkitys yhteiskunnassa. Denton ja Hahn (1986) kuvaavatkin presidenttiyttä retoriseksi instituutioksi. Juuri puheidensa avulla presidentti johtaa maataan ja pyrkii vaikuttamaan kansaan ja yhteiskuntaan. Puheittensa avulla presidentti voi muun muassa vaikuttaa suoraan kansalaiskeskusteluun esimerkiksi nostamalla niissä tiettyjä teemoja esille. Tässä tutkimuksessa tarkastellaan kielellisen viestinnän välityksellä tapahtuvaa presidentiaalista vallankäyttöä ja vaikuttamista erityisesti retorisesta näkökulmasta käsin. Presidentin puheiden vaikuttavuutta tarkastellaan muun muassa argumentoinnin, puheiden rakenteen, retoristen kuvioiden sekä metaforien kautta. Konkreettisten kielellisten keinojen lisäksi selvitetään myös sitä, mistä puheissa puhutaan, keneen tai mihin vedotaan sekä kenelle puhutaan. Toisin sanoen puheiden tematiikka, arvomaailma sekä yleisöt ovat myös tutkimuskohteina.

2 TUTKIMUKSEN TAUSTA

2.1 Kielellinen valta ja vaikuttaminen

Valta ja vaikuttaminen liittyvät olennaisina piirteinä jokaisen ihmisen arkielämään. Erityisen tärkeää valta on kuitenkin poliittisessa elämässä. Paloheimon ja Wibergin (1997, 51–52) mukaan vallankäyttö on poliittisen toiminnan ytimenä. Poliitikko on jatkuvaa valtataistelua. Valtaa tavoitellaan pyrittäessä toteuttamaan omia tavoitteita ja saavuttamaan omia päämääriä. Valta tarkoittaa myös kykyä aikaansaada asiantiloja. Niin asioiden muuttaminen haluttuun suuntaan kuin myös niiden ennallaan pysyttäminen on vallankäyttöä. Poliittiset instituutiot ovat keskeisiä poliittisia areenoita. Valta ei ole kuitenkaan ole jollekulle ihmiselle kuuluva ominaisuus, vaan se on pikemminkin ihmisten välinen suhde. Jokaisen valta on aina sidoksissa tilanteisiin, joissa hän toimii.

Viestinnällisen näkökulman vallan määrittelyyn tuovat Denton ja Hahn (1986, 157), joiden mukaan valta koostuu mahdollisuudesta, toiminnasta sekä vuorovaikutusmalleista. Vallankäyttöön suuntautunut käyttäytyminen on heidän mukaansa toimintaa saavuttaa, säilyttää sekä lisätä omaa valtaansa. Hyvärinen mukaan yksi politiikan paradokseja on juuri se, että meillä kaikilla on valtaa. Hänen mielestään ihmisellä täytyy olla tietty valta toimiakseen, kieltäytyäkseen tai ollakseen ihminen siinä merkityksessä, miten se yleensä ymmärretään. (Hyvärinen 1995, 23.)

Valtaa ei voi määritellä yksiselitteisesti. Vallalla tarkoitetaan erilaisia asioita riippuen siitä, kuka puhuu. Puhujat määrittelevät sen aina uudelleen. Hyvärinen pitää pahana epäkohtana sitä, että toiminta yleensä nähdään pelkästään vallan tuotoksena. Toimintaan kuitenkin liittyy samanlainen arvaamattomuus ja moniselitteisyys kuin valtaankin, koska toimija ei voi olla varma tekojensa seurauksista. (mts.)

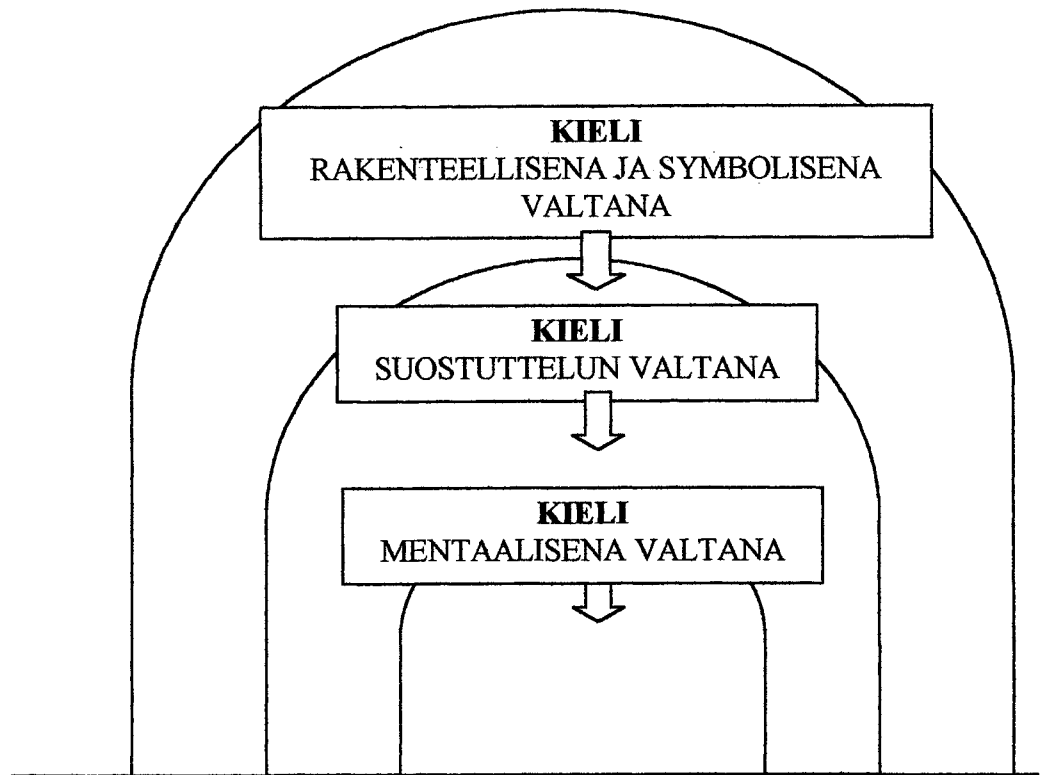
Valtaa voidaan käyttää eri tavoin. Paloheimon ja Wibergin (1997, 55) mukaan valtaa voidaan käyttää rankaisemalla ja rangaistusuhkauksilla, palkitsemalla, käyttämällä auktoriteettiasemaa, sosiaalistamalla ihmisiä tiettyihin normeihin ja uskomuksiin muun muassa propagandan ja indoktrinaation avulla sekä säätämällä lakeja tai hyväksymällä organisaatioille sääntöjä (Ks. myös Jansson 1990, 116–121). Poliittisessa maailmassa hyödynnetään edellisistä vallankäyttötavoista erityisesti auktoriteettiaseman käyttämistä ja ihmisten sosiaalistamista. Suoranaisia rangaistuksia, kuten instituutioista erottamista, käytetään harvoin.

Propagandalla tarkoitetaan poliittista kieltä, jolla pyritään vaikuttamaan ihmisiin. Se on yleensä harkittua yksipuolisten väitteiden esittämistä, millä halutaan muuttaa käyttäytymistä. Esimerkiksi poliittisissa ohjelmissa voidaan havaita välillä pyrkimyksiä esittää harkittuja yksipuolisia väitteitä tarkoituksena vaikuttaa ihmisiin. Erityisesti sotien aikana propagandaa käytetään tietoisesti hyväksi. Toisen maailmansodan aikana käytetty propaganda on jättänyt syviä muistoja kansoihin Euroopassa. Indoktrinaatio puolestaan tarkoittaa piilovaikuttamista, jonka tarkoituksena on vahvistaa kannattajien käsityksiä (Ukkola 1991, 11.) Tällaista piilovaikuttamista on voinut havaita itse kukin esimerkiksi eduskuntaehdokkaiden vaalimainoksissa tänä keväänä.

Apostel (1980, Maierin 1991, 110–111 mukaan) määrittelee myös konkreettisia vallan muotoja. Hänen mukaansa voidaan erotella paitsi fyysisen voimaan, pakkoon, statukseen ja auktoriteettiin tai arvoon perustuvan vallan lisäksi karisma sekä argumentatiivinen valta, jolla hän tarkoittaa vaikuttamista argumentoinnin kautta. Argumentointiin liittyy läheisesti vallan käsite. Maierin mukaan argumentointiin osallistuminen tarkoittaa ensisijaisesti hyväksymisen tai erimielisyyden osoittamista muiden osallistujien lausuntoihin. Argumentointi on hänen mukaansa sosiaalista toimintaa, jossa ilmenee erilaisia vallan muotoja, kuten statusvaltaa.

Kieli mahdollistaa sosiaalisen kanssakäymisen, ja se integroituu samalla kulttuuriin. Me ikään kuin synnymme kieleen ja sen kertomiin yhteiskunnallisiin suhteisiin. Kielessä ilmaistut symboliset ilmaukset luovat sosiaalisia siteitä yksilön ja ryhmän välille. Kieli voidaanakin ymmärtää kulttuuriseksi ja poliittiseksi ohjausjärjestelmäksi. Se samalla yhdistää ja erottaa, joten sillä selvästi on poliittinen merkityksensä. Mälkiän mukaan kielen käyttö kytkeytyy sosiaalisessa kontekstissa usein yksilöiden ja ryhmien välisten sekä ryhmän sisäisten valta- ja vuorovaikutussuhteiden luontiin, ylläpitämiseen ja vahvistamiseen, minkä vuoksi kielen ja kielellisten ilmaisujen taustalla on aina sosiaalisten valta- ja vaikutussuhteiden monimutkainen verkosto. (Mälkiä 1997, 19; Pekonen 1991a, 42.)

Mälkiä jakaa kielen vallan neljään osa-alueeseen: mentaaliseen, suostuttelun, rakenteelliseen ja symboliseen valtaan (ks. kaavio 1). Kielen mentaalinen tai käsitteellinen valta luo, jäsentää sekä rakentaa kielen sosiaalista todellisuutta ja se on yleensä opittua ja perittyä. Se siis omaksutaan kielen oppimisen kautta. (Mälkiä 1997, 23–32.) Suostuttelun valta täydentää mentaalista valtaa. Suostutteleva puhuminen on hyvin yleisökeskeistä toimintaa. Gricen ja Skinnerin (1995) mukaan suostutteleva puhe pyrkii vaikuttamaan joko toimintaan tai uskomuksiin. He jakavat suostuttelevat puheet kolmeen alaluokkaan: vakuuttamaan pyrkivä puhe keskittyy pikemminkin yleisön uskomuksiin ja asenteisiin kuin käyttäytymiseen. Toimintaan suostuttelevaa puhetta voidaan kutsua myös liikkeelle panevaksi (*actuate*) puheeksi. Sen tarkoituksena on vaikuttaa asenteiden ja uskomusten lisäksi myös käyttäytymiseen. Ns. inspiroivat puheet keskittyvät vaikuttamaan kuulijoiden tunteisiin. Gricen ja Skinnerin mukaan arvot ja uskomukset vaikuttavat asenteisiin, ja asenteet vaikuttavat käyttäytymiseen. Vaikuttamisen ja suostuttelun eteneminen ei kuitenkaan ole heidän mielestään pelkästään yksisuuntaista, vaan he korostavat myös yksilön itsereflektoinnin vaikutusta, jolloin esimerkiksi käyttäytyminen voi vaikuttaa asenteisiin. (Grice & Skinner 1995, 119, 317–318.)

KAAVIO 1 Kiehellisen vallan analyysitasot (Mälkiä 1997).

Vallankäyttö on kielellisen viestinnän välityksellä tapahtuvaa vakuuttamisen, vaikuttamisen ja suostuttelun valtaa. Ns. uusi retoriikka (ks. esim. Perelman 1996) auttaa jäsentämään erilaisia kielellisen vuorovaikutuksen keinoja, joiden avulla eri osapuolet erilaisissa tilanteissa pyrkivät vakuuttamaan toisiaan omien näkökantojensa oikeellisuudesta. Rakenteellinen ja symbolinen valta liittyy sosiaalisen vuorovaikutuksen rakentamiseen kielen avulla. Siihen liittyy myös kielen avulla tapahtuva sosiaalisten valta- ja vaikutussuhteiden ylläpitäminen ja vahvistaminen. Pekosen mukaan moderni parlamentaarinen politiikka on kamppailua symbolisesta vallasta: siitä, kenen kielellä, sanoilla, termeillä ja symbolisilla ilmauksilla tilanne ja todellisuus kulloinkin määritellään. (Mälkiä 1997, 23–32; Pekonen 1991a, 46.)

Kieli muuttuu todelliseksi puheessa. Puheaktiteorian tavoin (Austin 1962) kielen puhuminen on ymmärrettävä teoksi ja toiminnaksi (*utterance act*) (Ks. myös Paine 1981, 9). Pekosen (1991a, 43) mukaan ihminen luo puheessa, koska siinä kohtaavat fyysinen todellisuus, tunteva ja ajatteleva yksilö ja koettu todellisuus. Kieli muuttuu todelliseksi puheessa. Edwardsin mukaan ihmisillä on tietynlaisia kommunikaatiostrategioita, joita hän on kehittänyt puheaktiteorian pohjalta. Kommunikaatiostrategialla Edwards tarkoittaa verbaalisessa viestinnässä ilmenevää asennetyyppeä, jonka henkilö on valinnut. Käsite *asenne* viittaa vuorovaikutuksen päämäärään, jolla kielenkäyttäjä pyrkii esimerkiksi vakuuttamaan tai tekemään kompromissin. (Edwards 1991, 828.)

Edwards (1991, 829) erottaa typologiassaan viisi oleellista kommunikaatiostrategiaa:

1 dialektaalis-argumentatiivinen strategia

Vuorovaikutuksen päämääränä on vakuuttaa joku argumentoidun asian hyväksyttävyydestä.

2 retoris-argumentatiivinen strategia

Vuorovaikutuksen päämääränä on suostutella joku muuttamaan käsityksiään/ajatuksiaan.

3 regulatiivis-direktiivinen strategia

Vuorovaikutuksen päämääränä on saada joku tekemään jotakin tai luopumaan jostakin vetoamalla yhteiseen tietoon, normeihin tai arvoihin.

4 imperatiivis-direktiivinen strategia

Vuorovaikutuksen päämääränä on saada joku tekemään jotakin tai luopumaan jostakin vetoamalla sekä positiivisten että negatiivisten sanktioiden aiheuttamaan tulevaisuudenkuvaan.

5 strategis-komissiivinen strategia

Vuorovaikutuksen päämääränä on tavoittaa sopusointu jonkun kanssa aiotusta toiminnasta ehdotusten avulla.

Politiikassa puheilla on hyvin suuri merkitys, sillä moderni parlamentaarinen puhe on lähinnä juuri puhetta tavallisille kansalaisille. Tieto politiikasta välittyy varsin pitkälle toisten puheen kautta. Poliittiselle kielelle tyypillisiä piirteitä ovat muun muassa intentionaalisuus, päämäärätietoisuus ja normatiivisuus. Ihmisille pyritään sanomaan kielen avulla, mitä heidän on tehtävä, mikä on hyvää ja mikä huonoa. Pekosen mukaan puheen poliittisuuden tunnusmerkkejä on ensinnäkin se, että puheessa on kyse tulevaisuudesta sekä päätöksistä ja toimintatavoista, joille on olemassa vaihtoehtoja. Poliittinen kieli on taivuttelua, ja sille tyypillistä on subjektiivisuus: puhujan oman näkökulman esiintuominen ja sen puolustaminen. (Pekonen 1991a, 47.) Subjektiivisuutta ei kuitenkaan aina tuoda selvästi esille ainakaan kielen tasolla. Puhujan oma näkökulma voidaan tuoda implisiittisesti esille esimerkiksi samastumisen avulla. Puhuja esimerkiksi puhuu kansansa edustajana käyttäen monikon ensimmäistä persoonaa subjektina, tai hän käyttää objektiivista suhtautumista ilmaisevia rakenteita, kuten *luultavasti* vs. *Minä luulen, että X*.

Nimmo (1978, 63–65) on jakanut poliittisen puheen valta-, vaikutus- ja auktoriteettipuheisiin. Valtapuheessa vaikutetaan lupaamalla tai uhkaamalla, vaikutuspuheessa vaikutetaan vetoamalla arvontoon tai maineeseen ja auktoriteettipuheessa käsketään tai tuodaan toisin tavoin imperatiivinen velvoite esiin. Esimerkiksi presidentillä on jo asemansa puolesta niin paljon arvovaltaa, että hänen ei tarvitse käskää; hänen toteamuksiinsakin voi sisältyä imperatiivisia sävyjä. Poliitikkoa voikin luonnehtia vallan käyttäjäksi, jonka keskeisin instrumentti on kieli. Ukkolan mukaan poliitikon tavoitteena on päästä valtaan, säilyttää jo saavutettu valta sekä saada lisää valtaa juuri kielen avulla (ks. myös Maier 1991, 112; Denton & Hahn 1986, 5). Sanoilla hallitsemista kutsutaan logokratiaksi, mikä esimerkiksi näkyy puhuttaessa *hoivaosastoista* vs. *vanhainkocodeista* tai *kehitysyhteistyöstä* vs. *kehitysmaapolitiikasta*. Vallankäyttöön pyrkivät

sanat ovat tyypillisesti positiivisia arvoisällöltään, ja ne luovat myönteisiä valemielikuvia. Pekonen toteakin, että henkinen poliittinen valta ja johtajuus on poliittisilla voimilla, joiden kieltä puhutaan ja joiden määritelmä tilanteesta ja todellisuudesta on vallitseva. Kieli ja retoriikka ovat Bourdieun (1977, 170) mukaisesti ”auktorisoitua kieltä”. (Ukkola 1991, 12–15; Suojanen 1995, 43; Pekonen 1991a, 47, 55.)

2.2 Kriittinen diskurssianalyysi ja intertekstuaalisuus

Kriittinen diskurssianalyysi edustaa nimensä mukaisesti diskurssintutkimuksen kriittistä suuntausta; se ei siis ole tutkimusmetodi. Diskurssin käsitettä käytetään eri tieteen aloilla hyvinkin vaihtelevasti. Yhteiskuntatieteissä diskurssilla tarkoitetaan laajan keskustelun tai tiedon rakentumisen kuvaamista, kun taas lingvistit viittaavat diskurssilla sekä puhuttuun että kirjoitettuun kieleen. Kuitenkin näkökulmasta riippuen kaikelle diskurssianalyysille yhteistä on kielenkäytön tarkastelu. Faircloughin (1997a) mukaan kieli on historiallisesti ja sosiaalisesti vaihteleva toimintamuoto, joka on ”dialektisessa vuorovaikutuksessa muiden yhteiskunnallisten alueiden kanssa”. Kieltä ei voi irrottaa yhteiskunnasta ja kontekstista, vaan se luo ja muovaa yhteiskuntaa olemalla samalla itse osa yhteiskuntaa. Kriittinen diskurssianalyysi tarkastelee juuri näitä kielenkäytön аспекteja: kieltä yhteiskunnallisena tuotoksena ja kieltä yhteiskunnallisena vaikuttajana. Tarkastelun kohteena on erityisesti näiden kahden välinen jännite. Kriittinen diskurssianalyysi tarjoaakin joustavan metakielen tekstien ja diskurssien sosiologiselle analyysille. (Fairclough 1997a, 75–76; Fairclough 1997b, 53–54; Leiwo & Pietikäinen 1996, 102–103; Luke 1997, 8; van Leeuwen 1993, 193–195.)

Viestintätilanteen kriittinen diskurssianalyysi erittelee tilannetta tekstin, diskurssikäytännön ja sosiokulttuurisen käytännön kannalta. Tekstit voivat olla kirjallisia tai suullisia. Diskurssikäytännöllä Fairclough tarkoittaa

tekstin tuotannon ja tekstin kulutuksen prosesseja. Sosiokulttuurisella käytännöllä viitataan siihen sosiaaliseen ja kulturaaliseen yhteyteen, jonka osana kyseinen viestintätilanne on. Lingvistisen tekstianalyysin rinnalla voidaan tarkastella myös intertekstuaalista tekstianalyysiä, joka keskittyy Faircloughin mukaan tekstien ja diskurssikäytäntöjen rajalle ja jonka tavoitteena on eritellä erilaisia genrejä ja diskursseja. Kristevan mukaan intertekstuaalisuus tarkoittaa sitä, että “jokainen teksti rakentuu sitaattien mosaiikkina, jokainen teksti on imenyt itseensä toisia tekstejä ja jokainen teksti on muunnos toisista teksteistä”. Hänen mukaansa “jokainen kirjallisten lajien evoluutio on kielellisten rakenteiden tiedostamatonta julkituomista niiden eri tasoilla”. (Fairclough 1997a, 78–84; Kristeva 1993, 23–24.)

Kun lingvistinen diskurssianalyysi on tyypiltään yleensä kuvailevaa, intertekstuaalinen analyysi pyrkii tulkitsevaan tutkimusotteeseen. Intertekstuaalisessa analyysissä on tarkasteltavana diskurssityyppien kielten lisäksi myös niiden käytäntöjä (tuotanto- ja kulutustilanteita). Tekstejä käytetään eri tavoin erilaisissa sosiaalisissa konteksteissa. Joitakin tekstejä, kuten presidenttien puheita ja vaikkapa tunnettujen kirjailijoiden teoksia, talletaan, säilytetään, käännetään ja luetaan uudelleen, kun taas jotkin muut tekstit, kuten satunnaiset keskustelut, ovat pikemminkin kertakäyttöisiä. Jotkut tekstit, kuten juuri presidenttien puheet, ovat lähteinä toisille teksteille, kuten uutisille ja reportaaseille. (Fairclough 1992, 79; Fairclough 1997a, 84.)

Lingvistinen analyysi on jossakin määrin objektiivisempaa, koska intertekstuaalisessa analyysissä tutkijan täytyy tukeutua omaan sosiaaliseen ja kulturaaliseen ymmärtämykseensä. On tärkeää kytkeä lingvistinen analyysi intertekstuaaliseen, mikäli halutaan sidostaa teksti ja kieli yhteiskuntaan ja kulttuuriin. Tässä työssä tarkoituksena on pyrkiä sidostamaan lingvistinen ja intertekstuaalinen analyysi keskenään tarkasteltaessa presidentti Ahtisaaren puheita. (Fairclough 1997a, 84–85;

Fairclough 1997b, 53.)

Kriittisessä diskurssianalyysissä otetaan huomioon myös sosiokulttuurinen analyysi eli pohditaan muun muassa valtasuhteisiin liittyviä kysymyksiä, diskurssityyppien mahdollisia ideologisia vaikutuksia sekä sitä, miten ne konstruoivat kulttuurisia arvoja ja yhteiskunnallisia identiteettejä (Fairclough 1997a, 104; Luke 1997, 6). Omassa tutkimuksessani pohdin muun muassa sitä, millä tavoin presidentti käyttää puheissaan valtaa ja miten kulttuuri ja yhteiskunta suhtautuu siihen.

TODA (Textually Oriented Discourse Analysis) käsittää siis Faircloughin (1992, 55–56) mukaan kolme vaihetta:

1. Tekstin kuvaus
2. Tekstin ja vuorovaikutuksen suhteen tulkinta
3. Vuorovaikutuksen ja sosiaalisen kontekstin selitys.

Tekstit ovat Hellstenin ja Pöntisen (1997, 58) mukaan sosiaalisia tiloja, joissa tapahtuu samanaikaisesti kaksi yhteiskunnallista prosessia: maailman havaitseminen ja representointi sekä sosiaalisten suhteiden tuottaminen. Kielen analyysi voidaan kriittisen diskurssianalyysin avulla yhdistää yhteiskunnallisen analyysin perusasioihin, kysymyksiin tiedosta, uskomuksista ja ideologiasta, kysymyksiin sosiaalisista suhteista ja vallasta sekä kysymyksiin identiteetistä (Fairclough 1997b, 54). Kriittinen diskurssianalyysi pyrkii siis ottamaan huomioon useita eri näkökulmia samanaikaisesti sekä muodostamaan kokonaisvaltaisempaa konstruktiota yhteiskunnasta ja maailmasta, jossa elämme.

Kriittisen diskurssianalyysin (CAD) taustalla vaikuttaa useita eri suuntauksia. Poststrukturalismia edustaa muun muassa näkemys tekstien konstruktiivisesta tehtävästä muotoilla ja muovata identiteettejä ja toimintaa. Bourdieun sosiologiaan viittaa oletus teksteistä kulttuuripääomana, joilla on tietyillä sosiaalisilla alueilla vaihtoarvoa.

Neomarxilaiseen kulttuuriteoriaan viittaa käsitys siitä, että diskursseja tuotetaan sekä käytetään poliittisin varoin. Myös Hallidayn (1985) funktionaalinen kieliteoria vaikuttaa kriittisen diskurssianalyysin taustalla. Hallidayn mukaan kieli tekee mahdolliseksi maailman kuvaamisen (ideationaalinen funktio), sosiaalisten suhteiden ja identiteettien luomisen (interpersonaalinen funktio) sekä tekstien rakentamisen (tekstuaalinen funktio). (Halliday 1985, Caldas-Coulthard & Coulthard 1996; Leiwo & Pietikäinen 1996, 103–104; Luke 1997, 5.) Analyysin taustalla vaikuttavat siis useampaa tieteenalaa edustavat näkemykset, mikä puolestaan antaa tutkimukselle enemmän tilaa ja mahdollisuuksia.

Kriittisen diskurssianalyysin teoreettinen lähtökohta poikkeaa suuresti autonomisen kielitieteen kielikäsitteestä, joka on pohjana muun muassa tekstilingvistiksessä sekä diskurssianalyttisessä tutkimuksessa (Kress 1990, 87). Kriittisen diskurssianalyysin taustalla vaikuttavat Kressin (mts. 85–86) mukaan seuraavat käsitykset:

- KIELI ON ENSISIJAISESTI SOSIAALINEN ILMIÖ
- KIELI ON OSA SOSIAALISIA KÄYTÄNTEITÄ
- TEKSTIT TUOTETAAN JA TULKITAAN YHTEISÖLLISESTI
- MERKITYKSET SYNTYVÄT VUOROVAIKUTUKSESSA JA YHTEISÖN NORMIT OHJAAVAT NIIDEN SYNTYÄ
- KIELELLISET PIIRTEET OVAT PROSESSIEN LOPPUTULOKSIA
- KIELTÄ EI OPITA SYSTEEMINÄ VAAN PUHETAPANA YHTEISÖN JÄSENEINÄ
- KIELELLÄ JA PUHETAVOILLA ON HISTORIANSA
- TEKSTIEN TARKKAA LINGVISTISTÄ ANALYYSIÄ TARVITAAN KIELTEN JA PUHETAPOJEN SELVITTÄMISEEN

Kriittinen diskurssianalyysi pyrkii tuottamaan tietoa yhteiskunnasta analysoimalla kieltä. Van Dijk määrittelee (1993a, 131–132) pääkirjoituksessaan kriittisen diskurssianalyysin tutkimuskohdetta:

”the reproduction of sexism and racism through discourse; the legitimation of power; the manufacture of consent; the role of politics; education and media; the discursive reproduction of dominance relation between groups;

the imbalances in international communication and information”.

Yksi kriittisen diskurssianalyysin tärkeimpiä tutkimuskohteita on diskurssien analysoiminen vallan kontekstista käsin. Tutkitaan vallan diskursiivisuutta sekä diskurssien valtaa, mihin tässäkin työssä pyritään. Leiwon ja Pietikäisen mukaan diskurssi voi legitimoida ja vahvistaa sekä muuttaa ja uudistaa symbolisia eroja niin ihmisten, ryhmien kuin instituutioidenkin välillä. Julkisilla ja institutionaalisilla konteksteilla sekä puhujan asemalla on tärkeä merkitys diskurssin vallan vahvistamisessa. Tässä tutkimuksessa puhujan asemalla on varmasti merkitystä, ja kontekstina olevat presidentin puheet ovat julkisia sekä institutionaalisia luonteeltaan. Medialla on erityisen merkittävä rooli tiedonvälittäjänä, koska sen välittämät diskurssit leviävät nopeasti suurelle alueelle ja koska sillä on tiedonvälitystehtävänsä vuoksi neutraloiva ja legitimoiva vaikutus esittämiinsä diskursseihin. Valtasuhteita määritellään, vahvistetaan ja muutetaan diskursseissa. Esimerkiksi politiikka muodostuu diskursseissa ja sen ilmiöille annetaan merkityksiä diskursseissa. (Leiwo & Pietikäinen 1996, 105–106.)

Kielellisen valinnan käsite on keskeinen käsite kriittisen diskurssianalyysin teoriassa. Hallidayn teorian mukaan kieli koostuu peräkkäisistä järjestelmistä, joista kielenkäyttäjä voi valita elementtejä omaan puheeseensa. Valinnat kuvaavat kielenkäyttäjän käsityksiä ja uskomuksia eri asioista. Esimerkiksi sanojen *soturi*, *vapaustaistelija* ja *terroristi* käyttäminen kuvaa suhtautumista asiaan. Myös esimerkiksi transitiivisuuden, modaalisuuden tai propositionaalisten asenteiden kautta voidaan kuvata suhtautumista. Vuorovaikutukseen osallistujien rooleihin kiinnitetään huomiota kriittisessä diskurssianalyysissä. Tutkitaan, kuka esitetään toimijana, kuka passiivisena osallistujana. Tekstit operoivat pragmaattisesti esimerkiksi pronominiin käytön, modaalisten ilmausten ja erilaisten puheaktien kautta. Leksikaaliset ja kieliopilliset valinnat vaikuttavat valtasuhteiden muodostumiseen kielenkäyttäjien välillä. (Leiwo & Pietikäinen 1996, 103–104; Kress 1990, 87–89; Luke 1997, 7.)

2.3 Retorinen lähestymistapa

Retoriikka on Aristoteleen mukaan “kyky havaita vakuuttava kunkin asian yhteydessä”. Klassisessa retoriikassa kaksi puhujaa pyrkii vakuuttamaan yleisönsä monologisilla puheillaan vastakkaisten teesien hyväksyttävyydestä. Pekonen (1991a, 48) määrittelee retoriikan kommunikaatiotilanteessa päämäärä-orientoituneeksi puhetilanteeksi, jossa puhuja haluaa tuottaa tietyn vaikutuksen kuulijan mielessä puheen avulla. Aristoteles jakaa vakuuttamisen keinot kolmeen osatekijään: luonteeseen (*ethos*), tunteisiin (*pathos*) ja argumentteihin (*logos*) liittyviin. Klassisen retoriikan keskeisenä tavoitteena oli osoittaa, miten puheella voidaan opettaa (*docere*), huvittaa (*delectare*) ja liikuttaa (*movere*) kuulijoita. Puhujan on osattava esittää itsensä luottamusta ja uskottavuutta herättävänä henkilönä ja kyettävä herättämään yleisössään oikeanlaisia tunteita. Se ei kuitenkaan onnistu, mikäli puhuja ei osaa esittää perusteluita ja todisteita näkemyksilleen. Puhujan on tunnettava argumentoinnin keinot. Vakuuttuminen perustuu kuulijoihin. Kuulijat tulevat vakuuttuneiksi, kun uskottavat asiat osoitetaan todella tai todelta näyttävästi puheessa. Aristoteleen käsite *enthymema* kuuluu retoriikan keskeiseen sanastoon, ja sillä tarkoitetaan retorista argumenttia, joka toimii retorisissa tilanteissa tehokkaasti suostuttelun tai vakuuttamisen välineenä. (Aristoteles 1997, 10–13; Sihvola 1997, 196; Göttert 1994, 22–24; Covino & Jolliffe 1995, 5,15–21; Kakkuri-Knuutila 1998a, 243–244; Johannesson 1998, 15–19; Rettig & al. 1993, 38–39.)

Kakkuri-Knuutilan mukaan ethosta vastaa nykyisen retoriikan tutkimuksessa yleisön käsitys, jonka kääntöpuolena nähdään lähestymistapa kohteeseen. Tässä tutkimuksessa ei käsitellä yleisön tulkintoja tai arvioita puhujan vaikuttavuudesta, mutta puheiden kohderyhmiä sitä vastoin pohditaan. Tunteiden avulla ihmisen saa toimimaan, kun taas järki antaa toiminnalle suunnan. Tunteiden herättäminen on Kakkuri-Knuutilan

mukaan välttämätöntä myös sen vuoksi, että puhetaito tähtää juuri toimintaan. Aristoteles on kuvannut pathoksen suurta merkitystä oikeusistuntokontekstissa: vihainen valamiehistö antaa syytetylle ankaramman tuomion kuin hyväntuulinen. Aristoteleen mukaan “vakuuttava on vakuuttavaa jollekin, ja jokin on vakuuttava olemalla itsessään vakuuttava tai uskottava, ja jokin on vakuuttava, koska se näyttää näillä perusteilla toteennäytetyltä”. (Aristoteles 1997, 10–17; Kakkuri-Knuutila 1997, 41–43; Kakkuri-Knuutila, 1998a, 233.)

Retoriikan käsittelemät puheet voidaan jaotella poliittisiin, oikeudellisiin ja epideiktisiin eli esittäviin puheisiin (juhlapuhe). Ne eroavat toisistaan sen mukaan, kuka on kuulija, mikä on puheen laji puhujan tehtävän perusteella, mikä on puheen käsittelemä aika ja millaiset arvot puhetta ohjaavat eli mikä on puheen päämäärä. Aristoteleen aikana poliittisia puheita pidettiin kansankokouksissa Ateenan torilla ja oikeuspuheita oikeudenistunnoissa valamiesten edessä. Juhlapuheita pidettiin erilaisissa valtiollisissa ja yksityisissä juhlatilaisuuksissa. Puheille tyypillistä oli päätöksen välttämättömyys; kuulijat ratkaisivat äänestämällä kahdesta vaihtoehdosta paremman. (Aristoteles 1997, 16; Sihvola 1997, 200–201; Johannesson 1998, 36–37; Göttert 1994, 17–18; Kakkuri-Knuutila 1997, 44.)

Poliittisen puheen pitäjä pyrkii suostuttelemalla saamaan yleisönsä omaksumaan tai hylkäämään jonkun tietyn toimintatavan. Yleensä hän vetoaa perusteluissaan toimintatavan joko edistävän tai estävän kuulijoiden onnellisuutta. Oikeuspuheessa pääargumenttina on joko syytetyn syyttömyys tai syyllisyys. Juhlapuheessa taas tarkoituksena on joko ylistää tai moittia juhlittavaa henkilöä tämän hyveellisyyden tai sen puutteen vuoksi. Kakkuri-Knuutilan mukaan puheiden lajit elävät edelleen nyky-yhteiskunnassa. Esimerkiksi sanomalehtien pääkirjoituksissa esiintyy poliittisia puheita, joissa esitellään jokin tärkeä ongelma, jonka ratkaisemiseksi esitellään vaikuttava menettelytapa. Hänen mukaansa poliitikkojen juhlapuheissa esiintyy juhlapuhe-elementtien lisäksi myös kehotuksia, joissa tehdään

linjauksia laajempaa poliittista toimintaa varten. (Kakkuri-Knuuttila 1997, 44–45.)

Presidentin puheita voidaan luonnehtia suurelta osin epideiktisiksi. Epideiktisen retoriikan kuulivat ovat katsojia eivätkä he ole tasavertaisessa asemassa puhujan kanssa. Edelleen epideiktinen puhuja ei kannusta suoraan toimintaan, vaan hän luo käsittelemällä muun muassa arvoja ja arvostuksia edellytyksiä toiminnalle tulevaisuudessa. Puheen tarkoituksena on luoda ”hyveellinen ilmapiiri”, jolla voidaan korostaa läsnäolevan yleisön erinomaisuutta ja tulevaisuuden hallintaa arvokonsensuksen avulla. (Kanerva 1994, 26–29.) Presidentin puheissa on myös piirteitä Aristoteleen poliittisesta puheesta, jossa yleisöä suostutellaan toimimaan tietyllä tavalla. Yleisön suotuisa toiminta aiheuttaa hyviä seurauksia, ja tulevaisuus näyttää paremmalta.

Retoriikka oli kreikkalaisten mielestä tekniikkaa (*tekhne*). Klassisen retoriikan viisi pääkohtaa olivat *inventio*, *dispositio*, *elocutio*, *memoria* ja *actio*. *Inventiolla* tarkoitetaan puheen valmistamisen esityöskentelyä: on suunniteltava, mitä aikoo sanoa (argumentit ja todisteet). *Dispositioon* sisältyy puheen jaottelu ja argumenttien järjestyksen suunnittelu. *Dispositiossa* on edelleen viisi osaa: *exordium* (johdanto), *narratio* (asian esittely), *propositio* (johdanto olosuhteisiin tai edellytyksiin), *argumentatio* (puheen tärkein osa; todistus ja vahvistus) ja *conclusio* (lyhyt yhteenveto). (Johannesson 1998, 65–96; Haapanen 1996, 31–41; Covino & Jolliffe 1995, 21–23; Göttert 1994, 26–39; Kieli ja sen kieliopit 1994, 26.)

Retoriikka asettaa vaatimuksia myös itse kielelle. *Elocutiolla* tarkoitetaan puheen kielellisen ilmauksen viimeistelyä, ja se on jo Quintilianuksen mukaan ollut vaikeinta puhetaiteessa. Ns. kauniin kielen tulee olla puhdasta (*puritas*) ja selvää (*perspicuitas*). Puhtaus tarkoitti korrektiutta ja huolittelevuutta, ja selvyys tarkoituksenmukaisuutta ja selkeyttä. Tuli aina valita sanat, jotka parhaiten kuvasivat ilmauksen sisintä ja ominaisuuksia

(*proprietas*). Puheella tuli kuitenkin olla lisäksi vielä *ornatusta*, eli sen tuli olla koristeltua. Quintilianuksen mukaan tarvitaan usein erilaisia koristeita ja loistoa, mikäli ihmisiä halutaan vakuuttaa jostakin. Kuviointi tuli kuitenkin olla tarkoituksenmukaista. Kuvioiden tarkoituksena oli herättää kuulijoiden mielenkiinto. Tällaisia kielellisiä koristeita ovat muun muassa metafora, allegoria, hyperbola ja synekdokee. Vakiintuneita puheen tyyliä jo tuolloin olivat ylevä ja painokas tyyli, suora ja yksinkertainen tyyli sekä niiden välimuoto. Painokas tyyli sopi parhaiten kansalle pidettävään puheeseen, ja puheelle tyypillistä oli vuolassanaisuus ja ankaruus. Siinä käytettiin eniten retorisia kuvioita. Ylistyspuheelta, jolla oli erityisesti miellyttämisen funktio, vaadittiin kauneinta tyyliä. (Johannesson 1998, 144–146; Haapanen 1996, 38–41; Covino & Jolliffe 1995, 23–24; Götttert 1994, 39–69.)

Kuitenkin vasta sellainen henkilö oli kaunopuheinen, joka osasi sopeuttaa puhuttavansa tilanteen ja yleisön mukaan ja jolla oli taju siitä, mikä oli sopivaa. Puheen tekemisen pääkohdista *memoria* tarkoittaa tapaa hallita aineisto. Antiikin ajalla puheet yleensä opeteltiin ulkoa ja käytettiin erilaisia muistitekniikoita. *Actio* tarkoittaa nimensä mukaisesti itse esiintymistä, ja siihen sisältyy myös nonverbaalisen viestinnän hallinta. (Johannesson 1998, 210; Haapanen 1998, 31–41; Covino & Jolliffe 1995, 24; Götttert 1994, 70–74.)

Tässä työssä argumentaatio ymmärretään retoriikan perustaksi, mikä perustuu Aristoteleen klassisiin käsityksiin retoriikan luonteesta. Retoriikka ikään kuin täydentää argumenttianalyysiä. Kun argumentoinnin tarkoituksena on pelkistää argumenttien kielellinen ilmiasu ja analysoida asiasisältöä, retoriikan tavoitteena on asiasisällön tarkastelun lisäksi analysoida myös kielellistä ilmiasua. Kakkuri-Knuuttila ilmaisee mielestäni hyvin retorisen analyysin tavoitteen: hänen mielestään retoriikka ei sivuuta kielen hienouksia, vaan vaatii meitä pikemminkin herkistymään niille. Hänen mukaansa analyysin keskeisiä kohteita ovat metaforat, rinnastukset

ja muut kielikuvat sekä ilmaisujen värikylläisyys tai niukkuus ja niiden asema uskottavuuden luomisessa. Myös tunteiden ilmaisemisella sekä puhujan ja kuulijan suhteella on retorisessa analyysissä tärkeä asemansa. (Kakkuri-Knuuttila 1998a, 234, 242–243.)

Modernissa ajattelussa on yleensä ollut tapana jakaa inhimillinen kokemus tieto- ja tunnepuoleen, vaikka se ei välttämättä aina ole järkevää. Aristoteleen mukaan tunteet kuuluvat olennaisena osana ihmisten välisessä kommunikaatiossa, harkinnassa ja päätöksenteossa. Pahaa hänen mukaansa oli se, jos tunteet olivat joko liian voimakkaita tai liian heikkoja; hyvää se, että tunteet olivat sopivan voimakkaita. Tunne tai pathos tarkoitti Aristoteleella tunnetilan lisäksi myös toimintavalmiutta. Cicero onkin antanut hyvän perusohjeen: puheen tulee näyttää keskittyvän järkeen vetoavaan argumentaatioon, mutta hyvänsuopuuden luomisen sekä tunteisiin vetoamisen tulee ulottua kaikkialle ”niin kuin veri on ruumiissa”. (Haapanen 1996, 35–37.)

Retorisen analyysin kohteena on Kakkuri-Knuuttilan mukaan itse teksti ja sen vaikutuskeinot. Argumenttianalyysiä täydennetään psykologian näkökulman avulla. Voidakseen analysoida tekstejä retoriselta kannalta tutkijalla täytyy olla empiiristä tietoa tekstin käsittelemästä asiasta, tekstin tuottamisen tavoista ja menettelytavoista, mutta myös alan kielen ja siihen sisältyvien argumenttilajien tuntemusta sekä tietoa yleisöryhmistä ja heidän vastaanottotavoistaan. Retorisessa analyysissä siis korostuu myös sosiaalinen näkökulma. (Kakkuri-Knuuttila 1998b, 234–235.) Kriittisessä diskurssianalyysissä painotetaan samoja asioita. Retorinen analyysi oikeastaan sisältää kriittisen diskurssianalyysin mukaisen intertekstuaalisen tutkimusotteen, jossa lingvistisellä tutkimuksella on tärkeä sijansa, mutta sitä täydennetään sosiaalisen ja kulttuurisen analyysin keinoin. Ns. retorinen tilanne sisältää puhujan, yleisön sekä puheen foorumin, mitkä kuuluvat myös kriittisen diskurssianalyysin tutkimuskohteisiin.

Retoriikka täydentää siis argumentointianalyysiä sosiaalisen ja psykologisen näkökulman avulla, mutta retorisen tutkimuksen tekijä kiinnittäessään huomiota puhetilanteen erityispiirteisiin, puhujan tapoihin rakentaa luotettavuuttaan ja uskottavuuttaan tai ohjata yleisön tunnetilaa on myös kriittinen. Hänen ei tule eläytyä niinkään puheen vastaanottajan asemaan, vaan hänen tulee seurata tilannetta objektiivisesti, ulkopuolisena henkilönä. Tutkijan tarkoituksena on analysoida erilaisia keinoja, joilla puhuja yrittää kuulijoihinsa vaikuttaa. Edelleen retorinen analyysi voidaan nähdä myös kulttuurintutkimuksena. Argumentaation ja kielen vaikutuskeinojen tutkiminen paljastaa yhteiskunnallisia arvoja ja uskomuksia sekä niiden välisiä suhteita. (Kakkuri-Knuutila 1998a, 239–240.) Kuten jo aiemmin kriittistä diskurssianalyysiä esitellessäni totesin, lingvististä analyysiä tekevän tutkijan roolissa on helpompaa olla objektiivinen. Sosiaalisia ja kulttuurisia arvoja pohdittaessa on vaikeampaa pysyä täysin objektiivisena, koska tutkijakin on osa kulttuuria ja yhteiskuntaa.

Perinteiset retoriikkaa sisältävät teokset ovat yleensä olleet normatiivisia oppaita puhujille. Ne ovat sisältäneet ohjeita, kuinka laatia hyvä puhe, saarna tai hallinnollinen kirje. Aristoteles käytti ohje-sanasta kreikankielistä nimitystä *topos*. *Retoriikka*-teoksessaan hän antaa paljon erilaisia argumenttitopoksia eli ohjeita etsiä argumentteja. Topoksen yksi osa on väite, jonka puolesta tai jota vastaan halutaan argumentoida. Aristoteleen mukaan poliittisen puheen pääväite on joko *Tehkää teko A* tai *Pidättäytykää teon A tekemisestä*. Tekoja arvioidaan niiden hyvien ja huonojen seurausten mukaan. Poliittisen puheen pääargumentin topoksessa puhutaan siis teoista, niiden seurauksista ja seurausten hyvydestä ja huonoudesta. (Kakkuri-Knuutila 1998a, 243–245; Aristoteles 1997, 19.)

Aristoteles luokittelee poliittisten päätösten tyypit varallisuutta, sotaa ja rauhaa, kansallista puolustusta, ulkomaankauppaa ja lainsäädäntöä koskeviksi. Hyviä seurauksia hän luokittelee onnellisuuden, kunnian ja kuulijoiden intressien mukaan. Mitä yksityiskohtaisempia ohjeet ovat, sitä

selvemmin ne kuvastavat ajalle ominaisia arvoja ja instituutioita. Aristoteleen mukaan onnellisuuden osatekijöitä ovat muun muassa hyvä syntyperä, ystävien suuri määrä, vauraus, hyvien lasten suuri määrä ja suuri koko ja atleettiset voimat. Aristoteles huomauttaa viisaasti, että paikallisia oloja, mutta myös muiden maiden oloja on tunnettava seurausten arvioinnissa. (Kakkuri-Knuutila 1998a, 243–245; Johannesson 1998, 16; Aristoteles 1997, 19.) Nykyään onnellisuuden osatekijät ovat voineet osittain muuttua. Esimerkiksi hyvällä syntyperällä ja hyvien lasten suurella määrällä ei enää nykyään ole samanlaista statusta. Suurta kokoa tai voimaakaan ei enää arvosteta samassa suhteessa kuin antiikissa. Nykyään henkisiä osatekijöitä pidetään tavoiteltavampina. Jo renessanssin aikana ymmärrettiin, että kynä voi olla miekkaa voimakkaampi.

Poliittista retoriikkaa on analysoitu myöhemminkin. Esimerkiksi Bardmann (1995) jakaa poliittisen retoriikan viiteen alalajiin. Valtaretoriikka (*Machtrhetorik*) kuuluu Bardmannin mukaan olennaisena osana nykypolitiikkaan. Valtaretoriikka on siinä mielessä ristiriitaista, että toisaalta valtaa täytyisi näyttää ja toisaalta ei. Mikäli valtaa ei näytetä, sitä uhkaa rappeutuminen ja mikäli sitä näytetään, vastavallalla on mahdollisuudet provosointiin. Tähän oikeastaan liittyy jo aiemmin käsittelemäni ongelma vallan ja politiikan paradoksaalisuudesta (Ks. Hyvärinen 1995, 23). Arvon ja moraalien retoriikka (*Rhetorik der Werte und der Moral*) viehättää politiikassa sen sitoutumattomuuden vuoksi. Arvojen korostaminen on turvallista ja yleensä toivottavaa. Arvoista voi puhua julkisesti joutumatta siitä henkilökohtaisesti vastuuseen. Klassisia perusarvoja Bardmannin mukaan ovat muun muassa vapaus, tasavertaisuus, solidaarisuus, hyvinvointi, toimeentulo, itsenäisyys ja luonnonsuojelu. Arvoista puhuminen kytkeytyy poliittisessa retoriikassa usein moraaliin ja moralisointiin: kerrotaan, mitä pitäisi tehdä esimerkiksi hyvinvoinnin saavuttamiseksi. (Bardmann 1995, 246–255.)

Pelon retoriikka (*Rhetorik der Angst*) liittyy moraaliin. Bardmannin mukaan sitä käytetään nykyään erityisesti ekologisissa kysymyksissä. Pelko tekee huolehtimisesta velvollisuuden ja oikeuttaa vaarantorjunnan toimenpiteet (Luhmann 1986, Bardmannin 1995 mukaan). On kuitenkin havaittu, että pelkoretoriikkaa ei saa käyttää liiaksi tai muuten sanoma torjutaan (Fiske 1992, 156). Kuitenkin pienellä määrällä pelkoa voi olla myönteinen vaikutus suostuttelussa. Inklusion retoriikka (*Rhetorik der Inklusion*) liittyy kansanvaltaisuuteen. Poliittisessa retoriikassa on tärkeää korostaa ihmisten asemaa yhteiskunnassa ja muotoilla se vapauden, tasavertaisuuden ja solidaarisuuden semantiikan kautta. Ihmisestä ja yhteiskunnasta luodaan yhtenäinen kokonaisuus. Luhmannin (1988, Bardmannin 1995, 247–248) mukaan politiikalta odotetaan nykyään liian paljon. Poliitikot yrittävät saada maailman järjestykseen, vaikka heillä ei ole siihen keinoja. Poliitikassa luvataan enemmän kuin mihin on varaa, ja siinä joudutaan vastuuseen sellaisistakin asioista, joihin ei voi vaikuttaa ja joita ei voi muuttaa.

2.4 Argumentointi

2.4.1 Argumentointi ja argumentti käsitteenä

Argumentointi on osa vaikuttamista, ja sitä voidaan tarkastella eri näkökulmista. Dialektiikan kannalta argumentointi tarkoittaa dialogeissa tapahtuvaa toimintaa. Epistemologisen näkökulman kannalta argumentointi on jokaisen omaa toimintaa jonkin asian laidan selvittämiseksi. Retoriikassa sillä tarkoitetaan kommunikatiivista prosessia, joka koostuu erilaisista tavoista ja keinoista, joilla väitteitä, ajatuksia ja vaatimuksia tehdään uskottaviksi ja synnytetään sitoutumista niihin. Tässä työssä argumentointia tarkastellaan etenkin retoriikan kannalta. (Hitchcock 1991, 236.)

Argumentoinnin tavoitteena on saada vastaanottajalta kannatusta omille mielipiteille sekä ehdotuksille. O’Keefen (Rieke & Sillars 1996, 4) mukaan

argumentointi viittaa jatkuvaan prosessiin, jossa vaatimuksia edistetään, hylätään, muokataan tai hyväksytään. Argumentointi on yleensä suunnattu yleisölle tai jollekin toiselle osapuolelle, joten se on osoitteellista. Argumentoinnilla pyritään muuttamaan yleisön vakaumuksia tai taipumuksia ja hakemaan sen kannatusta. Yleisökeskeisyytensä vuoksi argumentointi on myös kulttuurisidonnaista toimintaa. Argumentatiivinen diskurssi voi olla suullista tai kirjallista, ja se voi ilmetä reaaliajassa tai olla ajatonta. Reaaliaikaisesta diskurssista esimerkkinä voisi mainita puheet yleisölle tai vaikkapa sähköpostilla kirjoittamisen. (Leiwo & Pietikäinen 1998, 95; van Eemeren et al. 1996, 1–5; Perelman 1996, 17–18; Maier 1991, 116; Ramirez 1997; Hample 1991, 314; Ryan & Norris 1991, 1128.)

Argumentointi muodostuu yksittäisistä argumenteista. Grice ja Skinner (1995, 341 - 342) jakavat argumentin osiin seuraavasti:

- 1 Esitetään väite.
- 2 Tarjotaan todisteet.
- 3 Näytetään, miten todisteet osoittavat väitteen oikeaksi.

Yksittäisellä argumentilla voidaan tarkoittaa oikeastaan kahta eri asiaa. Ensinnäkin argumentti tarkoittaa perustelua eli asiaa, jonka nojalla väite tulisi hyväksyä ja toiseksi sillä tarkoitetaan väitteen, perustelujen ja taustaoletusten kokonaisuutta. Ensimmäistä määritelmää voidaan pitää tarkkarajaisempana ja toista väljempänä. Tässä tutkimuksessa argumentilla tarkoitetaan väljempää määritelmää; väitteen, perustelujen ja taustaoletusten kokonaisuutta. Argumentin ideana on se, että jos väite on hyvin perusteltu, se tulisi hyväksyä, mikäli vahvoja vastaväitteitä tai hyvin perusteltuja näkemyksiä ei ole. Argumentti antaa siis tukea väitteelle, joka jonkun halutaan uskovan. Väite ei kuitenkaan välttämättä ole väitelause, vaan se voi olla myös esimerkiksi kehoitus tai normi. (Kakkuri-Knuutila 1998b, 51; Kakkuri-Knuutila & Halonen 1998, 63.)

Argumenttien päämäärät voivat olla Pander Maatin (1986) mukaan joko aihe- tai kuulijasuuntautuneita. Mielestäni poliittisessa viestinnässä argumenttien päämäärät tulivat aina olla kuulijasuuntautuneita, koska viestinnän päämääränä politiikassa yleensä on suostuttelu toimintaan. Dillard jaottelee argumenttien päämäärät primaareihin ja sekundääreihin. Primaareja päämääriä ovat esimerkiksi elämäntapojen ohjaaminen, tuen saaminen ja toisen poliittisen kannan tai ihmisten välisten suhteiden muuttaminen. Sekundäärejä päämääriä hänen mukaansa ovat esimerkiksi vuorovaikutus- ja identiteettipäämäärät sekä muihin liittyvien voimavarojen päämäärät, kuten suhteiden parantaminen ja säilyttäminen. (Dillard 1990, van Eemeren et al. 1991, 315–316 mukaan.)

Argumentointia on tarkasteltu klassisen kolmijaon, dialektiikan, logiikan ja retoriikan (kaavio 2), puitteissa. Dialektiikan taustalla on oletus siitä, että väittelijät perustelevat näkemyksiään ja että paras ja soveliaain väite tai ehdotus löytyy väittelyn edetessä. Dialektiikka on siis ennen kaikkea sosiaalista dialogia: se etenee kysymysten ja vastausten avulla, kuten esimerkiksi oikeudenkäyntiprosessissa. (Leiwo & Pietikäinen 1998, 95; Rieke & Sillars 1996, 9–10; van Eemeren et al. 1997, 37–42.)

Klassisen logiikan taustalla on näkökulma, jossa argumentti koostuu väittämistä, joista yksi, johtopäätös, päätellään toisten väittämien, premissien, perusteella. Esimerkkinä voisi mainita Aristoteleen (van Eemeren et al. 1997, 33) tunnetun esimerkin:

- (1) Kaikki ihmiset ovat kuolevaisia.
- (2) Kaikki kreikkalaiset ovat ihmisiä.
- (3) Kaikki kreikkalaiset ovat kuolevaisia.

Loogisen päättelyketjun tarkastelemisessa on tärkeää määritellä argumentin pätevyys: jos väittämät ovat tosia, myös johtopäätös on oikea.

Retoriikka keskittyy yleisön vaikuttamisen ja suostuttelun keinoihin. Suostuttelun ja vaikuttamisen onnistuminen näkyy yleisön toiminnassa tai reagoinnissa. Retoriikkaan liittyvät läheisesti myös varmuusasteen korostuminen. Retoriseen todennäköisyyteen kuuluvat muun muassa tunteet, intuitiot, arvot ja tuntemukset. Suostutteluun liittyy myös sopivien todisteiden antaminen yleisölle, joka ymmärtää vaatimuksen siten paremmin ja antaa helpommin kannatuksensa asialle. (Rieke & Sillars 1996, 11–13; van Eemeren et al. 1997, 42–45.)

ARGUMENTIT	DEMONSTRATIIVINEN	DIALEKTINEN	RETORINEN
Tavoite	Varmuus	Hyväksyttävyyys	Suostuteltavuus
Väittämien asema	Ilmeisesti totta	Hyväksyttävä	Suostutteleva
Päätelmä	Validi	Validi	Suostutteleva
Teoria	Logiikka	Dialektiikka	Retoriikka

KAAVIO 2 Aristoteleen argumenttilajit ja niille tyypilliset piirteet (van Eemeren et al. 1997, 33).

Grice ja Skinner luokittelevat argumentit viiteen lajiin, joista ensimmäinen, *esimerkkiargumentti* (Argument by example) eli induktiivinen argumentti perustuu siihen, että väitettä tukee useampi perustelu. Argumenttityyppiä voisi luonnehtia myös yleistysargumentiksi. Esimerkkiargumentti on validi, jos esimerkit ovat tosia, relevantteja, riittäviä sekä asiaa hyvin edustavia (ei siis poikkeustapauksia). (Grice & Skinner 1995, 342–343.)

Analogia-argumentti (Argument by analogy) pyrkii osoittamaan olosuhteiden yhteys kahden eri asian, tilanteen tai tapahtuman välillä ja ennustamaan toiminnan lopputulos toisen tilanteen pohjalta. Analogia-

argumentti on validi, mikäli yhteydet kahden tapauksen välillä ovat relevantteja. (mts. 344 – 345.)

Syyargumentin (Argument by cause) mukaan toiminta tai olosuhde aiheuttaa toisen tai on muun aiheuttama. Kahden elementin erona on niiden kronologinen järjestys. Validi argumentti on, mikäli kausaalisuhde on olemassa. (mts. 345 – 346.)

Deduktiivinen argumentti (Argument by deduction) etenee yleisestä yksittäiseen, eli se, mikä pätee yleensä, pätee myös yksittäisessä tapauksessa. Tätä argumenttityyppiä voisi nimittää myös periaateargumentiksi. Syllogismi on hyvä esimerkki deduktiivisesta argumentista (ks. esim. Aristoteleen esimerkki ed. sivulla). (mts. 347.)

Viimeinen, *auktoriteettiargumentti*, käyttää asiantuntijaa todistamassa puhujan väitettä. Validius auktoriteettiargumentissa riippuu auktoriteetin luotettavuudesta, eli mikäli myös kuulija hyväksyy auktoriteettiaseman. (mts. 348 - 350.)

Argumentti voi tietenkin myös epäonnistua monin tavoin. Johtopäätöksen puolesta esitetyt perusteet voivat olla heikkoja ja riittämättömiä, tai argumentti voi olla rakenteellisesti väärä. Virheet voivat olla tahallisia tai tahattomia. Virheellistä argumenttia ei kuitenkaan voida pitää hyväksyttävänä. Argumentaatiovirheitä voidaan luokitella eri tavoin, mutta yksi luokittelu on Ylikosken mukainen jäsentely muodollisiin virhepäätelmiin, epäargumentatiivisiin perusteisiin (esim. henkilöä ja auktoriteettia vastaan), argumentin rakennusvirheisiin (esim. kehäpäätelmä, harhauttava johtopäätös ja todistamisen taakka) sekä käsitteellisiin ja kategorisiin kömmähdyksiin (esim. kausaalinen, naturalistinen, geneettinen ja teleologinen virhepäätelmä). (Ylikoski 1998, 158–173.)

Toisen maailmansodan jälkeen alettiin kehittää myös argumentaatioteorioita. Uusretoriikaksi kutsutaan lähinnä Perelmanin ja Toulminin kehittelemiä uudennlaisia argumentaatioteorioita. Kun aiempi argumentoinnin tutkimus korosti logiikan merkitystä, uusretoriikka yhdistää retoriikan ja logiikan ja osoittaa, että arvot ja rationaalisuus kuuluvat yhteen. Uusretoriikassa pyritään soveltamaan logiikan analyysiä arkielämän argumentointiin. Sen pääperiaatteena on luoda runko epäanalyyttiselle ajattelulle. Uusretoriikka tutkii argumentointia yleiskielessä ja käytännössä. Metodologisesti sitä voidaan luonnehtia fenomenologiseksi teoriaksi. Puron mukaan uusretoriikan ansioksi on luettava se tosiseikka, että sen myötä on todettu kaiken yhteiskunnallisen, poliittisen ja yhteisöllisen elämän olevan retorista. Kyseessä ei ole pelkästään retoriset teot, vaan retorinen ajattelu, kaiken sosiaalisen ja yhteisöllisen olemassaolon retorisoituminen. (van Eemeren et al. 1996, 53, 94–95; Leiwo et al. 1992, 14; Puro 1998, 86.)

Myös uusretoriikka on hyvin yleisökeskeinen teoria. Argumentoinnin tarkoituksena on saada aikaan tietyn tyyppinen reaktio niissä, joille argumentointi on suunnattu (Eemeren et al. 1996 96). Perelmanin mukaan uusretoriikassa tutkitaan kaiken tyyppisille yleisöille tarkoitettuja esityksiä. Uusretoriikan tutkimuskohteena ovat johtopäätökset, joten se ”kattaa kaikki vakuuttamiseen tai suostutteluun tähtäävät esitykset yleisöstä tai käsitellyistä asioista riippumatta”. Hänen mukaansa argumentaatio voitaisiin rinnastaa käytännölliseen järkeen, jolloin siitä tulisi perustavanlaatuisen myös teoreettisten ongelmien ratkaisemisessa. (Perelman 1996, 11–15.)

Perelmanin mukaan yleisöksi tulee lukea kaikki ne, joihin puhuja haluaa argumentoinnillaan vaikuttaa. Yleisö on siis argumentoijan muodostama konstruktio. Yleisö voi olla Perelmanin mukaan *universaaliyleisö*, joka on vain argumentoijan mielessä, tai *erityisyleisö*, joka tarkoittaa läsnäolevaa yleisöä, jolle argumentointi on osoitettu. Perelman erottaa vakuuttamisen ja

suostuttelun yleisön käsitteen avulla. Kun argumentilla pyritään vaikuttamaan universaaliyleisöön, kyseessä on vakuuttaminen; kun taas pyritään vaikuttamaan erityisyleisöön, kyseessä on suostuttelu. (Perelman 1996, 21–30; Summa 1996, 67 - 68; van Eemeren et al. 1996, 98–102; Leiwo et al. 1992, 15.) Pysin päättämään tutkimusaineistoni perusteella, millaiselle yleisölle presidentti Ahtisaari kohdistaa puheensa. Tarkastelen tutkimuksessani siis myös kohdeyleisöä.

Kanerva (1994, 23–29) pitää Perelmanin universaali- ja erityisyleisö - käsitteitä samantapaisina kuin mitä Aristoteleen deliberatiivinen ja epideiktinen retoriikka sisältää. Deliberatiivinen retoriikka vetoaa rationaaliseen päättelyyn, kun taas epideiktisen retoriikan tavoitteena on vahvistaa arvoihin kiinnittymistä. Deliberatiivisen retoriikan kuulijoita pidetään tasa-arvoisina, mistä seuraa pyrkimys aitoon päätöksentekotilanteeseen, jossa mahdollisimman moni yleisön jäsen ottaa kantaa ja antaa palautetta puhujalle. Epideiktisen retoriikan kuulijat ovat pikemminkin katsojia, eivätkä he ole tasavertaisessa asemassa puhujan kanssa. Kuulijoiden tehtävänä on argumenttien arvioinnin sijaan samastua puhujan luomaan arvomaailmaan. (mts.)

Perelmanin mukaan yhdistettyinä universaali- ja erityisyleisöt tarjoavat eettiset kriteerit retoriikalle ja käsitteellistävät rationaalisuuden, jolloin on mahdollista erottaa *tosi* ja *suotava*. Hänen mukaansa on syytä erottaa puhujan lähtökohdikseen valitsemien yleisöä yhdistävien tekijöiden joukosta toisaalta *todellisuutta* (tosiseikat, totuudet, otaksumat) ja toisaalta *suotavuutta* (arvot, hierarkiat ja päättelysäännöt) koskevat tekijät. Toden ja suotavan erottaminen auttaa arvojen analysoinnissa. (Perelman 1996, 21–30; van Eemeren et al. 1996, 98–102.)

Otaksumiin nojautuminen tosiseikkojen ohella on yleistä. Vaikka otaksumat eivät aina ole täysin varmoja, ne tarjoavat silti riittävän perustan vakaumukselle. Perelmanin mukaan arvoilla on todellisuudessa universaali

hyväksyntä vain, kun niitä ei määritellä. Heti kun niitä pyritään soveltamaan tiettyihin tilanteisiin tai toimintaan, syntyy erimielisyyttä. Yleispätevät arvot ovat hänen mukaansa tärkeitä argumentaatioissa. Arvoja koskevan argumentaation analyysissä on painotettava Perelmanin mukaan erottelua abstraktien sekä konkreettisten arvojen välillä. Jotkut käyttäytymistavat ja hyveet, kuten uskollisuus, voidaan määritellä vain suhteessa konkreettisiin arvoihin. Puhuja voi alistaa tilanteesta riippuen abstraktit arvot konkreettisille ja toisinpäin. Abstraktit arvot sopivat Perelmanin mukaan hyvin yhteiskunnallisen kritiikin lähtökohdiksi, kun taas konkreettisiin arvoihin vetoaminen näyttää olevan luonteenomaista konservatiivisille yhteisöille. (Perelman 1996, 32–36.)

Poliittisessa puheessa käytetään Johannessonin (1998, 72) mukaan yleensä kahdenlaisia pääargumentteja: hyöty- ja moraaliargumentteja. Poliittisen puheen taustalla vaikuttaa yleensä yksi tai useampi seuraavista kysymyksistä:

Onko tämä hyödyllistä?	Mitä sanovat lait ja asetukset?
Onko tämä helppoa?	Mitkä ovat velvollisuutemme muita, yhteiskuntaa, maata,
Onko tämä varmaa?	ihmisyyttä ja tulevaisuutta kohtaan?
Onko tämä välttämätöntä?	Entä kunniamme, omatuntonne ja oikeudentuntonne?

Kun valitaan molemmilta puolilta argumentteja, vedotaan sekä järkeen että tunteeseen. Taitavat puhujat yleensä käyttävät hyöty- ja moraaliargumentteja vahvistamaan sanottavaansa. Esimerkiksi Goebbels korosti sitä, että ns. totaalinen sota oli sekä välttämätöntä että hyödyllistä saksalaisille, sillä sen avulla oli mahdollista vapautua lyhyessä ajassa sodan aiheuttamasta rasituksesta. Hän yritti myös vakuuttaa saksalaisille, että sodan avulla he pystyisivät täyttämään velvollisuutensa isänmaata, Eurooppaa ja länsimaista sivilisaatiota kohtaan. Sen vuoksi häikäilemätön totaalinen sota paradoksaalisesti muodostuisi heille ikuisiksi kunniaksi. (Johannesson 1998, 72.)

4.1.2 Välttämättömyysretoriikka ja propositionaaliset asenteet

Välttämättömyysretoriikalla tarkoitetaan puhetta, jossa keskustelija pyrkii ilmaisemaan asioita ja ilmiöitä pakollisina tai välttämättöminä. Pekosen mukaan välttämättömyyspuhe perustuu ajatukseen todellisuudesta, jossa ei ole vaihtoehtoja. Se on tarkoitettu yhtäläisesti kaikille, ja sen pitäisi myös sitoa kaikkia. Hänen mukaansa on luotu mielikuva ”välttämättömyyden valtakunnasta”, jossa yhteinen etu on ylitse kaiken. (Pekonen 1991, 80–81.)

Kielenkäyttäjä ilmaisee modaalisuuden avulla, miten hän suhtautuu lauseen merkitykseen eli proposition. Modaalilogiikka on pakollisuuden, mahdollisuuden, välttämättömyyden ja luvallisuuden logiikkaa. Modaalisuus voidaan jakaa loogiseen eli aleettiseen, deonttiseen ja episteemiseen tyyppiin. Nämä perustyytit muodostavat modaalisen asteikon, jossa jokainen perustyyppi voidaan jakaa ainakin kahteen modaalisuuden asteeseen: mahdolliseen ja välttämättömään. Luonnollisessa kielessä keskeisiä asteikkoja ovat mahdollisuutta ja varmuutta ilmaiseva episteeminen sekä pakkoa ja täytymistä ilmaiseva deonttinen asteikko. Deonttinen modaali-ilmaus osoittaa, että jotakin voidaan tehdä tai on mahdollista tehdä, koska tekeminen on luvallista, sallittua. Episteeminen modaalisuus taas ilmaisee, että puhuja joko tietää asian olevan tosi tai hän luulee asian olevan tosi. (Hakulinen & Karlsson 1988, 262–264; Kangasniemi 1992.) Välttämättömyys ja mahdollisuus pyrkivät usein leksikaalistumaan toisistaan erottavasti (esimerkiksi *täytyy* ja *pitää* vs. *voi* ja *saa*) (Hakulinen & Sorjonen 1989, 74.) Salliminen ja velvollisuus liittyvät ihmisen intentionaalisiin tekoihin. Deonttiset ilmaukset tuovat ilmauksiin vuorostaan instruktiivisen, toimintaan ohjaavan sävyn. (Leiwo & Pietikäinen 1996, 92.)

Suomen kielessä modaalisuutta on mahdollista ilmaista useilla eri tavoilla. Tyypillisimpiä ovat modaaliverbit (*voida*, *täytyä*), mutta muita mahdollisia keinoja lisäksi ovat kiteytyneet sanaliitot (*on lupa*, *on pakko*), modaaliset

adjektiivit (*on ilmeistä, on todennäköistä, on välttämätöntä*), modaaliset adverbi(aali)t (*ilmeisesti, luultavasti, varmasti*) sekä verbin modukset (potentiaali, konditionaali). (Hakulinen & Karlsson 1988, 262–265; Luukka 1991, 36 – 38.)

On myös mahdollista ilmaista välttämättömyyttä eksplisiittisesti ja implisiittisesti, jolloin lausunnoissa ei oteta niin selkeästi kantaa. Eksplisiittisessä ilmaisutavassa modaalisuus ja varsinainen propositio ilmaistaan erillisissä lauseissa (*Luulen, että X tulee.*) Implisiittisessä tavassa modaalisuus ja propositio ilmaistaan samassa lauseessa (*Luultavasti X tulee.*) (Luukka 1991, 34.)

Myös puhujan asenteet ja arvostukset näkyvät usein ilmauksista. Sisällölliset asenteet voidaan jakaa karkeasti ilmausten totuusarvoon ja varmuusasteeseen liittyviin asenteisiin sekä affektiivisiin asenteisiin, joiden avulla ilmaistaan emotionaalista tai evaluatiivista asennoitumista asiaan. Myös puhujan asema vaikuttaa tulkintaan; on otettava huomioon esimerkiksi tässä tutkimuksessa presidentin aseman suuri arvovalta. (Luukka 1991, 31.)

Suhtautumista esitettyyn asiaan voi ilmaista myös verbin valinnalla. Modaaliverbeistä voidaan haluttaessa erottaa Hakulisen ja Karlssonin mukaan omaksi ryhmäkseen intentionaalisuutta osoittavat propositionaalisia asenteita ilmaisevat verbit. Propositionaaliset asenteet ilmaisevat erilaisia tajunnan- ja tunnetiloja, jotka vaikuttavat niiden alle upotetun lauseen tulkintaan. Yleensä propositionaalista asennetta ilmaisevilla verbeillä on henkilösubjekti, mutta tavallisilla modaaliverbeillä ei välttämättä ole näin. (Hakulinen & Karlsson 1988, 264–265; Leiwo, Luukka & Nikula 1992, 98.)

Wunderlich (Hakulisen & Karlssonin 1988, 265 mukaan) esittää propositionaalisia asenteita luokittelevan taksonomian:

- 1 Episteemiset asenteet (mm. *ajatella, epäillä, tietää*)
- 2 Doksastinen (mm. *olettaa, uskoa, olla vakuuttunut*)
- 3 Deonttinen (mm. *on pakko, täytyä*)
- 4 Desideratiivinen (mm. *haluta, toivoa*)
- 5 Intentionaalinen (mm. *aikoa, ajatella*)
- 6 Evaluatiivinen (mm. *paheksua, pitää hyvänä*)
- 7 Preferentiaalinen (mm. *pitää parempana*)
- 8 Ekspektatiivinen (mm. *odottaa, uumoilla*)
- 9 Paratiivinen (mm. *olla valmis johonkin*).

Varmuusasteen ilmaisemisen keinoja voidaan kuvata myös orientaation kannalta. Esimerkiksi Halliday (1985, 333) jakaa modaliteetin subjektiiviseen modaliteettiin, jonka avulla asian todennäköisyys ilmaistaan tekstin tuottajan tai puhujan näkökulmaa korostaen (*Minä luulen, että*), sekä objektiiviseen modaliteettiin, jonka avulla tuodaan esille neutraalimpi ja objektiivisempi näkökulma (*On luultavaa, että*).

4.1.3 Tunteisiin vetoaminen

Argumentaation ja tunteiden suhde on varsin mielenkiintoinen. Toisaalta tunteet ovat argumentaatiolle ulkoisia seikkoja, mutta toisaalta argumentaation tavoitteena on usein tunteiden synnyttäminen. Ylikosken mukaan hyväksyttävän argumentaation ulkopuolelle kuuluu tunteiden nostattaminen yleisössä tavalla, joka estää tätä arvioimasta kriittisesti väitteitä ja niiden perusteluja. Myös tunteiden asema uskomuksen perusteina kuuluu hänen mukaansa argumentaation ulkopuolelle. Ne eivät ole hyväksyttäviä tosiasiaväitteiden perusteiksi. Esimerkiksi henkilöön

liittyvä pelko ei ole peruste uskoa väitteitä henkilöstä. (Ylikoski 1998, 161.)

Tunteilla on kuitenkin on tärkeä merkityksensä argumentaatiossa, jotta yleisö ylipäättään saadaan motivoitua osallistumaan argumentointitilanteeseen. Esimerkiksi poliittisen puheen tavoite ei ole pelkästään vaikuttaa yleisönsä uskomuksiin, vaan vaikuttaa myös yleisön tunteisiin voidakseen motivoida se toimintaan, kuten lakkoon tai äänestämään. (mts. 161–162.)

Argumentaatioteoriassakin voidaan erottaa kaksi vaikuttamisen perustyyppiä: teoreettinen ja ateoreettinen argumentointi. Teoreettisen argumentoinnin lauseet ovat väitelauseita, joiden totuusarvot voidaan todentaa, eli ne ovat joko tosia tai epätosia. Ateoreettiset lauseet ilmaisevat kirjoittajan tai puhujan asenteita, toivomuksia tai arvostuksia. Ne eivät ole tosia eivätkä epätosia. (Leiwo, Luukka & Nikula 1992, 93.)

Retoriikassa tunteilla on tärkeä merkityksensä. Johannessonin (1998, 233) mukaan on tehokkainta aina vedota ihmisten järkeen ja mielikuvitukseen sekä herättää tai tukahduttaa heidän tunteitaan. Tunteisiin voidaan vedota kielellisin keinoin esimerkiksi sanavalintojen avulla. Voidaan esimerkiksi vaikuttaa termien (*syrjäseutu-kehitysalue*), konnotaatioiden (*vapaustaistelija-terroristi*) ja emotiivisanojen (plus- ja miinussanat; vrt. myös Weaverin (1953) *god and devil terms* (Burken 1969 mukaan)) avulla. Esimerkiksi perinteisiin perusarvoihin liittyvät sanat, kuten *rauha*, *vapaus*, *veljeys* ja *tasa-arvo*, vetoavat kuulijan tunteisiin. (Leiwo, Luukka & Nikula 1992, 93–101.)

Puheet voivat sisältää myös piiloväittämiä eli presuppositioita, jotka ovat lauseeseen upotettuja, itsestäänselvyksinä esitettyjä väittämiä. Esimerkiksi kysymykseen *Joko olet lakannut lyömästä vaimoasi?* sisältyy presuppositio 'Olet lyönyt vaimoasi'. Presuppositioita voidaan pitää propagandistisena vaikuttamisena. Presuppositio jää voimaan sekä kieltävän että myöntävän

vastauksen jälkeenkin. Myös auktoriteettiin vetoamalla on mahdollista vaikuttaa tunteisiin. Kohdentaminen on tehokasta. Suoran puhuttelun (sinuttelu, teittely) avulla on mahdollista pehmentää muodollisuutta formaaleissa puheissa. Monikon ensimmäisen persoonan (*me*) käytöllä puhuja liittää kuulijan itseensä saattaakseen hänet katsomaan asioita hänen kannaltaan. Kielikuvien, vertausten ja personifikaatioiden avulla vedotaan myös tunteisiin. Samoin ironiaa ja huumoria käytetään vedottaessa tunteisiin. (Kieli ja sen kieliopit 1994, 94; Leiwo, Luukka & Nikula 1992, 93–101; Hayakawa 1971, 127.)

3 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT

3.1 Presidenttiretoriikka

Presidenttiretoriikalla tarkoitetaan presidenttien julkista vaikuttamista ja sen yhteyttä vallankäyttöön (Windt 1984, 25). Presidenttiretoriikan tutkimuksessa tarkastellaan muun muassa sitä, miten presidentti saavuttaa, säilyttää tai menettää yleisön tuen. Esimerkiksi presidenttien puheet ovat tyypillisiä tutkimuskohteita. Poliittisessa viestinnässä puhuminen on Painen (1981, 6) mukaan usein teko (Ks. myös Hart 1987). Presidenttiys on Dentonin ja Hahnin mukaan retorinen instituutio. Presidentti johtaa maataan juuri puheiden avulla. Presidenttien puheet poikkeavat tavallisten kansalaisten pitämistä puheista esimerkiksi tarkkojen esiintymissäntöjen ja esiintymistiheyden kannalta. Retoriikan avulla presidentti osoittaa johtajuuttaan, ja puheet ovat yleensä luonteeltaan suostuttelevia ja tarkoin suunniteltuja. (Denton & Hahn 1986, 8–11.) Ceaser et al. (1987, 3–21) määrittelevät retorisen presidenttiyden presidentin mahdollisuudeksi vaikuttaa puheittensa avulla kansaan ja suostutella sitä itsensä ja edustamansa linjan taakse.

Presidenttiretoriikkaa on tutkittu paljon erityisesti Yhdysvalloissa. Esimerkiksi Han (1998) on todennut tutkimuksessaan, että presidentin rooli johtavana retorisenä henkilönä on amerikkalaisessa politiikassa etenkin televisuaalisella aikakaudella vain kasvanut. Suurin osa amerikkalaisesta presidenttiretoriikan tutkimuksesta on diskurssitutkimusta. Suomalaista tutkimusta sitä vastoin on varsin niukasti. Poliittista viestintää on tutkittu varsin paljon erityisesti median, suomalaisen puhekuulttuurin ja karisman kannalta (Esim. Isotalus 1998; Sallinen 1994; Kanerva 1994; Uimonen 1996; Pekonen 1995), mutta presidenttien puheita ei ole Suomessa juurikaan tutkittu etenkin puheviestinnän tai lingvistiikan alalla.

Presidenttien puheita tutkitaan muun muassa erilaisten retoristen liikkeiden ja ideologioiden kautta tai lajiretorikan kautta (ns. genretutkimus). Yksittäisten puheiden tutkimuksesta tärkeimpiä ovat virkaanastujaispuheet (inaugural speech) ja ns. kriisipuheet. Virkaanastujaispuheet ovat tärkeitä tutkimuskohteita, koska niissä presidentillä on ainutlaatuinen tilaisuus asettaa ja muokata poliittisia parametrejä. Presidentti ei yleensä tuolloin puhu omasta puolestaan vaan kansan. Myös tässä tutkimuksessa presidentin virkaanastujaispuhe sisältyy tutkimusaineistoon. Kriisipuheita on tutkittu esimerkiksi niiden strategioiden kautta. Myös puolustuspuheita ja -taktiikoita on tarkasteltu paljon. (Windt 1984, 26–28; WAUDAG 1990, 189–200, Dow 1989, 294–310.)

Puheista on tutkittu muun muassa tyyliä ja erilaisia kielikuvia. Tyylin osalta on esimerkiksi kiinnostuttu presidenttien kertomistyyleistä ja feminiinisyydestä. On havaittu, että presidenttien viestinnässä voidaan erottaa taipumus narrationalisuuteen tai dialogisuuteen. Narrationaaliset presidentit kertovat hyvin muotoiltuja ja integroituja tarinoita, mutta tyyli asettaa korkeita vaatimuksia presidentille instituutioon ja yksilönä. Dialogisten presidenttien viestintää voidaan luonnehtia interaktiiviseksi. He vaikuttavat välittömiltä ja sympaattisilta, mutta ongelmana saattaa olla vallan puute sekä vaikutelma kyvyttömyydestä. Presidenttiretorikassa on myös tutkittu myös puheiden feminiinisiä arvoja. Jamiesonin tutkimuksessa havaittiin eroja naisten ja miesten puheessa. Miesten puheitten todettiin olevan analyttisempiä, suunnitelmallisempia sekä persoonattomampia kuin naisten puheitten. Sama suuntaus näkyi myös poliittisessä kielessä. Tutkittaessa amerikkalaista presidenttikampanjan mainosfilmiä todettiin feminiinistä tyyliä käytettävän peittämään niissä politiikan perinteistä patriarkalisuutta. (Stuckey 1992, 45–53; Jamieson 1995a, 801–802; 808–811; Parry-Giles & Parry-Giles 1996, 339–350.)

Metaforien ja myyttien tutkimus on ollut varsin suosittua politiikassa. Esimerkiksi Denton ja Hahn ovat tutkineet Reaganin retoriikan suostuttelevuutta ja havainneet metaforien olevan hyvin tehokkaita. (Denton & Hahn 1986, 67–42). Myös Suomessa on tarkasteltu jonkin verran metaforia politiikassa. Esimerkiksi EU-metaforiikkaa on tutkittu eri medioista (Hellsten 1994 ja 1996) ja poliitikkojen retoriikassa (Mustaparta 1996). Poliittisia metaforia on tutkittu myös karisman retoriikan (Pekonen 1996) ja uutiskielen kannalta (Stenvall 1994).

Presidentin valta on suostuttelun valtaa. Presidentin puheen retorinen tyyli voi suoraan vaikuttaa poliittisiin päämääriin ja menestykseen. Suojasen mukaan vallanhaltijoiden valta on vähentynyt demokratioissa, ja tilalle on tullut suostuttelu. Kuitenkin verhottu viesti voi olla aivan yhtä tehokas. Presidentinkin täytyy argumentoida saadakseen aikaan toimintaa. Suostutteleva valta vaatii viehätysvoiman ja perusteltujen argumenttien lisäksi myös statusta ja auktoriteettia. (Han 1998, 420; Suojanen 1995, 43; Neustadt 1990, 11, 30.)

Novakin (1974, Dentonin & Hahnin 1986, 51 mukaan) mukaan presidentin symbolinen valta koostuu viidestä komponentista: samastumisesta (*identification*), mielenkiinnon kohteista (*interests*), toiminnasta (*action*), moraalisesta toteuttamisesta (*moral fulfillment*) ja arvovallassa (*authority*). Samastuminen näkyy esimerkiksi presidentin puhuessa ”meistä”, mielenkiinnon kohteet liittyvät presidentin tietämykseen ja huolehtimiseen yleisön mielenkiinnon kohteista ja toiminnan kannalta on tärkeää ottaa huomioon yleisön toiminta. Moraalisen toteuttamisen kannalta on tärkeää, miten presidentti ilmaisee ihailua ja inspiiraatiota. Arvovalta näkyy suhteessa presidentin kykyyn johtaa maata. Kaikki komponentit ilmaistaan interaktion ja kielen välityksellä. Neustadt puolestaan jaottelee presidentin vallan muodollisemmin kolmeen elementtiin: ammattitaitoon (*professional reputation*), johon liittyvät muun muassa kyky ja tahto käyttää erilaisia neuvottelutapoja, yleiseen arvovaltaan (*public prestige*), joka tarkoittaa lyhyesti suosiota, sekä muodolliseen perustuslailliseen valtaan.

Ammattitaidon sekä arvovallan säilyttäminen vaativat jatkuvaa suostuttelua. (Neustadt 1980, Dentonin & Hahnin 1986, 56 mukaan.)

Presidenttiys on kansallinen poliittinen symboli. Presidentin tehtävät ovat samalla sekä hallinnollisia että seremoniaalisia. Novak (Dentonin ja Hahnin 1986, 60 mukaan) luonnehtiikin Amerikan presidenttiä “papiksi, profeetaksi ja kuninkaaksi”. Presidentillä on paljon erilaisia tapoja suostutella ja vaikuttaa kansaan. Hän voi ensinnäkin vedota suoraan kansaan puheittensa avulla ja tehdä matkoja heidän keskuuteensa, kuten myös presidentti Ahtisaari maakuntamatkoillaan on tehnyt. Julkisilla esiintymisillä on paljon merkitystä. Amerikan presidentillä on Dentonin ja Hahnin mukaan yli 50 viestinnän ammattilaista suunnittelemassa ja toteuttamassa presidentin julkisia esiintymisiä ja kannanottoja. (Denton & Hahn 1986, 57–61.)

Poliittisilla symboleilla, kuten metaforilla ja eufemismeilla on tärkeä merkityksensä. Ne stimuloivat toimintaa ja toimivat poliittisen ryhmäkäyttäytymisen (*mass political behaviour*) ja yksilön poliittisen käyttäytymisen välillä. Kielellisten poliittisten symbolien avulla presidentti vaikuttaa yleisön mielipiteeseen esimerkiksi yksinkertaistamalla puhuttavia aiheita, kuten presidentti Roosevelt teki aikoinaan alkaessaan puhua “New Dealista”- talousohjelmasta, jonka tarkoituksena oli elvyttää ja kontrolloida taloutta, tai muuttamalla käsityksiä ja imagoa asioiden uudelleennimeämisellä, kuten presidentti Reagan kutsumalla MX-ohjusta “Peacemakeriksi”. Yhtenä Reaganin suosion perusteena onkin pidetty hänen metaforista kieltään. Häntä onkin luonnehdittu yleisesti nimityksellä “the Great Communicator”. (Denton & Hahn 1986, 57, 60.)

KAAVIO 3 Presidentin vallan kommunikaatiomalli (Denton & Hahn 1986).

Denton & Hahn ovat muodostaneet presidentin vallan kommunikaatiomallin, jonka dimensioita ovat *arvovalta–vaikutusvalta* ja *salailu–avoimuus* (kaavio 3). Niihin liittyen voidaan erottaa erilaisia vallankäyttötapoja. *Konstitutionaalista* (constitutional) suuntautumista edustava presidentti maksimoi avoimuuden ja legitimitoidun arvovalan. Valta on lähtöisin instituution laillisesta perustasta, ja se ymmärretään perinteisesti. Vallan symbolista merkitystä ei oteta huomioon. Myös toiminta perustuu perustuslailliseen arvovaltaan. Amerikkalaisista presidenteistä Jimmy Carteria on luonnehdittu selkeimmin konstitutionaaliseksi presidentiksi. Hänen keskeisin suostuttelutekniikkansa oli vakuuttaa yleisönsä tosiasioin. Tällaisen vallankäyttötavan ongelmat liittyvät motivoinnin ja suostuttelun onnistumiseen. Presidentin tehtävät eivät kuitenkaan ole pelkästään hallinnollisia, vaan niihin liittyy paljon myös emotionaalista sekä symbolista dynaamisuutta. (Denton & Hahn 1986, 148–153.)

Hallinnollista (administrative) vallankäyttöä edustavan presidentin toiminta perustuu myös legitimoituun arvovaltaan, mutta sitä ympäröi salailu. Presidentin neuvottelutaidoilla on suuri merkitys. Presidentillä on valta

toimia, mutta hän välttelee julkisuutta ja luottaa hallintokoneistoon. Organisaatioiden valta on maksimoitu. Vallankäyttö ei ole ideologista, vaan se on pikemminkin psykologista. Päämääränä on tehokkuus ja sisäinen kontrolli. Hallinnollinen vallankäyttötyyli on varsin tyypillistä erityisesti kriisien aikaan. Esimerkiksi presidentti Kennedy käytti sitä Kuuban ohjuskriisin aikana: oli koko ajan selvää, että hänellä oli valta selvittää tilanne, mutta hän ei kertonut kaikkea kriisistä Amerikan kansalle eikä edes korkeimmille hallintoviranomaisille. (mts. 153–155.)

Omaa etua tavoitteleva (expedient) vallankäyttötapa viittaa macchiavellimaiseen valtakäsitykseen. Presidentti pyrkii maksimoimaan valtaa kaikin keinoin, ja päätökset tehdään haittojen ja hyötyjen mukaan. Salailulla ja suostuttelu- sekä neuvottelutaidoilla on suuri merkitys. Presidentin toiminta voi esimerkiksi liittyä kansalliseen turvallisuuteen tai sisäpolitiikkaan. On otettava huomioon, että tällainen vallankäyttötapa ei välttämättä ole syntyjään paha, se vain tarjoaa enemmän mahdollisuuksia väärinkäyttöön. Amerikkalaisista presidenteistä Lyndon Johnson edustaa Dentonin ja Hahnin mukaan selkeimmin vallankäytön maksimoijaa. Johnson oivalsi jo varhain, että tieto toimi vallan välineenä. Hänen suostuttelutekniikkansa, jotka liittyivät intimiteetin ja kasvokkaisuviestinnän korostamiseen, vain vahvistivat hänen valtaansa. Vaarana tällä vallankäyttötavalla on se, että kun vaikutusvalta hupenee, myös luotettavuus ja arvovalta vähenevät. (mts. 155–156.)

Karismaattinen (charismatic) vallankäyttötapa liittyy selkeästi presidentin luonteenpiirteisiin. Tietoa ei käytetä aseena tai neuvotteluvälineenä. Interpersonaalisiin taitoihin sisältyy muun muassa pakon ja uskollisuuden tunteen sekä riippuvuussuhteen luominen kansaan sekä tiedostamattoman samastumisen vaaliminen kansalaisiin tai heidän ideoihinsa. (mts. 156–157.) Suomessa on Pekosen mukaan ollut voimakas kaipuu voimakkaan ja karismaattisen johtajan suuntaan 1980-luvun lopussa ja 1990-luvun alussa etenkin vanhempien poliittisten sukupolvien piirissä. Syyksi siihen on nähty

muun muassa rauhan, tasapainon ja kansallisen tasapainon säilyttämisen halu. Pekosen mukaan poliittiset konfliktit koetaan Suomessa usein yhdeksi kansallisen yksimielisyyden suurimmista uhista (Pekonen 1991b, 58–59.).

Presidentin vallan kommunikaatiomallia tarkasteltaessa on otettava huomioon, että vallankäyttötapaa voi muuttaa. Kukaan ei välttämättä edusta koko hallintakauttaan yhtä ainoaa vallankäyttötapaa. Denton ja Hahn toteavatkin analyysissään, että presidentti käyttää kaikkia vallankäyttötapoja tilanteittain. Erilaiset tilanteet vaativat erilaista vallankäyttöä.

Niemen (1993, 15) mukaan presidentti-instituutiosta on tullut viestintäteknologian välikappale. Hänen mukaansa presidenteistä on tullut ”jokapäiväistä mediatodellisuutta” television läpimurron myötä. (Ks. myös Hart 1995 ja Jamieson 1995b). Presidentit koetaan elävien ihmisten sijaan poliittisen ”koneen” osiksi. Medioilla on suuri vaikutus myös poliittisen mainonnan korostumiseen. Jamiesonin (1995b) mukaan mainokset määrittelevät nykyään presidenttiyden luonteen esittämällä presidentille tärkeitä attribuutteja. Presidenttiretoriikan tutkimuksessa pelätäänkin presidenttiretoriikan olevan muuttumassa kaksisuuntaisesta viestinnästä pikemminkin yksisuuntaiseksi. Retoristen taitojen merkitys on Hanin (1998) mukaan kasvanut 50 vuoden aikana merkittävästi medioiden myötä. Kun tyyli korostuu, puheiden sisältö jää toissijaiseksi. On vaarana, että symbolit ja iskulauseet korvaavat poliittisen keskustelun. Myös Uimonen (1992) on todennut samaa: mielikuvalla on modernissa julkisuudessa sanomaa vahvempi asema. Uskottavuuden saavuttaminen on poliitikon asiaa tärkeämpää. Hänen mukaansa ilmauksellinen runsaus on perinteisestikin ollut poliitikon hyve. Amerikkalaiset tutkijat ovat ratkaisuksi esimerkiksi ehdottaneet, että mikäli presidentti puhuisi julkisuudessa vähemmän, hänen sanoilleen kertyisi enemmän painoa. Lehdistö ja kansa sekä presidentit itsekkin ovat menettäneet Hartin (1987, 210–212) mukaan kunnioituksensa presidenttiretoriikkaa kohtaan: puheaktia pidetään lähinnä poliittisena mielistelynä tai henkilökohtaisen suurentelun mahdollisuutena. (Denton &

Hahn 1986, 7–11; Ceaser et al. 1987, 19.)

On lisäksi otettava huomioon amerikkalaisen ja suomalaisen puhekulttuurin erot. Amerikkalainen puhekulttuuri edustaa selkeästi ns. puhuvaa kulttuuria, jossa suhtautuminen hiljaisuuteen on kielteistä ja jossa puhe toimii yhdessäolon välineenä. Suomalainen puhekulttuuri edustaa pikemminkin toista ääripäätä, jossa hiljaisuudellakin viestitään ja jossa sosiaalinen kanssakäyminen ei edellytä jatkuvaa äänessäoloa. Sallinen on tutkimuksessaan mediaretoriikasta ja poliittisesta vaikuttamisesta todennut, että Suomessa arvostetaan presidentin esiintymistyylin hiljaisuutta. Harkittua puhetta arvostetaan puheen määrää enemmän. Suomessa tietäjä saa vaieta, kuten Lehtonen (1986) on sanonut. On kuitenkin havaittu suomalaisen puhekulttuurin olevan siirtymässä kohti angloamerikkalaisia puhekäyttäytymisen normeja, jolloin vaikenevasta suomalaisesta toivon mukaan on muodostumassa kansainvälisissä vuorovaikutustilanteissa aktiivisesti kommunikoiva suomalainen. (Lehtonen 1994, 93–99; Sallinen 1994, 146–147.)

3.2 Presidentin puhe tutkimuskohteena

3.2.1 Tasavallan presidentti Martti Ahtisaari

Martti Ahtisaari valittiin Suomen 10. tasavallan presidentiksi 1994 suoralla kansanvaalilla. Hän sai toisella äänestyskierröksellä 53,9 % annetuista äänistä. Ahtisaarella ei ollut puoluepoliittista taustaa, mutta hän oli toiminut erilaisissa poliittisissa tehtävissä muun muassa ulkoasiainministeriössä. Hän on toiminut myös suurlähettiläänä, YK:n Namibia-valtuutettuna ja hallinnollisena alipääsihteerinä sekä Balkanin sodan rauhankonferenssissa Bosnia-Hertsegovina -työryhmän johtajana sekä YK:n puheenjohtajan neuvonantajana. Kotimaassa Ahtisaari on toiminut valtiosihteerinä 1991–1994. (Tiihonen 1994, 24; Heikkilä 1997, 202–222.)

Ahtisaari, joka ei ollut ollut mukana puoluepolitiikassa ja jolla oli varsin mittava ura kansainvälisissä organisaatioissa, poikkesi muista presidenttiehdokkaista. Hän osallistui presidenttipeliin SDP:n listalta, mutta ei puolueen ehdokkaana, vaan kansanliikkeen. Voidaan sanoa, että Ahtisaari purjehti presidenttipeliin ”ryvettymättömänä” ja uudenlaisen poliittisen ilmapiirin vaatimusten mukaisena. Oli tärkeää, että hänet irrotettiin perinteisistä puolueista ja luotiin mielikuva vapaasta kansalaistoiminnasta, sillä yhteiskuntapolitiikassa ja yleisessä keskusteluilmapiirissä oli havaittavissa puoluepolitiikan vastaisuus, joka näkyi koko Euroopassa. (Tiihonen 1994, 24–25; Niemi 1993, 69–70; Heikkilä 1997, 236, 249; Kanerva 1994, 48–52.)

Ahtisaari on toteuttanut Tiihosen mukaan uudenlaista poliittista johtajuutta. Presidenttinä Ahtisaari on pyrkinyt kehittämään poliittista järjestelmää sekä lisäämään pohjoismaista kansanvaltaa. Hän on halunnut säilyttää vahvan presidenttiyden sekä lisätä hallintokoneiston uskottavuutta. Ahtisaari on puolustanut vahvasti omaa linjaansa hallituksen tekemiä konkreettisia ehdotuksia rajoittaa presidentin valtaoikeuksia vastaan. Ahtisaari on pyrkinyt maakuntakierroksillaan lähentämään kansalaisia ja valtiota toisiinsa. Hän on korostanut toistuvasti suoraa yhteyttä kansaan ja kansalaisyhteiskunnan omaa aktiivisuutta ja omaehtoisuutta. (Tiihonen 1994, 28–30, 33–34.)

Tärkeä kysymys Ahtisaaren presidenttikaudella on ollut liittyminen EU:hun ja EU:n edustuksellisuus. Ulkopolitiikka on ollut muutenkin tärkeä kiinnostuksen kohde presidentille; julkisuudessa on pohdiskeltu runsaasti presidentin matkustelua ympäri maailmaa. Euroopan unioni on kuitenkin ollut avaintemana monissa puheissa. Valtiosihteerinä ollessaan Ahtisaari työnsä puolesta tutki EU-jäsenyyden edellytyksiä ja jäsenyyden seurauksia, ja hän on korostanut monissa yhteyksissä EU:n positiivista merkitystä Suomelle. Hänen mukaansa tärkein asia EU:n kehittämisessä oli

päätöksenteon selkiinnyttäminen niin, että ihmiset tietävät, ketkä päätöksiä tekevät ja mihin päätökset perustuvat. Tässä näkyy hyvin Ahtisaaren halu kansalaisten ja valtion sekä kansalaisten ja instituution lähentämiseen. EU:hun liittyen tärkeitä teemoja Ahtisaarelle ovat olleet turvallisuuden lisääminen sen kautta, pohjoismainen yhteistyö ja työttömyyden poistaminen. (Tiihonen 1994, 30–32; Iloniemi 1995, 6–9; Nordicum 1995, 11; Heikkilä 1997, 208.)

Heikkilän mielestä Ahtisaaren uran nousujohtoisuus perustuu näyttöihin ja siihen, että hän on ollut oikeassa paikassa oikeaan aikaan. Ahtisaari on itsekin sanonut, että hän on aina lähtenyt siitä, että yrittää tehdä työnsä niin hyvin kuin osaa. Niemen (1993) mukaan Ahtisaari ei sovittele sanojaan tai hae hienoja ilmauksia, vaan pikemminkin päinvastoin voi jopa järkyttää suoruudellaan, kuten Persianlahden sodan jälkeinen kommentti ”kivikauteen pommitetusta Irakista” osoittaa. (Heikkilä 1997, 238–241.) Toisaalta voidaan ajatella Ahtisaaren olevan oman suomalaisen kulttuurinsa edustaja, joka sanoo suoraan, mitä ajattelee, eikä pyri kaunistelemaan aina sanottavaansa.

Ulkomailla vietettyjen vuosien ja useiden maailmanlaajuisten työtehtävien puolesta Ahtisaarta voi luonnehtia ”aidosti kansainväliseksi henkilöksi” presidenttitemme sarjassa. Avoin ja tärkeilemätön keskustelu ja päätöksenteko on ollut hänelle aina varsin helppoa. Heikkilä kuvailee Ahtisaarta maailmankuvaltaan lähinnä kristilliseksi sosiaalidemokraatiksi ilman tiukkoja poliittisia kytköksiä. Hänen ajattelutavastaan on löydetty yhteyksiä muun muassa Willy Brandtiin ja Olof Palmeen esimerkiksi yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden ja kansainvälisen solidaarisuuden vaatimusten osalta. (Heikkilä 1997, 238–241, 264; Niemi 1993, 70–73.)

3.2.2 Puheen valmistamisprosessi

Presidentin työ on vaativaa ja monimuotoista, eikä hän mitenkään yksin pystyisi hoitamaan kaikkia presidenttiyteen liittyviä tehtäviä. Sen vuoksi hänellä on apunaan mittava avustajajoukko. Neustadtin (1990, 3–4) mukaan presidenttiys ja presidentti ovat kaksi eri asiaa. Esimerkiksi amerikkalaiseen presidentti-instituutioon sisältyy noin 2000 henkilöä, ja presidentti on vain yksi heistä (Ks. myös Jyränki 1987, 24).

Presidentti Martti Ahtisaari vaikuttaa varsin paljon puheisiinsa. Aluksi puheen aiheesta sovitaan, minkä jälkeen presidentti linjaa sen. Puheenvalmistusprosessissa on varsin paljon osallistujia. Ensinnäkin virkamieskunta tuottaa aiheesta taustamateriaalia. He eivät kuitenkaan tee poliittisia kannanottoja, vaan avustajakunta (5 henkilöä) huolehtii niistä. Edelleen puheen tuottamisessa tarvitaan tuottajia ja editoijia. (Kalliokoski 1998.)

Presidentti ei kirjoita itse puheitaan, vaan avustajat hoitavat sen puolen. Aiheesta käydään ryhmän kanssa taustakeskusteluja, joihin presidenttikin osallistuu. Esimerkiksi puheessa käytettävät kielikuvat muotoutuvat taustakeskustelujen aikana. Avustajakunnan määrä vaihtelee puheesta riippuen. Kalliokoski mainitsee esimerkkinä ns. protokollapuheen ja linjapuheen, joiden tuottamisessa tarvitaan osallistujia eri tavalla. (Kalliokoski 1998.)

Presidentti osallistuu prosessiin aktiivisesti. Hän käsittelee puhetta prosessin välillä, ja lopulta hän hyväksyy sen. Ennen puheen esittämistä presidentti muotoilee puhetta muodon puolesta sopivammaksi. Ahtisaarelle on Kalliokosken mukaan tyypillistä suunnitella puheitaan ja niiden esitystä huolellisesti. Hän muun muassa merkitsee painotukset ja tauonpaikat puheisiin; toisin sanoen nuotittaa puheen valmiiksi. Presidenttien välillä on ollut suuriakin eroja puhe-esityksiin valmistautumisen suhteen. Kalliokosken mukaan esimerkiksi presidentti Koivisto ei halunnut lukea

joitakin puheita etukäteen, jotta puheen spontaanisuus säilyisi. (Kalliokoski 1998.)

Presidentin puheet kirjoitetaan aina suomeksi, ja ne käännetään vasta sitten muille kielille. Puheet käännetään kuitenkin aina ruotsiksi. Jotkut suuret ulkomaiset lähetystöt, kuten USA:n ja Ranskan lähetystöt, kääntävät itse puheet. (Kalliokoski 1998.)

3.3 Tutkimusaineisto

Tutkimusaineistonani on Tasavallan presidentti Martti Ahtisaaren kuusi puheita vuodelta 1994, jotka on julkaistu ulkoasiainministeriön julkaisemassa *Ulkopoliittisia lausuntoja ja asiakirjoja 1994* -teoksessa (jatkossa käytän teoksesta lyhennettä ULA 1994). Puheista kolme on pidetty kotimaassa ja toiset kolme Virossa, Tanskassa ja Saksassa (Liite 1). Kaikki puheet on käännetty ruotsin kielelle, ja ulkomailla pidetyt puheet myös englannin kielelle. Puheitten käännökset esitetään teoksessa aina suomenkielisen version jälkeen. Puheet sijoittuvat yhdeksän kuukauden ajalle, ja tuon ajanjakson aikana Suomi liittyi EU:hun. Käytän puheista nimitystä EU-puheet, koska kaikkien puheiden yhteisenä nimittäjänä on selkeästi Euroopan unioni. Kaikissa puheissa käsitellään unioniin liittymistä, sen laajenemista ja sen mukanaan tuomia etuja. Kotimaassa pidetyissä puheissa korostuvat luonnollisesti sisäpoliittiset seikat, kun taas ulkomailla pidetyissä puheissa keskitytään globaalimpiin asioihin.

Presidentti Martti Ahtisaaren puheita *ULA 1994* -teoksessa on kaiken kaikkiaan 19 kappaletta, mutta rajasin aineistoni tutkimusnäkökulmani ja tutkittavien asioiden suuren määrän vuoksi kuuteen puheeseen. Vertailun kannalta oli tärkeää valita erityyppisiä ja eri kohderyhmille tarkoitettuja puheita tutkimusaineistoksi. Puolet puheista on pidetty kotimaassa, puolet ulkomailla. Kohderyhmät vaihtelevat puheittain jossakin määrin. EU-painotteisuudella oli myös merkitystä: tutkimusaineistoon valittavien

puheiden pääteemana on Euroopan unioni ja sen kehittäminen.

Tässä työssä tarkastellaan vaikutuskeinojen lisäksi siis myös asioiden ja olosuhteiden kehittymistä EU:n kannalta sekä vertaillaan kotimaassa ja ulkomailla pidettyjä puheita lähinnä siltä kannalta, miten puheissa otetaan kantaa unioniin liittyen ja millä tavoin asioista puhutaan kotimaassa ja ulkomailla ennen liittymistä EU:hun ja liittymisen jälkeen.

PUHEET:

1 Tasavallan Presidentti Martti Ahtisaaren puhe eduskunnalle 1.3.1994 (ULA 1994, 50–52)

2 ”Itämeren alue yhdentyvässä Euroopassa”; Tasavallan Presidentti Martti Ahtisaaren puhe Tarton yliopistossa 1.6.1994 (ULA 1994, 208–212)

3 Tasavallan Presidentti Martti Ahtisaaren puhe Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestön SAK:n syyseminaarissa Kiljavalla 18.8.1994 (ULA 1994, 297–300)

4 ”Suomi tienhaarassa”; Tasavallan Presidentti Martti Ahtisaaren puhe Tanskan ulkopoliittisessa seurassa Kööpenhaminassa 7.9.1994 (ULA 1994, 97–100)

5 ”Itsenäinen Suomi yhdentyvässä Euroopassa”; Tasavallan Presidentti Martti Ahtisaaren puhe Tampereella 24.9.1994 (ULA 1994, 313–316)

6 ”Suomi, Euroopan unioni ja kansainvälinen muutos”; Tasavallan Presidentti Martti Ahtisaaren puhe Berliinin Vapaassa yliopistossa 23.11.1994 (ULA 1994, 135–138)

Ensimmäinen puhe on virkaanastujaispuhe eduskunnalle, joka on yksi presidenttien tärkeimmistä puheista, ns. linjapuhe, jossa määritellään presidentin tärkeinä pitämät teemat. Getz määrittelee virkaanastujaispuheen (*inaugural speech*) rituaaliseksi puheeksi, jolla on syvä vaikutuksensa yhteisössä sekä kulttuurissa. Puheisiin pyritään sisällyttämään symbolisia elementtejä, mutta lisäksi yritetään pysyä uskollisena traditiolle. Getz näkee presidentin virkaanastumisen eräänlaisena siirtymäriittinä, joka esitetään

seremoniassa ja johon liitetään mennyttä ja tulevaa nykyhetken kannalta (vrt. Aristoteleen epideiktiset puheet) sekä vahvistetaan periaatteita, joiden mukaan hallintoa ohjataan. Virkaanastujaispuhe yhdistää yleisön, ylistää perinteisiä arvoja sekä näyttää presidentin ymmärtävän velvollisuutensa. (Getz 1994, 25, 27.)

Kronologisesti toinen puhe on Tarton yliopistossa pidetty puhe, jossa korostetaan Itämeri-yhteistyötä ja unionin laajentumisen tärkeyttä myös Baltian maiden kannalta. Mielestäni tämä puhe on varsin tärkeä aineiston kannalta, koska Suomen idänsuhteet ovat aina olleet ulkopoliittisesti hyvin merkittävät. Puhe on myös tärkeä siltä kannalta, että presidentti Ahtisaaren ollessa valtiosihteerinä 1991–1994 yksi hänen tärkeimpiä kiinnostuksen kohteitaan oli juuri Baltian maiden itsenäistyminen (Heikkilä 1997, 203). Puheessa tuodaan esille Baltian maiden itsenäistymisen tärkeys.

Kolmas, SAK:n syysseminaarissa pidetty puhe edustaa EU-puhetta puhtaimmillaan: neuvoo-antavaan kansanäänestykseen (16.10.1994) oli enää vajaat kaksi kuukautta aikaa, joten unioniin liittyminen ja siitä koituvat seuraukset ovat selkeästi puheen fokuksena.

Neljäs, Tanskassa pidetty puhe on oleellinen juuri Tanskan Suomelle antaman mallin vuoksi. Tanska on ollut unionin jäsenmaana kauemmin, ja se kuuluu Pohjoismaihin. Itämerellä ja maataloudella on tärkeä merkitys Tanskan elinkeinoelämässä, mitä presidentin puheessa myös korostetaan. Tanskasta haetaan tukea Suomen liittymiselle Euroopan unioniin.

Myös viidennessä puheessa Tampereella EU:hun liittymisen tärkeys tuodaan selvästi esille. Tampereen puhe ei ollut samalla tavoin suunnattu jollekin tietylle yleisölle, kuten SAK:n syysseminaarissa pidetty puhe, joten niitä on mielenkiintoista verrata toisiinsa.

Aineiston viimeinen puhe on Berliinissä, marraskuun lopussa 1994 pidetty puhe, jolloin Suomi oli jo päättänyt unioniin liittymisestä. Saksa kannatti

selkeimmin Euroopan valtioista Suomen liittymistä unioniin, joten siltäkin kannalta puhe on tärkeä. On kiinnostavaa tarkastella, millä tavoin Suomen liittyminen unioniin tuodaan esille. Vertailen myös sitä, miten kannanottaminen ja argumentointi EU:sta muuttuvat yhdeksän kuukauden aikana. On oletettavaa, että asioiden painotukset saattavat muuttua.

3.4 Tutkimuskysymykset ja -tavoitteet

Tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää presidentti Martti Ahtisaaren kuudessa EU-puheessa 1994 käyttämiä kielellisiä vaikuttamiskeinoja. Tutkimusaineistona on kuusi *ULA 1994* -teoksessa julkaistua puhetta, joten analyysin perustana on kirjoitettu kieli. Suullista ilmaisua tai nonverbaalista viestintää tutkimus ei koske. Puheiden vastaanottoa eli sitä, miten yleisö ottaa puheet vastaan ja miten se tulkitsee puheita, ei tässä tutkimuksessa käsitellä. Tutkimus keskittyy pelkästään tekstiin.

Tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

Millaisin kielellisin keinoin presidentti Ahtisaari pyrkii vaikuttamaan puheissaan?

- Mistä puhutaan?
- Keneen tai mihin (millaisiin arvoihin) vedotaan?
- Kenelle puhutaan?

Pääkysymyksenä on siis, millä tavoin presidentti Ahtisaari pyrkii puheissaan vaikuttamaan. Konkreettisten kielellisten keinojen lisäksi selvitetään vastauksia alakysymyksiin ja siten vallankielen tai kielen ja vallan suhdetta. Vastauksia kysymyksiin haetaan tutkimalla puheen argumentointia, rakennetta sekä metaforia.

Argumentoinnin tarkasteluun olen kehittänyt analyysimallin Greimasin aktanttimallin sekä Toulminin argumentaatioanalyysin pohjalta.

Argumentoinnin analyysissä tarkastellaan lisäksi välttämättömyysretoriikkaa, propositionaalisia asenteita sekä tunteisiin vetoamista. Puheitten rakennetta tutkitaan jäsentelemällä puheet teemoittain ja tarkastelemalla niitä kokonaisuuden kannalta. Puheiden aloituksia ja lopetuksia tarkastellaan erikseen puheaktiteorian avulla. Lisäksi puheita analysoidaan myös niiden subjektien valenssiroolien kautta. Retorisia kuvioita ja erityisesti metaforia tarkastellaan tutkimuksen päätteeksi.

Tutkimuksessa tarkastelen samalla myös EU-asioiden kehittymistä puheissa sekä asioiden esittämistä Suomessa sekä ulkomailla. Pyrin kokonaisvaltaisempaan, intertekstuaaliseen analyysiin, jossa lingvististä tutkimusotetta täydennetään sosiaalisella ja kulttuurisella analyysillä.

4 PRESIDENTIN PUHEIDEN KIELELLISET VAIKUTTAMISKEINOT

4.1 Puheiden argumentointi

4.1.1 Argumentointianalyysimalli

Kulttuuri vaikuttaa ihmisten tapaan jäsentää todellisuutta, mutta ihmisillä on kuitenkin erilaisia yhteisiä keinoja tulkita maailmaa. Yksi tapa tulkita maailmaa on hakea asioista kertomusta sekä tulkita ja kuvata maailmaa juuri kertomusten avulla. Esimerkiksi uutistekstejä on alettu viime aikoina tutkia kertomusten kannalta. Ne sisältävät loogis-kronologisia tapahtumaketjuja, kuten kertomuksetkin. Alasuutarin (1995, 107) mukaan kertomusten kautta välittyy modernille ajalle tyypillinen kokemus historiasta ja ajallisista muutoksista.

Propp tutki 1920-luvulla kansansatujen rakenteita ja loi eräänlaisen kertomusten peruskaavan, jota muut tutkijat, kuten Greimas, ovat osaltaan kehittäneet edelleen. Proppin perusideana oli jakaa satujen tapahtumat ja henkilöt perustyypeihin ja tutkia niiden välisiä suhteita. Esimerkiksi juonen yksiköitä hän nimittää funktioiksi ja ne seuraavat toisiaan aina tietyssä järjestyksessä. Myös funktioiden suorittajat voidaan pelkistää tietyiksi roolihahmoiksi. Greimas kehitti Proppin analyysiä pitemmälle ja muodosti ns. aktanttimallin (*actant*). Hänen mukaansa juonellisista kertomuksista voidaan erottaa kuusi aktanttia, jotka järjestyvät kolmeksi vastakkaiseksi pariiksi:

LÄHETTÄJÄ - VASTAANOTTAJA

SANKARI (SUBJEKTI) - TAVOITELTU HENKILÖ (OBJEKTI)

VASTUSTAJA - AUTTAJA

Greimasin semiotiikan tavoitteena on muodostaa teoriaa siitä, miten teksteihin sisältyvät merkitykset muodostuvat ja miten tekstit itse omista aineksistaan käsin luovat ja ylläpitävät merkityksiä (Greimas & Courtés 1979, 344–345). Greimasin mukaan kertomukset noudattavat rakennetta, jossa voidaan erottaa lähettäjä tai jokin moraalisesti jalo ja hyväksyttävä periaate, aktanttiobjekti, kuten kuninkaan tytär tai käsiteltävänä oleva yhteiskunnallinen kysymys sekä vastaanottaja, jonka tulisi saada objekti turmeltumattomana vastaan. Yleensä saduissa esiintyy vielä aktanttisubjekti ja vastasubjekti auttajineen. Tämänäyttöinen satu voisi edetä esimerkiksi siten, että paha noita ryöstää kuninkaan tyttären, jonka uljas ja komea prinssi pelastaa ja palauttaa kuninkaan hoviin. (Lehtonen 1983, 106–107; Alasuutari 1995, 117)

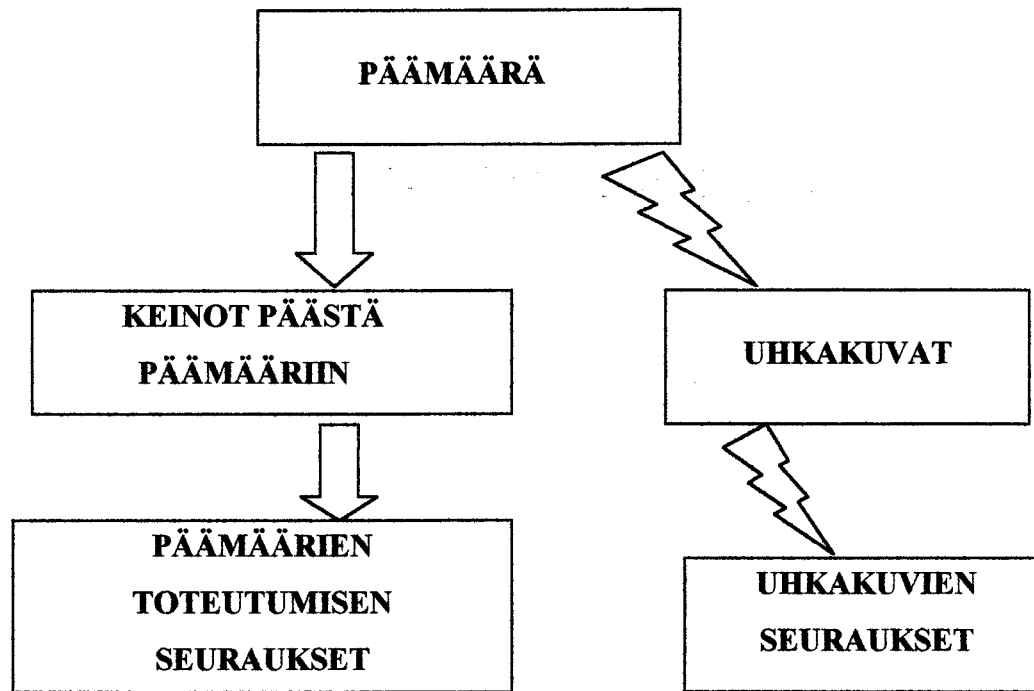
Mallia on hyödynnetty eri tieteen aloilla erilaisissa tutkimuksissa, kuten lännenelokuvien ja elämäntarinoiden luokitteluun. Esimerkiksi Alasuutari on soveltanut aktanttimallia sosiologian tutkimuksessa. Hän esimerkiksi on analysoinut Helsingin Sanomien pääkirjoituksia suomalaista hyvinvointiyhteiskuntaa silmälläpitäen käyttäen apuna Greimasin aktanttimallia. Hän erotti tutkimuksessaan toimintatilanteen toimijoiden päämäärät, käytetyt keinot päämäärien saavuttamiseksi, esteet ja vastustuksen keinot tai tavat. Suomalaista tutkimusta edustaa myös Silvon (1988) tutkimus televisiopolitiikasta, jossa on taustalla hyödynnetty Greimasin semiotiikkaa.

Myös oman tutkimukseni taustalla vaikuttaa Greimasin semiotiikka ja aktanttimalli. Omassa analyysissäni olen soveltanut Alasuutarin sosiologisen tutkimuksen mallia, ja lähestyn kertomusta viiden erilaisen muuttujan avulla. Mallia voisi luonnehtia päämäärarationaaliseksi analyysiksi. Mielestäni presidentin puheista olisi tärkeää tietää, mitä kunkin puheen tavoitteena tai päämääränä on. Päämääriä voi olla useitakin. Edelleen olisi hyvä tietää, millä keinoin päämäärään olisi mahdollista päästä puhujan mukaan ja mitä seurausta siitä olisi. Puheissa otetaan usein

kantaa myös siihen, mitä esteitä tavoitteiden toteutumiseksi on mahdollisesti ja mitä tavoitteiden toteutumattomuudesta seuraisi.

Analyysin taustalla vaikuttaa myös Toulminin argumentaatioteoria. Toulminin mukaan argumentti koostuu viidestä peruselementistä, jotka ovat väite (*claim*), peruste (*grounds/datum*), tae (*warrant*), tuki (*backing*) ja varaus (*qualifier*). Lisäksi ns. kumoaminen (*rebuttal*) voi esiintyä. Argumentaatioanalyysin ensimmäinen tehtävä on Toulminin mukaan etsiä tekstin perusväite kontekstista. Seuraavaksi etsitään tekstistä väitteen perusteet (perusteiksi hyväksytyt tiedot). Seuraavassa vaiheessa etsitään, miten perusteista päästään väitteeseen, mitä on takeina. Edelleen perusteita ja takeita voidaan tukea. Lisäksi voidaan esittää varauksia. Toulminin argumentaatiomallin eteneminen on hierarkkista, ja se etenee kokonaisrakenteesta osien analyysiin. Alunperin Toulmin ei tarkoittanut malliaan kuvaamaan koko argumentointia vaan pelkästään yhden argumentin rakennetta, mutta hänen malliaan on sovellettu myös huomattavasti laajempiin analyysihin (esimerkiksi autoritatiivinen ja motivationaalinen argumentointi). (Rieke & Sillars 1997, 107–110; Summa 1996, 73 - 81; van Eemeren et al. 1996, 139–143; Toulmin et al. 1979, 25–27.)

Analyysissäni yhdistän toisiinsa kuuluvat päämäärät, keinot, seuraukset sekä uhkakuvat ja niiden seuraukset suluissa olevien kirjainten avulla. Esimerkiksi ensimmäisessä puheessa yhtenä puheen päämääränä voidaan pitää yhteiskunnan kehittämistä kansalaisyhteiskuntana, johon on mahdollista päästä pitämällä valtiolla tietynlainen rooli (keinot). Tämän seurauksena on mahdollista toteuttaa yhteiskunnallinen tasa-arvoisuus ja oikeudenmukaisuus. Edellä mainitut päämäärä, keinot ja seuraukset olen yhdistänyt samalla kirjaimella (f).

KAAVIO 4 Argumentointianalyysimalli

Argumentoinnin yhteydessä tarkastellaan myös välttämättömyysretoriikkaa, propositionaalisia asenteita sekä tunteisiin vetoamista (ks. alaluvut 2.4.1–2.4.3). Argumentoinnin osalta puheiden analyysissä kiinnitetään huomiota Gricen ja Skinnerin argumenttilajeihin, Johannessonin hyöty- ja moraaliargumentteihin sekä Perelmanin *yleisö*-käsitteeseen. Välttämättömyysretoriikka ja propositionaaliset asenteet ilmaisevat puhujan suhtautumista lauseen sisältöön. Välttämättömyyttä tarkastellaan modaalisuuden avulla, ja propositionaalisia asenteita Wunderlichin taksonomian avulla. Tunteisiin vetoaminen on tärkeää retoriikassa. Analyysissä tutkitaan tunteisiin vetoamista erilaisten termien, konnotaatioiden, emotiivisanojen sekä arvoihin liittyvien sanojen avulla. Lisäksi tässä yhteydessä tarkastellaan presuppositioita eli piiloväittämiä, auktoriteettiin vetoamista sekä kohdentamista ja samastamista.

4.1.2 Puheiden analyysi argumentointianalyysimallin mukaan

Presidentin puheista voidaan muiden tekstien tavoin hakea kertomusta. Esimerkiksi sovellettaessa Greimasin aktanttimallia tarkemmin presidentin puheisiin voidaan ajatella, että aktanttisubjektina tai sankarina näissä puheissa esiintyy Eurooppa, joka tuo Euroopan unionin, tässä tapauksessa jalon asian ja aktanttiobjektin Suomelle tai Suomineidolle, joka toimii vastaanottajana. Jalo asia eli Euroopan unioni tuo mukanaan kaikkea hyvää, kuten hyvinvointia ja turvallisuuspoliittista vakautta, eli sen voi ajatella toimivan suomalaiskansalaisen Sammon tavoin, joka samoin Kalevalassa toi Pohjolan kansalle rikkautta ja vaurautta.

Aktanttisubjektilla on myös auttajia. Koska Eurooppa on varsin abstrakti instituutio dynaamiseksi sankariksi, voidaan varsinaisina tekijöinä pitää unionin puolestapuhujia ja tukijoita, kuten presidenttiä kotimaassa sekä saksalaisia tukijoita ulkomailla. Tässä kertomuksessa esiintyy, kuten yleensä kaikissa kertomuksissa, myös vastasubjekteja auttajineen. Konkreettisia vastasubjekteja ovat tietenkin EU:n vastustajat meillä Suomessa sekä ulkomailla, mutta Euroopan unionin vastustajiksi tai ainakin uhkaajiksi voidaan nähdä myös muun muassa työttömyys, maatalouden ongelmat sekä itsenäisyyden menetyksen pelko.

Greimasin semiotiikka ja sen mukainen ajattelumalli vaikuttavat myös oman argumentointianalyysimallini taustalla. Kehittelemäni malli ei anna täydellistä yksi-yhteen -analyysiä puheiden päämääristä, keinoista ja seurauksista, vaan ne limittyvät keskenään. Analyysissäni olen pyrkinyt liittämään Ahtisaaren esittämät päämäärät, keinot ja seuraukset toisiinsa, mutta käytännössä asiat liittyvät toisiinsa ja joskus jopa kumuloituvat keskenään. Aina ei välttämättä esitetä esimerkiksi selkeitä seurauksia päämäärille tai keinoja päästä päämääriin. Etenkään uhkakuvia ja niiden seurauksia ei liity kaikkiin puheissa mainittuihin päämääriin. Mikäli mallia noudatettaisiin tarkasti, puheista tulisi hyvin kaavamaisia, mikä ei tietenkään ole tarkoitus.

Puheiden argumentointi etenee siis mallin mukaisesti esimerkiksi seuraavasti: ensimmäisessä puheessaan presidentti esittää yhdeksi päämääräksi laman nujertamisen ja uusien työpaikkojen luomisen (e), mikä on mahdollista poliittisen yhteistyön ja vanhojen tukijärjestelmien säilyttämisen avulla (keino päästä päämäärään). Laman nujertamisesta ja uusien työpaikkojen luomisesta seuraa yhteiskunnan hyvinvointi (seuraus). Mikäli päämäärää ei jostakin syystä saavuteta, siitä seuraa taloudellinen epävarmuus, suurtyöttömyys, elintason aleneminen ja talouspoliittisia ongelmia (uhkakuvat). Edelleen uhkakuvat johtavat perheiden ja erityisesti lasten kärsimiseen (uhkakuvien seuraukset).

Samalla tavoin esimerkiksi aineiston neljännessä puheessa, joka pidettiin Kööpenhaminassa, presidentti esittää puheensa yhdeksi päämääräksi laaja-alaisen turvallisuuspolitiikan kehittämisen (e). Turvallisuuspolitiikkaa on presidentin mukaan mahdollista kehittää ETYKin avulla sekä päättämällä toinen maailmansota lopullisesti Itämeren alueella. Myös Venäjän suhteiden kehittämällä on suotuista vaikutus turvallisuuspolitiikkaan (keinot päästä päämäärään). Laaja-alaisen turvallisuuspolitiikan kehittymisen myötä turvataan maanosan turvallisuutta sekä luodaan vakautta (seuraukset). Uhkakuvana voidaan nähdä EU:n laajenemisen pysähtyminen, josta pahimmillaan voi seurata Euroopan jakautuminen uudelleen.

Mikäli tarkastellaan argumentointianalyysimallin eri elementtien suhteellista lukumäärää, puheissa ilmaistujen päämäärien ja keinojen määrä on selvästi suurin. Presidentti esittelee puheissaan erilaisia päämääriä ja tavoitteita sekä keinoja ja tapoja, joilla päämääriin olisi mahdollista päästä. Esimerkiksi ensimmäisessä puheessaan (ns. *inaugural speech*) eduskunnalle voidaan erotella jopa 12 erilaista päämäärää. Ensimmäistä puhetta tosin voidaan luonnehtia ns. linjapuheeksi, jossa presidentti esittelee linjaansa ja tärkeinä pitämiään asioita.

Poikkeuksena edelliseen voidaan pitää presidentin puhetta SAK:n syysseminaarissa Kiljavalla. Siinä selkeitä päämääriä esitellään vain kaksi: eurooppalainen yhteistyö EU:n kautta ja lopullisen valinnan tekeminen (liittyminen EU:hun) sekä taloudellisten voimavarojen käytön parantaminen. Tätä puhetta voidaan pitää varsin selvänä EU:n puolustuspuheena. Päämääriin ja tavoitteisiin pääsyn keinona ehdotetaan varsin suoraan liittymistä EU:hun. Myös Tampereella pidetty puhe on päämääriltään hyvin selkeä. Eriteltyjen neljän tavoitteen kattopäämääränä voidaan nähdä Euroopan unioniin liittyminen.

Esittelin jo edellä lyhyesti poliittisen puheen argumenttien analysoimista. Aristoteleen mukaan poliittisen puheen pääväite on joko tyyppiä *Tehkää teko A* tai *Pidättäytykää teon A tekemisestä*. Sen jälkeen seurausetiikan tapaan pohditaan, mitä hyviä ja mitä huonoja seurauksia teolla A on. Kun löydetään hyvä tai huono seuraus B, voidaan esittää eräänlainen periaate, selitys, joka perustelee, miksi annettu ohje on hyvä. Eli voidaan esittää, että sellainen asia on tehtävä, jolla on hyviä seurauksia ja että sellaisen asian tekemisestä on pidättäydyttävä, josta on huonoja seurauksia. Presidentin puheesta SAK:n syysseminaarissa on varsin nopeasti löydettävissä vastaavanlaiset argumentit. Puheen pääväitteenä on

Liittykää EU:hun. - Vrt. Tehkää teko A.

Presidentti esittelee runsaasti EU:hun liittymistä puoltavia argumentteja eli sitä, mitä hyviä seurauksia EU:hun liittymisestä seuraa. Näitä seurauksia olisivat muun muassa uusien keinojen löytäminen työttömyyden voittamiseksi, kilpailuaseman paraneminen, eurooppalaisen elämänmuodon turvaaminen ja uudenlainen turvallisuustakuu.

On huomattavaa, että puheissa esitetyt päämäärät ovat poikkeuksetta ”hyviä”, tavoiteltavia asioita ja niiden toteutumisesta seuraa positiivisia asioita. Eli mikäli päämäärät toteutuvat ja ne aiheuttavat muutoksia, on muutokset ymmärrettävä positiiviseksi voimaksi. Uhkakuvat ja niiden

toteutuminen puolestaan aiheuttavat negatiivisia muutoksia.

Tarkastelen puheiden analyysin yhteydessä myös niiden yleisöjä perelmanilaisten käsitteiden universaali- ja erityisyleisö avulla. On otettava huomioon, että kaikki puheet ovat jossakin määrin epideiktisiä luonteeltaan, joten puhujan ja yleisön suhde ei ole tasavertainen. Medioiden merkitys on myös hyvin tärkeä. Suomalaiset saavat nopeasti tiedon ulkomailla pidettyjen puheiden sisällöstä. Katsojan ja kuulijan rooli onkin usein aika passiivinen, koska puheiden vastaanottaminen tapahtuu television tai muun median avulla. Covino ja Jolliffe (1995, 12) puhuvat medioiduista yleisöistä (*mediated audience*). Kanervan mukaan televisuaalisen kauden poliitikon yleisö on yleensä universaaliyleisöä, ja siihen suunnatun argumentaation laatu on vakuuttelevaa (1994, 16).

1. PUHE

Tarkasteltaessa ensimmäistä puhetta (kaavio 5) tarkemmin voidaan havaita Ahtisaarelle tärkeiden asioiden korostuvan siinä. Kansalaisaktiivisuus näkyy päämäärissä *a*, *f* ja *l*. Korostetaan kansalaisyhteiskuntaa ja yhteistyötä. Toisaalta laman nujertamisessa ja uusien työpaikkojen luomisessakin on yhteyksiä kansalaisaktiivisuuteen. Presidentin valtaoikeuksista ja niiden kaventamisesta oli ollut puhetta jo tuolloin ennen presidentinvaaleja, ja Ahtisaaren kanta mielestäni näkyy jo ensimmäisessä puheessa.

(1) Tasavallan presidentin on oltava kokoava poliittinen voima.[...] Haluan kehittää presidentin asemaa ja tehtävää niin, että suoran kansanvaalin merkitys palvelee mahdollisimman hyvin koko yhteiskunnan parasta. (ULA 1994, 50.)

Nesessiivirakenne $olla^{+}-(t)AvA$ tekee Ahtisaaren ilmauksesta välttämättömän. Kangasniemen (1992, 62) mukaan suomessa ilmaistaan dynaamista modaalisuutta useimmin juuri nesessiivirakenteen $olla^{+}$ 1. parti

PÄÄMÄÄRÄT

- kansalaisten osallistuminen isänmaan kehittämiseksi (a)
- Suomen aseman kehittäminen kansainvälisessä yhteisössä (b)
- presidentin, eduskunnan ja valtioneuvoston keskinäisen yhteistyön kehittäminen (c)
- presidentin aseman ja tehtävän kehittäminen (d)
- laman nujertaminen ja uusien työpaikkojen luominen (e)
- yhteiskunnan kehittäminen kansalaisyhteiskuntana (f)
- ulko- ja turvallisuuspolitiikan hoitaminen (g)
- taloudellisen hyvinvoinnin turvaaminen (h)
- hyvien naapurisuhteiden vaaliminen (i)
- turvallisuuden vahvistaminen (j)
- EU-jäsenyyden arviointi (k)
- yhteistyön, oikeudenmukaisuuden, avoimuuden ja yhteistyön periaatteiden korostaminen (l)

KEINOT PÄÄSTÄ PÄÄMÄÄRIIN

- kansalaisten osallistuminen työhön (a)
- suora kansanvaali (d)
- poliittinen yhteistyö ja vanhojen tukijärjestelmien säilyttäminen (e)
- turvallisuutta ja mahdollisuuksia tarjoavan roolin pitäminen valtiolla (f)
- valtioneuvoston ja eduskunnan sekä presidentin yhteistyö (g)
- maailmantalouden suotuista kehitys (h)
- naapurisuhteiden vaaliminen Pohjoismaihin, Venäjälle sekä Baltian maihin (i)
- Euroopan kahtiajaon estäminen sekä eurooppalaisen turvallisuusjärjestyksen kehittäminen, joka nojaa yhteistyöhön ja keskinäiseen riippuvuuteen -> EU:n laajentuminen ja Suomen liittyminen siihen (j)

UHKAKUVAT

- taloudellinen epävarmuus, suurtyöttömyys, elintason aleneminen, talouspolitiikan ongelmat (e)
- ulko- ja turvallisuuspolitiikan muuttuminen (g)

PÄÄMÄÄRIEN TOTEUTUMISEN SEURAUKSET

- valtakunnan asioiden hyvä hoito (c)
- kansanvallan vahvistaminen -> yhteiskunnan etu (d)
- yhteiskunnan hyvinvointi (e)
- tasa-arvon ja oikeudenmukaisuuden toteutuminen (f)
- ulkoisten suhteiden toimiminen (i)
- kansallisen hyvinvoinnin ja turvallisuuden edistäminen (j)

UHKAKUVIEN SEURAUKSET

- perheiden ja erityisesti lasten kärsiminen (e)
- epävarmuus kansainvälisessä yhteisössä (g)

s.-(*tAvA*) avulla. Nesessiivirakenteen subjekti on usein nominatiivin lisäksi myös genetiivissä (1). Aineiston ensimmäisestäkin puheesta löytyi jopa yhdeksän nesessiivirakennetta. Presidentin voi olettaakin ottavan kantaa tärkeinä pitämiinsä asioihin ja tuovan asiat varsin painavasti esiin. Välttämättöminä pidettäviä asioita, jotka ilmaistaan nesessiivirakenteen avulla, ovat ensimmäisessä puheessa työttömyyden ja laman nujertaminen, ihmisarvon korostaminen, kansalaisyhteiskunnan kehittäminen ja unionin jäsenyyden etujen ja haittojen punnitseminen.

(2) Työttömyyden nujertamiseksi on siksi oltava valmiutta ja rohkeutta erityistoimiin (ULA 1994, 51).

(3) Maassamme harjoitettu talouspolitiikka on parina viime vuotena ollut paljossa selviytymistä niin sanotusti päälle kaatuvista ongelmista. On varottava kuitenkin uskottelemasta, että meillä ei olisi koskaan kuin yksi vaihtoehto, yksi tie eteenpäin. (ULA 1994, 51.)

(4) Ihmisarvo on asetettava uuden yhteisymmärryksen ja politiikan käyttövoimaksi. On huolehdittava siitä, että heikoimmassa asemassa olevat lähimmäisemme eivät menetä uskoaan huomiseen. (ULA 1994, 51.)

(5) Mutta valtio ei saa olla vahtiva isovelji, vaan sen on oltava turvallisuutta ja mahdollisuuksia tarjoava kumppani (ULA 1994, 51).

(6) Suomessa jäsenyyden eduista ja haitoista on tehtävä perusteellinen arvio ennen kansanäänestystä (ULA 1994, 52).

Puheessa ilmaistaan välttämättömyyttä nesessiivirakenteen lisäksi tavallisten modaaliverbien (*tarvita, joutua*), *olla*-verbin ja modaalisen adjektiivin avulla (*olla varma, olla ensiarvoista, on toivottavaa, olla vakuuttunut*), jossa *olla*-verbiin liittyy partitiivipredikaatiivi ja jonka rakenteen subjektina on usein infinitiivirakenne tai sivulause (10)–(12), sekä verbin modusten avulla. Kakkuri-Knuutila (1998a, 256) nimittää tällaisia argumenttia vahvistavia ilmaisuja *takauksiksi*, jotka lisäävät perustelujen hyväksyttävyyttä vetoamalla terveeseen järkeen tai mahdollisuuteen perustella perusteita edelleen.

(7) Me tarvitsemme laajaa poliittista yhteistyötä laman nujertamiseksi ja uusien työpaikkojen luomiseksi (ULA 1994, 51).

(8) Vaalikampanjani aikana jouduin toteamaan sen

toivottomuuden, joka on iskenyt laajoihin väestöpiireihin vaikean työttömyystilanteen ja elintason alenemisen vuoksi (ULA 1994, 51).

(9) Olen varma, että suomalaiset haluavat kehittää yhteiskuntaansa tasapainoisesti – kansalaisyhteiskuntana, jossa toteutuvat pohjoismaiset tasa-arvon ja oikeudenmukaisuuden ihanteet (ULA 1994, 51).

(10) Suomen kannalta on ensiarvoista, että maanosan uusi kahtiajako estetään (ULA 1994, 52).

(11) On toivottavaa, että lopulta kaikki jäsenyyttä hakeneet Pohjolan maat [...] päätyisivät unionin jäseniksi (ULA 1994, 52).

(12) Se olkoon päivä, jolloin suomalaiset ovat jälleen vakuuttuneita siitä, että tämä oma rakas Isänmaamme on meille paras paikka elää ja rakentaa tulevaisuuttamme (ULA 1994, 52).

Verbin moduksista konditionaalia käytetään usein lieventämässä välttämättömyyttä ja kohteliaisuuden merkkinä. Imperatiivin käyttö esimerkissä (12) tuo ilmaukseen juhlallisuutta, ja siinä on myös doksastista asennetta ilmaiseva *olla vakuuttunut* -rakenne. Evaluatiivista asennetta ilmaisevat esimerkit (10) ja (11). Muista propositionaalista asenteista käytettyjä ovat erityisesti desideratiiviset ja episteemiset asenteet.

(13) Toivon erityisesti, että kansalaiset mahdollisimman laajasti osallistuisivat – ja voisivat osallistua – yhteisen Isänmaamme hyväksi tehtävään työhön. (ULA 1994, 50).

(14) Tahdon perustaa toimintani yhteisvastuun, oikeudenmukaisuuden, avoimuuden ja yhteistyön periaatteille (ULA 1994, 52).

(15) Me suomalaiset ymmärrämme, että pieni kansa on vahva vain yhtenäisenä (ULA 1994, 50).

Desideratiiviset asenteet ovat varsin suosittuja presidentin puheissa. Presidentti voi luottaa varsin paljon legitimitoituun arvovaltaansa, joka on merkittävä. Kun presidentti esittää jonkin asian toivottavaksi tai ensiarvoiseksi, sisältyy näihin ilmauksiin jonkinasteista välttämättömyyttä.

Ensimmäisessä puheessa on paljon tunteisiin vetoavia elementtejä. Retorisia keinoja, kuten toistoa, antiteeseja, synekdokeeta ja metaforia, tarkastelen tarkemmin seuraavissa alaluvuissa, joissa keskitytään puheen rakenteeseen ja retorisiin keinoihin. Presidentin ensimmäisessä puheessa käytetään varsin paljon perinteisiin arvoihin liittyvää tunteisiin vetoavaa sanastoa.

Virkaanastujaispuheessa ylistetään yleensäkin perinteisiä arvoja (Getz 1994, 27). Tällaisia perinteisiä arvoja presidentti Ahtisaaren ensimmäisessä puheessa näyttäisi olevan vapaus, tasavertaisuus, hyvinvointi, toimeentulo, rauha ja oikeudenmukaisuus. Esimerkeissä (9), (12), (14) ja (16) voidaan nähdä viittauksia arvoihin.

Tarkasteltaessa ensimmäisessä puheessa presidentin kannanottoa työttömyyteen ja lamaan, voidaan havaita uhkakuvien esittämistavan deduktiivinen rakenne: edetään yleisestä yksittäiseen. Myös abstraktiotasossa tapahtuu selkeä siirtyminen konkreettisempaan muotoon. *Tasoista, väestöpiireistä ja aloista* edetään konkreettisten *perheen ja lasten* tasolle. Esimerkissä (16) voidaan havaita myös toiston käyttö tehokeinona.

(16) Ryhdyn hoitamaan tasavallan presidentin tehtäviä tilanteessa, jota leimaa taloudellinen epävarmuus – ennen muuta suurtyöttömyys. Kestää vielä pitkään, ennen kuin taloudellinen kasvu vaikuttaa ratkaisevasti työllisyyden paranemiseen.

Nyt on lakannut neljäs perättäinen vuosi, jolloin työttömyys on sietämättömän korkealla tasolla. Vaalikampanjani aikana jouduin toteamaan sen toivottomuuden, joka on iskenyt laajoihin väestöpiireihin vaikean työttömyystilanteen ja elintason alenemisen vuoksi. Työttömyys koettelee naisvaltaisia aloja. Työttömyys uhkaa perheiden tasapainoa. Se iskee pienimpiin – meidän lapsiimme. (ULA 1994, 51.)

Esimerkissä vedotaan myös perheeseen ja lapsiin. Viattomien lasten etuun viittaaminen on hyvin tunteisiin vetoavaa. Puheessa käytetään runsaasti plussanoja (ns. emotiivisanat). Puhutaan esimerkiksi *työllisyyden paranemisesta, valtiosta turvallisuutta ja mahdollisuuksia tarjoavana kumppanina ja avoimuudesta, yhteistyöstä, onnesta sekä menestyksestä*. Ongelmista ei puhuta ongelmina, vaan kysymyksessä ovat muutokset, haasteet ja ”veräjien avaaminen”. Miinussanoja käytetään huomattavasti vähemmän. Yhteiseen viholliseen, työttömyyteen, liitetään adjektiiviksi *sietämätön*, joka antaa ilmaukselle lisävoimaa. Adjektiivien vertailuasteillakin vaikutetaan. Esimerkiksi *parempi huominen* on tehokkaampi kuin pelkkä *hyvä huomen* tai eurooppalaisen

turvallisuusjärjestyksen tarjoama *rohkaisevin* näköala on parempi kuin jonkun muun tarjoama turvallisuusjärjestys.

Presuppositioitakin voidaan puheesta erottaa. Esimerkiksi lauseeseen *Meillä suomalaisilla on maailmalla hyvä maine* sisältyy presuppositio 'Suomalaiset tunnetaan maailmalla'. Seuraavaan lauseeseen *Meihin luotetaan, ja sitkeytemme tunnetaan* sisältyy piiloväittäjä suomalaisesta rehtyydestä ja sisusta, joka nähtävästi on yleismaailmallisestikin tunnustettu asia.

Samastuminen liittyy myös tunteisiin vetoamiseen. Yksi virkaanastumispuheen funktioista on yleisöön samastuminen ja yleisön ”sitominen” puheeseen. Perelmanin (1996, 21) mukaan yleisöksi tulee lukea kaikki ne, joihin puhuja haluaa argumentoinnillaan vaikuttaa. Ensimmäisen puheen erityisyleisönä on Suomen eduskunta, joka tilaisuudessa on läsnä (ns. välitön yleisö). Kuitenkin presidentin ensimmäinen puhe on tarkoitettu myös koko Suomen kansalle, joka näin ensimmäistä kertaa kohtaa medioiden kautta uuden presidentin. Voidaan myös ajatella, että puheesta voitaisiin olla kiinnostuneita ulkomailla, jolloin myös puheesta kuulevat ja kiinnostuneet kuuluisivat yleisöön.

Pronominien käytöllä samastutaan yleisöön tehokkaasti. Monikon ensimmäisen persoonan käyttö on varsin suosittua puheissa. Sen avulla puhuja ikään kuin esiintyy yhteisön edustajana, osana ”meistä”. Pronominien avulla puhe kohdennetaan suoraan kuulijoille, ja puhuja tuo esille oman kantansa. Käyttämällä yksikön ensimmäistä persoonaa puhuja sitoutuu sanomaansa ja tuo esille henkilökohtaisen kantansa. Pronominien avulla puheista tulee interpersonalisempia. Virkaanastujaispuheessa ensimmäisen persoonan pronominin käyttö on varsin odotuksenmukaista, koska tuolloin presidentti luo linjaansa ja tuo esille tärkeimmät asiat.

(17) Me suomalaiset, jotka olemme lunastaneet itsenäisyytemme raskaissa sodissa, ymmärrämme, kuinka tärkeää on turvallisuuden perustan jatkuva vahvistaminen (ULA 1994, 51).

(18) Meillä suomalaisilla on maailmalla hyvä maine.

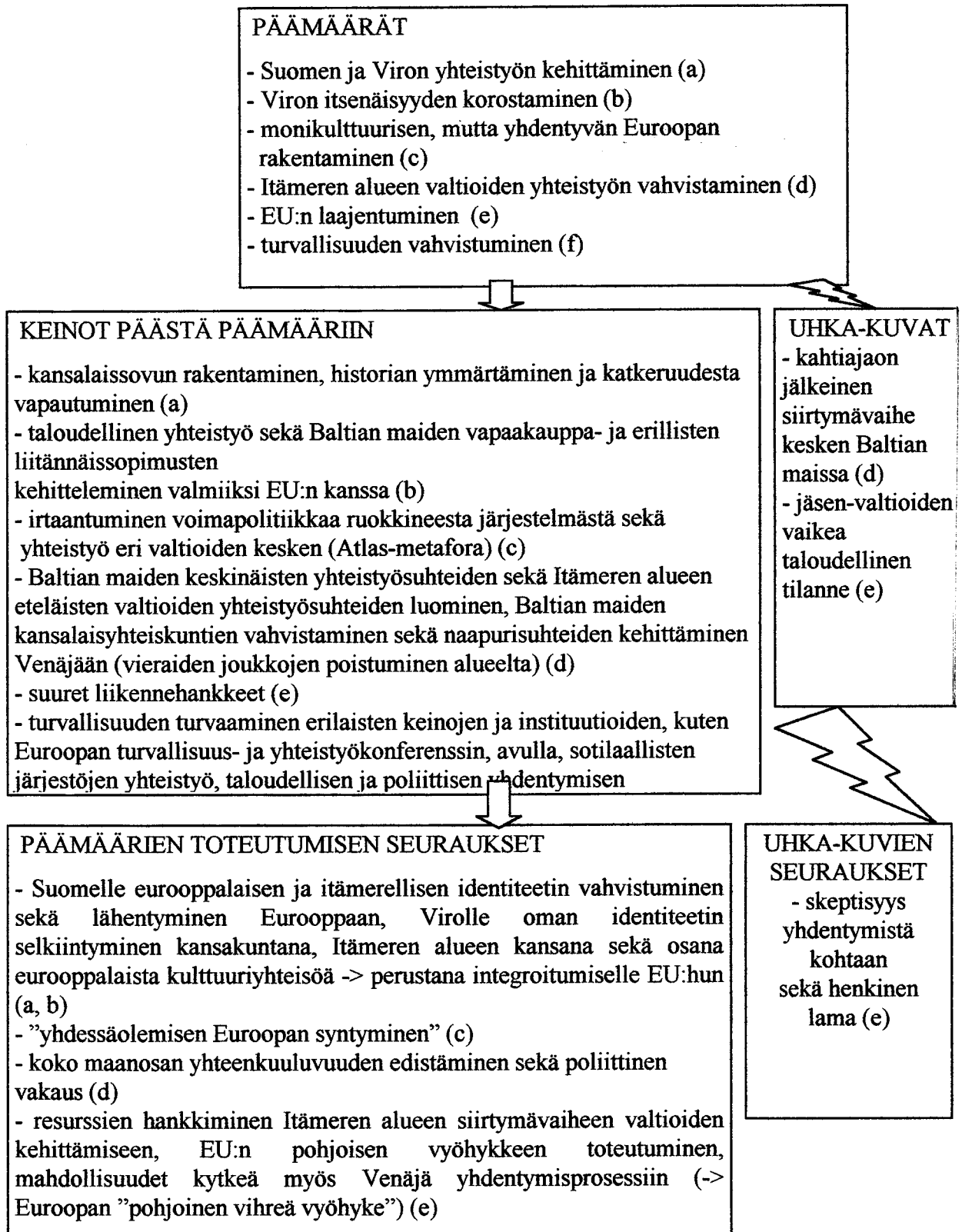
Meihin luotetaan, ja sitkeytemme tunnustetaan. Emme anna periksi. Emme nytkään, vaan katsomme eteenpäin luottavaisesti. (ULA 1994, 52.)

Samastumisen voi tuoda myös esille persoonapronominien viittaamalla yhteiseen viholliseen tai vastustajaan, kuten ensimmäisessä puheessa työttömyyteen ja lamaan. Llewellynin (1994, 68) mukaan on tärkeää antaa kuulijoille mahdollisuuksia samastua puheen positiivisiin ja negatiivisiin aspekteihin. Tyyllillä ja sanavalinnoilla on merkitystä. Puheet ovat rakenteeltaan usein niin yksinkertaisia, joten ne mahdollistavat sanoman ymmärtämisen ja siihen samastumisen. (mts.)

Virkaanastujaispuheessa presidentin tulisi esittää ymmärtävänsä velvollisuutensa sekä keskittyä nykyhetkeen viittaamalla kuitenkin menneeseen ja tulevaan. Kaikki elementit voidaan erotella tästäkin virkaanastujaispuheesta. Presidentti Ahtisaari osoittaa puheen alussa ymmärtävänsä presidentin tehtävän ja siihen kuuluvan suuren vastuun, ja hän kiittää edeltäjänsä Mauno Koivistoa sekä rouva Tellervo Koivistoa heidän suuresta panoksestaan isänmaan hyväksi. Presidentti viittaa puheessaan edeltäjänsä saavutuksiin presidenttinä sekä luo jatkossa katseensa tulevaisuuteen ja tuo esille tärkeitä päämääriä. Edelleen rituaalinomaisesti puhe päätetään vetoamalla Jumalaan, mikä on luonteenomaista virkaanastujaispuheille (Getz 1994, 36).

2. PUHE

Aineiston toisessa, Tartossa pidetyssä puheessa (kaavio 6) päämäärinä korostuvat valtioiden välinen yhteistyö ja Euroopan unionin laajentuminen, johon liittyy myös turvallisuusaspekti. Itämeren merkitystä yhteistyön kannalta pidetään tärkeänä, ja se näkyy myös keinoista päästä päämäärään. Itämeri-yhteistyön seurauksena edistetään koko maanosan yhteenkuuluvuutta sekä vakautetaan aluetta poliittisesti. Itämeri-yhteistyön uhkana presidentti pitää vielä kesken olevaa, kahtiajaon jälkeistä siirtymävaihetta Baltian maissa.

KAAVIO 6 ”Itämeren alue yhdentyvässä Euroopassa”. Puhe Tarton yliopistossa 1.6.94.
 (Kirjaimet viittaavat keskenään yhdistettyihin asioihin.)

Puhe pidettiin Tarton yliopistossa, ja se oli suunnattu selvästi Viron vallanpitäjille sekä kansalle. Presidentti kohdentaa puheensa paikoin suoraan ”teille virolaisille”. Hän puhuu eurooppalaisena (19), Suomen kansan edustajana ja Suomen puolesta (20), (21) sekä omasta puolestaan tuoden oman henkilökohtaisen kantansa esille (22). Hän myös yhdistää Viron ja Suomen kansat ja puhuu yhtenä heidän edustajanaan (23). Puheen erityisyleisönä on Tarton yliopistossa Ahtisaarta kuuntelemassa olleet virolaiset, mutta universaaliyleisöön voidaan laskea myös suomalaisia, jotka medioiden kautta ovat saaneet tietoa puheesta. Voidaan myös olettaa, että puhe oli tarkoitettu yleensä kaikille eurooppalaisille, koska presidentti kohdisti sanansa koko Euroopalle (esim. (19).) Olettaisin etenkin Venäjällä olleen kiinnostusta presidentti Ahtisaaren puheeseen.

(19) Meidän eurooppalaisten on kuitenkin tämä henkinen lama voitettava, meidän on luotava uudet edellytykset menestykselle maailmantalouden kovassa kilpailussa (ULA 1994, 212).

(20) Myös meille suomalaisille Baltian maiden itsenäisyyden palauttaminen merkitsee eurooppalaisen ja itämerellisen identiteettimme vahvistumista (ULA 1994, 208).

(21) Suomi tukee Viron ja muiden Baltian maiden mahdollisimman nopeaa EU-jäsenyyttä (ULA 1994, 210).

(22) En kuitenkaan haluaisi luoda täällä illuusioita Euroopan tulevaisuudesta (ULA 1994, 212).

(23) Maidemme välinen kauppavaihto on kasvussa (ULA 1994, 210).

Puheessa korostuu pienten valtioiden asema yhdentyvässä Euroopassa. Yhteistyöllä ja valtioiden välisillä suhteilla on tärkeä merkitys. Turvallisuuspolitiikan rooli on keskeisenä Virossa pidetyssä puheessa. Uhkakuvien ja niiden seurausten suhteen presidentti on varsin varovainen lausunnossaan. Kun tarkastellaan presidentin välttämättöminä pitämiä asioita tässä puheessa, teemat edustavat lähinnä Euroopan yhdentymistä ja turvallisuuden vahvistamista.

(24) Tänä päivänä minkä tahansa valtion on jäsennettävä asemansa alueellisessa, maanosanlaajuisessa että maailmanlaajuisessa yhteydessä ja merkityksessä (ULA

1994, 208).

(25) Tällaisen yhdessäolemisen Euroopan syntyminen ei ole mutkatonta, mutta se on mahdollista, ja se on lopulta välttämätöntä (ULA 1994, 208).

(26) Meidän eurooppalaisten on kuitenkin tämä henkinen lama voitettava; meidän on luotava uudet edellytykset menestykselle maailmantalouden kovassa kilpailussa (ULA 1994, 212).

Nesessiivirakenteiden ohella puheessa on runsaasti evaluatiivisia asenteita ilmaisevia rakenteita, kuten *on tärkeää, arvokasta, toivottavaa ja rohkaisevaa*. Myös näillä ilmauksilla osoitetaan asian tärkeys ja tarpeellisuus. Puheessa esiintyy myös modaalisia adverbejä, kuten esimerkissä (27). Esimerkissä (28) asia esitetään myös välttämättömäksi (Vrt. *Euroopan täytyy varmistaa ~ on varmistettava ~ tehtävänä on varmistaa*).

(27) Eurooppa on vääjäämättä muuttumassa suurvaltojen dominoimasta maanosasta yhteistyön maanosaksi (ULA 1994, 212).

(28) Euroopan tehtävänä on varmistaa se, että tässä maailmanlaajuisessa murroksessa vapaus, demokratia ja sosiaalinen vastuuntunto estävät sovinnin ja alistavien ideologioiden paluun yhteiskuntia ohjaaviksi voimiksi (ULA 1994, 212).

Presidentti käyttää puheessaan paljon tunteisiin vetoavaa sanastoa. Esimerkiksi termit *yhdessäolemisen Eurooppa* ja *Euroopan ”pohjoinen vihreä vyöhyke”* vetoavat yhteisiin tärkeisiin arvoihin, kuten turvallisuuteen ja läheisyyteen. Kovin konkreettisia käsitteet eivät kuitenkaan ole. Tunteisiin vedotaan käyttämällä runsaasti plussanoja. *Identiteetin vahvistuminen ja lähentyminen, sosiaalinen vastuuntunto, avoin kansalaisyhteiskunta ja katkeruudesta vapautuminen* ovat esimerkkejä ”hyvistä” sanoista. Miinussanoja selkeästi ovat muun muassa *voimapolitiikka, suuri ideologia* ja *kylmä sota*.

Yksi puheen yksittäisistä kielellisistä tehokeinoista on *mutta-*rinnastuskonjunktion käyttö esimerkissä (29). Siinä käsitteet *monikulttuurinen* ja *yhdentyvä* liitetään yhteen, mutta ne asetetaan konjunktiolla vastakkain. *Mutta-*konjunktion avulla osoitetaan myös, kumpi vastakkaisesta argumentista on painavampi (Ks. Kakkuri-Knuutila 1998,

257). Tässä tapauksessa yhdentävä Eurooppa on painavampi argumentti. Monikulttuurinen Eurooppa on eri asia kuin yhdentävä Eurooppa. Yhdentävä Eurooppa on positiivinen päätavoite, joka muodostuu eri eurooppalaisten kulttuurien yhdistyessä.

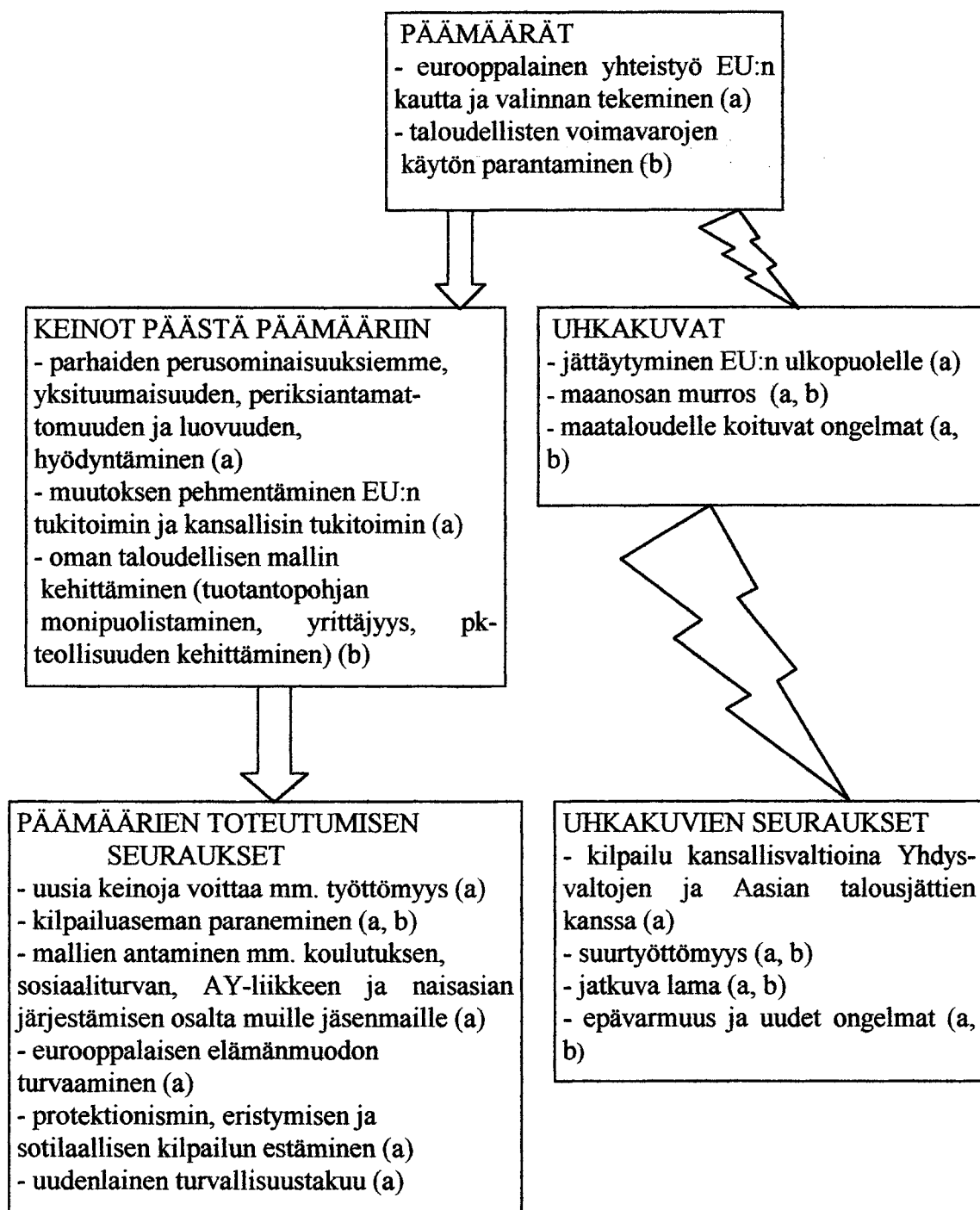
(29) Sekä Suomi että Viro rakentavat monikulttuurista, mutta yhdentyvää Eurooppaa (ULA 1994, 209).

Puheessaan presidentti viittaa Ranskan entisen presidentin Charles de Gaullen sanoihin ensimmäisen maailmansodan jälkeisistä rauhansopimuksista, jotka olivat vain aseleposopimuksia ”aikamme 30-vuotisessa sodassa”. Auktoriteettiin viittaamalla hän sai sanoilleen lisää vaikutusta sekä tunteisiin vetoavuutta.

3. PUHE

Aineiston kolmannessa, SAK:n syysseminaarissa Kiljavalla pidetyssä puheessa päämäärät olivat hyvin selkeät (kaavio 7). Puheen tavoitteena oli selvästi suostutella yleisöä ja Suomen kansaa liittymään Euroopan unioniin. Molemmat päämäärät liittyvät unioniin ja sen mukanaan tuomiin etuihin: eurooppalaisen yhteistyön kautta on mahdollista parantaa myös taloudellisten voimavarojen käyttöä. Uhkakuvat liittyvät unionin ulkopuolelle jäämiseen ja sen seurauksiin. Puheessa korostuu maailman- ja kansantalouden merkitys, mutta yleisönä onkin SAK:n edustajia. Erityisyleisölle, SAK:laisille, suunnattu puhe voi kiinnostaa myös muuta kansaa, mutta universaaliyleisökin pysyttelee todennäköisesti Suomen rajojen sisäpuolella.

Välttämättömyysretoriikkaa sisältyy puheeseen varsin paljon. Nesessiivirakenteita esiintyy jopa 15 kertaa, ja välttämättömyyttä ilmaisevia adjektiiveja ja adverbeja on myös varsin monta. Tavallisten modaaliverbien, kuten *joutua* (esim.(31)), *pystyä*, *tarvita*, avulla ilmaistaan myös

KAAVIO 7 Puhe Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestön SAK:n syysseminaarissa Kiljavalla 18.8.94. (Kirjaimet viittaavat keskenään yhdistettyihin asioihin.)

välttämättömyyttä ja pakollisuutta. Puhe on varsin ohjaileva kaiken kaikkiaan, ja kieli on varsin dynaamista ja toimintaan ohjaavaa. Evaluatiivisia, doksastisia, desideratiivisia ja ekspektatiivisia asenteita esiintyy myös (esim.(32)). Esimerkiksi varsin voimakasta evaluatiivista asennetta ilmaisee esimerkissä (30) passiivin toinen partisiippimuoto *tuomita*-verbistä.

(30) Eurooppalainen yhteistyö Euroopan unionin kautta on välttämätön. Mikäli emme kansakuntina pysty yhdentymään, jäämme kansallisvaltioina kilpailemaan Yhdysvaltojen ja Aasian nousevien talousjättiläisten kanssa. Silloin ainakin olemme tuomitut suurtyöttömyyteen ja jatkuvaan lamaan, emme yksinkertaisesti löydä tietä ulos. (ULA 1994, 297.)

(31) Sopeutujan rooliin joutuu nyt suomalainen maataloustuottaja (ULA 1994, 299).

(32) Me haluamme oppia Euroopan unionin mailta, mutta myös kokemuksellamme rikastuttaa unionia. Me uskomme sellaiseen pohjoismaiseen malliin, joka vaikeinakin aikoina huolehtii kansalaistensa perustarpeista, koulutuksesta, terveydenhuollosta ja sosiaaliturvasta. Näissä kysymyksissä olemme edelläkävijöitä koko maailmassa. Euroopan unionin odottaa saavansa näissä suhteissa vaikutteita Pohjoismailta. (ULA 1994, 299.)

Puheen kieli on varsin konkreettista havainnollistavine esimerkkeineen. Puheessa käytetään paljon plus- ja miinussanoja, ja sanat ovat varsin dynaamisia. Tunteisiin vedotaan viittaamalla perinteisiin arvoihin, kuten työhön, hyvinvointiin, tasa-arvoon ja riippumattomuuteen. Arvoihin vetoaminen liittyy usein myös moraaliiin (Ks. esim. Zittlau 1993, 107–109). Tyypillisiä plussanoja ovat esimerkiksi *yksituumaisuus*, *periksiantamattomuus*, *luovuus* ja *turvallisuus*. Miinussanoja käytetään tässä puheessa oikeastaan yllättävän paljon. Niiden runsaus voi selittyä uhkakuvien ja niiden seurausten kuvailulla: miten käy, jos emme liity Euroopan unioniin. Esimerkiksi sanat *suurtyöttömyys*, *onneton*, *hallitsematon*, *epäjärjestys*, *murhe* ja *eristäytyminen* edustavat varsin hyvin tälle puheelle tyypillisiä miinussanoja. Runsaat deonttiset ilmaukset tekevät puheen kielestä dynaamista, mutta myös tietyillä sanavalinnoilla tehdään kielestä painokasta ja aktivoivaa.

(33) Todellinen ponnistus jää suomalaisten omille harteille (ULA 1994, 298).

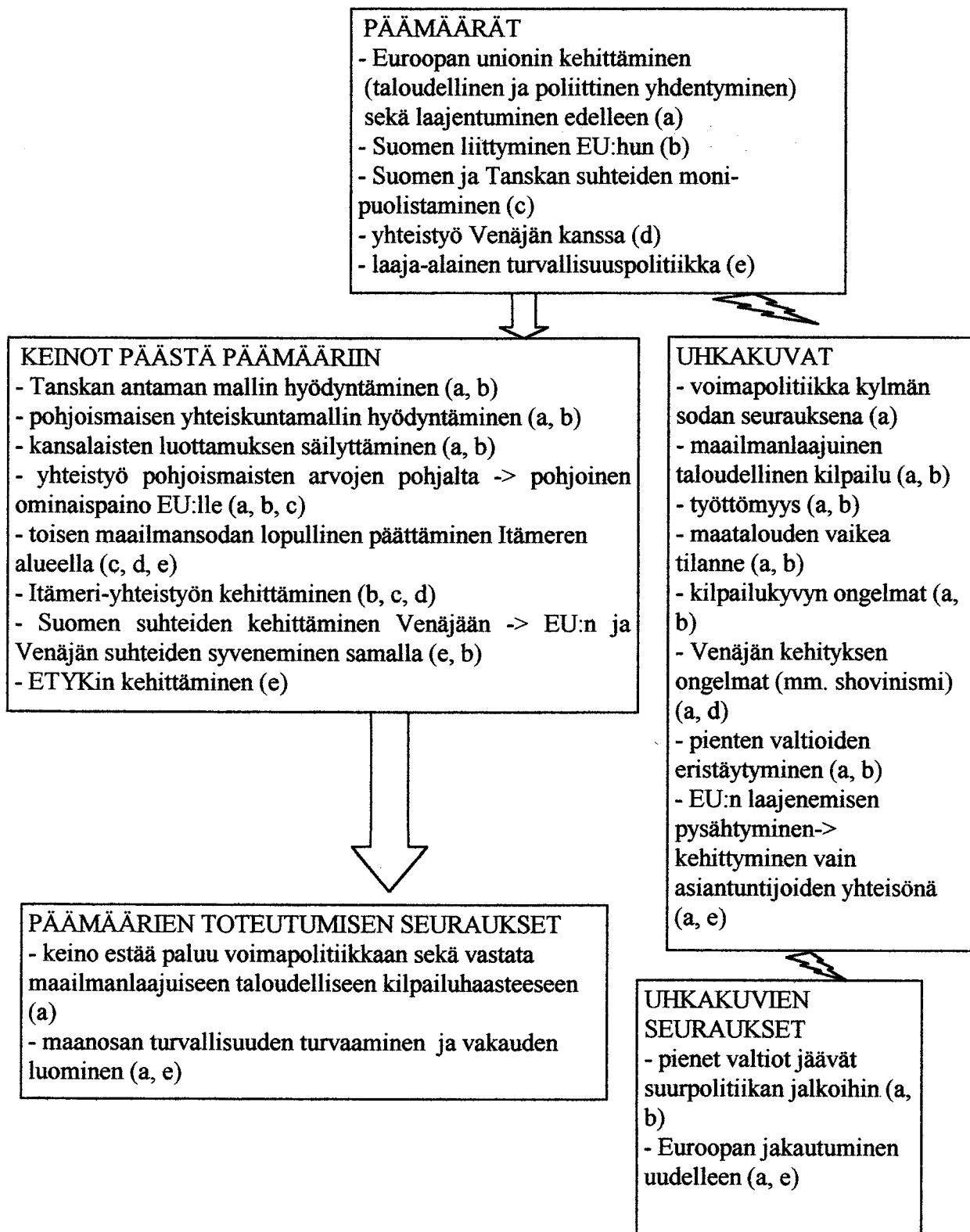
(34) Erityisesti pienet valtiot joutuisivat onnettomaan tilanteeseen hallitsemattomassa kamppailussa suurvaltojen kanssa (ULA 1994, 297).

Presidentti myöntää Suomella olevan ongelmia, sillä lauseeseen *Euroopan unionin jäsenyys ei ratkaise ainuttakaan suomalaista ongelmaa sinänsä* (ULA 1994, 297) sisältyy piiloväittäjä eli presuppositio '*Suomella on ongelmia*'. Kuitenkin seuraavassa virkkeessä todetaan suomalaisten olevan yksituumaisia, periksiantamattomia ja luovia, minkä avulla ongelmista Euroopan unioniin liittymisen ohella selvittäään.

Puheessa viitataan kolmeen poliittiseen auktoriteettiin: unionin komission puheenjohtajaan Jacques Delorsiin, SAK:n johtajaan Tuulikki Kannistoon ja veteraanipoliitikko Aarne Saariseen. Delorsin presidentti viittasi perustellessaan unionin ulkopuolelle jättäytymisen uhkakuvia (ULA 1994, 295–296). Kannistoon ja Saariseen viitattiin perusteltaessa unionin hyötyjä. Kanniston mielestä unionin avulla on mahdollista hallita ja lisätä yhteiskuntien sisäistä yhtenäisyyttä (ULA 1994, 299), ja Saarinen puolusti unionin merkitystä rauhan turvaajana (ULA 1994, 300).

4. PUHE

Aineiston neljännessä puheessa, Kööpenhaminassa pidetyssä puheessa (kaavio 8) päämäärinä korostuivat Euroopan unionin laajentamisen ja kehittämisen ohella ulkopoliittisten suhteiden ja yhteistyön kehittäminen. Myös turvallisuuspolitiikalla oli keskeinen sijansa. Keinoja päästä tavoitteisiin lueteltiin varsin useita, ja niissä painottuivat yhteistyön merkitys maiden välillä. Päämäärien toteutumisen seuraukset olivat varsin selvät, ja ne keskittyivät turvallisuuden ja talouden kehittämiseen. Presidentin puheessaan luomat uhkakuvat ja niiden seuraukset liittyivät lähinnä Euroopan unionin kehittämisen laiminlyöntiin. Mikäli poliittista ja taloudellista yhdentymistä ei Euroopassa tapahdu, seurauksena voi työttömyyden ja kilpailukyvyyn ohella pahimmillaan olla Euroopan

KAAVIO 8 "Suomi tienhaarassa". Puhe Tanskan ulkopoliittisessa seurassa Kööpenhaminassa 7.9.94. (Kirjaimet viittaavat keskenään yhdistettyihin asioihin.)

jakautuminen uudelleen. Presidentti tiivistää puheessaan Euroopan unioniin liittyvät edut esimerkissä (35).

(35) Euroopassa kansallisvaltiot ovat monissa kysymyksissä liian heikkoja yksikköjä etujensa ajamiseen. Tämän tosiasian edessä on taloudellisesta ja poliittisesta yhdentymisestä tullut keino ratkoa näitä kilpailukykyyn, työttömyyden alentamiseen, maatalouden sopeutukseen ja kehittämiseen sekä yhteiseen eurooppalaiseen turvallisuusyhteistyöhön liittyviä asioita yhteisesti Euroopan unionissa. (ULA 1994, 97.)

Puhe pidettiin Tanskan ulkopoliittisessa seurassa Kööpenhaminassa, joten puhe oli suunnattu tanskalaisille poliitikoille. Kuitenkin puheen kohdeyleisönä jälleen voidaan pitää koko Euroopan kansalaisia, koska presidentti kohdentaa puheensa osin myös kaikille eurooppalaisille. Suomessakin puhe on varmasti herättänyt kiinnostusta etenkin siltä kannalta, miten presidentti kommentoi Suomen mahdollista liittymistä unioniin. Kansanäänestykseen oli aikaa tuolloin puolitoista kuukautta.

Tarkasteltaessa puheen välttämättömyysretoriikkaa voidaan havaita *nessesiivi*-ilmauksia olevan edellistä puhetta vähemmän. Välttämättöminä pidetyt asiat ilmaistiin puheen puolenvälin jälkeen, kun edellisessä puheessa SAK:n syysseminaarissa asiat esiteltiin tasaisesti läpi puheen. Modaaliverbeistä *voida* ja *kyetä* olivat eniten käytössä. Välttämättömyyttä ilmaistiin myös modaalisten adjektiivien (*varma*, *yksituumainen*, *vääjäämätön*) ja adverbien (*ehdottomasti*) avulla. Edelleen presidentti käytti muun muassa evaluatiivisia (*arvostaa*), desideratiivisia (*toivoa*), ekspektatiivisia (*odottaa*) ja doksastisia (*uskoa*) asenteita sisältäviä verbejä tuodessaan ilmi suhtautumisensa asioihin. Propositionaalisiin verbeihin liittyvät subjektit olivat yleensä monikon ensimmäisen persoonan pronomineja (*arvostamme*, *toivomme*). Presidentti puhui kansansa edustajana ja samastui siten kansaansa, mutta toi myös oman henkilökohtaisen kantansa paikoin esille (*odotan, että X*). Esimerkissä (36) presidentin oma kanta tulee hyvin selville. Välttämättöminä pidettiin tässä puheessa seuraavia asioita: turvallisuuden parantamista, Itämeri-yhteistyön

kehittämistä siten, että myös Venäjän alueet otetaan huomioon, yhteistyötä Venäjän kanssa, Euroopan unionin laajentumista sekä ETYKin ja Euroopan unionin kehittämistä.

(36) Olen varma, että Suomen kansa on täysin tietoinen edessä olevan valinnan merkityksestä (ULA 1994, 97).

(37) Pienemmätkään valtiot eivät voi välttää vastuutaan tässä uudessa tilanteessa. Ne eivät voi eristäytyä, vaan niiden on oltava mukana valtioiden integraatioyhteisöissä, mikäli ne mielivät menestyä, turvata etunsa tässä muutoksessa ja vaikuttaa kehitykseen. (ULA 1994, 99.)

Puheessa vedotaan yleismaailmallisiin arvoihin, kuten itsenäisyyteen, vapauteen, tasa-arvoon, demokratiaan, yhteistyöhön ja rauhaan. Sanoja hyödynnetään myös plussanoina. Muuten puhe pysyttelee varsin muodollisella ja abstraktilla informaatiotasolla, kuten käsite *useiden voimakeskusten maailmanjärjestys* antaa ymmärtää. Myös rinnastuksella voidaan luoda positiivinen mielikuva asioiden välille, kuten esimerkiksi (38). Siinä yhdistetään eurooppalaisen yhteistyön (EU) ja sotien uhrien sekä sotaveteraanien kunnioittaminen.

(38) Vahvistamalla maamme kaikkinaista kansainvälistä asemaa yhteistyössä muiden Euroopan maiden kanssa lunastamme samalla kunniavelkaamme sotien uhreille ja veteraaneillemme (ULA 1994, 97).

Puheen loppupuolella presidentti heittäytyy lähes runolliseksi ja kuvailee runsain plussanoin eurooppalaista tilannetta. Hän muun muassa toteaa, että *rauhan perusteet ovat vahvistumassa ja oikeudenmukaisuus saanut jalansijaa kautta mantereen. Pienet valtiot eivät enää ole suurpolitiikan pelinappuloita, vaan yhteistyössä ne ovat saaneet pysyvän paikkansa maaosamme tulevaisuudesta päättävissä pöydissä.*

Erikoista verrattuna edellisiin puheisiin on se, että puheessa ei viitata ainoankaan auktoriteettiin. Puhe pysyttelee varsin yleisellä tasolla. Yksi syy voi tietenkin olla se, että presidentin ei tarvitse suostutella tanskalaisia enää liittymään Euroopan unioniin tai puhumaan sen puolesta hyvää. Hänen ei tarvitse havainnollistaa esimerkein tai vedota auktoriteetteihin

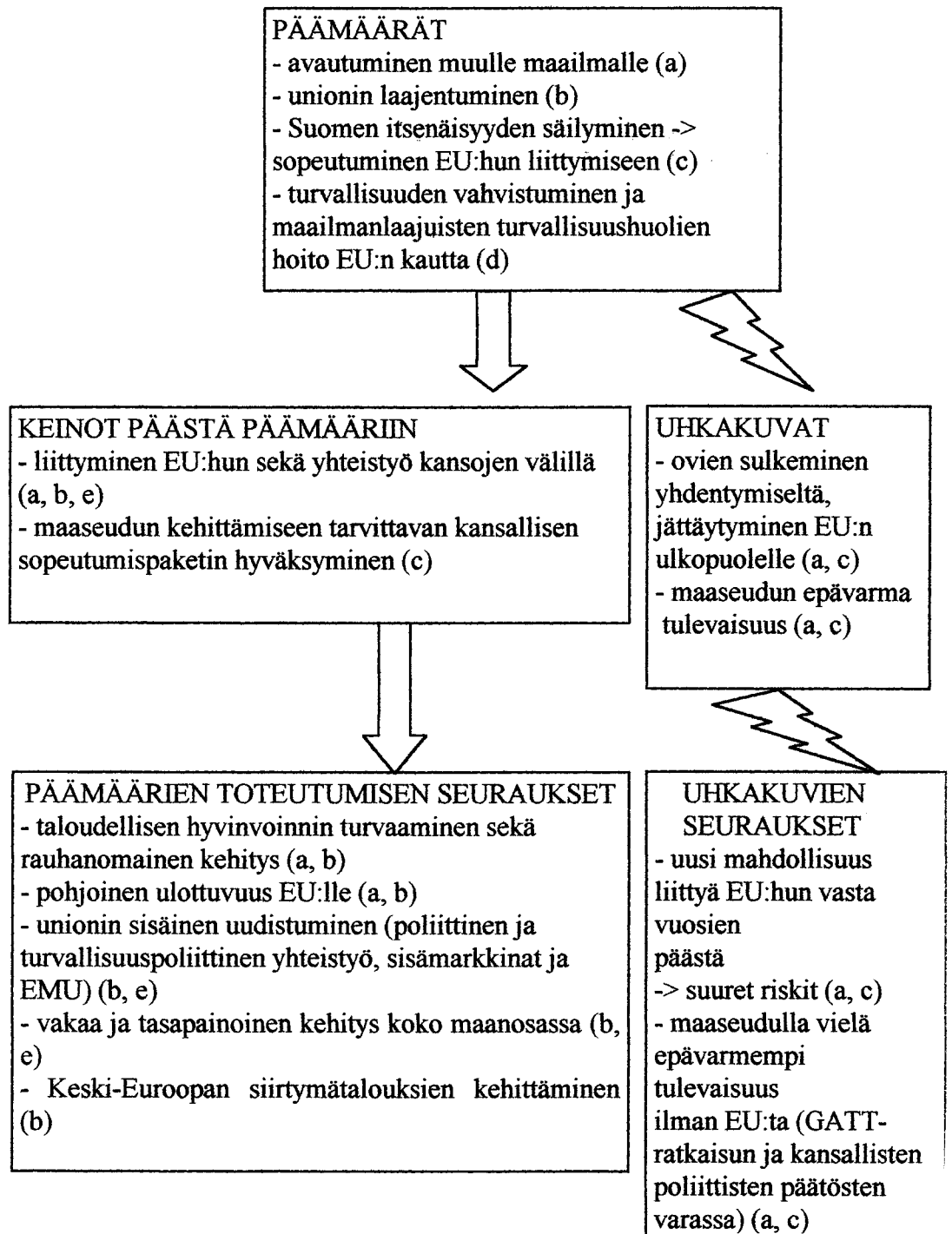
saadakseen heidät liittymään unioniin. Toisaalta presidentti hakee tanskalaisilta tukea Suomen liittymiselle.

Mielenkiintoista puheessa on myös Venäjän suhteiden painotus. Puhe pidetään Tanskassa, ja Venäjän suhteita ja niiden kehittymistä käsitellään puheen kuudessa kappaleessa. Mielestäni siitäkin voi päätellä, että puhe on kohdennettu koko Euroopalle, ei pelkästään tanskalaisille, joille Itämeriyhteistyöllä tosin varmasti on suuri merkitys.

5. PUHE

Aineiston viides puhe (kaavio 9) pidettiin kotimaassa Tampereella kolmisen viikkoa ennen kansanäänestystä. Sen selkeänä primaarina tavoitteena on suostutella Suomen kansaa liittymään Euroopan unioniin. Puhetta kohdennetaan myös jokaiselle suomalaiselle suoraan. Presidentti esimerkiksi toteaa puheessaan, että *voimme itse kukin miettiä, mitä se merkitsisi, että Euroopan yhteisö ei olisi alkanut laajentua 1960-luvun lopulta lähtien* (ULA 1994, 314).

Ylevinä päämäärinä muun muassa mainitaan avautuminen muulle maailmalle (a), unionin laajentuminen (b) ja turvallisuushuolien hoito EU:n kautta (d). Keinot päästä päämääriin ovat hyvin yksiselitteiset: liittymällä EU:hun ja hyväksymällä EU:n tarjoaman kansallisen sopeutumispaketin päämäärät olivat tavoitettavissa. Seurauksena unioniin liittymisestä oli kaikkea hyvää, kuten taloudellisen hyvinvoinnin sekä turvallisuuden takaaminen. On huomattavaa, että huonoja seurauksia ei esitetä lainkaan. Myös uhkakuvat ja niiden seuraukset liittyivät unioniin. Samalla ne toimivat ns. yhteisenä vihollisena, jonka avulla on kuulijoiden helpompi samastua puhujaan. Mikäli emme liittyisi unioniin, riskeeraisimme tulevaisuutemme. Puheeseen on helposti yleistettävissä Aristoteleen poliittisen puheen argumentoinnin kaava: *Tehkää teko A tai Pidättäytykää teon A tekemisestä*

KAAVIO 9 "Itsenäinen Suomi yhdentyvässä Euroopassa". Puhe Tampereella 24.9.94. (Kirjaimet viittaavat keskenään yhdistettyihin asioihin.)

On merkittävää, että puheessa käytetään varsin vähän välttämättömyysretoriikkaa. Ei sanota aivan suoraan, että tehkää näin ja että on välttämätöntä liittyä unioniin, vaan suostutellaan epäsuoremmin havainnollistavien esimerkkien avulla ja vetoamalla tunteisiin. Nesessiivi-ilmauksia on vain muutama. Presidentti luottaa enemmän propositionaalisia asenteita ilmaiseviin verbi-ilmauksiin.

(39) Oleellista on se, että suurtenkin kansojen on oman etunsa nimessä ja taloudellisen hyvinvointinsa turvaamiseksi välttämätöntä harjoittaa yhä tiiviimpää yhteistyötä (ULA 1994, 313).

(40) Yksikään maa ei kykene yksin selviytymään tämänlaatuisista uusista turvallisuushkista (ULA 1994, 314).

(41) EU takaa parhaiten sen, etteivät pienet valtiot enää joudu suurpolitiikan jalkoihin (ULA 1994, 314).

(42) Toivon, että jäljelläoleva aika ennen kansanäänestystä tarjoaisi suomalaisille yhä selkeämmän kuvan todellisista vaihtoehdoista. Luotan siihen, että suomalaiset ovat realistisia, näkevät kauas. Ymmärtävät, mikä on hyväksi isänmaalle. (ULA 1994, 316.)

Termien käytöllä voidaan vaikuttaa. Esimerkiksi puhuttaessa *vaativasta sopeutumisprosessista* mukautumisen tai sulautumisen sijaan sopeutuminen sisältää positiivisempia mielikuvia. Kun edelleen tarkennetaan, että kyseessä on sopeutuminen suurempiin mahdollisuuksiin ja että jäsenyyden ulkopuolella on käytettävissä vähemmän mahdollisuuksia (ULA 1994, 315), argumentti on jo varsin tehokas. Liiallinen termien käyttö sitä vastoin voi estää sanoman ymmärtämisen. Esimerkin (43) virkkeessä substantiiveja on kasattu peräjälkeen tiiviiksi paketiksi, joten sitä on hankala ymmärtää. *Vedota*-verbin käyttö sinällään on hyvin vaikuttavaa.

(43) Vetoan kansallisen yhteisymmärryksen aikaansaamiseksi maaseudun kehittämiseen tarvittavan kansallisen sopeutumispaketin hyväksymiseksi (ULA 1994, 315).

Plus- ja miinussanoja käytetään runsaasti. Ne liitetään perusarvoihin, kuten työhön, yhteistyöhön, hyvinvointiin, itsenäisyyteen, rauhaan, tasa-arvoon ja isänmaahan. Adjektiivien komparatiivi- ja superlatiivimuotoja (44) – (45) hyödynnetään. Tunteisiin ja yhteenkuuluvuuteen vedotaan monikon

ensimmäisen persoonan käytöllä. Esimerkissä (47) substantiivi *rohkeus* on plussana, kun *uhkarohkeus* edustaa miinussanaa. Samoin sanat *vakiintunut demokratia*, *kehittyvä yhteistyö*, *tulevaisuus*, *vapaaehtoisuus*, *lainalaisuus* ja *yhdenvertaisuus* ovat positiivisesti värittyneitä plussanoja.

(44) Kansainvälisessä yhteisössä olemme saaneet kunnollisen mahdollisuuden paremman ja turvallisemman huomisen luomiseen (ULA 1994, 131).

(45) EU on näidenkin ongelmien ratkomisessa meille paras väline (ULA 1994, 314).

(46) Suomalaisille oma maa on rakas. Sen eteen teemme herkeämättä työtä. Sen kansalaisten kaikkalainen hyvinvointi on silmäterämme. Tässä asiassa EU ei meitä erota eikä erottele. (ULA 1994, 313.)

(47) Tästä mahdollisuudesta kieltäytyminen olisi ei rohkeuden, vaan uhkarohkeuden osoitus, ja se merkitsisi todellisuudessa suuren riskin ottamista. Jättäytyisimme ehdoin tahdoin Euroopan vakiintuneiden demokratioiden kehittyvän yhteistyön ulkopuolelle. Meidän paikkamme on siellä, missä kansat rakentavat tulevaisuuttaan vapaaehtoisuuden, lainalaisuuden ja yhdenvertaisuuden pohjalle. (ULA 1994, 315.)

Puheen lopussa presidentti kuvailee Lapin maakuntamatkan ruska-ajan kauneutta ja väestön lujaa luottamusta tulevaisuuteen. Lapin matkan esimerkki tulee hieman yllättäen, mutta sille löytyy perustelunsa, kun presidentti päättää puheensa Eino Leinon runoon, joka oli painettu Inarin kansalaisopiston esitteeseen. Runossa kuvataan Suomen kauneutta ja suomalaisten sisua ja lujuuutta esimerkiksi säkeessä *--näytä, mit' täällä pienikin voi, kun suurta se unelmoi.*

Presidentti vetoaa auktoriteettiin, Englannin entiseen pääministeriin Sir Edward Heathiin puheessaan. Heath ihmetteli Ahtisaaren mukaan, miksi Suomen kaltainen, pitkälle metsistään elävä valtio ei pääsisi hyötymään samoista hyödyistä kuin muut uudet jäsenmaat, jotka ovat voineet unionin jäsenenä kehittää paremmin maaseutuaan ja maaseudun elinkeinoja. Hyötynäkökohdan esiintuominen on varmasti tehokasta, etenkin pystyttäessä esittämään todistusaineistoa vastaavanlaisten valtioiden saavuttamista eduista.

6. PUHE

Aineiston kuudes ja viimeinen puhe (kaavio 10) pidettiin Berliinissä runsas kuukausi kansanäänestyksen jälkeen. Suomi oli päättänyt liittyä Euroopan unioniin, ja puheen näkökulma oli jo toisenlainen. Enää ei tarvinnut hakea ulkomailta tukea unioniin liittymiselle eikä kotimaassa tarvinnut suostutella yleisöä liittymään. Puheen yleisönä Berliinin Vapaassa yliopistossa on todennäköisesti ollut varsin paljon Saksan poliittisen johdon edustajia, mutta edelleen puhe on kohdennettu erityisesti Euroopan unionin jäsenvaltioiden poliittisille vallanpitäjille sekä kansalaisille. Puheessa käsitellään unionin laajentumista ja kehittämistä, mikä varmasti kiinnostaa asianosaisia ympäri maanosaa. Suomessakin kiinnostusta on todennäköisesti herättänyt se, mitä asioita presidentti Saksan puheessaan on käsitellyt ja mikä Suomen rooli kaikessa on.

Presidentin puheen (kaavio 10) näkökulma liittyy jo selvemmin Euroopan unionin ja Euroopan turvallisuuden kehittämiseen. Puheessaan presidentti esittelee varsin runsaasti keinoja päästä tavoitteeseen; hänellä on selvästi dynaamisempi tyyli esittää asioita kuin aikaisemmissa ulkomailta pidetyissä puheissa. Esitellyt keinot eivät kuitenkaan ole kovin konkreetteja (kuten perusvakauden luominen, EU:n omien rakenteiden kehittäminen, ennaltaehkäisevän diplomatian, rauhanturvan ja kriisinhallinnan kehittäminen), mutta niiden toimeenpaneminen ei oikeastaan olekaan presidenttien ja valtionpäämiesten tehtävä.

Mitä esimerkiksi on valtiomiestaito ja kärsivällisyys, joita tarvitaan Neuvostoliiton hajoamisen seurauksena syntyneiden valtioiden suhteiden vakauttamiseen? Kielen abstraktiotaso on jonkin verran korkeammalla kuin esimerkiksi edellisessä, Tampereella pidetyssä puheessa.

Samantyyppisiä abstrakteja käsitteitä ovat myös esimerkiksi valtioiden suhteiden kitkatekijät ja talouden monitahoiset rakenneongelmat, joita tekstissä ei sen kummemmin selitetä. Rivien välistä lukemalla niille voidaan kuitenkin antaa merkityksiä.

Päämäärien toteutumisen seuraukset ovat päämääristä käsin loogisia, ja ne keskittyvät Euroopan unionin aseman vahvistumiseen ja siitä koituviin etuihin, kuten taloudellisen kehityksen ja turvallisuuden takaamiseen. Päämääriä uhkaavia tekijöitä esitellään varsin paljon, ja niitä ovat muun muassa epävarmuus pysyvästä rauhasta, työttömyys, haasteet maanosan itäosissa, kansainvälinen rikollisuus ja ympäristöongelmat. Uhkakuvien seurauksia ei kuitenkaan esitellä juuri lainkaan. Voi olla, että uhkakuvien seurauksia ei kannata maalailia liikaa etenkin kansainvälispoliittisessa ympäristössä.

Presidentin aktiivinen ote näkyy myös välttämättömyysretoriikan käytössä. Tärkeät asiat esitellään välttämättöminä, ja ne ilmaistaan varsin usein nesessiivirakenteiden avulla. Myös tavallisten modaaliverbien ja modaalisten adjektiivien avulla ilmaistaan välttämättömyyttä. Edelleen propositionaalisten asenteiden kautta presidentti tuo suhtautumisensa asioihin esille.

(48) Neuvostoliiton hajoamisen seurauksena syntyneiden valtioiden suhteet hakevat edelleen muotoa. On välttämätöntä, että ne saadaan vakaalle pohjalle. (ULA 1994, 137.)

(49) Turvallisuutta on lujitettava yhteistyöllä. Euroopasta on luotava turvallisuusalue, jossa sotilaallisten keinojen käyttö on tarpeetonta. Nyt on toimittava päättäväisesti tällaisen alueen luomiseksi. (ULA 1994, 137.)

(50) Odotamme unionilta paljon, mutta tiedämme, että pystymme puolestamme antamaan merkittävän panoksen sen yhteisten tavoitteiden saavuttamiseksi (ULA 1994, 136).

(51) Uskomme vastedeskin olevamme turvallisuuden tuottaja, emme sen kuluttaja. Liitymme Euroopan unionin jäseneksi politiikkanamme sotilaallinen liittoutumattomuus ja itsenäisen, uskottavan puolustuksen ylläpito. Uskomme voivamme tältä pohjalta parhaiten vahvistaa Pohjois-Euroopan vakautta ja turvallisuutta. (ULA 1994, 137 – 138.)

Propositionaalisia asenteita ilmaisevissa rakenteissa subjektina on usein monikon ensimmäinen persoona. Tyypillistä ilmauksille on, että presidentti kokee olevansa Suomen kansan edustajana niissä. Presidentti samastuu puheessaan myös saksalaisiin ja eurooppalaisiin ja puhuu ”meistä” suomalaisista ja saksalaisista (52) sekä eurooppalaisista (53).

(52) Vaikka yhteiskunnissamme onkin suuria ongelmia, kuten työttömyys, me molemmat näemme maanosamme suurimpien haasteiden olevan kuitenkin sen itäosissa (ULA 1994, 136).

(53) Me eurooppalaiset olemme menestyneet kansainvälisessä kilpailussa ennen kaikkea sivistyksen voimalla (ULA 1994, 138).

Yhteiset viholliset ja haasteet vaikuttavat myös samastumiseen. Tässä puheessa yhteisiä vihollisia muun muassa ovat työttömyys, etniset ja kansalliset ristiriidat, kansainvälinen rikollisuus ja haasteet maanosan itäosissa. Ne keräävät itseensä negatiivisia mielteitä, joten niiden avulla voidaan vaikuttaa tunteisiin ja asenteisiin. Käyttämällä varsin abstrakteja ja monitahoisia käsitteitä, kuten *vakauspolitiikka* ja *voimapolitiikka*, vaikutetaan kuulijoiden asenteisiin.

Substantiiveihin liittyy usein myönteisiä attribuutteja, kuten *rauhan työt*, *läheiset kumppanit*, *merkittävä asema*, *suurten mahdollisuuksien maa*, *määrätietoinen vakauspolitiikka* ja *mittava panos*. Asenteita voidaan ilmaista erilaisilla modaalisilla adjektiiveilla, ja niiden avulla voidaan vaikuttaa myös asenteisiin ja tunteisiin. Esimerkiksi puhuttaessa kansanäänestyksestä, jossa Suomen kansa antoi *selvän* tukensa EU-jäsenyydelle, ilmaus tulkitaan yksiselitteisesti ja varmaksi. Plussanoja hyödynnetään muutenkin paljon. Esimerkissä (54) tuo presidentti oman henkilökohtaisen kantansa Suomen EU-jäsenyydestä hyvin selvästi esille käyttäen varsin voimakasta ilmaisua. Presuppositioitakin voidaan erotella. Esimerkkiin (55) sisältyy piiloväittäjä suomalaisten omaleimaisuudesta.

(54) Suomen presidenttinä tunnen poikkeuksellisen suurta mielihyvää voidessani esiintyä yhdistyneen Saksan

pääkaupungissa arvioimassa oman maani kansainvälistä asemaa nyt, kun Suomi on liittymässä Euroopan unioniin (ULA 1994, 135).

(55) Suomi on historiansa aikana ollut tiiviisti mukana koko Itämeren alueen taloudellisessa ja sivistyksellisessä vuorovaikutuksessa. Siitä olemme ammentaneet kansallisen omaleimaisuutemme keskeiset piirteet. (ULA 1994, 136.)

Auktoriteetteja tuodaan myös tässä puheessa esille. Presidentti viittaa saksalaiseen filosofiin Immanuel Kantiin ja hänen ”ikuiseen rauhaansa” ja kommentoi Kantin teoriaa. Presidentti suhtautuu varauksella rauhan ehtojen täyttymiseen ja korostaa Euroopan turvallisuuspolitiikan vahvistamista. Puheen lopussa presidentti viittaa suomalaiseen J. W. Snellmaniin, joka filosofina on myös ollut tunnettu Saksassa. Snellmanin ajatuksista presidentti nostaa esille sivistysaspektin: Snellmanin mukaan Suomen voima oli sivistyksessä. Presidentti yleistää ajattelun koskevan myös muuta Eurooppaa ja kokee rauhan, turvallisuuden ja hyvinvoinnin olevan saavutettavissa juuri sivistyksen kautta.

PUHEIDEN VERTAILU

Kaikkien puheiden kielelle tyypillistä on jonkinasteinen preskriptiivisyys. Preskriptiivisyydellä tarkoitetaan toimintaa ohjaamaan pyrkivää kieltä, mikä näkyy muun muassa puheen imperatiivisista velvoitteista sekä syy- ja seuraussuhteiden esittämisestä. Werlichin (1976) tekstityyppiluokittelusta presidentin puheissa esiintyy varsin paljon ns. instruktiivisen tekstityypin piirteitä, jossa kielellisen kommunikaation tarkoituksena on suunnitella tulevaa toimintaa. (Ks. myös Kauppinen & Laurinen 1984, 23–24 ja Leiwo, Luukka & Nikula 1992, 80–81.) Puheissa käytetään varsin paljon välttämättömyysretoriikkaa, joka ilmenee nesessiivisten modaaliverbien ja muiden välttämättömyyttä ilmaisevien rakenteiden käytössä. Myös asioiden kausaalisuhteita esitellään runsaasti. Esimerkiksi vahvistamalla Itämeren alueen valtioiden yhteistyötä edistetään koko maanosan yhteenkuuluvuutta sekä poliittista vakautta (ULA 1994, 210).

Puheiden päämäärissä voidaan havaita joitakin yhteisiä linjauksia. Verrattaessa puheiden teemoja Aristoteleen poliittisten päätösten tyyppeihin (Ks. esim. Kakkuri-Knuutila 1998b, 245), joita olivat varallisuutta, sotaa ja rauhaa, kansallista puolustusta, ulkomaankauppaa ja lainsäädäntöä koskevat päätökset, voidaan selkeästi löytää yhtäläisyyksiä. Presidentti Ahtisaaren puheiden yleisimpiä teemoja ovat juuri EU:n kautta saavutettava hyvinvointi ja turvallisuus. Ulkomaankauppa ja muutenkin muiden maiden kanssa tehtävä yhteistyö on myös tärkeä puheenaihe. Tietenkin puheenaiheisiin vaikuttaa kulloisenkin puheen foorumi eli se, missä puhe pidetään. Kotimaassa pidetyissä puheissa korostuvat EU:hun liittyminen, kansallinen turvallisuus sekä taloudellisen hyvinvoinnin turvaaminen. Ulkomailla taas korostuvat hyvien suhteiden säilyttäminen ja ylläpitäminen, kansainvälisen turvallisuuden vahvistaminen sekä EU:n laajenemisen tärkeys. Amerikkalaisille presidenteille Clintonia lukuun ottamatta on ollut tyypillisempää puhua enemmän kansainvälisistä tai taloudellisista asioista kuin sisäpoliittisista asioista kotimaassa pidettävissä puheissa (Han 1998, 420). Presidentti Ahtisaaren puheissa korostuu myös kansainvälinen tai oikeastaan eurooppalainen sekä taloudellinen aspekti asioihin. Sisäpolitiikkaan ei puututa muuten paitsi unionin liittymisen kautta.

Suomessa pidettyjä puheita oli kolme: virkaanastujaispuhe, puhe SAK:n syysseminaarissa Kiljavalla sekä puhe Tampereella. Virkaanastujaispuhe poikkeaa muista puheista esimerkiksi rituaalisuuden ja asioiden tarkan linjaamisen vuoksi. Siihen sisältyy ehdottomasti eniten erilaisia päämääriä, ja se on näkökulmaltaan laajin. Muut Suomessa pidetyt puheet edustavat pikemminkin EU-puheita. Niissä päämääriä on varsin vähän, ja ne keskittyvät Euroopan unionin puolesta puhumiseen. EU-puheiden keinot, seuraukset ja uhkakuvat liittyvät kaikki läheisesti unioniin. Turvallisuuspolitiikka, maatalouden asema ja työttömyys olivat keskeisiä teemoja molemmissa puheissa.

Kuitenkin Kiljavalla ja Tampereella pidetyt puheet eroavat toisistaan jossakin määrin. SAK:n syysseminaarissa pidetty puhe painotti talouspoliittisia asioita, kun Tampereen puhe oli yleisluonteisempi sävyiltään. Molemmissa suostuteltiin Suomen kansaa liittymään Euroopan unioniin, mutta Tampereen puheessa vedottiin enemmän tunteisiin ja asenteisiin. Kiljavalla keskeisenä päämääränä oli eurooppalainen yhteistyö EU:n kautta ja pahimpana uhkakuvana jättäytyminen EU:n ulkopuolelle. Tampereen puheessa sama asia ilmaistiin avautumisena muulle maailmalle ja ovien sulkeutumisenä yhdentymiseltä.

Ulkomailla pidettyjä puheita oli niin ikään kolme: Tartossa, Kööpenhaminassa ja Berliinissä pidetyt puheet. Näistä puheista Tarton ja Kööpenhaminan puheet liittyvät teemoiltaan läheisesti yhteen, koska molemmat on pidetty ennen Suomen kansanäänestystä ja liittymistä Euroopan unioniin. Berliinin puhe pidettiin kansanäänestyksen jälkeen. Kaikille ulkomailla pidetyille puheille yhteisiä teemoja ovat Euroopan turvallisuuspolitiikka, Euroopan unionin laajentuminen ja kehittäminen sekä yhteistyö Venäjän kanssa. Kaikissa puheissa korostettiin niin keskinäistä kuin koko Euroopan välistä yhteistyön merkitystä. Tarkasteltaessa puheissa esitettyjen päämäärien toteutumisen seurauksia voidaan myös havaita yhtäläisyyksiä. ”Yhdessäolemisen Euroopan syntymisen” edellytyksiä ovat turvallisuuden ja vakauden turvaaminen koko Eurooppaan, talouspolitiikan suotuisa kehittyminen sekä pohjoisen ulottuvuuden tarjoaminen Euroopan unionille.

Tartossa pidetyssä puheessa korostettiin unioniin liittymisen tärkeyttä ja siitä koituvia etuja. Viro ei ole vielä unionin jäsenmaa, kun sitä vastoin Tanska ja Saksa ovat molemmat. Kööpenhaminan puheessa unionin etuja ja Suomen liittymisen kannattavuutta arvioitiin edelleen, mutta puheessa ei tarvinnut enää vakuuttaa tanskalaisia unionin tärkeydestä. Berliinin puheen aikaan Suomen kansanäänestyksen tulos oli jo tiedossa, ja liittymisen oli päätetty. Puheessa keskityttiinkin Euroopan unionin laajentamiseen ja kehittämiseen, ja korostettiin Suomen asemaa yhtenä unionin jäsenmaista.

Verrattaessa ulkomailla pidettyjä puheita päämäärien ja keinojen suhteen voidaan havaita selkeä ero ennen unioniin liittymistä ja sen jälkeen pidetyissä puheissa: unioniin liittymisen jälkeen pidetyssä Berliinin puheessa presidentillä on huomattavasti aktiivisempi rooli. Hän esittelee varsin paljon keinoja, joiden avulla olisi mahdollista päästä päämääriin. Katse on selvästi luotu tulevaisuuteen, ja se näkyy myös puheen sisällöstä.

Mielenkiintoinen yksityiskohta puheiden argumentoinnin tarkastelussa on se, että vaikka uhkakuvia esitellään, niiden seurauksia ei kuitenkaan kovin eksplisiittisesti tuoda tarkasti esille. Ehkä tässä luotetaan kuulijoiden kykyyn lukea rivien välistä asioita. Toisaalta esimerkiksi Kakkuri-Knuutila toteaa suomalaiselle kommunikaatiokulttuurille olevan ominaista voimakas tilannesidonnaisuus, jonka eräänä ilmenemismuotona on argumentaation niukkuus. Suomalaiset olettavat tulevansa ymmärretyiksi, vaikka eivät kaikkea sanoisikaan. (Kakkuri-Knuutila 1998a, 15.)

Toisaalta uhkakuvien luominen ja ihmisten pelotteleminen niillä ei välttämättä ole aina viisasta. Suostuttelun tutkimuksessa on havaittu jo kauan sitten, että pelottelulla ei ole toivottuja vaikutuksia. Pikemminkin sanomaan liittyvä pelko voi aiheuttaa vastenmielisyyttä koko asiaa kohtaan. Esimerkiksi McGuire (1968, Fiskin 1992, 156 mukaan) totesi, että pelolla on käännetyn U-kirjaimen muotoinen vaikutus. Pelon vaikutus suostutteluun on suurin, kun pelkoa ei ole liian vähän tai liian paljon. Suuri pelko aiheuttaa sen, että sanoma torjutaan. (Fiske 1992, 155–157.)

Johannessonin (1998, 72) mukaisia poliittisen puheen hyöty- ja moraaliargumentteja voidaan erotella myös presidentti Ahtisaaren puheista. Esimerkiksi puheessaan Tampereella presidentti käyttää hyöty- ja moraaliargumentteja vahvistamaan sanottavaansa. Kysymykseen, mitä hyötyä Euroopan unioniin liittymisestä Suomelle olisi, presidentin puheesta voi vastauksia poimia seuraavasti: osallistuminen itsenäisten valtioiden yhteistyöhön niin talouspoliittisesti kuin turvallisuuspoliittisestikin sekä maaseudun kehittäminen entistä paremmin unionin kansallisen

sopeutumispaketin avulla. Presidentin puheen hyötynäkökohtia tarkastellessa huomiota kiinnittää liittymisen välttämättömyys. Mikäli unioniin ei liitytä, kansaa kohtaa epävarma tulevaisuus. Meillä olisi vähemmän mahdollisuuksia, vähemmän yhteistyötä, vähemmän turvaa. Olisimme suurpolitiikan jaloissa, ja ottaisimme suuren riskin.

Moraalinäkökohdissa vedotaan velvollisuuteemme pitää maastamme ja kansastamme huolta. Vedotaan isänmaanrakkauteen ja tulevaisuuteen. Edelleen painotetaan vapaaehtoisuutta, lainalaisuutta ja yhdenvertaisuutta. Presidentti vetoaa suoraan myös kansalaisten suhteellisuudentajuun toteamalla luottavansa suomalaisten realistisuuteen ja siihen, että he ymmärtävät, mikä on hyväksi isänmaalle. Moraali ja arvot liittyvätkin läheisesti yhteen (Ks. Esim. Zittlau 1993, 107–109).

Gricen ja Skinnerin argumenttiluokittelun (1995) mukaisia lajeja voidaan myös erotella presidentti Ahtisaaren puheista. Esimerkkiargumentti perustuu siihen, että väitettä tukee useampi perustelu. Esimerkiksi aineiston kolmannessa puheessa presidentti toteaa Suomen olevan Euroopan unionissa myös antavana osapuolena. Perusteluina väitteelleen hän esittää Suomen olevan edelläkävijämaa tasa-arvokysymyksissä, ammattiyhdistysasioissa sekä kansalaisten perusturvan, koulutuksen, terveydenhuollon ja sosiaaliturvan alalla. (ULA 1994, 299.) Esimerkkiargumentit ovat varsin tyypillisiä puheissa. Niiden avulla havainnollistetaan käsiteltäviä asioita tehokkaasti.

Esimerkki- ja syyargumentit liittyvät usein toisiinsa. Syyargumentissa pyritään osoittamaan syy-seuraus -suhteen olemassaolo. Esimerkiksi puheessaan Berliinissä presidentti vaatii Euroopan turvallisuuden vahvistamista, koska taloudellinen eriarvoisuus, uudenlaiset etniset ja kansalliset ristiriidat, kansainvälinen rikollisuus, ympäristöongelmat ja valtioiden suhteiden kitkatekijät aiheuttavat ongelmia eikä ”paluuta jakolinjojen ja voimapolitiikan Eurooppaan kuitenkaan ole”. Eurooppalainen turvallisuusalue muodostuu hänen mukaansa luomalla

perusvakautta, yhteistyövaraista turvallisuutta sekä sotilaallista vakautta. Perusvakautta luodaan lujittamalla kahdenvälisiä suhteita sekä taloudellisen että poliittisen yhdentymisen keinoin, yhteistyövaraista turvallisuutta ennalta ehkäisevän diplomatian, rauhanturvan ja kriisinhallinnan keinoin sekä sotilaallista vakautta kansallisvaltioiden itsenäisen, keskinäisen tai yhteisen puolustuksen keinoin. (ULA 1994, 137.) Tässä argumentissa voidaan erottaa monentasoisia syy-seuraus –suhteita sekä esimerkkejä, joiden avulla havainnollistetaan väitteen perusteita.

Deduktiivisen argumentin todistusvoima perustuu sille, että argumentointi etenee yleisestä yksittäiseen ja yleisö ymmärtää yhteyden väittämien välillä. Esimerkiksi presidentti esittää puheessaan Kiljavalla, että

(56) Eurooppalainen yhteistyö Euroopan unionin kautta on välttämätön. Mikäli emme pysty kansakuntina yhdentymään, jääme kansallisvaltioina kilpailemaan Yhdysvaltojen ja Aasian nousevien talousjättien kanssa. Silloin ainakin olemme tuomitut suurtyöttömyyteen ja jatkuvaan lamaan, emme yksinkertaisesti löydä tietä ulos. Erityisesti pienet valtiot joutuisivat onnettomaan tilanteeseen hallitsemattomassa kamppailussa suurvaltojen kanssa. [...] Myös Suomen on tehtävä valinta. (ULA 1994, 297.)

Tässä esimerkissä edetään yleisen, eurooppalaisen näkökulman kautta yksittäiseen, kansalliseen näkökulmaan, joka eksplisiittisesti puoltaa liittymistä unioniin. Ei sanota suoraan, että Suomen täytyy liittyä Euroopan unioniin, mutta mikäli yleisö näkee yhteyden väittämien osien välillä, asiayhteys on varsin selvä.

Analogia-argumentti pyrkii osoittamaan olosuhteiden yhteyden kahden eri asian, tilanteen tai tapahtuman välillä ja ennustamaan toisen tilanteen pohjalta toiminnan lopputulos. Tämänäyttöiset argumentit ovat harvinaisempia, mutta esimerkiksi puheessaan Tarton yliopistossa presidentti pyrkii osoittamaan Suomen ja Viron historian taustojen samankaltaisuudet ja ennustamaan positiivista tulevaisuutta Viron kansalle. Ennen argumenttia presidentti on esittänyt toiveensa Baltian

kansalaisyhteiskuntien vahvistumisesta ja Venäjän naapurisuhteiden kehittymisestä.

(57) Nyt on meneillään sisäisen kansalaissovun rakentaminen. Se oli ankara haaste Suomessakin itsenäisyytemme alkuaikoina. Voimme kuitenkin osoittaa omasta historiastamme, että eri kieli- ja yhteiskuntaryhmien rauhanomainen yhdessäolo on ollut meitä rikastuttava saavutus. Suomi on näin monikulttuurinen yhteiskunta, mikä ei tarjoa hyvää kasvualustaa kansalliskiihkoisille ilmiöille. (ULA 1994, 210.)

Puheissa käytetään varsin paljon auktoriteettiargumentteja, joissa puhujan väitettä todistaa hyväksytyt auktoriteetit. Olen käsitellyt auktoriteettiin viittaamista jo puheita analysoidessani edellä. Auktoriteettiin viittaaminen vetoaa kuulijan tunteisiin ja asenteisiin, mikä helpottaa vakuuttamista. Esimerkiksi puheessaan Tampereella presidentti Ahtisaari hakee tukea väitteelleen Euroopan unioniin liittymisen tärkeydestä viittaamalla Englannin entiseen pääministeriin, Sir Edward Heathiin. Heath rinnasti Suomen ja silloiset unionin uudet jäsenmaat ja ihmetteli, miksi Suomen kaltainen maa ei pääsisi hyötymään samoista eduista, jotka koskivat etenkin maaseudun kehittämistä. Esimerkissä voidaan nähdä myös analogiaargumentin piirteitä, koska argumentissa pyritään näkemään yhteys unionin uusien jäsenmaiden ja Suomen välillä ja ennustamaan hyvää tulevaisuutta Suomelle, mikäli se päättäisi liittyä unioniin.

Puheessaan Berliinissä presidentti viittasi kahteenkin auktoriteettiin, Immanuel Kantiin ja J. W. Snellmaniin. Viittaamalla Kantiin ja hänen ajatukseensa ”ikuisesta rauhasta” presidentti toi esille kantansa Euroopan turvallisuuspolitiikasta ja pysyvästä rauhasta, johon Ahtisaaren mukaan

(58) on kuitenkin vielä pitkä matka ennen kuin voimme olla varmoja siitä, että rauha ei lepää katteettomien lupauksen, vaan kestävien rakenteiden varassa (ULA 1994, 135).

4.2 Puheiden rakenne

4.2.1 Puheiden kokonaisrakenteen tarkastelu

Presidentin kaikki kuusi puhetta olivat suurin piirtein samanmittaisia. Ensimmäinen, virkaanastujaispuhe on muita hieman lyhyempi sekä toinen, Tartossa pidetty puhe vähän pitempi. Olen jakanut puheet kappaleittain osiin ja yhdistänyt ne teemoittain. Kappaleet ovat puheissa varsin lyhyitä, vaikkakin virkkeet ovat välillä varsin pitkiä. Lyhimmät kappaleet koostuvat yhdestä virkkeestä, mikä on joissakin tapauksissa hyvä tehokeino. Kysymyksessä oleva asia painottuu selvästi. Toisinaan liian lyhyet kappaleet voivat tehdä tekstistä turhan pirstaleista. Pisimmissä kappaleissa virkkeitä on jopa kuusi. Keskimäärin yhdessä kappaleessa on neljä virkettä.

Puheita voi myös tarkastella niiden verbi-ilmausten aktiivisuuden ja passiivisuuden mukaan. Suomen kielessä aktiivilauseet ovat huomattavasti yleisempiä, mikä näkyy myös presidentin puheissa. Esimerkiksi kolmannessa puheessa passiivilauseitten osuus kokonaislausemäärästä oli 10 % ja kuudennessa puheessa vain 4,5 %. Hakulisen, Karlssonin ja Vilkun (1980, 132) tutkimustulosten mukaan noin 16 % suomen kielen tekstilauseista on passiivilauseita, joten aineiston puheissa käytetään keskimääräistä enemmän aktiivilauseita. Toisaalta puheissa käytetään varsin paljon erilaisia jonkinasteista passiivisuutta ja staattisuutta ilmaisevia rakenteita, kuten *on tarkoituksena, tehtävänä, tärkeää, oleellista, voida, tulee (tehdä), saada*, jotka liittyvät modaalisuuden asteisiin (Ks. Saukkonen 1983, 132). Tällaisten passiivisuutta ja potentiaalisuutta ilmaisevien rakenteiden vuoksi tekstistä ei kuitenkaan saa kovin dynaamista ja aktiivista vaikutelmaa.

Puheiden lauseet ovat välillä hyvin pitkiä, ja yhdyssanoja käytetään paljon. Satunnaisessa 50 lauseen otannassa oli 379 sanaa, joten yksi lause sisälsi keskimäärin 7.6 sanaa, mikä tukee Hakulisen, Karlssonin ja Vilkun

(1980) tutkimustulosta siitä, että suomen kielen lauseista 76 % on 8-sanaisia tai lyhyempiä. Asiaproosan lauseiden keskimääräinen pituus on 6–7 sanaa. Presidentin puheissa vuorottelivat lyhyet ja pitkät lauseet kuitenkin niin, että lyhyimmässä lauseessa saattoi olla vain yksi sana ja pisimmässä jopa 17 sanaa. 50 lauseen otantaan sisältyi 16 yli kymmenen sanan lausetta. Elertsenin ja Hartigin mukaan ilmausten lyhyydellä voi kohottaa retorista vaikuttavuuden voimaa. Lyhyet lauseet ovat selkeitä ja ymmärrettäviä, mutta ylipitkät lauseet sitä vastoin menettävät kuulijan mielenkiinnon. Kuulijan muistikapasiteettia ei saa ylittää. (Elertsen & Hartig 1986, 81.)

Tyypillinen piirre presidentin puheille oli kappaleen viimeisen virkkeen lyhyys verrattuna kappaleen muihin virkkeisiin. Viimeinen virke oli varsin usein yhteenvedon kaltainen toteamus tai vaatimus, joka liittyi edeltävään kappaleeseen, kuten *Keskusteluun on kaikkien valtioiden osallistuttava* (ULA 1994, 99) tai *Todellinen ponnistus jää suomalaisten omille harteille* (ULA 1994, 298). Usein kappaleen lopetusvirkkeeseen sisältyy metaforia tai muita tehokeinoja, joiden avulla asia halutaan jättää kuulijoiden muistiin sekä osoittaa siirtymistä seuraavaan asiaan.

Sovellan puheiden kokonaisrakenteen tarkasteluun sofistien luomaa puheen kaavaa (Ks. 2.3 Retoriikka) sekä Monroen motivoitun järjestyksen kaavaa (*Monroe's Motivated Sequence*) (Gricen ja Skinnerin 1995, 362–364 mukaan), jonka taustalla vaikuttaa Deweyn teoria suostuttelusta. Deweyn mukaan suostuttelu menee parhaiten perille, kun puhuja etenee askel kerrallaan järjestyksessä.

Klassisen retoriikan dispositioon sisältyy puheen jaottelu ja argumenttien järjestyksen suunnittelu. Dispositioon kuuluu viisi osaa: *exordium* (johdanto), *narratio* (asian esittely), *propositio* (johdanto olosuhteisiin tai edellytyksiin), *argumentatio* (todistus ja vahvistus) ja *conclusio* (lyhyt yhteenvedo). Aristoteleen mukaan puheen välttämättömät osat ovat vain asian esittely ja vakuuttaminen. Tosin puheisiin kuuluu hänen mukaansa

usein myös johdanto ja loppusanat. Poliittisissa puheissa on Aristoteleen mukaan varsin vähän selostusta, koska asiat on niissä yleensä vasta aikomuksen asteella. (Johannesson 1998, 65–96; Aristoteles 1997, 142, 150; Sihvola 1997, 231; Haapanen 1996, 37–41.)

Monroen puheen malli voidaan jakaa viiteen osaan. Ensimmäisessä osassa puhuja kiinnittää kuulijan huomion (*attention*) esimerkiksi vetoamalla yhteisiin arvoihin. Toisessa osassa luodaan tarve (*need*) sekä esitellään ongelma. Seuraavassa kolmannessa osassa loogisesti esitetään tarpeen tyydyttävä (*satisfaction*) ehdotus, jonka avulla ongelma voidaan ratkaista tai ainakin minimoida. Neljännessä osassa visualisoidaan (*visualization*) ongelmaa. Monroen mukaan ratkaisun ehdottaminen ei riitä aiheuttamaan toimintaa, vaan puhujan tulee pyrkiä voimistamaan yleisön halua omaksua ehdotettu ratkaisu esimerkiksi kielikuvien avulla. Viimeisessä viidennessä osassa vaaditaan toimintaa (*action*). Yleisön täytyy Monroen mukaan tietää, mitä puhuja haluaa heidän tekevän, ja puhujan vaatimuksen täytyy olla kuulijoiden tehtävissä. (Grice & Skinner 1995, 362–364.)

1. PUHE

- A Johdanto (1–7 kpl)
- B Presidentin tehtävä ja asema (8–10)
- C Sisäpolitiikka (11–15)
 - työttömyyden ja laman nujertaminen
- D Ulkopolitiikka (16–21)
 - ulko- ja turvallisuuspolitiikka
 - maailmantalous
 - yhteistyö muihin maihin
 - Euroopan unioni
- E Lopetus (25–28)

Ensimmäisessä puheessa on kaikkiaan 28 kappaletta. Ensimmäiset seitsemän kappaletta ovat johdantoa aiheeseen, ja ne sisältävät muun muassa presidentin kiitokset edeltäjälle. Aloitukset on varsin rituaalinen. Seuraavissa kahdessa kappaleessa presidentti osoittaa ymmärtäneensä presidentin tehtävät ja velvollisuudet, kuten kuuluukin. Sisäpolitiikkaa käsitellään seuraavaksi etenkin työttömyyden ja laman näkökulmasta.

Ulkopolitiikan osalta keskitytään turvallisuuspolitiikkaan, maailmantalouteen, yhteistyöhön ja Euroopan unioniin. Tarkasteltaessa koko puheita kappaleittain ulkopoliittisia asioita käsitellään määrällisesti eniten. Euroopan unioniakin käsitellään kolmessa kappaleessa. Puheessa on varsin rituaalinen lopetus. Vedotaan yleiseen sitoutumiseen sekä kannustetaan kansaa. Edelleen presidentti pyytää kansan tukea työnsä. Käsitteiden puheiden aloituksia ja lopetuksia jatkossa tarkemmin.

Sofistien kaavan soveltaminen ei ole aivan helppoa presidentin puheisiin, koska disposition kaava soveltuu paremmin oikeuspuheen analysointiin. Kuitenkin aloitus ja lopetus ovat selkeästi erotettavissa. Puheen lopussa on lyhyt yhteenveto. Puheesta voidaan erottaa asian esittelyä, johdantoa olosuhteisiin sekä edellytyksiin sekä argumentaatiota. Presidentin puheille on tyypillistä, että ne sisältävät useamman käsiteltävän teeman, kuten työttömyyden nujertaminen ja turvallisuuden vahvistaminen, joten puheissa esiintyy monien asioiden esittelyä sekä johdantoa niille. Aristoteleen mukaan välttämättömiä puheen osia ovat asian esittely ja vakuuttaminen, ja ne toki ilmenevät jokaisessa puheessa.

Sovellettaessa Monroen motivoitun järjestyksen kaavaa ensimmäiseen puheeseen voidaan havaita, että kuulijoiden huomio kiinnitetään puheeseen vetoamalla perinteisiin arvoihin sekä tunteisiin. Huomiota kiinnitetään myös kohdentamalla puhe suoraan kuulijoille (eduskunta, puhemies, presidentti). Tarpeen luominen ja ongelman esittely tulee esille siirryttäessä puhumaan työttömyydestä ja lamasta. Tarpeen tyydyttävä ratkaisu esitellään: taloudellinen kasvu parantaa työllisyystilanteen. Ongelman visualisointi tehdään perusteellisesti tunteisiin vetoavien kielikuvien ja emotiivisanojen avulla.

Puheessa esitetään myös toiselle ongelmalle, turvallisuuden vahvistumiselle, ratkaisu- ja toimintaehdotus. Myös tätä ongelmaa visualisoidaan riittävästi. Selkeänä toimintaehdotuksena voidaan pitää liittymistä Euroopan unionin jäseneksi, mikä on kuulijoiden tehtävissä.

2. PUHE

A Johdanto (1–5 kpl)

B Suomen ja Viron suhteet sekä Viron ja Baltian maiden itsenäistyminen (6–8)

C Euroopan yhdistyminen (9–18)

D Itämeri-yhteistyö (19–20)

E Baltian maiden vahvistuminen ja suhteet Venäjään (21–26)

F Talouspolitiikka ja kauppa (27–29)

G Viron EU-jäsenyys (30–31)

H Euroopan turvallisuus (32–40)

I Euroopan unionin laajeneminen (41–47)

J Lopetus (48–49)

Toinen, Tartossa pidetty puhe oli aineistossa olleista puheista pisin. Siinä oli kaiken kaikkiaan 49 kappaletta. Sen johdannossa käsiteltiin yhteistä sivistyksellistä taustaa sekä yhteistyötä. Suomen ja Viron suhteita pohdiskeltiin eurooppalaisesta näkökulmasta sekä tarkemmin Euroopan unionista käsin. Euroopan yhdistyminen olikin puheen pääteema. Itämeri-yhteistyötä, Baltian maiden vahvistumista, suhteita Venäjään ja talouspoliittisia asioita käsiteltiin myös, mutta pääpaino oli Euroopan yhdentymisen tarkastelemisessa. Lopetuksessa presidentti laajensi näkökulmaa ja puhui ”uudesta Euroopasta”, jossa pienillä kansakunnilla oli myös tärkeä merkityksensä viitaten juuri Suomeen ja Viroon.

Puheessa on selvä johdanto, jossa luodaan taustaa Suomen ja Viron yhteistyölle yliopistosuhteiden kautta. Monroen mallin mukainen kuulijan huomion kiinnittäminen suoritetaan vetoamalla vanhaan yliopistojen yhteistyöhön ja luettelemalla tunnettujen virolaisten tutkijoiden ja kirjailijoiden nimiä, jotka on promotoitu Helsingin yliopistossa. Euroopan yhdentymistä ja siitä koituvia etuja, mikä on puheen pääteemana, esitellään aluksi Viron ja Suomen kannalta (*narratio*). Myös olosuhteita Euroopassa ja mahdollisia uhkakuvia esitellään. Luodaan tarve ja esitellään ongelma. Valtiot eivät enää halua kantaa yksin maapallon taakkaa (ULA 1994, 209). Ratkaisuksi ehdotetaan liittymistä Euroopan unioniin, jolloin yksikään valtio *ei uuvu, jää taakan alle*.

Puheen puolenvälin paikkeilla esitetään tärkeä kannanotto: *Suomi tukee Viron ja muiden Baltian maiden mahdollisimman nopeaa EU-jäsenyyttä.* Kannaottoa perustellaan monin eri keinoin vetoamalla sekä järkeen että tunteeseen (vrt. visualisointi). Se toimii samalla Monroen mallin mukaisena toiminnan vaatimisena. Puheen lopussa on lyhyt yhteenveto ja toivomus yhteisestä linjasta.

3. PUHE

A Johdanto (1–5 kpl)

B Euroopan unionin tärkeys (6–32)

- unionin jäsenyyden puolestapuhuminen
- Suomi ja talous
- Suomi ja työttömyys
- Suomi ja turvallisuus

C Lopetus (33)

Kolmas, Kiljavalla pidetty puhe on rakenteeltaan selvästi edellisistä poikkeava. Puheessa on yksi pääteema, Euroopan unioni ja siihen liittymisen tärkeys. Aloituksessa käsitellään ammattiliittojen synnyn historiaa ja taustaa sekä rinnastetaan se nykyaikaan. Euroopan unionia käsitellään Suomen jäsenyyden, talouden, työttömyyden ja turvallisuuden näkökulmista käsin.

Selkeä johdanto ammattiliiton historiasta liittää alun asian esittelyyn, eli eurooppalaisen yhteistyön välttämättömyyteen, sujuvasti. Yleisön huomio kiinnitetään vetoamalla yhteiseen menneisyyteen. Tärkeä vaatimus yhteistyöstä ja Euroopan unioniin liittymisestä esitetään jo puheen alkupuolella. Tarve säilyttää hyvinvointi, selviytyä työttömyydestä ja turvata rauha luodaan. Monroen mukaan seuraavaksi esitetään tarpeen tyydyttävä ehdotus, jonka avulla ongelma ratkaistaan. Tässä puheessa ei kysymyksessä ole niinkään ehdotus, vaan pikemminkin suora vaatimus: *Euroopan yhdistymisellä ei ole todellista, parempaa vaihtoehtoa. Suomen on oltava mukana sen ytimessä, Euroopan unionissa, nyt kun siihen on meille avautunut mahdollisuus.* (ULA 1994, 298.)

Ratkaisuehdotusta visualisoidaan runsaasti muun muassa esimerkkien avulla. Vedotaan esimerkiksi molemminpuolisiin etuihin, jolloin myös Suomi olisi sekä antavana että vastaanottavana osapuolena. Väitettä liittymisen puolesta perustellaan ja vahvistetaan monipuolisesti esimerkiksi vetoamalla auktoriteetteihin. Vaatimus liittymisestä esitetään puheessa monta kertaa, mutta puheen lopussa se esitetään vielä kerran, epäsuoremmassa muodossa: [...] *Suomi haluaa vahvistaa asemaansa eurooppalaisena valtiona. Omista perinteistään ja elämänmuodoistaan ylpeänä se on ottamassa tasavertaisena paikkansa yhdentyvässä Euroopassa.* (ULA 1994, 300.) On kuitenkin selvää, että yleisö tietää, mitä presidentti haluaa heidän tekevän.

4. PUHE

A Johdanto (1–3 kpl)

B Euroopan unionin jäsenyys (4–9)

C Pohjoismainen ja Itämeren yhteistyö (10–16)

D Venäjän kehitys ja suhteet (17–20)

E Euroopan unioni (21–28)

- Euroopan unionin yhteistyö
- Euroopan turvallisuus
- Euroopan unionin kehittäminen

H Lopetus (29–30)

Kööpenhaminan puheessa on 30 kappaletta, joista kolmessa ensimmäisessä käsitellään suomalaista kehityskaarta Linnan ”Täällä Pohjantähden alla” –trilogian avulla. Johdannosta siirrytään jouhevasti käsittelemään Euroopan unionin jäsenyyttä ja maatalouden asemaa siinä. Unionin osuus on tässäkin puheessa painavin. Pohjoismaista ja itämerellistä yhteistyötä käsitellään jatkossa, ja siihen yhteyteen lisätään myös Venäjän kehitys. Yhteistyötä Venäjän kanssa korostetaan, mistä edetään yleiseen yhteistyön korostamiseen Euroopassa. Euroopan turvallisuus ja Euroopan unionin kehittäminen ovat tyypillisiä teemoja etenkin ulkomailta pidetyissä puheissa. Lopussa kootaan asioita yhteen ja vedotaan yhteishenkeen.

Johdannossa kerrotaan esimerkki suomalaisesta sankaritarinasta kuvaamassa suomalaista sisua ja itsenäisyydenhalua, mistä johtaa silta Suomen valtion aseman luomiseen Euroopan vapaiden valtioiden seurassa. Kuulijoiden huomio halutaan kiinnittää kertomalla sankaritarinaa, joka ei välttämättä ole tuttu tanskalaiselle yleisölle. Esimerkki tosin kuvaa varsin hyvin Suomen satavuotista kehityskaarta, kuten presidentti toteaa. Johdannon jälkeen Euroopan unionia ja sen syntyä esitellään aluksi, ja siitä päästään kuvaamaan niitä olosuhteita, joiden vuoksi unionin liittyminen olisi suotavaa (*propositio*).

Tarve Euroopan unioniin liittymisestä ja sen kehittämisestä luodaan kuvailemalla vaikeuksia, joita valtiot kohtaavat ilman unionia tai sen kehittämistä. Työttömyys, taloudelliset vaikeudet ja turvallisuuspoliittiset ongelmat ovat tyypillisiä ongelmia. Ongelmien ratkaisuksi ehdotetaan Euroopan unionin laajentumista ja kehittämistä. Ongelmia ja niiden ratkaisua visualisoidaan käsittelemällä unionin laajentumisen etuja ja hyötyjä. Puheen loppupuolella esitetään selkeä vaatimus toiminnasta: *On selvää, että Pohjolan valtioiden on kyettävä tarjoamaan aineksia unionin kehittämiseksi selkeämmin kansalaisten unioniksi* (ULA 1994, 100). Vaatimus on kohdennettu Pohjolan valtioille, mutta mitään konkreettista toimintaa ei vaadita.

5. PUHE

A Johdanto (1 kpl)

B Euroopan unioni (2–30)

- Euroopan unionin jäsenyys
- Euroopan yhdyntyminen
- Eurooppalainen yhteistyö
- Euroopan unionin laajentuminen
- Euroopan turvallisuus

C Lopetus (31–34)

Tampereella pidetyssä puheessa oli kaikkiaan 34 kappaletta. Tampereen ja Kiljavan puheet ovat varsin samankaltaisia rakenteensa puolesta. Tampereen puheessa päästään varsinaiseen asiaan kuitenkin nopeasti. Alun

johdantoa on vain ensimmäisessä kappaleessa, ja siinäkin tarkastellaan kansainvälistä yhteisöä yleismaailmallisesta aspektista. Jatkossa Euroopan unionia ja siihen liittymisen tärkeyttä tarkastellaan monesta eri näkökulmasta. Teemat ovat kuitenkin tuttuja jo aikaisemmista puheista. Lopetuksessa palataan puheen alun ajatuksiin ja vedotaan kansaan suoraan Eino Leinon runon välityksellä.

Johdannossa yleisön huomio halutaan kiinnittää puheeseen kielikuvien avulla ja vetoamalla yhteiseen tulevaisuuteen. Asiaa ei sen kummemmin esitellä, koska Euroopan unioni asiana ja käsitteenä oli jo varmasti tuttu. Sitä vastoin olosuhteita ja edellytyksiä liittyä unioniin käsitellään varsin runsaasti (luodaan tarve). Ongelmana nähdään ”ovien sulkeminen” muulta maailmalta.

Ratkaisu ongelmaan esitetään puheen puolella välissä: Euroopan unioni on paras väline ongelmien ratkomiseen, oli kyseessä sitten turvallisuusuhat tai taloudelliset ongelmat. Ratkaisua perustellaan, kuten aiemmissakin puheissa, monin tavoin esimerkiksi vetoamalla auktoriteetteihin, käyttämällä välttämättömyysretoriikkaa ja emotiivisanoja. Lopussa vaatimus liittymisestä esitetään uudelleen, mutta epäsuorasti: *Luotan siihen, että suomalaiset ovat realisteja, näkevät kauas. Ymmärtävät, mikä on hyväksi isänmaalle.* (ULA 1994, 316.) Samalla se toimii puheen yhteenvetona (*conclusio*).

6. PUHE

- A Johdanto (1–5 kpl)
- B Euroopan rauha (6–9)
- C Suomen ja Saksan suhteet (10–11)
- D Suomi ja Itämeren alue (12–14)
- E Euroopan unioni (15–40)
 - Suomen liittyminen unioniin
 - Euroopan unionin laajentuminen
 - Euroopan turvallisuus
 - Euroopan unionin talous

- Euroopan unionin kehittäminen
- F Lopetus (41–43)

Berliinissä pidetty puhe oli aineiston pisimpiä puheita; siinä oli kaikkiaan 43 kappaletta. Alun johdannossa käsiteltiin historiaa, rauhaa, akateemista vapautta sekä esitettiin kiitokset Saksalle Suomen EU-jäsenyyden tukemisesta. Yleisön huomio kiinnitettiin kuvailemalla saksalaisten omaa historiaa, sitä, miten he *päästivät vapauden virrat irti*. Seuraavaksi toivottiin pysyvää rauhantilaa Eurooppaan ja käsiteltiin Suomen ja Saksan suhteita. Yhteistyötä korostettiin niin Suomen ja Saksan kuin Itämeren alueen maiden osalta.

Euroopan unionin käsittelyssä oli tämänkin puheen pääpaino. Suomen liittymistä unioniin ei käsitelty enää sen kummemmin, koska päätös liittymisestä oli jo tehty, mutta sitäkin enemmän käsiteltiin unionin laajentumisen merkitystä (tarve). Ongelmana nähtiin muun muassa työttömyys ja kylmän sodan jälkeinen tilanne Euroopassa. Venäjän suhteita ja turvallisuuspolitiikkaa painotettiin. Edelleen pidettiin tärkeänä talouspoliittisia asioita, kuten EMUn kehittämistä, sekä unionin omien rakenteiden kehittämistä. Puheessa tuotiin esille monta ongelmaa, joiden ratkaisuksi ehdotettiin Euroopan unionin laajentumista edelleen sekä sen omien rakenteiden kehittämistä. Toimintaa (*action*) vaadittiin puheen loppupuolella paljonkin. Presidentti esitti muun muassa vaatimuksia sisämarkkinoiden luomisesta, EMUn kriteerien saavuttamisesta, unionin instituutioiden kehittämisestä sekä yhteisten tavoitteiden ja aikataulujen luomisesta.

Lopetuksessa vedottiin eurooppalaiseen sivistykseen ja sivistyksen kautta saavutettavaan rauhaan, turvallisuuteen ja hyvinvointiin paitsi Euroopassa myös kaikkialla maailmassa, eli puheessa käsitellyt asiat koottiin yhteen ja niiden avulla vedottiin sekä järkeen että tunteeseen (*conclusio*).

Vertailtaessa puheiden rakenteita voidaan havaita kotimaassa pidettyjen Kiljavan ja Tampereen puheiden rakenteellinen samankaltaisuus. Samoin ulkomailla pidetyissä puheissa käsiteltiin samoja asioita. Ulkomailla pidettyjen puheiden alkupuolella painottuvat Suomen ja kyseessä olevan valtion väliset suhteet, Euroopan unionia ja sen kehittymistä käsitellään eniten. Kaikissa ulkomailla pidetyissä puheissa teemoiksi nousivat myös Itämeri-yhteistyö ja Venäjän suhteet. Virkaanastujaispuhe poikkesi muista puheista jo asemansakin takia. Kuitenkin siitä voidaan erottaa samat pääteemat kuin muistakin EU-puheista.

Kaikissa puheissa oli erotettavissa klassisen disposition mukaiset johdanto, asioiden käsittelyosa, argumentaatio sekä lopetus. Tyypillistä puheille oli, että presidentillä oli useampi useampi käsiteltävä teema, joita esiteltiin ja argumentoitiin. Monroen malli soveltui varsin hyvin puheiden ateoreettisen puolen käsittelyyn. Mallin mukaisesti jokaisessa puheessa pyrittiin herättämään kuulijoiden mielenkiinto ja esittelemään tarve. Yleensä tarve liittyi Euroopan unionin tärkeyteen. Kotimaassa tarpeena oli liittyä unioniin ja ulkomailla laajentaa ja kehittää unionia. Kun tarve oli herätetty, esiteltiin ongelma tai useitakin ongelmia, joihin ehdotettiin ratkaisua. Yleensä tarpeen ja ehdotuksen välillä oli selvä kytkeymä. Ongelmia visualisoitiin runsaasti, mikä tarkoittaa uhkakuvien maalailua ja niiden torjumisen keinojen esittelyä. Visualisoinnin tarkoituksena oli saada kuulijat suhtautumaan myönteisesti puheen lopuksi esitettyyn toimintavaatimukseen, joka usein esitettiin varsin epäsuorasti. Obengin (1997, 49) mukaan epäsuoruus on varsin tyypillistä poliittisissa ilmauksissa etenkin kun ilmaistaan välttämättömyyttä. Toisaalta kasvojen säilyttäminen ja kohteliaisuuskin voivat olla epäsuoruuden motiiveina (mts.) Perustelemalla esimerkiksi Euroopan unioniin liittymisen hyviä puolia tehokkaasti eli visualisoimalla niitä, presidentin oli helpompaa lopuksi esittää vaatimus Euroopan unioniin liittymisen tarpeellisuudesta.

4.2.2 Puheiden aloitukset ja lopetukset

Puheiden aloituksilla ja lopetuksilla on tärkeä funktionsa. On havaittu, että esityksen alussa ja lopussa olevat asiat vaikuttavat eniten. Erityisesti esityksen lopulla on merkitystä. Esityksen huippukohta lopetuksessa on kaikista tehokkain. Aristoteleen (1997) mukaan puheen johdannon tärkein tehtävä on ilmoittaa, mikä on puheen pitämisen päämäärä. Loppusanojen tehtävänä sitä vastoin on ”saada kuulija suhtautumaan suopeasti puhujaan ja torjuvasti vastustajaan, suurennella, vähätellä, saada kuulija halutun tunnetilan valtaan ja virkistää hänen muistiaan”. (Aristoteles 1997, 144, 155; Fiske 1992, 157.)

Tarkastelen puheiden aloituksia ja lopetuksia Searlen puheaktiteorian (1984) avulla. Puheaktiteorian taustalla vaikuttaa ajatus siitä, että lauseita voidaan ajatella kielellisinä tekoina sen sijaan, että niiden totuusarvoja pohdittaisiin. Puheaktien avulla esitetään ja hankitaan tietoa sekä saadaan joku tekemään jotakin tai sitoudutaan johonkin. Ilmauksen sanomisessa voidaan erottaa kolme erilaista tekoa. Fyysisen puhumisaktin lisäksi voidaan erottaa ns. illokutiivinen akti, joka kuvaa, miten merkityssisältö esitetään, sekä perlokutiivinen akti, joka kuvaa vaikutusta kuulijaan. (Searle 1984, 23–24; Leiwo, Luukka & Nikula 1992, 24–25; Kieli ja sen kieliopit 1994, 89.)

Puheaktit voidaan luokitella viiteen ryhmään: 1) representatiiveihin eli esittäviin puheakteihin, kuten ilmoitukset, väittämät, kuvaukset, selitykset ja toteamukset, 2) direktiiveihin eli ohjaileviin puheakteihin, kuten käskyt ja kysymykset, 3) komissiiveihin eli sitoumuksiin, kuten lupaukset, ehdottamiset ja uhkaamiset, 4) ekspressiiveihin eli ilmaiseviin puheakteihin, kuten valitukset, onnittelet ja tervehdykset sekä 5) deklaraatiiveihin eli julistamisiin, joita käyttävällä täytyy olla puheaktin suorittamiseen sopiva sosiaalinen asema (esim. pappi, tuomari). (Searle 1984, 66–67).

Puheiden aloitukset ovat kaikissa puheissa hyvin asiallisia ja informatiivisia. Yhtä poikkeusta lukuun ottamatta aloituskappaleissa käytetään representatiiveja. Tyypillistä puheiden aloituksille on ilmausten kuvallisuus sekä rinnastusten ja esimerkkien käyttö. Ensimmäisen puheen aloituksessa presidentti toteaa yksinkertaisesti ryhtyvänsä hoitamaan tasavallan presidentin tehtäviä edessä olevaksi toimikaudeksi, mitä voidaan pitää kielellisenä tekona eli performatiivina. Presidentillä on ilmauksen sanomiseen tarvittava status ja arvovalta. Kysymyksessä on juhlapuhe, jossa hän vastaanottaa presidentin tehtävät, joten puheen päämäärä on selkeä. Aloitukseen kuuluvat myös seuraavissa kappaleissa esiintyvät ekspressiiviset ilmaukset *Tunnen suurta nöyryyttä sen vastuun edessä [...]*, kiitokset puhemiehen onniteluista sekä kiitokset Koivistoille.

Toisen puheen aloituksessa käytetään poikkeavasti ekspressiiviä, jonka avulla ilmaistaan tunnetta. Kiittäessään lämpimästi mahdollisuudesta esitelmöidä Tarton yliopistossa presidentti ilmaisee olevansa vakuuttunut siitä, että asia on positiivinen hänelle itselleen. Kysymyksessä on myös kohteliaisuusstrategia, jonka avulla presidentti haluaa luoda yhteenkuuluvuutta ja osoittaa hyväksyntää. Puhetilanteen muodollisuuskin vaikuttaa positiivisen kohteliaisuuden ja kunnioituksen osoittamiseen. Aloituksessa on oikeastaan kyse Brownin ja Levinsonin kohteliaisuusstrategioita (1978) soveltaen kuulijan toiveen täyttäminen, jossa kuulijalle annetaan ”lahjoja” (Ks. myös Leiwo, Luukka & Nikula 1992, 45–49). Samaa strategiaa käytetään presidentin puheissa paljon. Puheen päämäärä selviää oikeastaan vasta seitsemännessä kappaleessa. Puheen alku keskittyy yhteisen viitekehyksen luomiseen.

Kolmas puhe aloitetaan katsauksella ammattiliiton syntyyn sata vuotta sitten. Presidentti kuvailee murrosaikaa tuolloin ja viittaa uuteen nykyajan murrukseen. Vertailemalla menneisyyttä ja nykyaikaa luodaan yhteistä taustaa. Kaikki aloituksen lauseet ovat tyypiltään väitelauseita. Puheen päämäärä selviää kolmannessa kappaleessa presidentin todetessa, että taloudellisten voimavarojen järkevää käyttöä sekä kansakuntien yhteistyötä

ja ihmisten kanssakäymistä on mahdollista parantaa kylmän sodan päätyttyä. Ilmauksessa ei vielä vaadita liittymistä unioniin, mutta suostuttelun sävy voidaan jo havaita. Epäsuorat ilmaukset ovat hyvin suosittuja myös poliittisessa retoriikassa. Yksi syy niiden käyttöön on se, että halutaan antaa kuulijoille mahdollisuus tulkita sanoma itse ja lukea rivien välistä. (Atkinson 1984, 160). Kyseessä voi olla myös kohteliaisuusstrategia: kunnioitetaan kuulijan päättelykykyä ja älykkyyttä. Toisaalta voidaan myös ajatella, että puhuja varoo ottamasta selkeästi kantaa lausumaansa (Ks. Leiwo, Luukka & Nikula 1992, 98–99). Tässä tapauksessa ja etenkin tässä puheessa presidentti kyllä tuo selkeästi esiin oman kantansa unioniin liittymisestä myöhemmin, joten varovaisuudesta ei ole kysymys.

Neljännän puheen aloituksessa selitetään puheenvuoron taustaa, ja yhdistetään kansanäänestys Suomen eurooppalaiseen yhteistyöhön. Puheen päämäärä tehdään selväksi jo puheen alussa. Samassa yhteydessä viitataan Linnan *Täällä Pohjantähden alla* –teoksen Jussi Koskelaan. Koko aloitus muodostuu Searlen luokituksen representatiiveista, jotka ovat onnistuneita silloin, kun puhuja uskoo niiden paikkansapitävyyteen.

Viidennen puheen aloituksessa todetaan taustatilanne, kansanäänestykseen valmistautuminen. Puhe kohdennetaan monikon ensimmäisen persoonan avulla suoraan kansalle, eli luodaan yhteinen viitekehys. Puheen päämäärä on selvä heti ensimmäisestä virkkeestä lähtien. Aloituksessa käytetään paljon kuvallista, vaikuttavaa kieltä, minkä avulla puhutaan kansainvälisen yhteistyön puolesta jo kolmannessa virkkeessä. Metaforien, plussanojen, adjektiivien vertailumuotojen sekä loppusoinnin avulla vaikutetaan tunteisiin ([...]olemme saaneet kunnollisen mahdollisuuden paremman ja turvallisemman huomisen luomiseen (ULA 1994, 313).) Lauseet ovat väitelauseita, mutta niihin sisältyy paljon suostuttelevia, tunteisiin liittyviä elementtejä.

Viimeisen puheen aloituksessa huomio kiinnittyy kuvailevaan kieleen ja metaforiin. Lauseet ovat representatiivisia väitelauseita, joissa kuvaillaan Euroopan kahtiajaon päättymistä. Kuulijat otetaan huomioon ja heidän toiveensa pyritään täyttämään imartelemalla heitä ”vapauden virtojen” irtipäästäjinä. Aristoteleen mainitsema johdannon funktio täyttyy puheen alussa, kun presidentti jo ensimmäisessä kappaleessa mainitsee tärkeät sanat *vapaus, rauha* ja *yhdistyminen*.

Puheiden lopetuksen funktioita Aristoteleen mukaan oli muun muassa saada kuulija suhtautumaan suopeasti puhujaan ja halutun tunnetilan valtaan sekä virkistää hänen muistiaan. Näiden funktioiden täyttämiseen presidentin puheissa ainakin pyritään vahvasti. Searlen puheakteista representatiiveja käytetään eniten, mutta poiketen aloituksista myös komissiivisia ja ekspressiivisiä puheakteja käytetään enemmän. Presidentti ilmaisee suhtautumisensa loppusanoissa erilaisten propositionaalisten asenteiden ja tunneilmausten kautta.

Ensimmäisen puheen lopetuksessa vedotaan suomalaisuuteen, yhteenkuuluvuuteen, isänmaallisuuteen ja parempaan tulevaisuuteen. Presidentti toivoo kansan tukea työlleen. Lopetuksessa vedotaan yhteisiin, perinteisiin arvoihin ja tunteisiin. Kolmanneksi viimeisessä kappaleessa metaforien runsaus on suorastaan silmäänpistävä. Käsittelen metaforia vielä erikseen omassa luvussaan. Kappaleessa puhe kohdennetaan ”meille”, ja ”meidät” halutaan selvästi saattaa herkkään tunnetilaan. Kuulijoiden muistia virkistetään puheen lopussa, mutta ongelmia ja niiden ratkaisuehdotuksia ei enää suoraan kerrata, vaan luotetaan kielen kuvallisuuden voimaan. Aristoteles mainitsi yhdeksi loppusanojen tehtäväksi suurennella asiaa, mikä mielestäni toteutuu kolmanneksi viimeisessä kappaleessa hyvin.

Ensimmäisen puheen lopetuksen lauseet ovat suurelta osin väitelauseita, mutta myös imperatiivisia (*olkoon, suojelkoon*) sekä propositionaalisia asenteita ilmaisevia rakenteita hyödynnetään. Adjektiivien vertailumuotoja

ja plussanoja käytetään paljon. Vetoaminen Jumalaan puheen lopussa on luonteenomaista virkaanastujaispuheissa (Getz 1994, 36).

(59) Edessämme vielä olevien vuorien takaa häämöttää jo parempi huomen. Se olkoon päivä, jolloin suomalaiset ovat jälleen vakuuttuneita siitä, että tämä oma rakas Isänmaamme on meille paras maa elää ja rakentaa tulevaisuuttamme.

Ryhtyessäni nyt hoitamaan tasavallan presidentin tehtäviä toivon Teiltä samoin kuin koko Suomen kansalta tukea työlleni. Sen pyrin suorittamaan kaikin voimin parhaan taitoni mukaan ainoana päämääränäni Suomen kansan onni ja menestys.
Jumala suojelemaan Isänmaatamme ja kansaamme.
(ULA 1994, 52.)

Osoittamalla positiivista kohteliaisuutta presidentti luo yhteenkuuluvuutta ja osoittaa hyväksyntää. Kohteliaisuutta ilmaistaan esimerkiksi (64) myös suoraan teitittelemällä eduskuntaa. Puheen rituaalisuutta ja juhlavuutta kuvaa esimerkiksi isänmaan kirjoittaminen isolla alkukirjaimella. Yhden mielenkiintoisen intertekstuaalisen havainnon voi tehdä puheen lopetusta ja Ahtisaaren omia aikaisempia kommentteja silmällä pitäen: ”Minä olen aina lähtenyt siitä, että yritän tehdä työni niin hyvin kuin osaan – kyllä sen pitää riittää.” (Sitaatti Heikkilältä 1997, 238).

Toisen puheen lopetuksessa viitataan menneisyyteen ja luodaan katse tulevaisuuteen. Aristoteleen puheiden luokittelusta presidentin puheet kuuluvat suurelta osin epideiktisiin puheisiin, jotka Aristoteleen mukaan arvioivat nykyhetkeä, mutta muistuttavat myös menneestä ja pohdiskelevat tulevaisuutta (Aristoteles 1997, 16). Plussanojen, kuten *vapaus*, *demokratia* ja *sosiaalinen vastuuntunto*, avulla vedotaan arvoihin ja luodaan yhteistä viitekehystä. Kuulija halutaan saattaa haluttuun tunnetilaan ja muistuttaa häntä edellä puhutuista tärkeistä asioista, jotka avainkäsitteiden avulla lyhyesti kerrataan. Pienten kansakuntien merkitystä korostetaan, millä myös luodaan yhteenkuuluvuutta Suomen ja Viron välille. Puhe päätetään kulkemisen metaforalla, jonka myötä kuulijoille halutaan jättää positiivinen kuva puhujasta.

(60) Tässä kehityksessä Suomi ja Viro astuvat yksinäiseltä tieltään yhteiselle ja yhdistävälle väylälle (ULA 1994, 212).

Lopetuksen kaikki lauseet ovat toteavia väitelauseita, joista yksi ilmaisee jonkinasteista välttämättömyyttä (*Euroopan tehtävänä on varmistaa X*). Presidentin arvovallan vaikutus antaa ilmaukselle välttämättömän sävyn. Euroopan on varmistettava kyseinen asia.

Kolmannen puheen lopetukselle tyypillistä oli tiukan asiallinen linja. Lopetuksen yhteydessä palattiin alkuun eli ensimmäisen ammattiliiton perustamiseen ja rinnastettiin kansakunnan täysi-ikäistyminen ja sen jäsenten pääsy yhteiskunnan täysivaltaisiksi jäseniksi sekä Suomen aseman vahvistuminen ja paikanottaminen tasavertaisena jäsenenä yhdytyvässä Euroopassa. Suomi personifikoitiin rinnastuksen avulla. Suostutteleva sävy jatkuu viimeisessä virkkeessä.

(61) Tästä päättää Suomen kansa tietoisena ratkaisunsa historiallisesta merkityksestä (ULA 1994, 300).

Toisin kuin presidentti loppulauseessaan toteaa, suomalaisten on tutkittu tienneen varsin vähän EU-jäsenyydestä ja sen vaikutuksista ennen liittymistä unioniin (Esim. Alastalo 1996, Nevakivi 1996; Hellsten & Renvall 1996). Lopetuksen lauseet ovat toteavia väitelauseita, ja siihen sisältyy yksi desideratiivista asennetta ilmaiseva verbirakenne.

Neljännän puheen lopetuksessa korostuu samoin metaforien käyttö. Niiden avulla luonnehditaan Euroopan nykytilaa viitaten tulevaisuuden lisäksi myös menneisyyteen. Pelimetaforien avulla kuulijat halutaan jättää sopivaan positiiviseen tunnetilaan. Toiseksi viimeisestä kappaleesta voidaan erottaa jopa kuusi metaforaa. Lopuksi kuulijoiden muistia virkistetään korostamalla pohjoismaista yhteistyötä ja sen merkitystä sekä eurooppalaista yhteistyötä. Loppusanojen lauseet ovat tyypiltään väitelauseita. Viimeisessä kappaleessa käytetään episteemistä asennetta ilmaisevaa *ymmärtää*-verbiä, jonka avulla ilmaistaan, että puhuja pitää esittämänsä asiaa varmana. *Hyvin*-adverbilla ilmauksen asiasisältöä

edelleen vahvistetaan. Viimeiseen virkkeeseen voidaan representatiivisen asenteen lisäksi katsoa sisältyvän myös komissiivista (sitoutumista ilmaisevaa) sekä direktiivistä että deklaratiivista sävyä. Presidentin arvovallan suoma sosiaalinen asema tuo lausuntoihin vaatimuksia ja odotuksia, joita pelkkä kielellinen ilmiasu ei välttämättä välitä.

(62) Pohjoismaat ymmärtävät hyvin yhteistyön ja läheisen kanssakäymisen arvon. Nyt ponnistamme sen puolesta, että pohjoismaiden yhteisö muodostuisi eurooppalaisen kanssakäymisen pysyväksi esimerkiksi. (ULA 1994, 100.)

Viidennen puheen lopussa vedotaan suomalaisten realistisuuteen ja suostutellaan heitä vielä valitsemaan unioni. Presidentti esittää toivomuksen, että kansalaiset ymmärtäisivät todelliset vaihtoehdot. Toivomukseen liittyy sekä direktiivinen että ekspressiivinen sävy. Puhuja odottaa asiantilan muuttuvan toivomansa tarkoituksen mukaisesti ja hän luottaa siihen, eli presidentti osoittaa olevansa optimistinen päätöksen suhteen. Luottamuksen osoittamisen jälkeen presidentti kuvailee tekemäänsä Lapin maakuntamatkaa ja Lapin väestön lujaa luottamusta tulevaisuuteen. Myös Lapin kansa oli optimistinen tulevaisuuden suhteen hänen mukaansa. Presidentti lopettaa puheensa Eino Leinon runolla, jossa Suomi personifikoituu dynaamiseksi ja vahvaksi olennoiksi ja jossa pienelläkin on valtansa. Runon, sen kielen kuvallisuuden ja esteettisyyden avulla presidentti haluaa selvästi vaikuttaa kuulijoiden tunteisiin ja arvoihin. Runossa tiivistyy suomalainen perikansallinen sisukkuus ja luonne sekä suomalaisen luonnon ylistys. Runon rohkaiseva ja kannustava tyyli sopii hyvin suostuttelevan puheen päätteeksi. Tulevaisuus on ehdottomasti parempi oikean ratkaisun myötä.

Viimeisessä puheessa korostetaan sivistyksen voimaa viittaamalla suomalaiseen J.W. Snellmaniin puheen lopussa. Sivistys merkitsee Ahtisaaren mukaan luovuutta, suvaitsevaisuutta ja oikeudenmukaisuutta, jotka kaikki ovat tehokkaita arvoihin vetoavia plussanoja. Edelleen sivistyksen avulla voidaan saavuttaa rauha, turvallisuus ja hyvinvointi, mitkä ovat Euroopan unionin kautta saavutettavia etuja puheiden mukaan.

Presidentti yleistää sivistyksen voiman edesauttavan rauhan, turvallisuuden ja hyvinvoinnin saavuttamista myös Euroopan ulkopuolella koko maailmassa, mikä kuulostaa jo varsin ylevältä uskomukselta. Puheen tärkeimmät aspektit vedetään kuitenkin lopussa yhteen, ja kuulijat pyritään saattamaan positiivisen tunnetilan valtaan. Puheen lopussa korostuu yleiseurooppalaisuus: puhe kohdennetaan ”meille eurooppalaisille”, ei pelkästään saksalaisille tai suomalaisille. Puheen lopetuksessa ei ole muihin puheisiin verrattuna niin runsasta kielen kuvallisuutta, vaan puhe päätetään hyvin asiallisesti. Asiallinen ja dynaaminen tyyli kattoikin koko puheen, joten kovin rönsyilevä ja koristeellinen tyyli puheen päätteeksi olisi voinut olla yliampuva ja liian huomiota herättävä.

4.2.3 Subjektien semanttiset roolit

Nomineja voidaan tarkastella myös niiden merkitystehtävän perusteella. Esimerkiksi sijakielioppi (Fillmore 1987) perustaa lauseen kuvauksen semanttisille suhteille. Semanttisia suhteita voidaan ilmaista semanttisilla rooleilla (syväsjajoilla), joita ovat muun muassa kokija, muuttuja, tulos ja sijainti. Jokaisella argumentilla on jokin rooli verbin ilmaisemassa toiminnassa. Semanttisten roolien hyvänä puolena on niiden universaalisuus. Ongelmana kuitenkin on merkityksiin yleensä liittyvä monitulkintaisuus. Semanttiset roolit soveltuvat hyvin kertomuksiin ja dynaamisiin lauseisiin. (Kieli ja sen kieliopit 1994, 48–49, 155.)

Subjekteja tarkastelemalla voidaan tehdä päätelmiä siitä, ketkä tai mitkä toimivat lauseissa tekijöinä tai kokijoina. Perinteisesti nominisubjektin roolina on pidetty tekijän eli agenttiivin roolia, eli aktiivilauseiden subjekti on yleensä ollut teon tai toiminnan aikaansaaja. Kuitenkin subjekteilla on myös toisenlaisia valenssirooleja eli semanttisia rooleja, kuten kokijan, hyötyjän, kohteen, lokatiivin ja aiheuttajan roolit (Ks. Hakulinen & Karlsson 1988, 102–103).

Analysoin aineiston kuudennen puheen subjektit, ja ehdottomasti yleisin subjekti oli monikon ensimmäinen persoonapronomini *me* (21 kertaa). *Suomi* oli subjektina yhdeksän kertaa, *unioni* kuusi ja *minä* viisi kertaa. Myös *Saksa*, *Pohjoismaat*, *jäsenmaat* ja *Itämeri* toimivat subjekteina useamman kerran. Kaiken kaikkiaan puheessa esiintyi 70 eri subjektiä, joista 64 oli substantiiveja, viisi pronomineja ja yksi infinitiivirakenne (*olla oleellista edistää*).

Me-pronominin käytön suosio selittyy suurelta osin samastumisen tarpeella. Presidentti samastuu kansaansa ja kuulijoihinsa ja esiintyy yhteisön edustajana. Tähän liittyy tehokeinoista synekdokeen käyttö. Synekdokeella tarkoitetaan kuvailmaisua, jolle annetaan omaa merkitystään laajempi tarkoite. Osa edustaa kokonaisuutta, pars pro toto. (Ks. Burke 1962, 507–508.) Siten *me*-pronominilla voidaan viitata Suomen kansaan tai Eurooppaan riippuen kontekstista. *Suomi*-sanankäyttö selittyy metonymian käsitteen avulla, joka on myös synekdokeen lailla metaforan alalaji. Metonymia syntyy, kun syy asetetaan seurauksen ja abstrakti konkreetin tilalle. Metonymiaa voidaan pitää myös synekdokeen alalajina. (Lakoff & Johnson 1980, 35–40.) *Suomi* henkilöityy tekijäksi tai kokijaksi, ja abstraktista tulee konkreettinen toimija. Sama pätee myös *unioniin*, *Saksaan*, *Pohjoismaihin* tai *jäsenmaihin* subjektina. Etenkin Euroopan unioni on hyvin abstrakti kokonaisuus eikä sillä ole konkreettista muotoa, jollainen voidaan esimerkiksi vielä Suomineidolla nähdä. Kuitenkin unionista voidaan puhua ikään kuin se olisi konkreettinen, inhimillinen olento (Ks. myös Mustaparta 1996, 173).

Subjektina käytetyn *me*-pronominin valenssirooleja oli varsin monta. Tavallisen agenttiivin eli tekijän roolissa *me* esiintyi esimerkiksi verbien *antaa* ja *liittyä* yhteydessä. Kuitenkin subjektiä käytettiin myös esimerkiksi hyötyjän (63), kokijan (64) ja kohteen (65) roolissa, joten *me* ei ole pelkästään toiminnan aikaansaajana puheessa, vaan myös muun muassa

vastaanottajana.

(63) Siitä olemme ammentaneet kansallisen omaleimaisuutemme keskeiset piirteet (ULA 1994, 136).

(64) [...] tiedämme, että pystymme puolestanne antamaan merkittävän panoksen [...] (Ula 1994, 136).

(65) Odotamme unionilta paljon [...] (ULA 1994, 136).

Minä-pronominin käyttö liittyy henkilökohtaisen kannan esilletuomiseen ja sitoutumiseen. Subjektin valenssiroolit liittyvät suurelta osin kokemiseen (*tunnen mielihyvää, toivon, uskon, pelkään*), ei niinkään tekemiseen tai toimintaan. *Minä*-pronomini esiintyy puheessa myös hyötyjän roolissa (*käytän tilaisuutta hyväkseni*).

Myös muihin nominisubjekteihin liittyi erilaisia valenssirooleja. Esimerkissä (66) subjekti on hyötyjä, (67):ssa lokatiivi, (68):ssa kohde ja (69):ssa instrumentti. Lokatiivilla tarkoitetaan ajan ja paikan ilmausta lauseessa, ja instrumentti tarkoittaa elotonta tekemisen vaikuttajaa (Ks. Hakulinen & Karlsson 1988, 101–104).

(66) [...] Venäjä hakee meistä kumppaneita (ULA 1994, 137).

(67) Nyt Itämeri taas yhdistää, ei erota (ULA 1994, 136).

(68) Turvallisuutta on lujitettava yhteistyössä (ULA 1994, 137).

(69) [...] strategia on tärkeä askel kohti seuraavaa laajenemista (ULA 1994, 136).

Subjektien valenssirooleja tarkasteltaessa voidaan havaita, että rooleja voi olla useita. Esimerkiksi *me*-pronomini voi esiintyä konkreettisen tekijän roolin lisäksi myös kokijana, hyötyjänä tai kohteena. On aivan eri asia, onko subjekti tekijä vai kokija. Esimerkiksi presidentti käyttää *minä*-pronominia subjektina pelkästään kokijan ja hyötyjän semanttisessa roolissa.

4.3 Puheiden retoriset kuviot

Retorisilla kuvioilla tarkoitetaan antiikin retoriikan kielen koristeita (*ornatus*), joiden avulla ilmaisuja tehostettiin ja vedottiin kuulijoiden tunteisiin. Göttertin (1994, 44) mukaan kielelliset koristeet ovat saaneetkin eniten huomiota osakseen retoriikan tutkimuksessa. Retoriset kuviot voivat esiintyä yksittäisissä sanoissa (kuten troopit) tai lauserakenteessa (kuten sanojen toistaminen ja poisjättäminen). Tällaisia retorisia kuvioita ovat esimerkiksi parallelismi eli toisto, inversio (tavanmukaisen sanajärjestyksen muuttaminen), ellipsi (yhden tai useamman sanan poisjättäminen), antiteesi (vastakohta-asettelu) ja troopit, joita ovat metafora, metonymia, synekdoke ja ironia. Trooppeja käsittelen seuraavassa luvussa. (Göttert 1994, 44–64; Barthel 1992, 42–43.)

Toistoa voi esiintyä eri osissa lausetta. Peräkkäisten lauseiden alussa tapahtuvaa toistoa kutsutaan *anaforaksi* tai *epanaforaksi*. Esimerkiksi Martin Luther Kingin tunnetussa puheessa *I have a dream* -rakennetta toistetaan yhdeksän kertaa lauseiden alussa (Johannesson 1998, 169). Lauseiden alussa voidaan toistaa vain ensimmäistä sanaa, kuten presidentti Clintonin puheessa *my hope for my future, my faith in the American people, and my vision of the kind of country* (Carpenter 1994, 106).

Presidentti Ahtisaaren puheissa anaforaa esiintyi myös varsin monta. Anaforaan liittyy usein myös alkusointu eli alliteraatio. Esimerkiksi ensimmäisessä puheessaan presidentti käyttää anaforaa puhuessaan työttömyydestä. Yhdessä kappaleessa toistetaan *työttömyys*-sanaa viisi kertaa, joista lauseiden alussa kolme (ks. esimerkki (16)). Samassa puheessa käytetään *me*-pronominia ja monikon ensimmäisen persoonan päätettä anaforisesti (70) seitsemän kertaa. Anaforaa käytetään myös viittaamassa isänmaahan (71). On tehokkaampaa toistaa rakennetta kuin esimerkiksi muodostaa kahdesta virkkeestä yhdyslause. Presidentti käyttää toistoa lauseiden alussa tehokeinona myös toistaen useampia sanoja, kuten

esimerkeissä (72) ja (73). Esimerkissä (73) käytetään lisäksi ellipsiä tehokeinona; jätetään toistamatta osa ilmauksesta.

(70) *Meillä suomalaisilla on maailmalla hyvä maine. Meihin luotetaan, ja sitkeytemme tunnustetaan. Emme anna periksi. Emme nytkään, vaan katsomme eteenpäin luottavaisesti. Edessämme vielä olevien vuorien takaa häämöttää jo parempi huomen.* (ULA 1994, 52.)

(71) *Suomalaisille oma maa on rakas. Sen eteen teemme herkeämättä työtä. Sen kansalaisten kaikinainen hyvinvointi on silmäterämme.* (ULA 1994, 313.)

(72) *Ne tarjoavat pohjan jatkokehitykselle, ne tarjoavat suunnan myöhemmin tapahtuvalle syvenevälle integroitumiselle EU:hun* (ULA 1994, 210).

(73) [...] *meidän on silti nähtävä kauemmaksi, nähtävä uuden tilanteen tarjoamat monet historialliset mahdollisuudet* (ULA 1994, 211).

Lauseiden lopussa olevaa toistoa kutsutaan *antistrofiksi tai epiforaksi*. Esimerkiksi Churchill käytti puheessaan 1942 epiforaa seuraavasti: *This is not the end. It is not even the beginning of the end, but it is perhaps the end of the beginning.* (Atkinson 1984, 128.) *Kompleksioksi* kutsutaan toistoa, joka on yhdistelmä anaforasta ja epiforasta. (Carpenter 1994, 106; Götttert 1994, 53–54.)

Presidentti Ahtisaaren puheissa esiintyy kompleksiota, mutta puhtaita epiforia ei ainakaan aineistossa ole. Esimerkissä (74) *taakka*-sana toistuu kolme kertaa, kerran lauseen alussa ja kahdesti lopussa. Toistoa voi esiintyä myös saman virkkeen sisällä, kuten esimerkissä (75). Suomen kielelle ominainen piirre muodostaa sanoja johtamalla tuo aivan uusia mahdollisuuksia toistolle. Esimerkiksi aineiston neljännessä puheessa puhutaan yhdessä kappaleessa Euroopan unionin laajentumisen tärkeydestä, ja siinä toistetaan laajenemista eri muodoissa viisi kertaa (*laajentuminen ~ laajentuva ~ laajennuskierrros ~ laajennus* (2 kertaa)).

(74) *Yksikään valtio ei enää halua [...] kantaa yksin maapallon taakkaa. Nyt taakka on jaettava suurten ja pienten kesken niin, että yksikään ei uuvu, jää taakan alle.* (ULA 1994, 209).

(75) *Maanosamme suuri murros on samalla suuri*

mahdollisuus (ULA 1994, 208).

Sidesanoillakin voi vaikuttaa yleisöön. Kun niitä on enemmän tai vähemmän kuin pitäisi, ne toimivat tehokeinoina. *Polysyndetonia* käytettäessä sidesanoja on epätavallisen runsaasti (Burke 1962, 589). Esimerkiksi Clinton on käyttänyt puheessaan polysyndetonia seuraavasti: *We can seize this moment, make it exciting and energetic and heroic to be an American again.* (Carpenter 1994, 110). Konnektiivin *ja* käytöllä korostetaan asian tärkeyttä. Presidentti Ahtisaarikin osaa käyttää polysyndetonia: *Euroopan unioni ei määrää työsuhteista, ei palkoista, eikä muista työn ehdoista* (ULA 1994, 299). Polysyndeton on muuten varsin harvinainen aineiston puheissa.

Asyndeton tarkoittaa sidesanojen poisjättöä (Burke 1962, 583; Göttert 1994, 55). Se liittyy ellipsin ja zeugman käsitteeseen. Presidentin puheessa asyndetonia käytetään lähinnä elliptisesti esimerkissä (76). On tehokkaampaa jättää *ja*-konjunktio pois, vaikka virkkeistä tuleekin epätäydellisiä, koska subjekti puuttuu. Todennäköisesti puheessa on käytetty oletetun subjektin paikalla painokasta taukoa. Nonverbaalisia tehokeinoja ei tässä työssä kuitenkaan tarkastella.

(76) Luotan siihen, että suomalaiset ovat realisteja, näkevät kauas. Ymmärtävät, mikä on hyväksi isänmaalle. (ULA 1994, 316.)

Antiteesit ovat vastakohta-asettelun sisältäviä ilmauksia. Niissä semanttiselta merkitykseltään kaksi vastakkaista ilmausta rinnastetaan, usein jopa samassa lauseessa. Ne kuulostavat useimmiten paremmilta, kun ne päättyvät huipennukseen (*kliimaksi*). Esimerkiksi presidentti Clinton on sanonut presidentti Bushista, että

-- he took the richest country in the world and brought it down. We took one of the poorest states in America and lifted it up. (Carpenter 1994, 116.)

Antiteesien käyttö on hyvin tyypillistä presidentti Ahtisaaren puheille. Kuudessa puheessa esiintyy peräti 21 antiteesi-ilmausta. Keskimäärin

puheessa ilmauksia on noin kolme, mutta viidennessä, Tampereella pidetyssä puheessa, antiteesejä esiintyy kuusi kertaa. Useimmat ilmaukset päättyvät huipennukseen, positiivisen asian korostamiseen, mutta myös negatiivinen puoli voi olla jälkimmäisenä, jolloin selvästi halutaan korostaa sitä.

Monet antiteeseistä rakentuvat metaforien varaan. Ensimmäisessä puheessa antiteesejä on vain kaksi: *vahtiva isoveli-turvallisuutta tarjoava kumppani* ja *aidan paneminen-veräjän avaaminen*, mikä toistuu puheessa kaksi kertaa. Sama antiteesi toistuu viidennessä puheessa toisinpäin. Kuudennessa puheessa metaforisia antiteesejä esiintyy myös. *Turvallisuuden tuottaja-senkuluttaja* ja *rikkauden lähde-kehityksen este* ovat esimerkkejä. Jälkimmäinen esimerkki ei asiayhteydestään erotettuna vaikuta erityisemmin antiteesilta.

Myös verbien avulla ilmaistaan vastakkaisuutta, kuten toisen puheen *hyväksyä-hylätä* ja kuudennen puheen *yhdistää-erottaa* -verbiparit. Kolmannessa puheessa todetaan, että EU-asia *ei meitä erota eikä erottele*, mihin liittyy jonkinasteinen antiteesi. *Erottaa*-verbin frekventatiivijohdoksen *erotella* merkitys ilmaisee vaiheittaista ja toistuvaa tekemistä, kun taas kausatiiviverbin *erottaa* merkitys on 'aiheuttaa, että eroaa' (Ks. Laaksonen & Lieko 1992, 111, 114). Esimerkissä voidaan nähdä myös toisto ja alkusointu.

Adjektiivien ja adverbiaalien avulla ilmaistavat vastakohtat ovat varsin suosittuja, kuten *vakaa-epävakaa* tai *suuri-pieni valtio* ja *vastaanottava-antava osapuoli*. Taakka voi olla *suuri*, mutta *ei nujertava*. Viidennessä puheessa hyödynnetään myös adjektiivien vertailuasteita korostamalla sopeutumista *ei niukempiin vaan suurempiin mahdollisuuksiin*. Adverbiaaleista esimerkkinä toimii viidennen puheen ilmaus *Ei enempää, ei vähempää*.

Substantiivien avulla muodostetaan loput antiteesit. Perinteisten *sota-rauha* ja *yhdentyminen-hajoaminen* rinnalla on myös vastakohtapareja *rohkeus-uhkarohkeus*, *byrokratia-kansalainen* ja *vähemmistön sorto-yksilön rohkaisu*. Neljännessä puheessa vastakkain ovat *kilpailija-täydentäjä*, johon liittyy myös metaforinen vivahde.

Viidennessä puheessa käytetään eniten antiteesejä. Tampereella pidetty viides puhe edustaa muutenkin hyvin suostuttelevaa ja vakuuttavaa puhetta, jossa vedotaan runsaasti tunteisiin ja asenteisiin. Puheessa oli varsin vähän suoria vaatimuksia, mutta epäsuoria sitäkin enemmän. Antiteesien ja muiden retoristen kuvioiden runsas käyttö on hyvin tyypillistä tälle puheelle.

Retoriset kysymykset ovat kysymyksiä, joihin ei odoteta suoraa vastausta. Shakespearen Hamletin esittämä retorinen kysymys *To be, or not to be – That is the question* on kenties maailman tunnetuin retorinen kysymys. Myös presidentti Ahtisaari käyttää retorista kysymystä tehokeinona kahdessa puheessa. Onkin varsin kiintoisaa, että retoristen kysymysten lista esiintyy juuri Suomessa pidetyissä kahdessa EU:n puolesta suostuttelevassa puheessa. Esitetyt kysymykset ovat varsin todennäköisesti juuri sellaisia, joita kansa tuolloin on pohtinut. Oleellista kysymyksissä on, että ne kaikki liittyvät unioniin.

Ulkomailla pidetyissä puheissa ei käytetä lainkaan retorisia kysymyksiä. Yksi syy siihen voi olla, että kyselevää presidenttiä pidettäisiin mahdollisesti epävarmana ja tukea hakevana. Etenkin Berliinissä pidetyssä puheessa presidentillä on niin aktiivinen ja tehokas rooli, että retoriset kysymykset olisivat voineet kenties latistaa dynaamisuuden tuntua.

Kiljavan puheessa esitetään peräjälkeen neljä retorista kysymystä (77), jotka ovat luonteeltaan tulevaisuutta koskevia, futuristisia. Niissä vedotaan selvästi arvoihin. Myös verbivalinnoilla tuetaan vaikuttavuutta. Desideratiiviset verbit *haluta* ja *toivoa* vetoavat tunteisiin. Kysymyksiä on varsin monta, ja ne todella esitetään peräkkäin. Näin monta esitettyä

kysymystä voi tuntua kuulijasta raskaaltakin, mutta toisaalta ne liittyvät kaikki samaan asiaan, paremman tulevaisuuden toivomiseen. Liittymisen suostuttelu Euroopan unioniin voidaan lukea implisiittisesti rivien välistä. Presidentti ei kuitenkaan suoraan vastaa puheessaan kysymyksiin.

(77) Mihin joukkoon haluamme kuulua? Mitä arvoja haluamme edistää? Millaiseksi toivomme Euroopan kehittyvän? Millaisessa Suomessa haluamme seuraavat vuosikymmenet asua? (ULA 1994, 297).

Viidennessä puheessa esiintyy myös neljä perättäistä retorista kysymystä. Viides puhe on muutenkin suostettelevin puhe, mikä näkyy myös retoristen kuvioden käytössä. Tampereen puheen retoriset kysymykset (78) eroavat luonteeltaan Kiljavan puheen kysymyksistä erikoisella tavalla. Vaikka kysymykset viittaavat tulevaisuuteen kuten Kiljavan kysymyksetkin, niiden taustaoletus on negatiivinen. On aika rohkeaa esittää kysymykset EU-vastustuksen kannalta. Toisaalta kysymysten herättämät negatiiviset mielikuvat ja uhkakuvat kumotaan jatkossa, kun presidentti perustelee unionista koituvia hyötyjä.

(78) Keskustelussa on esitetty paljon kysymyksiä siitä, miten käy rajojemme, mikäli meistä tulee unionin jäsen. Joudummeko väestön hallitsemattomien muuttovirtojen keskelle Entä lisääntykö rikollisuus? Tuhoutuvatko järvemme ja järvien rannat? (ULA 1994, 314.)

Muita retorisia kuvioita presidentti Ahtisaaren puheissa esiintyy hyvin vähän. *Homoeteleutun* eli loppusointu esiintyy presidentin omassa puheessa kerran ilmauksessa *huomisen luominen* (ULA 1994, 313). Presidentti käyttää Tampereen puheen lopussa runoa lopetuksen tehokeinona. Eino Leinon runossa säkeet on riimitetty, mikä luo (Heiskanen-Mäkelän 1988, 6 mukaan) vaikutelman sanojen yhteenkuuluvuudesta sekä korostaa niiden merkitsevyyttä. Riimiparit *rynnistäin–siintävään*, *alta–valta*, *riehu–liehu* ja *voi–unelmoi* herättää lukijassa kauneusvaikutelman. Äänellisen kauneuden lisäksi runon sanoista löytää myös psykologista kauneutta, joka vetoaa kuulijaan (Ks. mts.).

Suora puhuttelu on myös retorinen vaikutuskeino (Llewellyn 1994, 66–67). Presidentti Ahtisaari kohdentaa puheensa välillä suoraan kuulijoille eri tavoin ja käyttää samastumista hyväkseen. Kohdentamista olen käsitellyt jo argumentoinnin yhteydessä. *Huumori* on hyvin käyttökelpoinen retorinen keino, jonka avulla helposti kevennetään tunnelmaa ja luodaan läheisyyttä (Elertsen & Hartig 1986, 87). Presidentti Ahtisaaren puheista ei kuitenkaan löytynyt viitteitä huumorista, eikä sen alalajeista ironiasta tai sarkasmista. Ironian ja sarkasmin ymmärtäminen liittyy usein myös nonverbaalisen viestinnän tulkitsemiseen, mihin tässä tutkimuksessa ei kajota.

Tyypillisimpiä retorisia kuvioita aineiston puheille ovat toisto, antiteesi sekä retoriset kysymykset. Lukumääräisesti antiteesejä on eniten. Aineiston puheista viidennessä, Tampereella pidetyssä puheessa on eniten retorisia kuvioita. Kyseinen puhe on muutenkin suostuttelevin luonteeltaan. Vähiten retorisia kuvioita käytetään ulkomailla pidetyissä puheissa, mutta niissäkin jokaisessa on joitakin retorisia kuvioita, kuten toistoa ja antiteesejä.

Verrattuna amerikkalaisten presidenttien puheisiin presidentti Ahtisaaren puheissa ei esiinny retorisia kuvioita kovinkaan runsaasti. Amerikkalaisissa puheissa retorisilla suostuttelekeinoilla on varsin suuri merkitys. Kenties suomalaiselle puhekulttuurille ominainen suoruus ja kielenkäytön eksplisiittisyys vaikuttaa tässä. Suomalaiset odottavat itse viestiltä selkeyttä ja täsmällisyyttä, mikä voi vaikuttaa implisiittistä kulttuuria edustavasta kuulijasta loukkaavalta ja kuulijan älyllistä kykyä aliarvioivalta (Lehtonen 1994, 93; Elertsen & Hartig 1986, 88). Toisaalta retoristen keinojen yliampuva käyttö voi herättää kuulijoissa ärtymystä tai huvittuneisuutta. Elertsen ja Hartig ovat varsin kriittisiä retorisen manipulaation suhteen. He toteavat Saksassa vaikuttavan vielä muistot retoriikan väärinkäytöstä ja varoittavat puhujia käyttämästä liiallista “korukieltä”. (Elertsen & Hartig 1986, 83, 88; ks. myös Puro 1998, 87.)

Sopivasti käytettynä retoriset kuviot vaikuttavat kuulijaan suotuisasti. Puhe jää paremmin mieleen, kun siinä on järkeen vetoavien argumenttien lisäksi myös tunteisiin ja asenteisiin vetoavia aineksia. Esimerkiksi retoristen kysymysten avulla kuulijan mielenkiinto voidaan herättää aivan uudella tavalla, jos hän kokee kysymykset itselleen läheisiksi ja tärkeiksi. Hän voi myös ryhtyä odottamaan niihin vastauksia.

4.4 Puheiden metaforat

4.4.1 Metafora käsitteenä

Metafora kuuluu ns. trooppeihin, joista tavallisimpia ovat metaforan ohella metonymia ja synekdokee, joita olen käsitellyt jo edellä puheiden subjektien semanttisten roolien yhteydessä. Muita trooppeja ovat esimerkiksi symboli, joka on ajatusta tai aatetta havainnollistava vertauskuva, ja allegoria, jolla tarkoitetaan kertomuksen tai kuvauksen muotoista esitystä, jossa esimerkiksi tietyt luonteenpiirteet personoidaan. (Yleisiä runousopillisia käsitteitä 1986, 4; Dahlbäck 1998, 43; Göttert 1994, 47–52; Cooper 1986, 12–15.) Tässä tutkimuksessa keskitytään troopeista metaforaan, joka on troopeista merkittävin myös poliittisen viestinnän kannalta.

Klassisen määritelmän mukaan metaforalla (kreik. *metapherein*) tarkoitetaan vertausta ilman *kuin*-sanaa. Sana tai ainakin osa sanan alkuperäisestä merkityksestä siirretään tarkoituksena paljastaa tai luoda samankaltaisuus kahden asian välille. Metaforan keskeisimpänä kriteerinä voidaan pitääkin sitä, että se yhdistää kaksi eri käsitteistyksen alaa. Millerin (1979, 163) mukaan metaforan käyttö tarkoittaa, että jokin asia tai ilmiö merkitsee enemmän kuin mitä sanat antavat ymmärtää. Toisaalta se värittää puhetta sekä vetoaa mielikuvitukseen ja toisaalta tekee uuden asian tunnetuksi jo tunnetun avulla. Metafora pyrkii siis usein konkretisoimaan abstraktin asian ja helpottamaan siten asian ymmärtämistä. Konkretisoinnin

ohella metafora voi myös dramatisoida ja vahvistaa sanomaa siirtämällä ilmauksen sisältämän emotionaalisen latauksen toiseen kohteeseen. Metafora voi myös olla taloudellinen tapa sanoa paljon vain muutamalla sanalla etenkin silloin, jos asioilla ei ole edes nimeä. Ne ovat myös helppoja muistaa. (Lakoff & Johnson 1980, 5, 59; Lakoff & Turner 1989, 57; Aristoteles 1997, 120–121; Göttert 1994, 47–49; Chandler 1998, 1; Johennesson 1998, 152-153; Pekonen 1996, 105; Kakkuri-Knuutila 1998a, 259.)

Metaforista on kehitetty useita eri teorioita, joille on yhteistä käsitys metaforassa vertailtavien tai yhdistettävien osien jonkin piirteen samankaltaisuudesta. Teorioissa kyse on siis joko vertailusta tai merkityksen siirrosta asiasta toiseen. Korvaamisteorian mukaan metaforassa on kyse toisen sanan korvaamisesta toisella. Vertailuteoriassa korostetaan kahden termin välistä vertailtavuutta, ja se lähtee liikkeelle kielestä. Metaforat ovat osa kielenkäyttöä. Kyse on sanojen korvaamisen sijaan tiivistyneestä analogiasta; vertauksesta, josta on jätetty *kuin*-sana pois. Interaktioteorian mukaan metaforassa on kyse kahden termin tai semanttisen kentän välisestä vuorovaikutuksesta. Ajattelu on jo sinällään metaforista. (Heradstveit & Bjørge 1992, 66–73; Ortony 1993, 1–7) Richards (Ricoeurin 1986, 80 mukaan) määrittelee metaforan interaktioteorian mukaisesti seuraavalla tavalla:

[...] a metaphor holds two thoughts of different things together in simultaneous performance upon a stage of a word or a simple expression whose meaning is the result of their interaction.

Metaforinen syntyy siten tulkinnessa ja sen kautta. Kuitenkaan tulkitseminen ei aina ole niin helppoa; etenkin kielenkäyttöön vakiintuneiden, leksikaalistuneiden metaforien erottaminen kirjaimellisiksi tarkoitetuista ilmauksista on usein vaikeaa. Metaforan tulkinta on riippuvainen kontekstista, metaforan esittäjästä ja hänen tarkoituksestaan (Lakoff & Johnson 1980, 139–146). Metaforat ovat myös kulttuurisidonnaisia, joten on tärkeää, että sanoman lähettäjä ja vastaanottaja ymmärtävät metaforan samalla tavalla. Chiltonin ja Ilyinin

(1993) mielestä metaforien käyttö kulttuureittain voi olla jopa vaarallista, jos ne voidaan ymmärtää tai tulkita väärin. Idiomit ja sananlaskut ymmärretään usein konkreettisemmin kuin miten ne on tarkoitettu. Esimerkiksi kutsuttaessa jotakuta ”käärmeeksi”, saa ilmaus merkityssisältöjä sen mukaan, pidetäänkö käärmettä kulttuurissa kavaluuden vai viisauden symbolina (Karppinen-Takada 1994, 82–90).

Sperberin ja Wilsonin mukaan metaforinen kielenkäyttö eroaa eroaa kirjaimellisesta kielenkäytöstä siten, että metafora ohjaa kuulijaa tekemään monia erilaisia päätelmiä, mutta ei tarjoa valmista tulkintaa. Mitä yllättävämpi ja omaperäisempi kielikuva on, sitä enemmän kuulija tarvitsee päättelyä tulkitakseen metaforan oikein. Tulkinnan onnistumiseksi puhujalla ja kuulijalla tulisikin olla riittävästi yhteistä tietoa. Metaforinen kielenkäyttö perustuu myös intiimiyteen, läheisyyden ja yhteenkuuluvuuden tunteeseen. Metaforien päättelemineen on sitä helpompaa mitä läheisempi suhde puhujalla ja kuulijalla on. (Sperber & Wilson 1986, 236–237; Cooper 1986, 140–142.)

Kielessä esiintyy myös paljon niin sanottuja uinuvia tai kuolleita metaforia, joilla tarkoitetaan ilmauksia, jotka ajan kuluessa ovat menettäneet alkuperäisen merkityksensä ja siten myös metaforisen luonteensa (Lakoff & Johnson 1980, 55; Cooper 1986, 118–119, 179; Hellsten 1994, 75–76; Dahlbäck 1998, 44). Esimerkiksi suomen kielen ilmaus *joutua kiikkiin* on alun perin tarkoittanut nyljetyn eläimen laittamista riippumaan puukapulaan. Nykyään ilmaus on leksikaalistunut tarkoittamaan pelkästään hankalaan tilanteeseen joutumista.

Klassinen retoriikka pitää metaforina ainoastaan ilmeisiä, eläviä metaforia, jotka huomataan niiden poikkeuksellisen luonteen vuoksi. Kuitenkin rajan vetäminen elävän ja kuolleen metaforan välille voi olla varsin vaikeaa toisinaan. Wilson (1990, 107–108) puhuikin jatkuvasti muuttuvasta jatkumosta metaforien luokittelussa. Sen mukaisesti kuollut metafora

voidaan myös herättää henkiin. (Ks. myös Hellsten 1996, 185–186; Lakoff & Johnson 1980, 211–213.)

Aristoteles on antanut *Retoriikassa* (1997) vielä tänä päivänäkin päteviä ohjeita metaforan käytölle. Ensinnäkin onnistunut metafora ei ole liian kaukaa haettu, jolloin se olisi epäselvä. Toiseksi se ei ole sopimaton kohteelle, jolloin siitä tulisi koominen. Kuvia ei tulisi myöskään yhdistellä summittaisesti. Kolmanneksi onnistunut metafora ei ole liian ilmeinen, jolloin se olisi ikävystyttävä. Metaforat tuli valita hänen mukaansa kauniiden ilmausten piiristä; esteettisyydellä on suuri merkitys. Kielikuvia ei saa myöskään käyttää liikaa, koska liiallinen käyttö tuo tekstiin kliseemäisen sävyn. Mikäli kielikuvat ovat lisäksi kuluneita, lopputulos on varsin pateettinen. (Aristoteles 1997, 121, 123; Kakkuri-Knuuttila 1998a, 259; Nissinen 1995, 308.)

Metaforan onnistumisen ehtona Nikanne (1992) pitää sitä, että metaforan kohteen skeemasta löytyy riittävän monta luontevaa analogiaa. Esimerkiksi metaforaan *Väittely on taistelu* liittyviä analogioita voisivat olla esimerkiksi *hän ampui alas kriteerit ja murskasi sinut ja kritiikki osui maaliin*. Kyseisen metaforan attraktiokeskuksena on selvästi sotaan ja kilpailuun liittyvät termit.

Lakoff ja Johnson (1980, 19–21, 122–125) käyttävät termejä *lähdealue* ja *kohdealue* puhuessaan metaforista. Lähdealueella tarkoitetaan aihepiiriä, jonka termejä metaforissa käytetään. Esimerkiksi EU:sta puhuttaessa tyypillisimmät metaforat ovat liittyneet junalla matkustamiseen. Kohdealue on ilmiö, josta puhutaan. (Ks. myös Lakoff & Turner 1989.) Junametaforissa kohdealueena on selkeästi ollut Euroopan unioniin liittyminen. Lakoffin ja Johnsonin (1980) mukaan kohdealueen ilmiöt puhumisen lisäksi myös ymmärretään lähdealueen termien mukaisesti. Metaforat ovatkin heidän mukaansa keino jäsentää ja ymmärtää ympäröivää maailmaa, mikä perustuu muun muassa siihen, että abstrakteja asioita ymmärretään konkreettisten

asioiden avulla (Ks. myös Mustaparta 1996, 170.)

Poliittinen puhe on metaforista, koska käsiteltävät asiat yleensä ovat abstrakteja. Pekosen (1991, 50) mukaan metafora on poliittinen sana, jolla yleisön mielenkiinto napataan hämmästyttämällä tai jopa shokeeraamalla heitä aatteita tai objekteja yhdistellen. Poliittisessa kielessä käytetään metaforia muun muassa tunteiden herättämiseen, tiettyjen näkökulmien korostamiseen ja vastustajien naurettavaksi tekemiseen. Huumorin avulla luodaan lisäksi yhteenkuuluvuutta sekä kevennetään tilannetta. Metaforia käytetään politiikassa myös keventämään sanottavan kompleksisuutta, luomaan pohjaa keskustelulle sekä asioiden ilmaisemiseen kiertoteitse. Stenvallin mukaan metaforat luovat poliittiselle keskustelulle jatkuvuutta. (Wilson 1990, 104; Mustaparta 1996, 168; Dahlbäck 1998, 44; Stenvall 1994, 264.)

4.4.2 Puheiden metaforien tarkastelu

Presidentti Ahtisaari käyttää varsin paljon metaforia puheissaan. Kuudessa puheessa esiintyy jopa 62 selvää metaforaa. Tarkastelussani keskityn ainoastaan eläviin ja ilmeisiin metaforiin. En siis tarkastele uinuvia tai kuolleita metaforia, kuten *käden käänteessä*, jonkin asian *perustaa* tai kehityksen *kangertelua*. Eniten metaforia esiintyy aineiston kolmannessa, Kiljavalla pidetyssä sekä neljännessä, Kööpenhaminassa pidetyssä puheessa, joissa molemmissa esiintyy 12 metaforaa. Vähiten metaforia sisältyy virkaanastujaispuheeseen, jossa on vain seitsemän metaforaa.

Olen jakanut presidentin käyttämien metaforien lähdealueet seitsemään luokkaan, joiden avulla käsittelen puheissa käytetyt metaforat (kaavio 11).

METAFORIEN LÄHDEALUEET
1 LIIKENNE JA MATKUSTAMINEN (12)
2 PERHE (5)
3 RAKENTAMINEN (11)
4 URHEILU JA PELIT (9)
5 LUONTO JA SÄÄ (5)
6 IHMINEN JA INHIMILLISYYS (19)

KAAVIO 11 Metaforien lähdealueet presidentti Ahtisaaren EU-puheissa.

1 LIIKENNE JA MATKUSTAMINEN

Liikenteeseen ja matkustamiseen liittyviä metaforia on aineistossa kaksitoista kappaletta. Liikenteeseen liittyy aina liikkuminen jostakin paikasta johonkin toiseen paikkaan, eteenpäin. Esimerkiksi linja-autolla liikuttaessa lopulta saavutaan pääte pysäkille. *Matka* voi olla pitkä (ULA 1994, 135), mikä ei ole hyvä asia, mutta lopulta määränpää koittaa, ja tässä tapauksessa ikuinen rauha saavutetaan. EU-keskustelun yhteydessä puhuttiin paljon *juna*-metaforan avulla. Käytettiin paljon esimerkiksi myöhästymis- ja ehtimismetaforia, joilla luotiin kiireen tuntua. Oli tärkeää ehtiä Brysselin pikajunaan, sillä siitä junasta ei haluttu myöhästyä. (Stenvall 1994, 267; Mustaparta 1996, 174–175; Dahlbäck 1998, 50.)

Aineiston liikenteeseen liittyvät metaforat liittyivät paljolti laivaliikenteeseen ja mereen, vaikka EU-junakeskustelu oli kuumimmillaan juuri tuolloin. Ehkä presidentti halusi välttää toistamasta samoja metaforia, joita mediat tehokkaasti käyttivät. Kenties *juna*-metaforat olivat hänen mielestään liian ilmeisiä. Mereen liittyvät metaforat ovat olleet tyypillisiä

myös amerikkalaisille presidenteille. Esimerkiksi Clinton on käyttänyt mereen liittyviä metaforia runsaasti (Carpenter 1994, 124).

Suomi kuvataan valtiolaivaksi, jolla on vahva köli, joten se ei ole uppoamassa. EU:lle annetaan uusi tehtävä toimia maanosan ankkurina, jotta se ei pääsisi ajelehtimaan avomerelle. Vapauden virtojen irtipäästäminen sisältää ajatuksen eteenpäin voimalla menevistä vesivoimista, jotka olivat olleet padottuina Berliinin muurin taakse. Monet mereen ja laivaliikenteeseen liittyvistä metaforista sisältävät viittauksen Itämereen, jonka rooli korostuu etenkin presidentin ulkomailla pitämässä puheissa. Itämerestä suomalaiset *ovat ammentaneet omaleimaisuutensa* (ULA 1994, 136), ja Viron itsenäistyttyä *Itämerellä on nyt toden teolla kaksi rannikkoa* (ULA 1994, 208).

(79) Jätätte valtiolaivan, jolla on nyt vahva kansanvallan kölinsä (ULA 1994, 50).

(80) EU:sta on tullut maanosan taloudellisen ja poliittisen kehityksen ankkuri (ULA 1994, 136).

(81) Tuolloin saksalaiset mursivat Berliinin muurin ja päästivät vapauden virrat irti (ULA 1994, 135).

Presidentti on ollut varsin varovainen *juna-metaforien* kanssa, koska aineistoon on päässyt ainoastaan yksi aiheeseen liittyvä metafora: Berliinissä presidentti kuvaa Euroopan unionia *veturiksi*, joka junan etunenässä vetää prosessia rauhan ja taloudellisen aseman turvaamiseksi (ULA 1994, 313).

Muut liikenteeseen ja matkustamiseen liittyvät metaforat liittyvät kulkemiseen. Presidentti Reaganin puheiden metaforista *polku-* ja *tie-*metaforat ovat olleet hyvin tavallisia. Ne ovat muutenkin varsin arkipäiväisiä, eivätkä herätä senkään vuoksi epäilyksiä kuuntelijoissa. (Denton & Hahn 1986, 69.) Ahtisaaren puheissa tiet vievät eteenpäin (ULA 1994, 51) ja joskus ne ovat yksinäisiä, kuten Suomen ja Viron tiet ennen yhteistä ja yhdistävää *väylää*, joka "Uuden Euroopan" myötä kuitenkin on löytymässä (ULA 1994, 212). Joskus voi käydä niinkin, ettei tietä löydy

ulos, vaan jatkuvaan lamaan ja suurtyöttömyyteen eksytään, kuten aineiston kolmannessa puheessa esitetään (ULA 1994, 297). Välillä kuljetaan jalankin. *Askeleita* otetaan esimerkiksi identiteetin selkiinnyttämiseksi (ULA 1994, 208), ja askeleet ovat välillä suuria, välillä lyhyempiä. Toiset askeleet voivat myös olla tärkeämpiä kuin toiset. Esimerkiksi otettaessa askel kohti laajennusta teko on tärkeä (ULA 1994, 136).

2 PERHE

Perheeseen ja sukulaisiin viittaavat metaforat ovat erityisen tehokkaita, sillä niillä vedotaan kuulijoiden tunteisiin ja arvoihin selvästi. Perhe merkitsee läheisyyttä, turvaa ja yhtenäisyyttä, ja se toimii yhtenä universaalina metaforana poliittisessa elämässä. Samoja ominaisuuksia halutaan liittää Euroopan unioniin kuvaamalla sitä yhdeksi suureksi perheeksi (Ks. esim. Dahlbäck 1998, 448). Euroopan valtioiden suhteet rinnastetaan perheen välisiksi sukulaisuussuhteiksi; vanhempien ja lasten sekä siskojen ja veljien. Myös avioliittoon ja kumppanuuteen viittaavia mielikuvia herätellään.

Valtio ei saa olla *vahtiva isoveli*, vaan turvallisuutta ja mahdollisuuksia tarjoava *kumppani* (ULA 1994, 51). Vaikka Suomen ja Viron kansat ovatkin kielisukulaisia keskenään, ja yleisesti puhutaan veljeskansoista, korostetaan esimerkissä (82) pikemminkin eurooppalaisen perheen tärkeyttä. *Juurilla* on tärkeä merkityksensä kansalaisille. Presidentin mielestä on tärkeää, että ne ovat kansalaisten kotimaissa ja kansallisessa identiteetissä. (ULA 1994, 315.) *Juuri*-metafora on konventionaalistunut, eikä sillä ole enää selvää metaforista luonnetta. Sillä viitataan kuitenkin selvästi yhteenkuuluvuuden ja sukulaisuuden tärkeyteen. Lapset ovat tärkeä osa-alue *perhe*-metaforissa. Lapsia halutaan suojella, ja heille halutaan turvata parempi turvallisuus. Aikuisiin on helppo vedota lasten kautta, koska lapset muodostavat yleensä perheen perustan. Esimerkiksi maalaillemalla uhkakuva lapsista, joihin työttömyys viime kädessä iskee (ULA 1994, 51), vedotaan negatiivisiin tunteisiin hyvin tehokkaasti. Tilanne vaikuttaa hyvin ahdistavalta ja pelottavalta kuulijasta (Ks. esim. Mustaparta 1996, 176). Myös myönteisiin

tunteisiin vedotaan lasten avulla. Esimerkissä (83) viitataan *silmäterä-*eufenismin kautta hyvinvointiin ja rinnastetaan implisiittisesti lapset kontekstiin. Lapsethan yleensä koetaan ”silmäteriksemme”.

(82) Emme halua neuvoa virolaisia veljiämme ja siskojamme (ULA 1994, 209).

(83) Sen kaikkalainen hyvinvointi on silmäterämme (ULA 1994, 313).

3 RAKENTAMINEN

Rakentamiseen liittyvät metaforat ovat suosittuja poliittisessa kielessä, ja myös presidentti Ahtisaari käyttää niitä varsin paljon puheissaan. Rakennustyö nähdään muutoksena parempaan, ja poliittisessa maailmassa voidaan rakentamalla kehittää monenlaisia asioita, kuten turvallisuutta ja tulevaisuutta. Esimerkiksi kansat nähdään kodinrakentajina, kun he *rakentavat* tulevaisuuttaan vapaaehtoisuuden, lainalaisuuden ja yhdenvertaisuuden pohjalle (ULA 1994, 315). Valtioita pidetään ”koteina”, joiden *ovia avataan ja suljetaan* (ULA 1994, 313). Agraarikulttuuriin viittaavia samansuuntaisia metaforia ovat myös *aitojen ja muurien paneminen* sekä *veräjien avaaminen* (ULA 1994, 51, 52, 211). *Talo-* ja *koti-*metaforat kuvaamassa europerheen kotia juontavat juurensa Mihail Gorbatschovin 1985 kehittelemästä metaforasta *yhteinen eurooppalainen talo*. Gorbatschov pyrki kyseisellä metaforalla korvaamaan *rautaesirippu-*metaforan, jolla kuvattiin yleisesti kahtia jaettua Eurooppaa kylmän sodan aikana. (Ks. esim. Chilton & Ilyin 1993) Aiheeseen liittyvät metaforat ovat hyvin suosittuja Ahtisaaren puheissa, ja niitä käytetään niin Suomessa kuin ulkomaillakin. Monet Ahtisaaren käyttämistä metaforista ovatkin luonteeltaan universaaleja, joten ne ymmärretään myös ulkomailla.

Valmiita rakennuksia tai rakennelmia esiintyy metaforina harvoin puheissa, oikeastaan ainoa esimerkki aineiston pohjalta on *linnake-*metafora (83), johon sisältyy mielikuvia ulkopuolisilta suljetusta, itseään tiukasti

suojelevasta yhteisöstä.

(83) [...] Euroopasta ei ole muodostunut linnaketta muuhun maailmaan päin (ULA 1994, 298).

Muut rakentamiseen liittyvät metaforat käsittelevät erilaisia rakennusvaiheita ja –menetelmiä. Rauhan perusteet ovat *vahvistumassa* (Ula 1994, 100), ja rauha lepää *kestävien rakenteiden* varassa (ULA 1994, 135). Hyvinvointivaltion *kovan ytimen* turvaaminen (ULA 1994, 299) koetaan tärkeäksi aivan kuin valtio olisi atomi, jolla on ytimensä. Varsinaisia työkaluja ei mainita nimeltä, mutta esimerkiksi Euroopan unioni on paras *väline* (ULA 1994, 314) ratkottaessa ongelmia. Euroopan turvallisuus koostuu presidentin mukaan osista, ja näitä Euroopan turvallisuuden *rakennusosia* ovat ETYKin ohella sotilaallisten järjestöjen vuoropuhelu sekä yhteistyö (ULA 1994, 211).

4 URHEILU JA PELIT

Yksi tyypillisimpiä politiikkaan liittyviä metaforia ovat erilaiset *peli-*metaforat. Poliitiikka nähdään usein jopa likaisena pelinä, jossa ajetaan omia etuja. Urheiluun ja erityisesti kilpailuun liittyvä metaforat sekä sanonnat ovat myös hyvin yleisiä koko länsimaisessa kulttuurissa. Mumbyn ja Spitzackin (1991) mukaan televisiouutisten politiikasta käyttämät yleisimmät metaforat ovat sota, peli ja draama. *Sota-* ja *peli-*metaforissa on havaittu yhtäläisyyksiä esimerkiksi osapuolten ja strategioiden kannalta (Ks. esim. Mustaparta 1996, 198). *Sota-*metaforia aineistoon ei sisälly, mutta joitakin viittauksia sotaankin on löydettävissä Eurooppa on *vapautunut* kylmän sodan *kahleista* (ULA 1994, 297), mikä pikemminkin viittaa orjuudesta vapautumiseen. Sodalla on myös taipumus *runnella unelmat* (ULA 1994, 100), mikä assosioituu sodan väkivaltaan ja julmuuteen.

Länsimaiseen kulttuuriin yhdistetään varsin usein tietynlainen kilpailuhenkisyys, mikä näkyy tietenkin myös kielessä. Usein kuulee mainittavan jo koulumaailmassa, että kilpaileminen on tervettä, mikä

välttämättä ei ole aivan totta. Suomalaisessa kulttuurissa arvostetaan urheilusankareita, ja sankaripalvonta yltää toisinaan liiallisuuksiinkin. Kaikki tämä näkyy kielen tasolla, myös metaforien käytössä.

Urheiluun liittyviä metaforia esimerkiksi ovat kaikki kilpailuun liittyvä metaforat. Kilpailuissa on kilpailijoita, joista toiset häviävät ja toiset voittavat. Esimerkiksi alueet voivat olla kilpailijoita keskenään. Euroopan unionin valtioita ei kuitenkaan presidentin mukaan tule pitää *kilpailijoina* keskenään, vaan *täydentäjinä* (ULA 1994, 98).

Kilpailut eivät välttämättä ole aina tasaväkisiä, vaan osanottajat voivat olla hyvinkin eriarvoisia. Esimerkiksi *talousjättilaisten kanssa kilpaileminen* ei ole helppoa; häviöjä tuomitaan suurtyöttömyyteen ja jatkuvaan lamaan (ULA 1994, 297). Kyseessä ei välttämättä aina ole kilpailutilanne, jossa osallistujat ottavat toisistaan mittaa esimerkiksi juoksemalla tai keihästä heittämällä, vaan tilanne voi olla dynaamisempaa *kamppailua*, jossa osallistujat taistelevat toisiaan vastaan läheisemmässä vuorovaikutuksessa. Häviäjän asema ei kuitenkaan ole kovin mukava etenkin *hallitsemattomassa kamppailussa* suurvaltojen kanssa, jossa häviäjällä ei ole kontrollia asioihin. (ULA 1994, 297). Heikompi osapuoli voidaan siis *nujertaa*. Vastapuoli ei välttämättä ole edes aktiivinen osapuoli, vaan taakkakin voi olla nujertava (ULA 1994, 98).

Pelaaminen voi urheilulajien, kuten joukkuepelien, lisäksi olla vaikkapa korttipeliä, rulettia tai shakkia. Toivottavasti kyseessä ei kuitenkaan ole uhkapeli, vaikka pienet valtiot eivät enää olekaan *pelinappuloita* suurpolitiikan pelissä, vaan ne ovat saaneet pysyvän paikkansa päättävissä *pöydissä* (ULA 1994, 100). Shakkiakin pelataan pöydällä. Kaikissa peleissä on kuitenkin sääntönsä, oli peli mikä tahansa. Myös taloudella on omat *pelisääntönsä* (ULA 1994, 298), joita tulee noudattaa. Työttömyys voidaan nähdä olevan seurausta pelisääntöjen puuttumisesta.

5 LUONTO JA SÄÄ

Luontoon ja säähän liittyvät metaforat sisältävät ajatuksen luonnonilmiöiden kaikkivoipuudesta. Vuodenajat, vuorokaudenajat ja säät muuttuvat ilman että ihminen niille juurikaan mitään voi. Jossakin määrin ihminen kuitenkin on muuttanut luontoa ja säätä, mistä on seurannut paljon pahaa. Luontoon liittyvät metaforat vetoavat tunteisiin usein esteettisyydellään, kuten esimerkissä (84).

Luonnontieteelliset esteet, kuten vuoret, koetaan metaforisesti myös ihmistä haittaaviksi esteiksi, mutta vuoret on mahdollista ylittää, vaikka se voikin olla raskasta. Mahdotonta vuorten ylittäminen ei siis ole. *Huomen*-sana vertautuu myös aurinkoon, joka vuorten takaa jo siintää mutta joka vielä ei ole noussut. Voidaan myös ajatella, että *häämöttää*-verbiin sisältyy implikaatio paremman huomisen tulemisen varmuudesta. Lauseessa voidaan nähdä malliesimerkki Suojasen (1985, 118) arvovaltarakenteesta, jossa nykyaika nähdään vaikeana mutta jossa tulevaisuus vaikuttaa paljon ruusuisemmalta.

(84) Edessämme olevien vuorten takaa häämöttää jo parempi huomen (ULA 1994, 52).

Vuorokaudenaikoihin liittyviä metaforia on varsin paljon. Päivä voi *kallistua* loppuilleen, samoin myös *vuosisata* (ULA 1994, 100). Vaikka vuorokaudenaikoja on käytännössä vaikeaa muuttaa, metaforisesti on kuitenkin mahdollista *luoda parempi huominen* (ULA 1994, 313). Ihminen on varsin kaikkivoipainen siinä suhteessa. Kuitenkin on joitakin asioita, joille ihminen niiden toteutuessa ei enää voi mitään. Esimerkiksi ydinonnettomuuksien seuraukset varmasti aivan konkreettisestikin *säteilisivät* kaikkialle (ULA 1994, 137).

Eläimiin ja erityisesti lintuihin liittyvä metafora kansainvälisen yhteisön *kuoriutumisesta* kahtiajaon järjestyksestä (ULA 1994, 313) sisältää ajatuksen uudestisyntymästä, jolloin Eurooppa saa uuden mahdollisuuden. Toisaalta voi myös ajatella Euroopan kuoriutuvan kahtiajaon järjestyksen

puoli, jossa käydään kamppailua shovinismin kanssa. *Vaarallisin kokeiluvaihe* on kuitenkin ohi; ikään kuin Venäjällä olisi ollut murrosikä, jolloin kaikkea uutta pitää kokeilla ja uhmata vanhempia. *Tervehtymisen merkit* ovat jo näkyvissä, mikä kertoo lääkärin asiantuntemuksesta. Venäjältä on tulossa terve ja seestynyt aikuinen kuohuntavaiheen jälkeen. (ULA 1994, 99.)

Lääkärin rooli näkyy myös toisaalla. Presidentti toteaa, että Euroopan kehitys ei ole *kivutonta*. Oireina murroksessa nähdään esimerkiksi joukkotyöttömyyden *sitkeä jatkuminen*, joka helposti assosioituu flunssaan tai pitkittyneeseen yskään. (ULA 1994, 297.) *Lääkäri*-metaforissa voi havaita yhtäläisyyksiä auktoriteettiargumentteihin, joissa myös vedotaan asiantuntijoihin ja tieteeseen.

Inhimillisiä tunteja välitetään myös konkreettista tekemistä ilmaisevien rakenteiden avulla. Lähestulkoon synnytykseen assosioituu ilmaus *Todellinen ponnistus jää suomalaisten hartioille* (ULA 1994, 298). Toisaalta metaforassa voi nähdä yhteyden myös painonnostoon tai Atlaksen maapallon kannattelemiseen. Samantyyppinen lause historian suuresta *painolastista* (ULA 1994, 300) voidaan ajatella joko fyysisenä tai psyykkisenä kuormituksena. *Oman vastuun kantamista* (ULA 1994, 137) korostetaan, mutta maapallon taakkaa ei haluta *kantaa* enää *yksin* eikä sen alle haluta jäädä. *Uupuminen* on mahdollista myös valtioiden työelämässä. (ULA 1994, 209.) Jos ihminen uupuu liiaksi, lääkäri määrää hoidoksi yleensä lepoa. *Rauha ei* kuitenkaan *lepää* katteettomien lupauksen vaan kestävien rakenteiden varassa (ULA 1994, 135).

Presidentti esittää myös toisenlaista asiantuntijaroolia. Hän toimiikin ikään kuin tuomarina tai uskonnollisena johtajana julistaessaan, että mikäli emme pysty yhdentymään kansakuntina, olemme *tuomittuja* suurtyöttömyyteen ja jatkuvaan lamaan (ULA 1994, 297). *Tuomita*-verbin käyttäjällä tuleeikin olla sen käyttöön sopiva sosiaalinen asema; kuka tahansa ei voi tuomita Suomen kansaa vankeuteen.

kerroksista kuten vaatteista.

6 IHMINEN JA INHIMILLISYYS

Ihmiseen ja inhimillisyyteen liittyviä metaforia oli aineistossa eniten, mutta toisaalta siihen sisältyy paljon erilaisia alalähdealueita, kuten ihmisen anatomia ja inhimilliset tilat ja ominaisuudet. Abstraktien asioiden liittäminen ihmiseen ja inhimilliseen metaforien avulla tekevät käsiteltävistä asioista helpompia ymmärtää (Ks. esim. Dahlbäck 1998, 49; Lakoff & Johnson 1980, 59). Usein abstraktit asiat personifikoidaan, eli abstrakteista asioista puhutaan ikään kuin ne olisivat eläviä henkilöitä. Esimerkiksi Suomesta tai Euroopan unionista puhutaan usein ikään kuin ne olisivat elollisia, konkreettisia olioita (synekdokee).

Yksi tyypillisimpiä ihmisyyteen liittyvistä metaforatyypeistä politiikassa on terveyteen liittyvä ns. *lääkäri*-metafora (Dahlbäck 1998, 49; Stenvall 1994, 270). Myös tässä aineistossa käytetään varsin paljon kyseistä metaforatyyppejä Presidentti ikään kuin esittää kansan lääkäriä, joka tekee diagnooseja valtioiden ja kansojen terveydentiloista. On kuitenkin huomattavaa, että lääkäri ei itse aiheuta sairauksia eikä hän välttämättä aina ole vastuussa potilaiden parantumisesta ja lääkkeen toimivuudesta. Esimerkiksi hän ei voi jatkuvasti seurata, että potilas noudattaa reseptiä ja hoito-ohjeita. Mikäli hoito ei tepsii, lääkäri määrää muita lääkkeitä tai suorittaa uuden diagnoosin. Lääkärikin voi syyllistyä virhearviointiin, mutta se on inhimillistä. Terveyteen liittyvät metaforat ovat suosittuja myös siksi, että nykyään arvostetaan itsensä ja terveyden hoitamista. Etenkin amerikkalaisessa kulttuurissa ihailaan treenattua ja huoliteltua olemusta, mikä näkyy kielessäkin.

Kun Venäjä *palauttaa elinvoimaansa ja kiinteyttää arvopohjaansa*, kysymys on hyvästä asiasta. *Itsetunnon kamppaileminen* kertoo sielunelämästä, joka Venäjällä selvästi myös on. Venäjää pidetään elollisena henkilönä, jolla on fyysinen ruumis, jota kiinteyttää, ja henkinen

Ihmisen anatomian metaforat liittyvät tässä aineistossa lähinnä *jalkoihin*. Suurpolitiikan *jalkoihin* jääminen ei ole toivottava asia, ja se toistuu kahdessakin puheessa (ULA 1994, 99, 314). Kuitenkin oikeudenmukaisuuden *jalansijan* saaminen (ULA 1994, 100) on merkittävää. *Saada jalansijaa* –rakenne on varsin konventionaalistunut ilmaisu suomen kielessä, mutta tässä tapauksessa konventionaalistunut metafora on mielestäni ”herännyt henkiin”, kun se yhdistetään uuteen, abstraktiin asiaan, oikeudenmukaisuuteen.

Ihmisten työhön ja ammattiin liittyviä metaforia aineistossa ei ollut oikeastaan kuin yksi, ja sekin on oikeastaan kansallinen sananparsa. *Olla oman onnensa seppä* –rakenne (ULA 1994, 313) sisältyy Suomessa pidettyyn puheeseen, ja ruotsin kielelle se on käännetty ilmauksella *vårt öde ligger i våra egna händer* (ULA 1994, 317). Oman onnensa seppänä olemisen ei ole universaali metafora.

Ihmisten väliseen vuorovaikutukseen liittyy metafora sotilaallisten järjestöjen *vuoropuhelusta* (ULA 1994, 211), jossa järjestöt nähdään instituutioiden sijaan elollisiksi, kasvokkaisuviestintään kykeneviksi henkilöiksi. Kaupan ja talouselämän alaan liittyvät metaforat suomalaisista turvallisuuden *tuottajina* eikä *kuluttajina* (ULA 1994, 138). Kuluttamiseen liittyy myös metafora kansallistunnosta Euroopan *suolana* (ULA 1994, 208). Ihmiselle suolalla on aina ollut tärkeä merkityksensä, onhan se hyvin tärkeä mauste ruuan säilymisenkin kannalta. Metafora tuntuu hieman konventionaalistuneelta, mutta se on käännetty suoraan ruotsiksi ja englanniksi, joten se kuuluu universaaleihin metaforiin. Metaforassa hyvin abstraktilta tuntuva asia, *kansallistunto*, yhdistetään konkreettiseen, ravintoon liittyvään *suolaan*.

PUHEIDEN METAFORIEN POHDINTA

Presidentti Ahtisaaren puheissa käytetään paljon ihmiseen ja inhimilliseen elämään liittyviä metaforia. Ihmiseen liittyvistä metaforista tyypillisimpiä ovat ns. lääkäri-metaforat, joissa presidentti toimii koko kansan lääkärinä ja tekee diagnooseja valtion tilasta. Liikenteeseen ja matkustamiseen sekä urheiluun ja peleihin liittyvät metaforat ovat myös tavallisia. Matkustaminen nähdään menona eteenpäin, mikä koetaan hyväksi. Tiet voivat tosin viedä taaksepäinkin, joten kulkemiseen liittyvien metaforien kanssa tulee olla välillä varovainen. Urheilu voi olla joko fyysisempää tai psyykkisempää metaforissa, ja kilpaileminen on poliittisessa puheessakin arkea. Pelaaminen käsitetään usein korttipeliksi tai vaikkapa shakkipeliksi, jossa oikeilla siirroilla on tärkeä merkityksensä, kuten keskusteluissa.

Monet metaforista vetoavat selvästi tunteisiin, mutta metaforia voidaan käyttää myös argumentoinnin keinoina (Ks. esim. Mustaparta 1996, 177–179). Kun metaforia käytetään argumentoinnin perusteluina, hyödynnetään metaforien lähdealueita väitteiden perusteluina. Esimerkiksi lääkäri-metaforien yhteydessä perustellaan esimerkiksi Venäjän tervehtymistä erilaisin alaan liittyvin käsittein. Puhutaan elinvoiman palauttamisesta, kiinteyttämisestä, itsetunnon kamppailusta sekä kokeiluvaiheista. Mustaparran (1996, 178) mielestä myös metaforilla argumentointi perustuu mielikuviin ja tunteisiin. Vaikka yhteyttä lähdealueilla ja todellisilla asioilla, kuten Venäjän kehitymisellä, ei välttämättä olekaan, metaforilla argumentointi on tehokasta, jos metaforat vain ovat osuvia ja vaikuttavia.

Politiikassa käytetyillä metaforilla on merkitystä (Lakoff 1991; Stenvall 1994, 270). Metaforien avulla voidaan esimerkiksi kätkeä totuuksia ja vääristää todellisuutta. Metaforat helpottavat vaikeiden asioiden ymmärtämistä ja tehokasta ilmaisua, mutta niiden avulla voidaan myös vahvistaa stereotyyppisiä käsityksiä. (Stenvall 1994, 270–271.) On myös tärkeää pohtia sitä, kenen näkökulmasta metaforat esitetään ja kenen valta-

asemaa niiden avulla pönkitetään.

Esimerkiksi ovien ja veräjien avaaminen assosioituu selvästi Suomen myönteiseen asennoitumiseen Euroopan unioniin liittymiseen. Muurien ja aitojen pystyttäminen sekä linnakkeiden muodostaminen sitä vastoin liitetään eristäytymiseen ja rajojen sulkemiseen, mistä seuraa yksinäinen tie, jolle voi jopa eksyä. Myös metaforien avulla argumentoidaan selkeästi Euroopan unioniin liittymisen puolesta. Näkökulma on varsin subjektiivinen ja puhuu unionin puolesta.

Presidentin puheissa metaforia käytetään värittämään sanottavaa ja vetoamaan mielikuvitukseen. Kun puheisiin sisältyy värittävä aine, ne jäävät myös paremmin mieleen. Metaforia käytetäänkin usein puheiden ja kappaleiden lopussa. Esimerkiksi aineiston toinen, Tartossa pidetty puhe päättyy *tie*-metaforaan, ja puheen kappaleista kolme päättyy selvään metaforaan. Onhan tietenkin tehokkaampaa kuvata Suomi ja Viro kulkemassa yhteistä väylää yksinäisen tien sijaan kuin puhua yksinkertaisesti yhteistyöstä, mitä on painotettu jo koko puheen ajan. Jokainen voi sielunsa silmin nähdä tien, jota kumppanukset kulkevat. Puheessahan on jo aiemminkin puhuttu yhteisestä tiehankkeesta, joka Euroopan yhdentymisen myötä on entistä tärkeämpi.

Tehokasta värittämistä on myös puhua *sodan kahleista vapautumisesta ja suurtyöttömyyteen ja jatkuvaan lamaan tuomitsemisesta*, mikä vetoaa tunteisiin ja mielikuvitukseen negatiivisten assosiaatioiden avulla. Ilmaukset ovat voimakkaita, ja sisältyvät samaan puheeseen, aineiston kolmanteen. Metaforat jäävät helposti mieleen, eivätkä ne ole liian ilmeisiä. Puheen kaikki metaforat ovat sävyiltään varsin mustanpuhuvia ja liittyvät uhkakuviin (*sota, kilpailu, tuomio, eksyminen, kamppailu, kipu, sairauden jatkuminen, linnakkeen muodostuminen, pelisäännöt, ponnistus, ytimen turvaaminen ja painolasti*). Puheen suostutteleva sävy korostuu metaforien avulla.

Yksi metaforien tehtävistä on tehdä uusi asia tunnetuksi jo tunnetun avulla. Mielestäni presidentin puheiden metaforilla ei ole tällaista tehtävää, vaan presidentti puhuu jo kaikille tutuista asioista. EU-teema on yleisin puheessa, ja kaikilla kuulijoilla oli jo varmasti aiheesta jonkin verran tietoa. Presidentin käyttämät metaforat pikemminkin pyrkivät keventämään käsiteltäviä asioita. Esimerkiksi puhuessaan Venäjän tervehtymisestä sen sijaan, että kuvailisi Venäjän ongelmia, presidentti vähentää aiheen vakavuutta. Suhtautumistapa asiaan on positiivinen; asiaa tarkastellaan tervehtymisen, ei sairastamisen kannalta.

Toisaalta voi ajatella metaforien käytöllä olevan kytköksiä myös eufemismien eli kiertoilmauksien käyttöön (Ks. esim. Chilton & Ilyin 1993). On viisaampaa puhua tervehtymisestä kuin sairastamisesta. On samoin diplomaattisempaa puhua *venäjän* tai *ovien aukaisemisesta* kuin esimerkiksi rajojen aukaisemisesta, mikä todennäköisesti herättäisi kuulijoissa vastustusta. *Sotilaallisten järjestöjen vuoropuhelua* voidaan myös pitää kiertoilmauksena. Vuoropuhelu on interaktiivista toimintaa, eli ilmaukseen sisältyy presuppositio sotilaallisten järjestöjen vuorovaikutuksesta, mitä ei aiemmin ole ainakaan myönteisessä mielessä juuri ollut. Ilmauksessa on kysymys myös ilmauksen värittämisestä positiivisessa valossa. Monet voivat suhtautua kielteisesti direktiiveihin, mutta *pelisäännöt* tulee jokaisen hallita ja ottaa vastaan.

Jotkut presidentin käyttämistä metaforista ovat hieman epäselviä. Mitä esimerkiksi tarkoittaa, että EU:sta muodostuu maanosan *ankkuri* tai että kansallistunto on uuden Euroopan *suola*? Yhteyden kyllä lopulta ymmärtää, mutta ehtiikö yleisö tilanteessa tehdä saman? Myös hyvinvointivaltion *kovan ytimen turvaaminen* on aika kaukaa haettu. Useimmat metaforista ovat kuitenkin hyvinkin selkeitä ja pikemminkin valottavat asiaa entisestään. Esimerkiksi antiteesien avulla konkretisoidaan myös itse metaforia, kuten *ei kilpailijoita, vaan täydentäjiä ja tuottaja, ei kuluttaja* – ilmaukset osoittavat.

Presidentin puheissa noudatetaan Aristoteleen sääntöä, jonka mukaan metaforat eivät saa olla sopimattomia kohteelle. Koomisia vaikutelmia ei synny, vaikka jotkut ilmauksista vaikuttavat hieman kuluneilta. Useimmat metaforista ovat varsin tavallisia, eikä niitä välttämättä pidä enää kovin metaforisina, kuten *matka-* ja *tie-*metaforat. Toisaalta tavallisia metaforia käyttämällä ei herätetä epäilyksiä, vaan metaforat hyväksytään helpommin. Presidentin käyttämät metaforat eivät myöskään ole ikävystyttäviä, ne pikemminkin elävöittävät muuten niin asiallista ja muodollista kieltä. On hyvä, että kuulijoiden mielenkiinto herätetään aina välillä mielenkiintoisella ilmauksella.

Liian paljon metaforia ei tulisi käyttää, mikäli haluaa välttää kliseemäisyyden. Mikä sitten on liikaa? On otettava huomioon ero kuulijan ja lukijan välillä. Kuunnellessa puhetta metaforat voivat toimia eri tavoin kuin niitä lukiessa. Eritoten useamman lukukerran jälkeen metaforat tuntuvat hyppäävän lukijan silmille, kun ne ainutkertaisen puhe-esityksen aikana voivat tuntua hyvinkin luontevilta ja osuvilta, vaikka niitä olisi runsaastikin. Tässä tutkimuksessa kuitenkin käsitellään metaforia vain lukuelämyksen kannalta. Joissakin puheissa metaforia tuntuu olevan turhankin monta, mutta presidenttien puheet ovat yleensäkin hyvin metaforisia. Esimerkiksi amerikkalaisten presidenttien puheissa metaforia on vielä enemmän. Voi olla, että kyseessä on kulttuurienvälinenkin ero: suomalaiset eivät välttämättä vaadi kieleltä turhia koristeita; riittää, että asiansa sanoo selkeästi ja suoraan ainakin tämäntyyppisessä kontekstissa.

Monet metaforista, kuten *--vuorien takaa häämöttää parempi huomen*, vetoavat yhteenkuuluvuuteen ja läheisyyteen, mikä mielestäni on yksi tärkeimpiä metaforan tehtäviä presidentin puheissa. Presidentti pyrkii samastumaan ja luomaan yhteenkuuluvuuden tunnetta itsensä ja kuulijoiden sekä presidentin ja kansansa välille. Edellä mainitsemani Tarton puheen *tie-*metafora pyrkii myös luomaan yhteenkuuluvuutta suomalaisten ja virolaisten välille. Ulkomailla pidettyjen puheiden metaforat ovat suurelta osin universaaleja, kaikkialla ymmärrettäviä, joten puhujalla ja kuulijoilla

on riittävästi yhteistä tietoa metaforien tulkitsemiseksi. Cooperin (1986) mukaan metaforien päättelyminen on helpompaa, kun puhujalla ja kuulijalla on läheinen suhde. Presidentti käyttää puheissaan sikäli varsin helppoja metaforia, että ne on helppo tulkita. Esimerkiksi Euroopan unioniin liittyvät metaforat, kuten *juna-* ja *veturi-*metaforat, olivat varmasti varsin hyvin tunnettuja tuona vuonna.

5 DISKUSSIO

5.1 Presidentti Ahtisaaren retorinen tyyli

Olen tarkastellut edellä presidentin puheiden kielellisiä vaikuttamiskeinoja argumentoinnin, puheiden rakenteen, retoristen kuvioiden ja metaforien kannalta. Erilaisten käsittelytapojen avulla olen pyrkinyt tekemään päätelmiä presidentti Ahtisaaren retorisesta tyylistä eli erilaisista vaikuttamisen keinoista, jotka ovat hänelle tyypillisiä. Retoriseen tyyliin kuuluu myös parakielen ja nonverbaalisen viestinnän tyypilliset piirteet, mutta tässä työssä tutkimuskohteena oli pelkästään verbaalinen puoli.

Argumentointianalyysimallissa tarkasteltiin puheita päämäärien, niiden keinojen ja seurausten sekä uhkakuvien ja niiden seurausten kautta. Analyysin perusteella voidaan havaita, että presidentti korostaa kaikissa puheissa varsin pitkälle samoja asioita. Näyttääkin siltä, että presidentti valitsee puheisiinsa muutaman pääteeman, joita sittemmin käsitellään useammassa puheessa. Vuonna 1994 pääteemana selkeästi oli Euroopan unioni. Riippuen siitä, missä puhe pidettiin, puheen painopistettä siirrettiin kohdeyleisön mukaan. Ulkomailla korostettiin yleismaailmallisempia seikkoja, kuten Euroopan unionin ja sen laajenemisen tärkeyttä, kun kotimaassa puheiden päämääränä oli suostutella kansaa liittymään Euroopan unioniin. Ulkomailla pidetyissä puheissa korostettiin lisäksi yhteistyön tärkeää merkitystä valtioiden välillä sekä kansainvälisen turvallisuuden vahvistamista. Kotimaassa painotettiin myös turvallisuutta kansallisesta näkökulmasta sekä taloudellista hyvinvointia.

Presidentin retorinen tyyli vaihtelee puheiden mukaan. Tyypillistä kaikille puheille on toiveikas suhtautuminen tulevaisuuteen sekä muutoksen ymmärtäminen positiiviseksi voimaksi. Vaikka *edessä oli vielä vuoria*, tulevaisuus käsitetään valoisammaksi. Uhkakuvien tarkoituksena on suostutella ihmisiä tekemään oikea valinta. Oikean valinnan myötä

ongelmat eivät ainakaan pahenisi. Muutosta ei välttämättä aina mielletä positiiviseksi asiaksi, mutta ainakin näissä puheissa muutoksista seuraa hyviä, toivottavia asioita.

Tutkimuksen alussa esittelemästäni Edwardsin kommunikaatiostrategioista presidentti käyttää eniten dialektaalis-argumentatiivista strategiaa, jossa vuorovaikutuksen päämääränä on vakuuttaa joku argumentoidun asian hyväksyttävyydestä, sekä retorisi-argumentatiivista strategiaa, jossa päämääränä on suostutella joku muuttamaan käsityksiään tai ajatuksiaan. Perelmanin (1996) mukaan universaaliyleisöön vaikuttaminen on vakuuttamista, kun taas erityisyleisöön vaikuttaminen on suostuttelua. Presidentin puheiden päämääränä mielestäni joka tapauksessa on etenkin kotimaassa pidetyissä puheissa saada mahdollisimman paljon kannattajia Euroopan unioniin liittymisen puolelle, on kyseessä sitten suostuttelu tai vakuuttelu.

Kotimaassa pidettyjen Kiljavan ja Tampereen puheiden tyyli on kaikista suostuttelevin, ja se näkyy esimerkiksi tunteisiin vetoavan aineksen määrässä. Puheissa käytetään paljon muun muassa propositionaalisia asenteita, plus- ja miinussanoja, samastumista, retorisia kuvioita, kuten antiteesejä ja retorisia kysymyksiä, sekä metaforia. Puheet ovat rakenteeltaankin samantyyppisiä. Ulkomailla pidetyt puheet ovat asiallisempia, vaikka niihinkin sisältyy tunteisiin vetoavia elementtejä.

Klassisen retoriikan disposition soveltaminen ei ollut kovin helppoa puheisiin, mutta kaikissa puheissa oli selvästi erotettavissa johdanto, asioiden käsittelyosa, argumentaatio sekä lopetus. Monroen mallin avulla oli mahdollista käsitellä puheiden ateoreettista puolta. Kaikissa puheissa pyrittiin herättämään kuulijoiden mielenkiinto ja herättämään tarve. Päätarpeena oli yleensä Euroopan unioniin liittyminen tai unionin laajentaminen. Puheessa esiteltiin tarpeen luomisen jälkeen joskus useitakin ongelmia, joihin ehdotettiin ratkaisua. Ongelmaa yleensä visualisoitiin tehokkaasti, toisin sanoen luotiin uhkakuvia (Ns. pelon retoriikka) ja

keinoja torjua ne (Ks. esim. Bardmann 1995). Puheen lopuksi vaadittiin yleensä varsin epäsuorasti toimintaa, joksi etenkin Suomessa pidetyissä puheissa oli ymmärrettävä Euroopan unioniin liittyminen. Vaatimuksen esittäminen epäsuorasti on varsin tyypillistä poliittiselle kielelle. Tärkeää oli kuitenkin suostutella kuulijoita hyväksymään toimintavaatimus.

Presidentti Ahtisaari suosii asiallisia ja informatiivisia puheiden aloituksia. Lopetuksissa hän sitä vastoin vetoaa enemmän tunteisiin ja asenteisiin käyttämällä metaforia ja vetoamalla tärkeisiin arvoihin. Presidentin puheiden lopetukset sisältävät elementtejä klassisen retoriikan ylevästä tyylistä. Lopetuksissa rohkaistaan, kannustetaan (Ks. Getz 1994, 43) ja pyritään miellyttämään kuulijoita sekä halutaan virkistää heidän muistiaan toistamalla puheen pääteema.

Vaikka muun muassa presidentin puheiden lopetukseen sisältyy ylevää ja esteettistä tyyliä, puheissa voidaan havaita myös piirteitä painokkaasta tyylistä, jolle ominaista on ankuruus ja vuolassanaisuus. Esimerkiksi Kiljavalla presidentti puhuu välillä varsin ankarastikin siitä, mitä Euroopan unionin ulkopuolelle jättäytymisestä seuraa. Viittaamalla Edwardsin kommunikaatiostrategiaan (1991) voi todeta presidentin käyttävän tässä tapauksessa imperatiivis-direktiivistä strategiaa, jossa vedotaan sekä positiivisten että negatiivisten sanktioiden aiheuttamaan tulevaisuudenkuvaan.

Puheita voi joiltakin osin luonnehtia jopa vuolassanaisiksi. Välillä presidentti käyttää todella pitkiä virkkeitä, joihin sisältyy paljon yhdyssanoja. Joitakin asioita selitetään hyvinkin monesta näkökulmasta ja esimerkiksi maalailtaan joko hyvinkin ruusuista tai mustanpuhuvaa tulevaisuudenkuvaa. Vuolassanaisuuteen liittyy mielestäni myös kahden puheen retoristen kysymysten ketjut, vaikka yksikin tehokas kysymys olisi voinut riittää.

Presidentti Ahtisaaren puheet edustavat suurimmaksi osaksi klassisen retoriikan suoraa ja yksinkertaista tyyliä, jolle ominaista on asioiden sanominen eksplisiittisesti suoraan, mikä on tyypillistä kulttuurillemmekin. Suomalaisessa kulttuurissa arvostetaan suoraa puhetta ja rehellisyyttä, mitä ominaisuuksia poliittiseen kieleen ei yleensä liitetä. Poliittinen elämä assosioituu pikemminkin likaiseksi peliksi tai teatteriksi (Ks. esim. Hellsten ja Renvall 1996). Toisaalta Niemi (1993, 73) toteaa presidentti Ahtisaarelle puhuttavan sisällön olevan muotoa tärkeämpi. Hänen mukaansa Ahtisaari ei niinkään hae hienoja ilmauksia puheisiinsa ja kommentteihinsa, vaan hänelle on olennaisempaa se, mitä sanotaan. Niemi mainitseekin, että kun Ahtisaaren puheeseen ilmestyy kaunopuheisuutta, johtavat epäilykset presidentin avustajiin (mts. 73–74).

Klassisen retoriikan tehtävänä oli opettaa (*docere*), huvittaa (*delectare*) ja liikuttaa (*movere*). Presidentin puheissa on paikoin selvästi ohjaileva ja opettava sävy, mikä osin voi selittyä presidentin koulutustaustastakin. Preskriptiivistä sävyä puheisiin tuovat muun muassa nesessiiviset rakenteet ja propositionaaliset asenteet, kuten *toivon, haluan ja odotan, että X*, jotka tuovat ilmauksiin imperatiivisia velvoitteita. Presidentillä on välillä varsin aktiivinen ja dynaaminen rooli kuten opettajalla esitellessään esimerkiksi keinoja, joiden avulla päämääriin voidaan päästä, mikä näkyy muun muassa aktiivilauseiden suurena määränä.

Kuitenkin puheissa käytetään varsin paljon myös passiivisuutta ilmaisevia rakenteita, kuten *on tarkoituksena ja tärkeää*, jotka tasoittavat suhtautumista propositionien aktiivisuuteen. Myös subjektin semanttisilla rooleilla voidaan vaikuttaa aktiivisuuteen tai passiivisuuteen. Presidentti käyttää *minä*-persoonapronominia subjektina ainoastaan kokijan ja hyötyjän roolissa eikä tekijän, millä tavoin subjektin merkitystehtävä perinteisesti on ymmärretty.

Opettamisen funktioihin liittyy myös asioiden kertaaminen ja toistaminen. Presidentille on tyypillistä tehdä yhteenvetoja asioista esimerkiksi puheen kappaleiden loppuissa. Kappaleet päättyvät usein toteamukseen tai vaatimukseen asiasta, jota edellä on käsitelty. Välillä kappaleet päätetään myös metaforan avulla, jossa käsitelty asia sanotaan värikkäämmiin toisen, jo tunnetun asian avulla. Näin asiat jäävät paremmin kuulijoiden mieleen, ja samalla osoitetaan siirtyminen uuteen asiaan.

Huvittamaan pyrkiviä ilmauksia sitä vastoin puheisiin ei sisälly. Joihinkin metaforiin ja retorisiin kuvioihin voi sisältyä keventäviä elementtejä, mutta varsinaista huumoria ilmauksiin ei sisälly. Puhetilanteet ovat tosin muodollisia etenkin ulkomailla, eikä presidentin odotetakaan esiintyvän julkisesti suurena humoristina. Puheissa käsiteltävät asiat ovat myös varsin vakavia, joten mitään järkevää syytä huvittaa kuulijoita ei ole. Suomalaisessa poliittisessa kulttuurissa ei ole yleensä tapana käyttää huumoria kovinkaan paljon. Tasavallan presidentin odotetaan olevan pikemminkin karismaattinen isähahmo, joka vakaalla kädellä luotsaa valtiolaivaa eteenpäin. Toisaalta tyyllinen asiallisuus ja vakavuus voivat olla myös presidentti Ahtisaarelle tyypillinen tapa puhua ja esittää asioita etenkin muodollisissa tilanteissa. Presidenttien välisiä eroja voidaan havaita Suomessakin. Esimerkiksi presidentti Kekkonen käytti välillä puheissaan kaskuja ja ironiaa keventämässä tai muuttamassa tunnelmaa. Huumorin käyttöön poliittisissa puheissa voi liittyä myös kulttuurienvälisiä eroja. Esimerkiksi amerikkalaiset presidentit, kuten Reagan ja Clinton, suosivat huumoria puheissaan huomattavasti enemmän kuin suomalaiset kollegansa.

Puheissa käytetään varsin paljon liikuttamaan pyrkiviä ilmauksia. Liikuttamisen sijaan käytän mieluummin käsitettä tunteisiin ja asenteisiin vetoaminen, mikä mielestäni kuvaa paremmin puheiden vaikuttamiskeinojen ateoreettista puolta. Tunteisiin vetoavuutta on tarkasteltu tässä työssä lähinnä kielellisen valinnan (Halliday 1985) avulla tutkimalla esimerkiksi plus- ja miinussanoja, arvoihin vetoavia sanoja,

presuppositioita, kohdentamista sekä retorisia kuvioita. Puheiden retorisista kuvioista tavallisimpia ovat toisto, antiteesit eli vastakohta-asettelut sekä metaforat. Niitä käytetään kaikissa puheissa. Presidentti tuntuukin suosivan retorisia kuvioita etenkin selkeästi suostuttelevissa puheissa, kuten Tampereen puheessa. Ulkomailla pidettyihin puheisiin sisältyy vähemmän retorisia kuvioita. Niissä kuulijoita ei tarvitsekaan suostutella unionin puolelle. Metaforien käyttöä rajoittaa osaltaan varmasti myös kielen ja diskurssin suhde. Ulkomailla on pitädyttävä selkeissä universaaleissa kielikuvissa, jotka ovat yleisön tunnistettavissa ja tulkittavissa. Retoristen kuvioiden käyttöä voidaan perustella muun muassa niiden tehokkuuden kautta. Ne värittävät puhetta, ja niiden avulla luodaan yhteenkuuluvuuden tunnetta ja samastunmista helposti. Metaforia voidaan käyttää myös argumentoinnin keinoina, mikä toki perustuu tunteisiin ja mielikuviin, mutta yhtä kaikki metaforat toimivat perusteluina.

Vetoamalla tärkeisiin arvoihin vaikutetaan myös asenteisiin ja tunteisiin sekä sitä kautta myös käyttäytymiseen. Arvojen korostaminen on Bardmannin (1995) mukaan toivottavaa ja turvallista politiikassa. Arvoista puhuminen viehättää myös sitoutumattomuuden vuoksi; niistä voi puhua joutumatta siitä julkisesti vastuuseen. Presidentti Ahtisaari vetoaa tavallisimmin puheissaan muun muassa vapauteen, tasavertaisuuteen, hyvinvointiin, rauhaan, oikeudenmukaisuuteen ja työhön. Arvot liittyvät politiikassa myös moraaliin (Ks. esim. Johannesson 1998, 72 Zittlau 1993, 107–109). Presidentti kertoo arvojen kautta, mitä pitäisi tehdä kyseisten arvojen saavuttamiseksi. Vetoamalla isänmaan etuun ja kansalaisten hyvinvointiin hänellä on hyvät mahdollisuudet vaikuttaa kansaan.

Amerikkalaisessa presidenttiretoriikassa presidenttejä on jaoteltu narratiivisiin ja dialogisiin sen mukaan, miten he kertovat tarinoita puheissaan tai vaikuttavat interaktiivisilta (Ks. esim. Stuckey 1992). Presidentti Ahtisaaren viestinnässä voidaan havaita jonkinlaista pyrkimystä dialogisuuteen, mikä näkyy konkreettisesti puheissa esimerkiksi kohdentamisen ja retoristen kysymysten kautta. Presidentin viestintätyylissä

ja tavassa toimia presidenttinä on havaittu muutenkin olevan viitteitä amerikkalaistyyllisestä presidenttiydestä, mihin on otettu kantaa sekä puolesta että vastaan, kuten Helsingin Sanomien pääkirjoituksessa 20.1.1999. Kun presidentti Koivisto vakuutti kansan ns. hiljaisuuden strategialla, presidentti Ahtisaari on pyrkinyt lähentämään presidentin ja kansan suhdetta, mikä on näkynyt muun muassa medioiden suhtautumistavassa presidenttiin. Toisaalta koko suomalaisen viestintäkulttuurin on havaittu lähestyvän angloamerikkalaisia puhekäyttäytymisen normeja, joten kenties presidentti Ahtisaari vain noudattaa muuttuvan mediakulttuurin sääntöjä.

5.2 Presidentin puheiden yleisöt

Yksi presidentin retoriseen tyyliin liittyvä asia on se, kenelle hän puheensa osoittaa. Perelmanin argumentaatioteorian mukaan puhuja pyrkii sidostamaan yleisönsä argumentatiiviseen prosessiin. Puheen tavoitteena on suostutella yleisöä puhujan tavoitteiden taakse ja saavuttaa lopulta yhteisymmärrys. Tässä tutkimuksessa ei ole käsitelty presidentin puheiden vastaanottamista, toisin sanoen yleisön arvioita sekä tulkintoja puheista ei tarkastella. Sitävastoin tutkimuksen huomio kiinnittyy kohdeyleisöihin. Presidentin puhe voidaan tarkoittaa puhetilaisuudessa läsnä olevan yleisön lisäksi myös muille yleisöille.

Olen käsitellyt puheiden kohderyhmiä Perelmanin *erityis-* ja *universaaliyleisö* -käsitteiden avulla ja todennut, että universaaliyleisöön kuuluvat kaikki ne, joille presidentti sanansa voi osoittaa. Puheen voi siis esittää sellaisillekin henkilöille, jotka eivät fyysisesti ole läsnä tilanteessa. Nykyisen televisuaalisen ja mediakulttuurin aikakautena ei ole mikään ongelma vastaanottaa sanomaa erilaisten kanavien kautta, jos sen vain haluaa saavuttaa.

Olen päätellyt ulkomailla pidettyjen puheiden olevan suunnattuja koko Suomen kansalle, jos puheen voi vain ajatella kiinnostavan heitä. EU-asiat ovat varmasti olleet kiinnostuksen kohteena myös Suomessa etenkin unioniin liittymistä edeltävänä ja siihen liittymisen jälkeen, koska on haluttu tietää, miten liittyminen Suomea koskettaa ja mitä siitä seuraa. Ulkomailla pidettyjen puheiden kohdeyleisöksi olen myös laskenut Euroopan unionin jäsenmaiden kansalaiset, koska puheissa käsitellään myös koko uniota koskettavia asioita. Venäjän suhteita käsitellään kaikissa ulkomailla pidetyissä puheissa, ja olettaisin Venäjälläkin olleen kiinnostusta presidentti Ahtisaaren puheita kohtaan.

Puheiden erityisyleisöt vaihtelevat sen mukaan, missä puheet pidetään. Esimerkiksi SAK:n syysseminaarissa pidetyn puheen erityisyleisönä on pidettävä SAK:laisia. Puheessa korostuvat maailman- ja kansantaloudelliset seikat, mitä muissa puheissa ei painoteta samassa suhteessa. Tartossa pidetyssä puheessa puhe kohdennetaan selvästi virolaisille ja erityisesti virolaisille vallanhaltijoille. Kuitenkin puheessa puhutaan myös yleensä eurooppalaisena, ja presidentti puhuu niin oman kansansa puolesta kuin eurooppalaisenakin Euroopan puolesta.

Samastumisen kautta presidentti puhuu siis suomalaisena ja eurooppalaisena, kansansa ja maanosansa edustajana, mutta lisäksi hänellä on esimerkiksi metaforien kautta vielä toisenlaisia rooleja, kuten lääkärin ja tuomarin roolit, joissa hän puhuu auktoriteettiasiantuntijan varmuudella. Esimerkiksi presidentti puhuu Venäjän tervehtymisestä ja Euroopan kivuliaasta kehityksestä, mitkä eittämättä liittyvät lääketieteeseen. Kun presidentti puhuu kansan lääkärinä tai tuomarina, yleisön tulee suhtautua häneen alan asiantuntijana, jonka todistusvoimaa ei tarvitse epäillä.

Presidentin puheet ovat klassisen retoriikan mukaisesti luonteeltaan epideiktisiä jossakin määrin, mikä tarkoittaa esimerkiksi yleisön kannalta sitä, että puhujan ja yleisön suhde ei ole tasavertainen. Yleisö voidaan käsittää teatteri-metaforan avulla pikemminkin katsojiksi ja kuulijoiksi kuin

aktiivisiksi osallistujiksi. Kanervan (1994) mukaan epideiktisen retoriikan kuulijoiden tehtävänä onkin samastua puhujan luomaan arvomaailmaan, missä puhujan ja puheen vastaanottajien vuorovaikutus on varsin minimaalinen. Puhuja pitää puheensa ja katsojat kuuntelevat. Palautetta ei varsinaisessa viestintätilanteessa saa.

Medioilla on tärkeä merkityksensä puheiden vastaanottamisessa sekä viivästeisen palautteen antamisessa. Esimerkiksi ulkomailla pidettyjen puheiden sanoman välittäminen kotimaahan on lähes yksinomaan tiedotusvälineiden vastuulla. Covino ja Jolliffe (1995, 12) puhuvatkin välittömistä (*immediate*) ja medioiduista (*mediated*) yleisöistä. Välittömät yleisöt yhdistyvät erityisyleisöihin, jotka ovat paikan päällä kuuntelemassa puhujaa, kun taas medioidut yleisöt ovat pikemminkin universaaliyleisöä. He saavat sanoman jonkin median kautta.

Medioiden kautta on mahdollista antaa puhujalle palautetta, vaikka hän ei varsinaisen puhetilanteen kautta sitä saisikaan. Presidenttikin saa puheistaan palautetta medioiden kautta. Toimittajien ja muiden viestinnän ammattilaisten ohella palautetta saa tavallisilta kansalaisilta esimerkiksi sanomalehtien yleisönosastojen kautta. Presidentti Ahtisaari on tehnyt varsin paljon maakuntamatkoja, jotka ovat olleet suosittuja. Näillä matkoillaan hänellä on ollut mahdollisuus saada suoraa, välitöntä palautetta Suomen kansalta, mikä on hyvä asia. Kuitenkin palautetta olisi varmasti hyvä saada enemmänkin.

Gallupkyselyillä ja erilaisilla suosionmittauksilla onkin etenkin Yhdysvalloissa hyvin suuri merkitys, mitkä vaikuttavat myös mielikuvapolitiikan ja imagonmuodostamisen kehittämiseen. Suomessa ei poliittista imagonmuodostamista tehdä vielä aivan samansuuruisessa mittakaavassa, mutta selviä merkkejä suuntauksesta kuitenkin on. Vaikka presidentin on varsin hankalaa saada suoraa palautetta kansalaisilta, voidaan ajatella, että viimeistään presidentinvaaleissa siihen tulee mahdollisuus, mikäli nykyinen presidentti päättää lähteä uudelleen ehdokkaaksi.

5.3 Vallan konstruoiminen presidentin puheista käsin

Politiikka on kamppailua vallasta, erityisesti symbolisesta vallasta. Presidentti on koko kansakunnan poliittinen symboli, ja hänellä on paljon erilaisia vaikuttamisen tapoja. Kuitenkin puheilla on presidentin vallankäytössä tärkein merkitys. Puheittensa avulla presidentti johtaa maataan, ja puheissaan esilletuomien aspektien avulla hän vaikuttaa suoraan kansalaiskeskusteluun. Presidentillä on hyvin merkittävä rooli retorisenä instituutiona.

Presidentin puheet ovat osa kulttuuria ja yhteiskuntaa. Puheet kertovat meille kulttuurien arvoista ja yhteiskunnasta, jossa elämme. Fairclough (1992) painottaa intertekstuaalisessa analyysissä diskurssien käytäntöjä eli niiden tuotanto- ja kulutustilanteita. Pohdittaessa presidentin puheiden tuotantotilanteita voidaan ensinnäkin todeta, että presidentin puheita on tekemässä suuri ryhmä, ja hän itse on vain osa tätä ryhmää. Puheiden taustalla vaikuttavat niin erilaiset asiantuntijat, avustajat, tuottajat, editoijat kuin kääntäjätkin. Puheiden valmistaminen on prosessi, johon kuuluu erilaisia vaiheita, joihin presidenttikin osallistuu. Presidentti on presidenttiyden näkyvä hahmo, mutta varsinaiseen instituutioon sisältyy paljon muitakin.

Presidentti ja hänen "koneistonsa" siis tuottaa puheita, joiden avulla hän johtaa maataan. Puheet on tarkoitettu erilaisille yleisöille niin kotimaassa kuin ulkomaillakin, ja medioilla on tärkeä tehtävänsä välittää niitä. Tavallinen vastaanottaja lukee presidentin kannanottoja tavallisimmin sanoma- tai verkkolehdistä tai kuuntelee ja katselee televisiosta tai radiosta. Verrattuna joidenkin muunlaisten diskurssien, kuten puhelinkeskustelujen, kulutustilanteisiin presidentin puheet tallennetaan ja säilytetään, koska niitä voidaan tarvita myöhemmin esimerkiksi tutkimuskäyttöön, kuten tässäkin tapauksessa. Presidentin puheita luetaan uudelleen, ja niitä käännetään eri kielille sen mukaan, miten niistä kiinnostutaan muualla. Kulutusyhteiskunta

käyttää puheitakin monella lailla.

Voidaan myös ajatella, että toisaalta presidentti toimii diskurssien kuluttajana, koska esimerkiksi Euroopan unionikin tuottaa tietoa ja jakelee sitä. EU:n direktiivejä kuluttavat niin poliitikot kuin tavalliset kansalaisetkin, jotka vastaanottavat uutta tietoa. Euroopan unionin jäsenvaltioiden päämiehet laativat yhteisiä tiedonantoja ja ohjeistoja jäsenvaltioille, joita sitten välitetään uusien puheiden ja medioiden kautta. Valtaa käytetään puheiden muodossa eri asteikoilla. Euroopan unionin valtaa voidaan mielestäni luonnehtia muun muassa argumentatiiviseksi (Ks. Apostel 1980, Maier 1991) ja statusvaltaan pohjautuvaksi.

Presidenttiretoriikan yhteydessä esittelemästäni presidentin vallan kommunikaatiomallista (Denton & Hahn 1986) presidentti Ahtisaari käyttää eniten konstitutionaalista valtaa, jolle on tyypillistä vakuuttaa yleisö tosiasioin. Vallankäyttötavan ongelmat liittyvät suostuttelun ja motivoinnin onnistumiseen, joita kuitenkin Euroopan unioniin liittymisen kannalta ei pahemmin ollut, sillä Suomihan päätti liittyä unioniin. Tosin päätös ei ollut selvästi yksimielinen, mitä kuvaa äänestyslukujen 56,9%–43,1% eron pienuus. Suostuttelu ei siis ole ollut aivan helppoa eikä välttämättä täysin onnistunutakaan. Eduskuntaan suostuttelun voi todeta vaikuttaneen paremmin, koska ainoastaan 45 kansanedustajaa äänesti vastaan 170:stä.

Hallinnolliselle vallankäyttötavalle on luonteenomaista vältellä julkisuutta ja luottaa hallintokoneistoon. Mielestäni presidentti Ahtisaari ei ole hallintokaudellaan kovinkaan runsaassa määrin käyttänyt hallinnollista valtaa. Vaikka Itälä (Hautamäen 1999 mukaan) toteaaakin, että moni tavallinen kansalainen haluaisi presidentin olevan valistunut yksinvaltiias, ei tällainen suuntaus onneksi ole toteutumassa. Presidentin valtaoikeuksista tosin on käyty välillä varsin kiivastakin keskustelua, mutta oletettavasti kukaan presidentti ei haluaisi valtaansa kavennettavan.

Karismaattinen presidentti luottaa interpersonaalisiin taitoihinsa ja pyrkii luomaan uskollisuuden tunnetta ja riippuvuussuhteen itsensä ja kansansa välille. Suomessa on kaivattu karismaattista johtajahahmoa, mutta kenties odotukset ovat olleet liiankin suuret ja epärealistiset. Seuraavat presidentinvaalit tulevat selkeästi olemaan jälleen henkilövaalit, jossa ehdokkaiden persoona vaikuttaa poliittista taustaa enemmän. Karismaattisilla henkilöillä on siis mahdollisuuksia.

Pekosen (1991) mukaan politiikka on kamppailua siitä, kenen kielellä, sanoilla, termeillä ja symbolisilla ilmauksilla tilanne tai todellisuus määritellään. Kun presidentti puhuu, hän puhuu muun muassa auktoriteettinsa, arvovaltansa ja statuksensa turvin. Vallankäyttöön liittyvä aina myös muut ihmiset. Valtaa voi vain olla suhteessa muihin. Puheiden yleisöjä käsittelin jo edellä, mutta voidaan vielä todeta, että presidentinkin valta määritellään suhteessa muihin ihmisiin ja valta on varsin pitkälle luonteeltaan suostuttelevaa. Ihmisten sosiaalistamisella tiettyyn käyttäytymiseen tai toimintaan on tärkeää.

Presidentin puhetilanteet ovat usein muodollisia ja julkisia. Presidenttiys on julkinen instituutio, ja se tuo mukanaan monenlaisia haasteita. Puheiden on hyvä olla suunniteltuja ja selkeitä, jotta niiden välittämä sanoma vastaanotettaisiin. Pohdittaessa, kenen termeillä ja käsitteillä presidentti puhuu, on otettava huomioon esimerkiksi jo edellä käsittelemäni Euroopan unionin diskurssien tuotantotilanteet. Presidentin käsitteet eivät välttämättä aina ole omia, vaan ne voivat olla myös muun auktoriteetin käsitteitä. Esimerkiksi monet universaaleiksi muodostuvat kielikuvat voivat olla peräisin joltakulta auktoriteetilta, kuten esimerkiksi Gorbatshovin metafora ”yhteinen eurooppalaisesta talosta”, jota sittemmin ovat siteeranneet ja edelleen muokanneet useimmat eurooppalaiset poliitikot.

Euroopan unioni on kuitenkin varsin abstrakti instituutio verrattuna esimerkiksi presidenttiin, ja olenkin edellä esittänyt ajatusrakennelman siitä, miten presidentti oikeastaan aktuaalistuu aktanttimallin mukaiseksi

sankariksi vastaanottaessaan Euroopan unionin, jalon asian, sekä välittäessään sen edelleen kansalleen. Yhteisen edun puolesta vetoaminen onkin yksi presidentin vallan tehokkaimmista argumenteista, mikä esimerkiksi oikeuttaa välttämättömyysretoriikan käytön. Hyödyntämällä Bardmannin inkluusion retoriikkaa (1995) presidentti korostaa kansanvaltaisuutta yhteiskunnassa. Jo virkaanastujaispuheessa voidaan havaita tämäntyyppisen retoriikan käyttö. “Välttämättömyyden valtakunnassa” (Pekonen 1987) yhteinen etu menee ylitse muun, ja presidentti sen mukaisesti on koettava kansan hyväntekijäksi ja sankariksi, koska halusi Euroopan unionin myötävaikutuksella kansalleen vain hyvää.

5.4 Presidenttiretoriikan uudet haasteet

Presidentti Martti Ahtisaari on muuttanut Suomen presidenttiretoriikkaa keskustelevampaan, dialogisempaan suuntaan (Ks. Suikkanen 1999), mihin kaikki eivät ole suhtautuneet suopeasti yhteiskunnassa. Aiemmat suomalaiset presidentit ovat pitäytyneet traditionaalisessa puheperinteessä, jossa puheen pitäminen muistuttaa pikemminkin luennoimista. Keskusteleva vaikuttamisen tyyli on tullut todennäköisesti jäädäkseen suomalaisen viestintäkulttuurinkin ollessa angloamerikkalaisen viestintäkulttuurin vaikutuksen alaisessa muutospaineessa. Vuorovaikutuksellisuutta ja dialogisuutta korostetaan enemmän kuin aikaisemmin, mikä näkyy myös mediassakin.

Olen aiemmin todennut tutkimuksessani, että presidentin puheet ovat varsin epideiktisiä luonteeltaan, mikä näkyy muun muassa yleisön asemassa. Yleisö koostuu passiivisista katselijoista. Vuorovaikutuksellisuuden ja dialogisuuden korostuessa ja teknologian kehittyessä suhde presidentin ja yleisön välillä voi kuitenkin tulevaisuudessa muuttua. Palautteen antamisen ja saamisen mahdollisuus voi olla vielä totta puhetilanteessakin, mikä on samalla suuri haaste. On kuitenkin pohdittava, missä määrin

presidenttiretoriikalta odotetaan vuorovaikutuksellisuutta ja missä määrin halutaan pitäytyä traditioissa.

Pehmeät arvot voimistuvat presidenttiretoriikassakin. Presidentiksi halutaan ihminen, ei poliittista konetta. Presidentin tulee olla välitön ja avoin ihminen, joka viestittää tarkoituksenmukaisesti ja selkeästi ja joka osaa myös tulkita viestejä. Sanoman sisällöllä on merkitystä. Arvelisinkin, että ns. hiljaisuuden mystiikka, joka aikaisemmin on vallinnut suomalaisessa presidenttiretoriikassa, ei välttämättä enää toimi. Presidentin tulee olla kommunikatiivisesti kompetentti henkilö, joka pystyy tehokkaaseen vuorovaikutukseen ympäristönsä kanssa ja muokkaamaan käyttäytymistään ja viestintäänsä ympäristön vaatimuksiin. Presidenttiydessä ei tule jatkossakaan olemaan sijaa amatööreille, kuten Neustadt (1990, 151) on todennut. Myös politiikan henkilöitymisellä on merkityksensä. Jo edelliset presidentinvaalit olivat selkeät henkilövaalit, jossa henkilö ratkaisi esimerkiksi poliittisen taustan sijaan.

Kuitenkaan presidentiltä ei vaadita vain hyviä viestintätaitoja tai “pelkkää retoriikkaa”, vaan myös uskottavuudella (ethos) on suuri merkitys. Uskottavuuden luominen voi kuitenkin kääntyä myös itseään vastaan. Mielikuvapoliitikka ja imagonluominen eivät saa viedä kaikkea huomiota. Gronbeck (Puron 1995 mukaan) varoittaaakin kulttuurin elektronisoitumisen huonoista seurauksista, mistä esimerkkinä hän mainitsee viestimissä esiintyvien luonteen ja puhuttavan muodon korostuvan sanoman sisällön sijaan.

Politiikka kuitenkin viihteellistyy, halusimme tai emme. *Italypsyissä* ja *Tuttu juttu -showssakin* muokataan ihmisten arvoja ja asenteita eli tehdään politiikkaa. Tendenssi näkyy myös eduskuntavaaliohjelmien uudessa tyyliässä. Amerikkalaistyyliset viihteelliset TV-formaatit tekevät tuloaan myös vaaliohjelmiin ja suomalaiselle kulttuurille oudompi dialektiikka yritetään istuttaa TV-ohjelmiin. Onkin mielenkiintoista seurata, miten uudet ohjelmatyypit otetaan kulttuurissa vastaan. Selvää on, että aivan uudenlaisia

haasteita mediakulttuurin muutos aiheuttaa presidenttiretoriikalle, poliittiselle viestinnälle ja koko yhteiskunnalle. Kärjistetyimmillään politiikan viihteellistyminen voi Himasen (1999) mukaan näkyä siinä, että politiikan seuraamisen ainoaksi tyyliilajiksi jää nauru.

Muuttuva viestintäyhteiskunta aiheuttaa haasteita presidenttiretoriikalle ja poliittiselle viestinnälle sanoman lähettämisen lisäksi myös vastaanottamisen kannalta. Presidenttiys on ainakin toistaiseksi vielä retorinen instituutio, jonka vallan ja vaikuttamisen välineenä ovat puheet. Viestintäkulttuurin muuttuessa myös vastaanottajat muuttuvat. On oletettavaa, että vastaanottajat ovat tai todennäköisesti tulevat vielä olemaan kriittisempiä kuin mitä ihmiset nykyään ovat. Kouluissakin opetetaan jo kriittistä suhtautumista asioihin sekä opetetaan oppijoita ns. kriittisiksi lukijoiksi. Kriittisyys onkin paikallaan, sillä yhä vain pahenevaa informaatiotulvaa on mahdotonta hallita ilman kyseenalaistavaa asennetta.

Tavallisille kansalaisille kehittyvä teknologia voi antaa aivan uudenlaisia vaikuttamiskeinoja, joilla voi mullistaa vaikutuksia politiikkaan. Tietoverkottuminen luo paineita politiikkaan ja samalla myös presidenttiretoriikkaan. Teledemokratiaksi (Ks. esim. Ylönen 1999) kutsuttua tietoyhteiskuntavisiota, jossa tietotekniikkaan perustuvien osallistumismuotojen avulla olisi mahdollista toteuttaa suoraa demokratiaa, pidetään vielä varsin naiivina. Parhaimmillaan teledemokratia voisi olla "täsmädemokratiaa", jossa olisi mahdollista vaikuttaa itse tärkeinä pitämiinsä asioihin ja jotka jäävät varjoon virallisilla vaikuttamisfoorumeilla ja pahimmillaan se voisi olla näennäisdemokratiaa, jossa poliittiset keskeiset ratkaisut tehtäisiin jo äänestysten valmisteluvaiheessa. Yhtä kaikki tällainen teledemokratia voisi kyseenalaistaa eduskunnan funktion (Ks. Ylönen 1999).

Myös presidentin funktiota on kyseenalaistettu (Ks. esim. Hautamäki 1999). On muun muassa esitetty, että presidentin rooli voisi olla pikemminkin edustuksellinen ja seremoniallinen kuin "epäpoliittisen ylipapin". Suomessa

on tällä hetkellä selvästi ristiriitaa siitä, millainen rooli presidentillä halutaan olevan. Toisaalta halutaan vahvaa presidenttiä (Ks. Pennanen 1999), mikä liittyy Suomen historiaan ja sukupolviin. Presidentin tulisi olla kaikkitietävä isäntä, joka lyö välillä nyrkkiä pöytään. Toisaalta presidentin haluttaisiin olevan rooliltaan enemmän edustuksellinen. Edustuksellisen presidentin vaikuttamiskeinot liittyvät enemmän hänen persoonaansa kuin legitimoituihin valtaoikeuksiin. (Hautamäki 1999.)

Vaikka presidentin valtaoikeuksia ollaan kaventamassa, voidaan siinä mielestäni nähdä myös aivan uudenlaisia mahdollisuuksia presidenttiydelle. Presidentti voisi tukeutua entistä enemmän persoonaansa ja omiin henkilökohtaisiin vahvuuksiinsa, kuten vaikkapa kansainväliseen kokemukseen. Presidentin vuorovaikutustaidoilla olisi entistä tärkeämpi vaikutus etenkin jos presidenttiyttä ja sen roolia kehitettäisiin edustuksellisempaan suuntaan. Karismaattiselle johtajalle olisi siinä tapauksessa sosiaalinen tilaus.

6 TUTKIMUKSEN ARVIOINTIA

Olen tässä tutkimuksessa tarkastellut tasavallan presidentti Martti Ahtisaaren kielellisiä vaikuttamiskeinoja kuudessa EU-puheessa vuodelta 1994. Tutkimuksen tarkoituksena on ollut selvittää, millaisin keinoin presidentti vaikuttaa puheissaan. Vaikuttamiseen liittyen olen selvittänyt, mistä puheissa puhutaan, millaisiin arvoihin vedotaan ja kenelle yleensä puhutaan. Lingvistinen tutkimus on pyritty kytkemään sosiaaliseen ja kulttuuriseen analyysiin vallan ja vaikuttamisen suhteen pohtimisen avulla.

Presidenttiretoriikasta ei ole saatavilla aiempaa tutkimusta Suomessa, joten sitä koskeva aineisto on lähinnä Yhdysvalloista tai Euroopasta, kuten Saksasta tai Ruotsista. Puheita on yleensäkin analysoitu hyvin vähän Suomessa, joten en ole voinut nojautua kovinkaan paljon aiempaan tutkimukseen aiheesta. Poliittisten puheiden tutkimus on keskittynyt lähinnä valtiotieteeseen; kielitieteen ja viestintätieteen tutkimusta aiheesta ei juurikaan ole. Siten myös vertailevaa tutkimusta on ollut vaikeaa tehdä, koska kulttuurienväliset erot esimerkiksi amerikkalaisen ja suomalaisen puhekulttuurin välillä ovat varsin suuret. Suomalaisen ja esimerkiksi saksalaisen puhekulttuurin erot eivät ole niin suuria, mutta saksalaista tutkimusta aiheesta ei ole kovinkaan paljon. Saksalainen poliittisen retoriikan tutkimus keskittyy lähinnä poliitikkojen puheiden tutkimiseen.

Vallan ja vaikuttamisen diskurssiin kriittinen diskurssianalyysi sopii oikein hyvin, mutta se ei tarjoa mitään valmista metodipakettia, kuten aluksi odotin. Kriittinen diskurssianalyysi toimii hyvin tutkimuksen taustalla ja viitekehystenä, ja se tarjoaa joitakin hyvin mielenkiintoisia аспекteja viestintätieteiden tutkimukseen, mutta mitään valmista analyysimallia siitä ei saa.

Tutkimuksessa haluttiin selvittää useilla erilaisilla käsittelytavoilla presidentin puheiden kielellisiä vaikuttamiskeinoja. Tarkastelin puheita argumentoinnin, puheiden rakentumisen, retoristen kuvioiden ja metaforien

kautta. Argumentoinnin osalta tarkastelin kehittelemäni analyysimallin lisäksi välttämättömyysretoriikan, propositionaalisten asenteiden ja tunteisiin vetoamisen kautta.

Argumentointianalyysimallin avulla tarkastelin, mistä puheissa puhutaan. Analysoin päämääräorientoituneen mallin mukaan puheissa mainittuja päämääriä, keinoja päästä päämääriin, päämäärien seurauksia, niiden uhkakuvia sekä seurauksia. Malli oli mielestäni varsin toimiva, koska sain sen avulla selville puheessa tärkeinä pidetyt asiat. Mallin avulla saattoi varsin helposti todeta puheissa toistuvat asiat ja asioiden kausaalisuhteet. Malli mielestäni toimi sikälikin hyvin, ettei se ollut liian yksityiskohtainen. En halunnut tehdä aikaisempien argumentaatioteorioiden mukaista yksityiskohtaista analyysiä, vaan pyrin erittelemään olennaisimmat elementit puheista. Laaja-alaisempaan analyysiin liittyi kuitenkin myös ongelmia, kuten se, että malli ei tarjoa tarkkaa analyysiä argumentoinnista, vaan asiat limittyvät toisiinsa ja tutkijan ääni kuuluu toisinaan. Analyysiin liittyy jossakin määrin tulkintaa, mikä laadullisessa tutkimuksessa on ihan hyväksyttävää, mutta mikä aiheuttaa päänvaivaa tutkijalle. Ongelmia mallin käytössä aiheutti myös se, että kaikkia mallin elementtejä ei välttämättä puheessa aina ollut. Jollekin päämäärälle ei esitetty esimerkiksi lainkaan keinoja tai seurauksia, jolloin tutkijalle tulee helposti kiusaus päätellä niitä itse.

Argumentoinnin analyysiin yhdistin välttämättömyysretoriikan, propositionaalisten asenteiden ja tunteisiin vetoamisen tarkastelun. Argumentointianalyysimalli kertoi oikeastaan vain sen, mistä puheissa puhuttiin, mutta ei sitä, miten. Tarkastelun yhteydessä törmäsin aineiston rajauksen ongelmaan. Alunperin minulla oli tutkimusaineistona presidentin 19 puhetta, mikä kuitenkin nopeasti väheni kuuteen puheeseen. Kuitenkin työn edetessä selvisi, että vieläkin vähemmän puheita olisi voinut olla käsittelytapojen runsauden vuoksi. Toinen vaihtoehto olisi ollut vähentää käsittelytapoja, mutta halusin kokeilla useita erilaisia kielellisiä vaikuttamiskeinoja, jotta pystyisin sanomaan jotakin presidentin retorisesta

tyylistä. Toisaalta oli antoisaa tutkia eri paikoissa pidettyjä puheita niiden erojen ja yhtäläisyyksien vuoksi. Sikäli puheiden määrääkään ei oikein voinut enää rajoittaa. Tutkimukseni on siis myös kokeiluluontoista analyysiä siitä, mikä metodi toimii ja mikä ei kenties toimi niin hyvin tämäntyyppisessä analyysissä jatkoa ajatellen.

Retoriikan paluu tieteeseen on mielestäni ollut onnistunut, ja tässäkin tutkimuksessa retoriikka, ja varsinkin klassinen retoriikka, on toiminut taustateorianana mielestäni hyvin. Toisaalta siinä ei ole mitään erikoista, koska puheiden tutkiminenhan on yksi puheviestinnän ja retoriikan perinteisimpiä tutkimuskohteita. Retoriikan etuna mielestäni on sen monipuolisuus tarkastelutapojen kannalta. Retoriikka mahdollistaa laajalaisemman ja kokonaisvaltaisemman tutkimuksen, mikä on pyrkimyksenäni tässä tutkimuksessani ollut. Klassisen retoriikan ajatukset ja ideat tuntuvat toimivan edelleen tutkimuksessa, mikä on ollut todella kiintoisaa myös kielitieteen kannalta.

Retoriikan tutkimuksen mukaisesti halusin yhdistää tunteisiin vetoamisen tarkastelun argumentointiin, mikä mielestäni toimi varsin hyvin. Tunteisiin vedotaan monin eri tavoin, ja erittelin tässä tutkimuksessa joitakin puolia. Ilman tunteiden osa-alueen tarkastelua tutkimus ei olisi ollut vaikuttamisen tutkimusta. Tutkimuksessa tarkastellaan muun muassa plus- ja miinussanoja, konnotaatioita, presuppositioita, auktoriteettiin vetoamista, samastumista sekä retorisia kuvioita ja metaforia, joiden kaikkien avulla voidaan vaikuttaa tunteisiin ja asenteisiin. Tunteisiin voidaan toki vaikuttaa muillakin tavoin, mutta tässä tutkimuksessa keskityin näihin piirteisiin. Joiltakin osin piirteiden tarkasteleminen jäi varsin pintapuoliseksi, vaikka enemmänkin olisi voinut pohtia asioita.

Edellisten lisäksi tutkin vielä puheiden rakennetta tarkemmin. Tarkastelin kahden puheen transitiivisuutta, ja havaitsin merkittäviä eroja niiden välillä. Laskin myös lyhyen otannan (50 lausetta) perusteella lauseiden keskimääräisen pituuden. Myös tällaisilla asioilla on merkitystä, mutta en

ryhtynyt laskeskelemaan lauseita ja sanoja sen perusteellisemmin. Tarkoituksena ei ollut tehdä kvantitatiivista tutkimusta. Kuitenkin olen sitä mieltä, että kvantitatiivisilla aineksilla voidaan hyvin täydentää laadullista tutkimusta ja sen avulla voidaan tukea päätelmiä. Sain kuitenkin jonkinlaista suuntaa presidentin puheiden transitiivisuudesta sekä lauseiden pituudesta.

Näin pienen aineiston perusteella ei tietenkään voi tehdä kovinkaan kauaskantoisia päätelmiä puheiden retorista tyylistä ja vaikuttamiskeinoista, mutta erilaiset tarkastelutavat antavat kuitenkin tietoa siitä, millä tavoin vaikuttamista voi tutkia. Argumentointianalyysimalli ei antanut vielä tietoa siitä, missä järjestyksessä asioista puhuttiin, mikä mielestäni oli kuitenkin tärkeää. Sovelsin rakenteen tarkasteluun klassisen retoriikan disposition kaavaa sekä Monroen motivoitun järjestyksen kaavaa. Retorisen disposition kaava ei täysin soveltunut puheiden analysointiin. Kuitenkin se antoi tietoa, mitä osia puheessa kuului olla ja missä järjestyksessä. Monroen malli soveltui varsin hyvin puheiden rakenteen tunteisiin vetoavan osuuden tarkasteluun.

Puheiden aloituksilla ja lopetuksilla on tärkeä funktionsa ja tarkastelin niitä vielä lähemmin puheaktiteorian valossa. Puheiden aloitukset olivat varsin samankaltaisia, eikä puheaktiteoriankaan avulla saanut niistä irti kovinkaan paljon, mutta lopetukset olivat mielenkiintoisempia tutkimuksen kannalta, ja puheaktien avulla oli mahdollista sanoa niistä jotakin uutta. Lisäksi tarkastelin vielä subjektien semanttisia rooleja, mikä oli mielestäni etenkin vallankäytön tarkastelun kannalta tärkeää. En kuitenkaan ryhtynyt analysoimaan kaikkia puheita, vaan rajasin subjektien tarkastelun yhteen puheeseen, mikä olisi voinut olla järkevää myös joidenkin muiden käsittelytapojen suhteen.

Retorisia kuvioita ja metaforia sisältyi aineistoon varsin paljon. Retorisista kuvioista ei ole tehty kovinkaan paljon suomalaista tutkimusta etenkin viime aikoina. Retoristen keinojen tutkimus liittyy varsin pitkälle

kirjallisuustieteen tutkimukseen. Metaforista sitä vastoin löytyi varsin paljon aivan uuttakin tutkimusta myös Euroopan unioniin liittyen. Presidentin käyttämät metaforat olivat hyvin mielenkiintoisia, mutta ne olivat vain osa, vaikkakin varsin merkittävä osa, hänen kielellistä vaikuttavuuttaan.

Analyysi painottuu määrällisesti argumentaation ja siihen liittyvien välttämättömyysretoriikan, propositionaalisten asenteiden ja tunteisiin vetoavan aineksen erittelyyn. Olen pyrkinyt kytkemään asiat toisiinsa kautta linjan, jotta ei muodostuisi sellaista kuvaa, että presidentin kielellinen vaikuttavuus muodostuisi vain näistä tietyistä asioista. Tähdennän, että kaikki asiat liittyvät toisiinsa ja niitä ei ole aina järkevää lähteä erottelemaan toisistaan. Toisaalta asioiden kytkemiseen liittyy itsensä toistamisen vaara.

Vallan pohtiminen ja sen kytkeminen kontekstiin on ollut varsin vaikeaa ja vaativaa välillä etenkin, kun tutkija itse alkaa olla niin syvällä aiheessaan, ettei todellakaan tunnu enää näkevän metsää puilta. Presidenttiretoriikka on itsessään valtaa ja vaikuttamista, ja sen analysoimiseen syvällisemmin tarvittaisiin enemmän aikaa ja taustatietoa sekä kokemusta. Työtä olisikin helppo laajentaa moneen suuntaan.

Tässä esityksessä pääpaino on kielen retorisessa ja argumentatiivisessa analyysissä ja tulkinnassa, mikä on vain yksi osa tutkimusaluetta. Jotta olisi mahdollista kertoa tyhjentävästi presidenttiretoriikasta ja presidentin retorisesta tyylistä jotakin, presidentin nonverbaalisen viestinnän sekä puheiden vastaanottaminen eli erilaisten yleisöjen mukaanottaminen tutkimukseen olisivat ehdottoman tärkeitä. Tutkimalla puheiden vastaanottamista eli sitä, millaisia tulkintoja ja arvioita erilaiset yleisöt tekevät presidentistä ja hänen puheistaan, olisi mahdollista yhdistää sosiaalinen ja kulttuurinen analyysi kokonaisvaltaisemmin tutkimukseen, jolloin olisi todella mahdollista tehdä intertekstuaalista tutkimusta.

Jatkotutkimus olisi varmasti mielekästä yhdistää jollakin tavoin mediakulttuuriin, joka nykyään muuttuu yhä kiihtyvällä nopeudella. Medioiden kehittyminen aiheuttaa haasteita politiikalle ja varmasti myös presidenttiretoriikalle. Mediakulttuurin muutosten vaikutuksia presidenttiretoriikkaan olisikin mielenkiintoista tarkastella erilaisten yleisöjen avulla. Presidenttiretoriikka dialogistuu ja viihteellistyy, vaikka toisaalta perinteitäkin halutaan kunnioittaa. Tarkastella voisi esimerkiksi seuraavanlaisia kysymyksiä: millaisia vaatimuksia uudenlainen mediakulttuuri asettaa presidenttiretoriikalle ja millaisia vaikutuksia sillä on kulttuuriin? Mitä muutoksia muuttuva mediakulttuuri aiheuttaa presidenttien yleisöille? Muuttuvatko presidenttien puheiden tuotanto- ja kulutustilanteet uudenlaisen mediakulttuurin myötä? Mitä vaikutuksia muuttuvalla mediakulttuurilla on presidentin valtaan?

KIRJALLISUUS

Aristoteles 1997. *Retoriikka ja Runousoppi*. Osa IX. Tampere: Tammer-Paino.

Alasuutari, 1995. *Laadullinen tutkimus*. 3. painos. Jyväskylä: Gummerus.

Alastalo, M. 1996. ”Kyllähän siitä hirveesti voidaan kirjoittaa, mutta...” Kunnan kansalaisen mediakritiikki. Teoksessa U. Kivikuru (toim.), *Kansa Euromyllyssä*. Helsinki: Yliopistopaino, 365–391.

Atkinson, M. 1984. *Our masters' voices: The language and body language of politics*. London: Routledge.

Austin, J.L. 1962. *How to do things with words*. Oxford: Clarendon Press.

Bardmann, T. M. 1995. Rhetorik als Irritation der Politik: z.B. Niklas Luhmann. Teoksessa J. Kopperschmidt (toim.), *Politik und Rhetorik. Funktionsmodelle politischer Rede*. Opladen: Westdeutscher Verlag, 239–267.

Barthel, H. 1992. Redefiguren von modernen Rednern der Revolution. *Sprechen* 1, 42–50.

Bourdieu, P. 1979. *Outline of a theory of practice*. Cambridge: Cambridge University Press.

Brown, P. & S. Levinson 1978. Universals in language usage: Politeness phenomena. Teoksessa E. N. Goody (toim.), *Questions and politeness*. Cambridge: Cambridge University Press.

Burke, K. 1969. *A rhetoric of motives*. Berkeley: University of California Press.

Caldas-Coulthard, C. R. & M. Coulthard 1996. *Texts and practices. Readings in critical discourse analysis*. London: Routledge.

Ceaser, J. W., G. E. Thurow, J. Tulis & J. M. Bessette 1987. The rise of the rhetorical presidency. Teoksessa T. Windt & B. Ingold (toim.), *Essays in presidential rhetoric*. Toinen painos. Dubuque: Kendall/Hunt, 3–21.

Chandler, D. 1998. Semiotics for beginners: Metaphor and metonymy. Viitattu 2.7.1998. Saatavilla [www.muodossa.com: <URL:http://www.aber.ac.uk/~dgc/sem09.html>](http://www.muodossa.com/~dgc/sem09.html).

Chilton, P. & M. Ilyin 1993. Metaphor in political discourse: The case of the “Common European House”. *Discourse and Society* 4, 7–32.

- Covino, W.A. & D. A. Jolliffe 1995. *Rhetoric. Concepts, definitions, boundaries*. Massachusetts: Allyn and Bacon.
- Dahlbäck, N. 1998. Ändstation Bryssel. Bildspråk i politisk debatt och rapportering. *Rhetorica Scandinavia* 8, 41-53.
- Denton, R. E. & D. F. Hahn 1986. *Presidential communication. Description and analysis*. New York: Praeger.
- Dijk, T. A. van 1993a. Editor's foreword to critical discourse analysis. *Discourse and society* 4, 131-132.
- Dijk, T. A. van 1993b. Principles of critical discourse analysis. *Discourse and Society* 4, 249-289.
- Dijk, T. A. van 1995. Opinions and ideologies in editorials. Paper for the 4th international symposium of critical discourse analysis, language, social life and critical thought, Ateena, 14.-16. joulukuuta 1995. Saatavana www.muodossa: <URL:http://www.let.uva.nl/~teun/editoria.1>.
- Dow, B. J. 1989. The function of epideictic and deliberative strategies in presidential crisis rhetoric. *Western Journal of Speech Communication* 53, 294-310.
- Edwards, A. R. 1991. Communicative strategies in policy and planning situations: A theoretical framework based on the speech act theory. Teoksessa F. H. van Eemeren, R. Grootendorst, J. A. Blair & C. A. Willard (toim.), Proceedings of the second international conference on argumentation. Dordrecht: ICG Printing, 828-833.
- Eemeren, F. H. van, Grootendorst, R. & F. S. Henkemans 1996. *Fundamentals of argumentation theory. A handbook of historical backgrounds and contemporary developments*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Elertsen, H. & W. Hartig, 1986. *Moderne Rhetorik. Rede und Gespräch im technischen eitalter*. 10. painos. Heidelberg: Sauer-Verlag.
- Fairclough, N. 1992. *Discourse and social change*. Cambridge: Polity Press.
- Fairclough, N. 1997a. *Miten media puhuu*. Tampere: Vastapaino.
- Fairclough, N. 1997b. Tehtävänasettelu diskurssianalyysille. Julkisuus jutustelee ja viihdyttää entistä enemmän. *Tiedotustutkimus* 1, 44-56.
- Fillmore, C. 1987. Fillmore's case grammar: a reader. Teoksessa R. Dirven & G. Radden (toim.), Studies in descriptive linguistics. Vol. 16. Heidelberg: Julius Groos Verlag.

Fiske, J. 1992. *Merkkien kieli. Johdatus viestinnän tutkimiseen*. Jyväskylä: Vastapaino.

Getz, G.C. 1994. Rhetoric and ritual in the Arkansas inaugural addresses. Teoksessa S.A. Smith (toim.), *Bill Clinton on stump, state and stage. The rhetorical road to the White House*. Fayetteville: The University of Arkansas Press, 23–51.

Graber, D.A. 1987. Magical words and plain campaigns. Teoksessa L.P. Devlin (toim.), *Political persuasion in presidential campaigns*. New Brunswick; Transaction, 185–196.

Greimas, A.J. & J. Courtés 1979. *Sémiotique: Dictionnaire raisonné de la théorie du langage*. Paris: Hachette.

Grice, G. L. & J. F. Skinner 1995. *Mastering public speaking*. Toinen painos. Needham Heights: Allyn and Bacon.

Göttert, K.-H. 1994. *Einführung in die Rhetorik: Grundbegriffe - Geschichte - rezeption*. Toinen painos. München: Fink.

Haapanen, P. 1998. Roomalaisten korkein taito. Johdanto antiikin retoriikkaan. Teoksessa K. Palonen & H. Summa (toim.), *Pelkkää retoriikkaa. Tutkimuksen ja politiikan retoriikat*. Toinen painos. Tampere: Tammer-Paino, 23–50.

Hahn, D. F. & J. J. Gustainis 1987. Defensive tactics in presidential rhetoric: Comtemporary topoi. Teoksessa T. Windt & B. Ingold (toim.), *Essays in presidential rhetoric*. Toinen painos. Dubuque: Kendall/Hunt.

Hakulinen, A., F. Karlsson & M. Vilkuna 1980. *Suomen tekstilauseiden piirteitä: Kvantitatiivinen tutkimus*. Helsingin yliopiston yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 6.

Hakulinen, A. & F. Karlsson 1988. *Nykysuomen lauseoppia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 350. 2. painos. Helsinki: SKS.

Hakulinen, A. & M.-L. Sorjonen. Modaaliverbit spontaanissa keskustelussa. Teoksessa A. Hakulinen (toim.), *Suomalaisen keskustelun keinoja 1. Kieli 4*. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos, 73 – 97.

Halliday, M. A. K. 1985. *An introduction to functional grammar*. Baltimore: Arnold.

- Hample, D. 1991. Goals and arguments. Teoksessa F. H. van Eemeren, R. Grootendorst, J. A. Blair & C. A. Willard (toim.), *Proceedings of the second international conference on argumentation*. Dordrecht: ICG Printing, 311–320.
- Han, L. C. 1998. *The President, the press, and the national agenda: White House communication strategies during the Kennedy, Nixon, Reagan, and Clinton administrations. A dissertation completed at the University of Southern California. Political communication* 3, 15, 420–421.
- Hariman, P. 1995. *Political style: The artistry of power*. Chicago: University of Chicago Press.
- Hart, R. P. 1987. *The sound of leadership*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Hart, R. P. 1995. Speech and power: The tools of presidential leadership. Teoksessa W. A. Covino & D. A. Joliffe (toim.), *Rhetoric. Concepts, definitions, boundaries*. Massachusetts: Allyn and Bacon, 794–800.
- Hautamäki, J. 1999. Itälä epäilee tarvitseeko Suomi presidenttiä lainkaan. *Helsingin Sanomat* 22.1.1999.
- Hautamäki, J. & J. Mölsä 1999. Perustuslakivaliokunta päätyi kaventamaan presidentin valtaa. *Helsingin Sanomat* 22.1.1999.
- Heikkilä, H. 1997. *Martti Ahtisaari. Kansainvälinen tie presidentiksi*. Juva: WSOY.
- Heiskanen-Mäkelä, S. et al. 1988. *Sanataiteen tulkinnasta*. Toinen painos. Jyväskylän yliopiston kirjallisuuden laitoksen monisteita 2.
- Hellsten, I. 1994. Suomen tie europerheen jäseneksi. Metaforien näkökulma journalismin tutkimukseen. *Tiedotustutkimus* 4, 74–86.
- Hellsten, I. & M. Renvall 1996. Puhutaanko politiikkaa vai ollaanko hiljaa? Metaforat ja paradoksit journalismissa. *Tiedotustutkimus* 3, 44–53.
- Hellsten I. & P. Pöntinen 1997. Kriittisen diskurssianalyysin uudet haasteet. Norman Fairclough mediadiskurssien kimpussa. *Tiedotustutkimus* 1, 58–61.
- Heradstveit, D. & T. Bjørge 1992. *Politisk kommunikasjon*. Toinen painos. Otta: Engers Boktrykkeri A/S.
- Himanen, P. 1999. Poliittisten peflettien aikakausi. *Helsingin Sanomat* 10.3.1999.

Hitchcock, D. L. 1991. Some principles of rational mutual inquiry. Teoksessa F. H. van Eemeren, R. Grootendorst, J. A. Blair & C. A. Willard (toim.), *Proceedings of the second international conference on argumentation*. Dordrecht: ICG Printing, 236–243.

Hokkanen, K. 1994. Valta ja vahtikoirat. Teoksessa I. Niiniluoto & P. Löppönen (toim.), *Suomen henkinen tila ja tulevaisuus*. Juva: WSOY, 201–224.

Hyvärinen, M. 1995. Valta tuottaa, estää ja pakenee. *Tampereen yliopiston Alumni*, 2, 23.

Iloniemi, E. 1995. Men at the crossroads. *Nordicum: Scandinavian business review*, 3, 6–9.

Isotalus, P. 1994. *Puheesta ja vuorovaikutuksesta*. Jyväskylän yliopiston viestintätieteiden laitoksen julkaisuja 11.

Isotalus, P. 1998. *Kaveri vai peluri: politiikko mediassa*. Jyväskylä: Atena.

Jamieson, K. H. 1995a. “Eloquence in an Electronic Age”. Teoksessa W. A. Covino & D. A. Jolliffe (toim.), *Rhetoric. Concepts, definitions, boundaries*. Massachusetts: Allyn and Bacon, 801–811.

Jamieson, K. H. 1995b. Packaging the Presidency. Teoksessa W. A. Covino & D. A. Jolliffe (toim.), *Rhetoric. Concepts, definitions, boundaries*. Massachusetts: Allyn and Bacon, 812–818.

Jansson, J.-M. 1990. *Politiikan teoria*. 5. uudistettu painos. Helsinki: Painokaari.

Johannesson, K. 1998. *Retorik eller konsten att övertyga*. Toinen painos. Stockholm: Norstedts Förlag.

Jyränki, A. 1987. Presidentti Suomen poliittisessa järjestelmässä. Teoksessa J. Paastela & R. Kolanen (toim.), *Millaista presidenttiyttä haluamme*. Helsinki: Painoprofiili, 13–27.

Kakkuri-Knuuttila, M.-L. 1997. Aristoteleen retoriikan henki. Teoksessa *Julma-projekti* (toim.), *Ajan henki*. Antologia minun omista minuuksistani. Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksen julkaisuja sarja C 22. Tampere: Jäljennepalvelu, 41–54.

Kakkuri-Knuuttila, M.-L. 1998a. Retoriikka. Teoksessa M.-L. Kakkuri-Knuuttila (toim.), *Argumentti ja kritiikki*. Lukemisen, keskustelun ja vakuuttamisen taidot. Tampere: Tammer-Paino, 233–272.

Kakkuri-Knuuttila, M.-L. 1998b. Kysymys–vastaus -menetelmä analyysin apuna. Teoksessa M.-L. Kakkuri-Knuuttila (toim.), *Argumentti ja kritiikki. Lukemisen, keskustelun ja vakuuttamisen taidot*. Tampere-Tammer-Paino, 34–59.

Kakkuri-Knuuttila, M.-L. & I. Halonen 1998. Argumentaatioanalyysi ja hyvän argumentin ehdot. Teoksessa M.-L. Kakkuri-Knuuttila (toim.), *Argumentti ja kritiikki. Lukemisen, keskustelun ja vakuuttamisen taidot*. Tampere: Tammer-Paino, 60–113.

Kanerva, J. 1994. "Ryvettymisen hyvä puoli". *Suomalainen politiikka ja poliitikot televisiossa*. Jyväskylän yliopiston nykykylttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 40.

Kangasniemi, H. 1992. *Modal expressions in Finnish*. Helsinki: SKS.

Karppinen-Takada, M. 1994. Metaforat kansainvälisissä liikesuhteissa. Teoksessa M. Majapuro & T. Nikko (toim.), *Talous ja kieli II*. Helsinki: Helsingin kauppakorkeakoulu, 82-90.

Kauppinen, A. & K. Keravuori 1989. *Kielen käyttö ja käyttäjä*. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto.

Kieli ja sen kieliopit 1994. Opetuksen suuntaviivoja. Opetusministeriön julkaisuja. Helsinki: Painatuskeskus.

Kolanen, R. 1987. Kekkosesta Koivistoon - julkisuuskuva ja aikakauden muutos. Teoksessa J. Paastela & R. Kolanen (toim.), *Millaista presidenttiyttä haluamme*. Helsinki: Painoprofiili, 58–83.

Kortteinen, M. 1994. Poliittinen kriisi: Tausta ja sisältö. Teoksessa I. Niiniluoto & P. Löppönen (toim.), *Suomen henkinen tila ja tulevaisuus*. Juva: WSOY, 107–136.

Kress, G. 1990. Critical discourse analysis. *Annual Review of Applied Linguistics*, 11, 84–99.

Kristeva, J. 1993. *Puhuva subjekti. Tekstejä 1967–1993*. Tampere: Tammer-Paino.

Laaksonen, K. & A. Lieko 1992. *Suomen kielen äänne- ja muoto-oppi*. Loimaa: Loimaan Kirjapaino.

Laitinen, L. 1992. *Välttämättömyys ja persoona*. Jyväskylä: Gummerus.

Lakoff, G. & M. Johnson 1980. *Metaphors we live by*. Chigago: The University of Chicago Press.

- Lakoff, G. & M. Turner 1989. *More than cool reason: A field guide to poetic metaphor*. Chigago: The University of Chigago Press.
- Lakoff, G. 1990. Sota ja metafora. *Helsingin Sanomat* 12.1.1990.
- Leeuwen, T. van 1993. Genre and field in critical discourse analysis: A synopsis. *Discourse and society* 4, 193–223.
- Lehtonen, M. 1983. Strukturalismi. Teoksessa M.-L. Nevala (toim.), *Kirjallisuudentutkimuksen menetelmiä*. Tietolipas 94. Juva: WSOY, 95–127.
- Lehtonen, J. 1986. Sprechkultur and Sprechnormen. Konsequenzen für die Sprcherziehung. Teoksessa F. Varwig (toim.), *Sprechkultur in Medienzeitalter*. Frankfurt am Main: Sprache und Sprechen, Bd. 16. Scriptor.
- Lehtonen, J. 1994. Vaikeneva kulttuuri ja vieraan kielen pelko. Miksi suomalainen vaikenee vieraallakin kielellä? Teoksessa P. Isotalus (toim.), *Puheesta ja vuorovaikutuksesta*. Jyväskylän viestintätieteiden laitoksen julkaisuja 11. Jyväskylä: Yliopistopaino, 85–101.
- Leiwo, M. , Luukka, M.-R. & T. Nikula 1992. *Pragmatiikan ja retoriikan perusteita*. Jyväskylän yliopiston viestintätieteiden laitoksen julkaisuja 8.
- Leiwo, M. & S. Pietikäinen 1996. Kieli vuorovaikutuksen ja vallankäytön välineenä. Teoksessa K. Palonen & H. Summa (toim.), *Pelkkää retoriikkaa*. Tutkimuksen ja politiikan retoriikat. Toinen painos. Tampere: Tammer-Paino, 85–108.
- Llewellyn, J. T. 1994. Bill Clinton's stump speaking: Persuasion through identification. Teoksessa S. A. Smith (toim.), *Bill Clinton on stump, state and stage. The rhetorical road to the White House*. Fayetteville: The University of Arkansas Press, 52–72.
- Luke, A. 1997. Introduction: Theory and practice in critical discourse analysis. Viitattu 2.7.1998. Saatavilla www-muodossa: <URL:http://www.gseis.ucla.edu/courses/ed253a/Luke/SAHA6.html#4>.
- Luukka, M.-R. 1991. *Metadiskurssi ja tieteellinen teksti. Puhuttujen ja kirjoitettujen tekstien tekstuaalisia, interpersonaalisia ja kontekstuaalisia piirteitä*. Jyväskylän yliopiston soveltavan kielitieteen lisensiaatin tutkielma.
- Maier, R. 1991. Argument and power. Teoksessa F. H. van Eemeren, R. Grootendorst, J. A. Blair & C. A. Willard (toim.), *Proceedings of the second intrnational conference on argumentation*. Dordrecht: ICG Printing, 108–116.

Mendelhall, V. 1991. Argumentative relations as features of argumentative discourse: Elements for an argument theory. Teoksessa F. H. van Eemeren, R. Grootendorst, J. A. Blair & C. A. Willard (toim.) *Proceedings of the second international conference on argumentation*. Dordrecht: ICG Printing, 524–529.

Miller, E. F. 1979. Metaphor and political knowledge. *The American Political Science Review* Vol.73, 3, 155–170.

Mälkiä, M. 1997. Kieli, yhteisöllisyys ja valta. Näkökulmia alan tutkimusperinteen kehittämiseksi. Teoksessa Mälkiä, M. & J. Stenvall (toim.), *Kielen vallassa. Näkökulmia politiikan, uskonnon ja julkishallinnon kieleen*. Tampere: Tampere University Press, 17–48.

Neustadt, R. E. 1990. *Presidential power and the modern presidents: the politics of leadership from Roosevelt to Reagan*. New York: The Free Press.

Nevakivi, J. 1996. Jatkosodasta nykypäivään, 1944–1995. Teoksessa O. Jussila, S. Hentilä & J. Nevakiri (toim.), *Suomen poliittinen historia 1809–1955*. Juva: WSOY, 197–321.

Niemi, J. 1993. *Sanan vallasta vallan sanoihin. Esseitä kirjallisuuden ja politiikan kohtaamisesta*. Pieksämäki: Raamattutalo.

Niiniluoto, I. 1994. Suomen henkinen tila ja tulevaisuus. Teoksessa I. Niiniluoto & P. Löppönen (toim.), *Suomen henkinen tila ja tulevaisuus*. Juva: WSOY, 13–46.

Nimmo, D. 1978. *Political communication and public opinion in America*. Santa Monica: Goodyear Publishing Company.

Nissinen, I. 1995. Mistä kuvakieli kumpuaa. Teoksessa M. Länsimäki (toim.), *Sana kiertää. Kirjoituksia suomen kielestä. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 80*. Helsinki: Painatuskeskus, 297–300.

Nordicum 1995. Not an easy job: the Finns are re-evaluating their relationship with the president. *Nordicum: Scandinavian business review* 1995, 3, 11.

Nousiainen, J. 1989. *Suomen poliittinen järjestelmä*. 7. ajanmukaistettu painos. Juva: WSOY.

Obeng, S. G. 1997. Language and politics: Indirectness in political discourse. *Discourse and Society* 8, 49–83.

Ortony, A. 1993. Metaphor, language and thought. Teoksessa A. Ortony (toim.), *Metaphor and thought*. Toinen painos. Cambridge: Cambridge University Press, 1–16.

Paine, R. 1981. *Politically speaking*. Pennsylvania: ISHI.

Paloheimo, H. & Wiberg, M. 1997. *Politiikan perusteet*. Helsinki: WSOY.

Pander Maat, H. 1986. Arguer goals and the termination of dialogical arguments. Teoksessa F.H. van Eemeren, R. Grootendorst, J.A. Blair & C.A. Willard (toim.), *Argumentation: Perspectives and approaches*. Dordrecht: ICG Printing, 110–118.

Parry-Giles, S.J. & T. Parry-Giles 1996. Gendered politics and presidential image construction: a reassessment of the "feminine style". *Communication monographs* 63, 337–352.

Pekonen, K. 1987. Poliittinen puhe ja parlamentaarinen politiikka kysynnän kontrollina. *Paradoksi*, 7, 41–59.

Pekonen, K. 1989. *Charismatic leadership and the role of image in the modern politics. Charismatic effects and the problem of political presence: the case of Finland in the 1980s*. Studia Politica Jyväskyläänsia, 2. Jyväskylän yliopisto.

Pekonen, K. 1991a. *Symbolinen modernissa politiikassa*. Jyväskylän yliopiston nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 25. Jyväskylä: Kirjapaino Kari.

Pekonen, K. 1991b. *Essays on political representation*. Studia Politica Jyväskyläänsia 3.

Pekonen, K. 1995. Finnish voters and the personification of politics. Teoksessa S. Borg & R. Sänkiaho (toim.), *The Finnish voter*. Tampere: The Finnish Political Science Association, 187–207.

Pekonen, K. 1996. Elävä metafora antiautoritaarisen karisman retoriikkana. *Politiikka* 38, 2, 98–110.

Pennanen, E. 1999. Hyvästit vahvalle presidentille. *Helsingin Sanomat* 24.1.1999.

Perelman, C. 1996. *Retoriikan valtakunta*. Jyväskylä: Gummerus.

Punntila, M. 1995. "Voittajan käsi kohoaa salkoon". Kielikuvien salakarikoista. Teoksessa M. Länsimäki (toim.), *Sana kiertää. Kirjoitelmia suomen kielestä. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja* 80. Helsinki: Painatuskeskus, 301–309.

Puro, J.-P. 1995. Walter Ongista O. J. Simpsoniin. Bruce E. Gronbeckin haastattelu. *Tiedotustutkimus* 2, 75–77.

Puro, J.-P. 1998. Puhetaidosta retoriikkaan, vai oliko se päinvastoin. *Tiedotustutkimus* 3, 82–91.

Pörhölä, M., Sallinen, A. & P. Isotalus 1997. Culture as communication context: Finnish cultural characteristics in political television programs. Teoksessa J.L. Owen (toim.), *Context and communication behavior*. Reno, NV: Context Press, 425–444.

Ramirez, L. E. 1997. Argument and persuasion: an introduction. Saatavilla *www-muodossa*: <URL:http // www.cwrl.utexas.edu /~ramirez/ summer/ argue.html>.

Rettig, H., L. Kiefer, C. M. Sommer & C. F. Graumann 1993. Persuasionsstrategien und Perspektivität. *Sprechen* 1, 38–51.

Ricoeur, P. 1978. *The rule of metaphor: Multidisciplinary studies of the creation of meaning in language*. London: Routledge & Kegan Paul.

Rieke, R. D. & M. O. Sillars 1997. *Argumentation and critical decision making*. 4. painos. New York: Addison-Wesley Educational Publishers.

Ruostetsaari, I. 1995. Virtanen tietää, kenellä valta on. *Tampereen yliopiston Alumni*, 2, 37–40.

Ruuska, P. 1998. Mennyt tulevaisuutena. Teoksessa P. Alasuutari & P. Ruuska (toim.), *Elävänä Euroopassa. Muuttuva suomalainen identiteetti*. Tampere: Tammer-Paino, 281–311.

Ryan, J. S. P. Norris 1991. High school students' understanding of argumentative text. Teoksessa F. H. van Eemeren, R. Grootendorst, J. A. Blair & C. A. Willard (toim.), *Proceedings of the second universal conference on argumentation*. Dordrecht: ICG Printing, 1127–1134.

Räsänen, I. 1997. "Lastuna virrassa vai omaa purtta ohjaten". *Itsenäisyyteen liittyvät valtamerkitykset EU:n vastaisina argumentteina suomalaisessa integraatiokeskustelussa*. Jyväskylän yliopiston julkaisuja 71.

Sallinen, A. 1994. Televisioesiintyminen, mediaretoriikka ja poliittinen vaikuttaminen. Teoksessa Isotalus, P. (toim.), *Puheesta ja vuorovaikutuksesta*. Jyväskylän yliopiston viestintätieteen laitoksen julkaisuja 11, 137–157.

Saukkonen, P. 1984. *Mistä tyyli syntyy?* Juva: WSOY.

Schmid, W. F. 1987. *The charismatic: a model of effective communication*. Michigan: California School of Professional Psychology.

Searle, J. S. 1984. *Speech acts. An essay in the philosophy of language*. 11. painos. Cambridge: Cambridge University Press.

Sihvola, J. 1997. Selitykset. Teoksessa Aristoteles, Retoriikka ja Runousoppi. Tampere: Tammer-Paino, 193–233.

Silvo, I. 1988. *Valta, kenttä ja kertomus. Televisiopolitiikan tulkinnat*. Yleisradion suunnittelu- ja koulutustoiminnan julkaisuja nro 2. Helsinki: Hakapaino.

Smith, C. A. 1994. The jeremiadic logic of Bill Clinton's policy speeches. Teoksessa S. A. Smith (toim.), *Bill Clinton on stump, state and stage. The rhetorical road to the White House*. Fayetteville: The University of Arkansas Press, 73–100.

Stenvall, M. 1994. Pokeria vai sissimotaa—tutkimus poliittisen uutiskielen metaforista. *Politiikka* 36, 4, 261–271.

Stuckey, M. E. 1992. Anecdotes and conversations: the narrational and dialogic styles of modern presidential communication. *Communication Quarterly* 40, 45–55.

Suikkanen, E. 1999. Keskustelu edellyttää virikkeitä. *Länsi-Savo* 3.1.1999.

Summa, H. 1996. Kolme näkökulmaa uuteen retoriikkaan. Burke, Perelman, Toulmin ja retoriikankunnianpalautus. Teoksessa K. Palonen & H. Summa (toim.), *Pelkkää retoriikkaa. Tutkimuksen ja politiikan retoriikat*. Toinen painos. Tampere: Tammer-Paino, 51–83.

Suojanen, P. 1989. Poliittinen viestijä on virtuoosi. Teoksessa Kauppinen, A. & K. Keravuori (toim.), *Kielen käyttö ja käyttäjä*. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto, 93–110.

Suojanen M. 1995. Vallan kieli ja kielen valta. *Tampereen yliopiston Alumni*, 2, 43.

Suojanen, P. 1997. Etnografisia havaintoja politiikan ja uskonnon ammattikielistä Suomessa. Suostuttelevan viestinnän valta. Teoksessa M. Mälkiä & J. Stenvall (toim.), *Kielen vallassa. Näkökulmia politiikan, uskonnon ja julkishallinnon kieleen*. Tampere: Tampere University Press, 75–103.

Sääty-yhteiskunnasta Ahtisaareen. Artikkeleita hallinnosta ja sen historiasta. 1994. Hallintohistoriallisia tutkimuksia 21. Helsinki: Painatuskeskus.

Tiihonen, S. 1994. Kohti uudenlaista presidenttiyttä. Teoksessa Sääty-yhteiskunnasta Ahtisaareen. Artikkeleita hallinnosta ja sen historiasta. Hallintohistoriallisia tutkimuksia 21. Helsinki: Painatuskeskus, 5–34.

Toulmin, S. 1986. *The place of reason in ethics*. 2. painos. Chicago: The University of Chicago Press.

Uimonen, R. 1992. *Julkisuuspelejä. Imagonrakennus politiikassa*. Juva: WSOY.

Uimonen, R. 1996. *Kielikuvien maailma: Miten mediajulkisuutta muokataan ja miten imagoja rakennetaan?* Jyväskylä: Gummerus.

Ukkola, T. 1991. Poliittinen valta ja kieli. *Kielikuvia*, 1, 11–15.

ULA 1994 = Ulkopoliittisia lausuntoja ja asiakirjoja 1994. Ulkoasiainministeriön julkaisuja. Mikkeli: Länsi-Savo.

Ulkopoliittisia lausuntoja ja asiakirjoja 1994. Ulkoasiainministeriön julkaisuja. Mikkeli: Länsi-Savo.

Vaida, C. 1991. "Reason of itself alone moves nothing": Churchill, character and rhetoric. Teoksessa F. H. van Eemeren, R. Grootendorst, J. A. Blair & C. A. Willard (toim.), *Proceedings of the second international conference on argumentation*. Dordrecht: ICG Printing, 945–955.

WAUDAG (Dillon, G. L., Doyle, A., Eastman, C. M., Silberstein, S. & M. Toolan) 1990. The rhetorical construction of a president. *Discourse and society* 1, 189–200.

Windt, T. O. 1984. Presidential rhetoric: Definition of a field of study. *Central States Speech Journal* 35, 24–34.

Windt, T. & K. Farrell 1987. Presidential rhetoric and presidential power: The Reagan initiatives. Teoksessa T. Windt & B. Ingold (toim.), *Essays in presidential rhetoric*. Toinen painos. Dubuque: Kendall, 387–399.

Wunderlich, D. 1979. *Foundations of linguistics*. Cambridge: University Press.

Yleisiä runousopillisia käsitteitä 1986. Jyväskylän yliopiston kirjallisuuden laitoksen julkaisuja.

Ylikoski, P. 1998. Kuinka argumentti voi epäonnistua? Teoksessa M.-L. Kakkuri-Knuuttila (toim.), *Argumentti ja kritiikki*. Tampere: Tammerpaino, 158–175. Saatavilla myös [www.muodossa.fi: <URL:http//www.helsinki.fi/~pylikosk/luku.html>](http://www.muodossa.fi/~pylikosk/luku.html).

Ylönen, J. 1999. Tietoverkosta paineita politiikkaan. *Helsingin Sanomat* 12.3.1999.

Zittlau, D. J. 1993. *Kommunikation und Rhetorik. Theorie und Praxis einer erfolgsorientierten Gesprächs- und Menschenführung*. 4. painos. Düsseldorf: Zenon-Verlag.

PAINAMATON LÄHDE

Kalliokoski, M. 1998. Puhelinhaastattelu presidentti Martti Ahtisaaren avustajan kanssa 1.6.1998.

3. Tasavallan Presidentti Martti Ahtisaaren puhe eduskunnalle 1.3.1994

Tullutani suorassa kansanvaalissa valituksi tasavallan presidentiksi ja annettuani eduskunnan edessä hallitusmuodon edellyttämän juhlallisen vakuutuksen ryhdyn hoitamaan tasavallan presidentin tehtäviä edessä olevana toimikautena.

Tunnen suurta nöyryyttä sen vastuun edessä, jota tasavallan presidentin viran hoito merkitsee. Hoidan parhaan kykyni mukaan tasavallan presidentille valtiopääntönnön mukaan kuuluvat tehtävät hyvässä yhteistyössä eduskunnan ja sen luottamusta nauttivan hallituksen kanssa.

Kiitän Teitä, Rouva Puhemies, onnentoivotuksistanne. Pyydän saada yhtyä esittämiinne ajatuksiin edessämme olevista tehtävistä. Toivon erityisesti, että kansalliset mahdollisimman laajasti osallistuivat - ja voisivat osallistua - yhteisen isänmaamme hyväksi tehtävään työhön.

Otaessani nyt vastaan tasavallan presidentin tehtävät haluan kaikesta sydämeistäni ja kansakunnan nimissä esittää kunnioitulle edeltäjälleni presidentti Mauno Koivistolle lämpimän kiitoksen siltä suuresta panoksesta, jonka hän on maamme ja kansainvälisen turvallisuuden hyväksi tehnyt.

Otaessani nyt vastaan tasavallan presidentin tehtävät haluan kaikesta sydämeistäni ja kansakunnan nimissä esittää kunnioitulle edeltäjälleni presidentti Mauno Koivistolle lämpimän kiitoksen siltä suuresta panoksesta, jonka hän on maamme ja kansainvälisen turvallisuuden hyväksi tehnyt.

Otaessani nyt vastaan tasavallan presidentin tehtävät haluan kaikesta sydämeistäni ja kansakunnan nimissä esittää kunnioitulle edeltäjälleni presidentti Mauno Koivistolle lämpimän kiitoksen siltä suuresta panoksesta, jonka hän on maamme ja kansainvälisen turvallisuuden hyväksi tehnyt.

Otaessani nyt vastaan tasavallan presidentin tehtävät haluan kaikesta sydämeistäni ja kansakunnan nimissä esittää kunnioitulle edeltäjälleni presidentti Mauno Koivistolle lämpimän kiitoksen siltä suuresta panoksesta, jonka hän on maamme ja kansainvälisen turvallisuuden hyväksi tehnyt.

Otaessani nyt vastaan tasavallan presidentin tehtävät haluan kaikesta sydämeistäni ja kansakunnan nimissä esittää kunnioitulle edeltäjälleni presidentti Mauno Koivistolle lämpimän kiitoksen siltä suuresta panoksesta, jonka hän on maamme ja kansainvälisen turvallisuuden hyväksi tehnyt.

Otaessani nyt vastaan tasavallan presidentin tehtävät haluan kaikesta sydämeistäni ja kansakunnan nimissä esittää kunnioitulle edeltäjälleni presidentti Mauno Koivistolle lämpimän kiitoksen siltä suuresta panoksesta, jonka hän on maamme ja kansainvälisen turvallisuuden hyväksi tehnyt.

Otaessani nyt vastaan tasavallan presidentin tehtävät haluan kaikesta sydämeistäni ja kansakunnan nimissä esittää kunnioitulle edeltäjälleni presidentti Mauno Koivistolle lämpimän kiitoksen siltä suuresta panoksesta, jonka hän on maamme ja kansainvälisen turvallisuuden hyväksi tehnyt.

Ryhdyin hoitamaan tasavallan presidentin tehtäviä tilanteessa, jota leimaa edelleen taloudellinen epävarmuus - ennen muuta suurytöttömyys. Kestää vielä pitkään, ennen kuin taloudellinen kasvu vaikuttaa ratkaisevasti työllisyyden parantamiseen.

Nyt on alkanut neljäs perättäinen vuosi, jolloin työttömyys on sietämättömän korkealla tasolla. Vaalikampanjani aikana jouduin toteamaan sen toivottomuuden, joka on iskenyt laajoin väestöpiireihin vaikean työttömyysilanteen ja elintason alenemisen vuoksi. Työttömyys koettelee naisvaltaisia aloja. Työttömyys uhkaa perheiden tasapainoa. Se iskee pienimpiin - meidän lapsiimme. Työttömyyden nujertamiseksi on siksi oltava valmiutta ja rohkeutta erityistoimiin.

Maassamme harjoitettu talouspolitiikka on parina viime vuotena ollut paljossa selvityksistä niin sanotusti päälle kaatuvista ongelmista. On varoitava kuitenkin uskottelemasta, että meillä ei olisi koskaan kuin yksi vaihtoehto, yksi tie eteenpäin.

Me tarvitsemme laajaa poliittista yhteistyötä laman nujertamiseksi ja uusien työpaikkojen luomiseksi. Ihmisarvo on asetettava uuden yhteisymmärryksen poliittikan käyttövoimaksi. On huolehdittava siitä, että heikoimmassa asemassa olevat lähimmäisimmme eivät menetä uskoa huomiseen. Kun monet suomalaisen yhteiskunnan jäsenet ovat ilman omaa syytään suurissa vaikeuksissa, silloin ei ole oikea aika purkaa tällaisia tilanteita varten kehitettyjä tukijärjestelmiä.

Olen varma, että suomalaiset haluavat kehittää yhteiskuntaansa tasapainoisesti - kansalaisyhteiskuntana, jossa toteutuvat pohjoismaiset tasa-arvon ja oikeudenmukaisuuden inhimittiset. Mutta valitsoi se saa olla vaihtava isovelji, vaan sen on oltava turvallisuutta ja mahdollisuuksia tarjoava kumppani.

Valtiopääntönnön mukaan tasavallan presidentin keskeisin tehtävä on määrätä valtakunnan suhteista ulkovaltoihin. Toimin niin, että johdan maan ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa yhteistyössä valtioneuvoston ja eduskunnan kanssa.

Ulko- ja turvallisuuspoliittinen ympäristömme on muuttunut viime vuosina rajusti, eivätkä kaikki muutokset ole vielä suinkaan ohi. Tämä asettaa myös meille uusia haasteita, joista monet ovat sellaisia, että niistä selvityimme parhaiten tiivistämällä yhteistyötä muiden valtioiden kanssa.

Oma taloudellinen hyvinvointimme on aiempaa ratkaisevammin yhteydessä maailman talouteen, sen hyvinkin äkillisiin muutoksiin. Hyvinvoinimme - niin aineellinen kuin henkinenkin - riippuu siten paljolti maailmantalouden suotuisasta kehityksestä.

Jokaiselle valtiolle hyvien naapurisuhteiden vaaliminen muodostaa politiikan järkevän tavoitteen. Suhteet pohjoismaihin, Venäjään sekä Baltian maihin muodostavat meille ulkoisten suhteidemme toimivan perustan.

Me suomalaiset, jotka olemme lunastaneet itsenäisyytemme raskassa sodissa, ymmärrämme, kuinka tärkeää on turvallisuuden perustan jatkuva vahvistaminen. Siinä on enemmästäkin kyse, ei aidan panemisesta, vaan veräjän avaamisesta.

Euroopan kahtiajaon päättymisen jälkeenkä ei ole vielä kyetty luomaan uutta ja entisen korvaavaa turvallisuusjärjestystä. Suomen kannalta on ensiarvoista, että maanosan uusi kahtiajako estetään. Yhteistyöhön ja keskinäiseen riippuvuuteen nojautuva eurooppalainen turvallisuusjärjestys tarjoaa meille rohkaisevimman näköalan. Tällaisen yhteenkuvun luuuden Euroopan rakentaminen on maamme ulkopolitiikan ehkä tärkein haaste 1990-luvulla.

Euroopan unionin laajentuminen on todiste siitä, että valtioiden yhteenkuvuuus kehitty entistä kiinteämmäksi. Olemme tässä prosessissa mukana. Se edistää sekä kansallista hyvinvointiamme että turvallisuuttiamme.

Euroopan unionin jäsenyys on meille mahdollisuus. Euroopan unionin avulla me suomalaiset haluamme estää aitojen panemista ja edesauttaa veräjien avaamista. Tartumme tähän mahdollisuuteen nojautumalla pohjoismaisiin arvoihimme. On toivottavaa, että lopulta kaikki jäsenyyttä hakevat Pohjolan maat - Suomi, Ruotsi ja Norja - päätyisivät unionin jäseniksi.

Suomessa jäsenyyden eduista ja haitoista on tehtävä perusteellinen arvio ennen kansainäseystyä. Neuvottelutulos on mielipidemuodostuksen kannalta merkittävä tekijä. Tasavallan presidenttinä teen kaikkeni, että Euroopan unionin jäsenyydestä ei muodostu kansaamme jatkavaa tekijää.

Tahdon perustaa toimintani yhteisvastuun, oikeudenmukaisuuden, avoimuuden ja yhteistyön periaatteille.

Meillä suomalaisilla on maailmalla hyvä maine. Meihin luotetaan, ja silkeytemme tunnustetaan. Emme anna periksi. Emme nytkään, vaan katsomme eteenpäin luottavaisempänä. Edessämme vielä olevien vuorien takaa häämöttää jo parempi huomen. Se olkoon päivä, jolloin suomalaiset jälleen ovat vakuuttuneita siitä, että tämä oma rakas isänmaamme on meille paras maa elää ja rakentaa tulevaisuuttiamme.

Ryhtyessän nyt hoitamaan tasavallan presidentin tehtäviä toivon Teiltä samoin kuin koko Suomen kansalta tukea työlleni. Sen pyrin suorittamaan kaikin voimin parhaan taitoni mukaan ainoana päämääränäni Suomen kansan onni ja menestys.

Jumala suojelekkoon isänmaatamme ja kansaamme.

Sekä Suomi että Viro rakentavat monikulttuurista, mutta yhdenyhtä Eurooppaa.

Tänä päivänä minkä tahansa valtion on jäsenneittävä asemansa alueellisessa, maantieteellisessä ja maailmanlaajuisessa yhteydessä ja merkityksessä.

Itämeren alueen pienemmät valtiot jakavat tänään yhä selvemmin samankaltaisen kansainvälispoliittisen aseman.

Historia on toiminut usein Suomea ja Viroa erottavana tekijänä. Nyt erossaoleminen aika on ohi.

Ranskan edesmennyt presidentti Charles de Gaulle totesi, että ensimmäisen maailmansodan jälkeiset rauhansopimukset olivat vain aseleposopimuksia "aikamme 30-vuotisessa sodassa". Tajuamme tämän nyt paremmin, kun kahden tuhoavan maailmansodan ja sitä seuranneen ideologisen vastakkainasettelun vuosisata alkaa kääntyä lopullisesti.

Tämä vuosisata on itse asiassa ollut yhtä ainoaa suurta murosia, irtaantumista kansainvälisten valtioiden varaisesta, mutta voimapolitiikkaa ruokkineesta järjestelmästä.

Yksikään valtio ei enää halua, kuten Atlas kreikkalaisessa mytologiassa, kantaa yksin maapallon taakkaa. Nyt taakka on jaettava suurten ja pienten kesken niin, että yksikään ei uuvu, jätäkään taakkaan.

Euroopan vastakkainasettelun päätyttyä uutta ja yhdenyhtä Eurooppaa rakennetaan vähittäisesti, neuvotellen ja yhteistyöllä. Tällaisen yndessäolemisen Euroopan syntymisen ei ole muokatonta, mutta se on mahdollista, ja se on lopulta välttämätöntä.

Itämeren alueen valtiolle ja kansoille on tärkeää vahvistaa oman alueensa yhteistyön verkostoa. Palfon on jo saatu alulle. Tällainen Itämeren verkostoituva alue edistää koko maanosaan yhteensuuluvuutta. Olen varma, että Itämeri-yhteistyö saa uutta sisältöä nimennomaan Euroopan unionin laajentumisen kautta. On arvokasta, että EU:n komissio on jo nyt ryhtynyt valmistelemaan erityistä Itämeri-ohjelmaa. Tämäkin osoittaa, että EU ottaa vakavasti unioniin pohjoisen laajentumisen haasteen.

Itämeri-yhteistyön menestymisen kannalta on tärkeää, että Baltian maat luovat keskeiseen toimivaan yhteistyösuhteeseen, mikä onkin jo tapahtumassa. Samoin on asian laita Itämeren alueen eteläisten valtioiden kohdalla. Pohjoismailla on tarjottavanaan yhteistyönä pitkiä kanssakäymisen traditio ja kokemus laajentuvalla Itämeri-yhteistyölle.

Kahtiajona jälkeinen siirtymävaihe, transiitio on edelleen tietenkin kesken Baltian maissa. Lyhyellä aikavälillä on erityisen toivottavaa, että alueen kansalaisyhteiskunnat vahvistuvat, mikä vakauttaisi poliittista elämää. Maiden kansainvälisen aseman kannalta on niinkään eduksi, että niiden suhteet Venäjään kehittyisivät nopeasti hyviksi naapurisuhteiksi. Tämä edellyttää vieraiden joukkojen lähtöä alueelta. Tämän tulee tapahtua kuluvan vuoden elokuun loppuun mennessä.

Emme halua neuvoa virolaisia veijämme ja sisariamme. Ihailimme rohkeuttanne ja

26. "Itämeren alue yhdenyhtä Euroopassa"; Tasavallan presidentti Martti Ahtisaaren puhe Tarton yliopistossa 1.6.1994

Kiitän lämpimästi minulle suodusta mahdollisuudesta esitelmöidä tässä arvostetussa eurooppalaisessa yliopistossa. Tämä yliopisto on jo 1600-luvulta ollut monen suomalaisenkin opinahjo.

Tarton yliopisto on Itämeren alueen yksi tärkeimmistä sivistyksellisistä instituutioista.

Neuvostoliiton vallan kaudella yliopistojen väliset suhteet muodostivat sen elämän langan, joiden varaan Suomen ja Viron suhteet pitkälle noina vaikeina vuosina rakentuivat. Tarton ja Helsingin yliopistojen välinen yhteydenpito käynnistyi uudelleen 1950-luvulla viattomasti urheilun aloilla.

Tärkeä merkitys oli presidentti Urho Kekkosen vierailulla vuonna 1964. Vierailun seurauksena ryhdyttiin voimallisemmin kehittämään maidenme välistä kaikkinaista vuorovaikutusta.

Haluan erikseen mainita, että Helsingin yliopiston filosofinen tiedekunta, jonka neljän vuoden välein toistuvat promootiot ovat maamme huomattavin akateeminen juhla-ilaisuus, kohdisti korkean ja harvinaisen kunnianosoituksensa useita kertoja Viroon. Vuonna 1969 promovottiin kunniaohoriksi kielentutkija Paul Ariste, 1982 kansatutkija Ants Vires, 1986 Viron kunnioitettu Tasavallan Presidentti, kirjailija Lennart Meri ja 1990 kirjailija Jaan Kross. Viime viikolla promovottiin Paul-Johannes Alvre. Myös Turun yliopisto on muodostunut tärkeäksi virolaisuhteiden keskuksiksi. Yliopistosuhteet eivät rajoittuneet vain näihin yliopistoihin.

Neuvostovallan vuosina Suomi ei unohtanut Viroa. Valtiolisella tasolla ei varsinaisia edistysaskelia tapahtunut, mutta sitä enemmän kansalaisyhteiskuntien tasolla.

Teille virolaisille valtiollisen itsenäisyyden takaisin saaminen on merkinnyt uskoakseni suurta askelta oman identiteetin selkinnittämässä kansakuntana, Itämeren alueen kansana sekä osana eurooppalaista kulttuuriyhteisöä. Teillä on rohkaisevia suunta-merkkejä tulevaisuutta varten nyt enemmän kuin vuosikymmeniä.

Myös meille suomalaisille Baltian maiden itsenäisyyden palauttaminen merkitsee eurooppalaisen ja itämerellisen identiteettimme vahvistumista. Helsingistä katsottuna Itämerellä on nyt toden teolla kaksi rannikkoa. Baltian maiden vapautuminen toi muun Euroopan lähemmäksi Suomea, ehkäpä ratkaisevasti.

Maanosamme suuri muros on samalla suuri mahdollisuus. Emme kaipaa takaisin kansainvälisten Eurooppaa, missä sodalla ja voimapolitiikalla ratkottiin erimeisyyksiä. Haluamme yhteistyöhön ja kumppanuuteen nojautuvan Euroopan. Siinä on tilaa erilaisuuksille, siinä ei sorreta vähemmistöjä, vaan rohkaistaan yksilöllisyyttä.

Sivistynyt kansallistunto on uuden Euroopan suola, ei niinkään sen yhdistävä henkinen tekijä. Yhdistävän Euroopan tunnustaa yhteistä arvoista, demokraatiasta, sosiaalisesta vastuuntunnosta, avoimista kansalaisyhteiskunnista ja toimintakykyisestä markkinataloudesta.

perintäantamattomuuttanne. Iisensäisyyskamppailunne on kunniakas osa Euroopan uutta historiaa.

Muistamme ympäristöliikkeenne ennakkoluulottomuuden, laulujuhlienne dramaattisen laulun ja lopulla valtiollisten ja kansalaisoikeuksienne lujan puolustamisen voimalla ihkaajia vastaan.

Fyt on menneillään sisäisen kansalaissovun rakentaminen. Se oli ankara haaste Suomalaisille messakin itsenäisyytemme alkuaikoina.

Voimme kuitenkin osoittaa omasta historiastamme, että eri kieli- ja yhteiskuntaryhmien rauhanomainen yhdessäolo on ollut meillä rikastuttava saavutus. Suomi on näin monikulttuurinen yhteiskunta, mikä ei tarjoa hyvää kasvualueita kansalliskielikoisille ihmisille.

Meidän varmoja, että täällä Virossa löydetään uuden Euroopan periaatteita kunnioittavat raitkaist venäläisväestöstä koskevaan kysymykseen. Kaikkien on osoitettava historian ymmärtämystä ja vapaututtava kulkuruudista, vaikka se olisi vaikeaa.

On erittäin rohkeaa, että Viron ja muiden Baltian maiden taloudelliset olot ovat alkaneet kehittyä jo menneillään olevassa siirtymävaiheessa myönteiseen suuntaan. Ongelmat ovat olleet valtavia. Nyt kuitenkin ulkoiset investoinnit ja pääoma ovat alkaneet luoda taloudellista toimeliaisuutta täällä Baltian maissa. Suomalaiset yritykset ovat ensimmäisten uusien sijoittajien joukossa. Olen varma, että tämä kehitys lisää työpaikkoja myös Suomessa, koska tänne investoivat yritykset vahvistavat kaikkinaista kilpailukykyään.

Viro on selvästi merkittävin kauppakumppanimme Baltian maiden ryhmästä. Suomi on myös Viron tärkeä kauppakumppani. Tällä hetkellä osuutemme on noin 30% Viron ulkomaankaupasta. Muidemme välinen kauppavaihto on kasvussa.

On erityisen toivottavaa, että Baltian maat saisivat ripeästi valmiiksi vapaakauppa- ja erittiset liittämässopimukset Euroopan unionin kanssa. Näillä sopimuksilla ei ole vain taloudellista vaan myös huomattavaa poliittista merkitystä. Ne tarjoavat pohjan jatkoehitykselle, ne tarjoavat suunnan myöhemmin tapahtuvalle syvenevälle integroitumiselle EU:hun.

Viron johdon edustajat ovat eri yhteyksissä esittäneet arvon, että Viro voisi olla Euroopan unionin jäsenyyden kriteerit täyttävä valtio joskus ensi vuosikymmenen alkuvuosina.

Suomi tukee Viron ja muiden Baltian maiden mahdollisimman nopeaa EU-jäsenyyttä.

Euroopan yhdenmityksen tärkein ehto on turvallisuuden vahvistuminen. Täällä Virossa ei tarvitse tää keltään muistuttaa. Maanosamme turvallisuustilanne on nyt kehityksessä rohkaisevaan suuntaan, vaikka mitään kaikenkattavaa uutta turvallisuusjärjestystä ei kymän sodan purkauduttua olekaan kyetty luomaan.

On oltava varovainen, kun arvioimme Euroopan moninaisten kehitysprosessien tulevaisuutta. Edessämme on suuri urakka Euroopan turvallisuusalueen luomiseksi, jossa voimalla uhkaamisesta on päästy eroon valtioiden välisiä suhteita kehitettäessä.

Meillä on onnaksi käytössämme useita keinoja ja instituutioita, joiden avulla ja joita kehitettävällä voimalla vahvistaa yhteistä turvallisuuttamme. Kymän sodan aikana luotu Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökonferenssi on osoittautunut käyttökelpoiseksi myös kahtiajona purkauduttua. Se tarjoaa kehityksen keskiavalle Euroopan turvallisuusjärjestykselle. ETYK sitoo yhteen vakaat Euroopan valtiot ja epävakait reformivalliot sekä Yhdyneitä Yhdysvaltoja ja Kanadan.

Vaikka erityisen Jugoslavian tapalluturnat ovat sisältäneet suoristaan häpeään kyyryine luoda vakautta ja turvallisuutta maanosamme, meidän on silti nähtävä kauemmaksi, nähtävä uuden tilanteen tarjoamat monet historialliset mahdollisuudet.

Meidän on lyökenneltävä kollektiivisen turvallisuuden vahvistamiseksi maanosassamme. Tässä työssä ETYK tarjoaa mallin ja lähtökohdan. Muiden instituutioiden kyky ja asema on paljossa kiinni ETYKistä, sen uskottavuudesta.

ETYKin ohella merkittäviä rakennusosia Euroopan turvallisuudelle ovat sotilaallisten järjestöjen vuoropuhelu ja yhteistyö rautateiden rautateiden lujuutuksiksi.

Uusia raitkaisuja turvallisuuden vahvistamiseksi on tekeillä niin IVY-maissa kuin Länsi-Euroopassa. On tärkeää tarkastella maanosamme turvallisuutta kokonaisuutena, yhteisen turvallisuuden näkökulmasta.

ETYK lakaa parhailten sen, ettei mitään valtiota, aitoja ja muurien pystyttämisiä suulta ryhdyttiin rakentamaan eristymisellä, aitojen ja muurien pystyttämisiä.

Valtioiden asema kansainvälisessä yhteisössä ei määrätty riittääkään oiaä sotilaallisen voiman kuin teknologisen ja taloudellisen suorituskyvyn seurauksena. Viime kädessä maanosamme turvallisuutta vahvistaa eniten keltään syrjäyttömän taloudellisen ja poliittisen yhdenmityksen jatkuva syventyminen. EU:n laajentuminen on siten Euroopan vakauden ja turvallisuuden avaintekijä.

Suomi on tekemässä historiallista raitkaisua EU:n jäsenyydestä. Lokakuun 16. päivänä Suomessa kansalaiset neuvoo-antavassa kansanäänestyksessä joko hyväksyvät tai hylkäävät jäsenyyden. Ujkon vankasti, että selvä enemmistö tukee jäsenyyttä.

Laajentuva EU on myös tae sille, että saamme enemmän resursseja Itämeren alueen siirtymävaiheen valtioiden kehittämiseksi. Pohjoismaiden liittymisellä EU:hun varmistetaan se, että EU saa pysyvästi kehittyvän pohjoisen ulottuvuutensa. Samalla luodaan ennemmä-kemättömät mahdollisuudet kytkeä Venäjä kinteammin lähtien yhdenmitysprosessiin. Ilman Venäjän panosta ja osallistumista kehitys tulee olemaan väistämättä puolinaista

Oma näkemykseni on, että Pietarin metropolista sekä Itämeren alueesta voisi tällöin kehittyä maanosamme yksi painopistealue, sanottakoon sitä vaikkapa Euroopan "vihre-äksi pohjoiseksi vyöhykkeeksi".

Tämäkin näköala vakuuttaa meitä niiden suurten liikennehankkeiden tarpeesta, jotka liittyvät sekä Via Balticaan että eteläisen Suomen rata- ja suurteihankkeisiin Turusta Pietariin.

En kuitenkaan haluaisi luoda täällä illuusiota Euroopan tulevaisuudesta. Myös EU läpikäy syvästä sisäisestä kehitysvaihetta. Monissa unionin jäsenvaltioissa taloustilanne on vaikea, mikä heijastaa uutta skeptisyyttä myös yhdyntymistä kohtaan.

Meidän eurooppalaisten on kuitenkin tämä henkinen lama voitettava; meidän on luotava uudet edellytykset menestykselle maailmantalouden kovassa kilpailussa.

Eurooppa on väijänyt muuttumassa suurvaltojen dominoimasta maanosasta yhteistyön maanosaksi. Tässä Euroopassa ei ole suuria eikä pieniä valtioita, vaan ainoastaan yhteistyöhön kykeneviä ja siihen kykenemättömiä valtioita. Onneksi viimeainittujen määrä alkaa huvia olemattomiin.

Olemme jättämässä taakse aikakauden, jota on leimannut voimapolitiikka, suurvaltojen vastakohtaisuus ja usko suurin ideologioihin. Maailmanyhteisö on muotoutumassa uudelleenlaiseksi. Samalla väistävät suuret ideologiat. Euroopan tehtävänä on varmistaa se, että tässä maailmanlaajuisessa murroksessa vapaus, demokratia ja sosiaalinen vastuuntunto estävät sovinnin ja alistavien ideologioiden paluun yhteiskunta ohjaaviksi voimiksi.

Uuden Euroopan tärkeinä kehitystekijöinä toimivat nyt myös pienet kansakunnat, niiden osoittama yhteistyökyky ja luova panos. Tässä kehityksessä Suomi ja Viro astuvat yksinäiseltä heittäen yhteiselle ja yhdistäville väylälle.

kuun lopulla Porissa armatyhyndistysväen työmarkkinatapaamisessa. Hän sanoi, että Euroopan rakentamiseksi on tasapainoitettu kokonaisuus, ei ainoastaan suuri vapaa- markkina-alue. "Eurooppa joutuu vastaamaan kilpailukyyn ja työttömyyden aiheuttamaan kaksinkertaiseen haasteeseen. Kun työttömyys on yli 10 %, yhteiskunnasta tulee jatkautunut", puheenjohtaja Delors sanoi, "ja sen osat eivät enää liiku samassa tahdissa. Tällaiseen tilanteeseen emme saa sopeutua."

Eurooppalaisen yhteiskunnan ajatus todellakin perustuu kokonaisuuteen, johon sisältyy kolme tekijää: taloudellisten voimavarojen parempi hyödyntäminen, yhteistyö ja solidaarisuus. Ensimmäinen tavoite, siis kilpailu, on jo suurinpiirtein saavutettu yhteisillä säännöillä. Uusia työpaikkoja on luotu 9 miljoonaa, kasvu on kohtenut, sijoitukset ovat lisääntyneet ja kuluttajat ovat hyödyneet. Vastoin usein esitettyä tuuloo Eurooppasia ei ole muodostunut liimaketta muuhun maailmaan päin.

Taloudellinen epäjärjestys tuottaa monenlaisia murheitä. Euroopan korkealle kohonnut työttömyysaste on seurausta sillä, ettei tämän maanosan ja koko maailman taloudelle ole aikaisemmin pystytty luomaan toimivia pelisääntöjä. Ilman Euroopan valtioiden syvenevää yhteistyötä ja niiden talouksien yhteensovittautumista emme tulevaisuudessa-kaan voi jatella joukkotyöttömyyttä vastaan menestyksellä.

Euroopan yhdistymisellä ei ole todellista, parempaa vaihtoehtoa. Suomen on oltava mukana sen ytimessä, Euroopan unionissa, nyt kun siihen on meille avautunut mahdollisuus.

Maailmantalouden kehitys on rajusti muokkaamassa sekä kansainvälistä taloudellista että poliittista järjestystä. Yhdysvaltojen, Japanin ja Euroopan unionin ohella kaakkoinen ja itäinen Aasia ovat nousemassa merkittäviksi talousalueiksi. Venäjän talouden tervehdyminen joillakin aikatauluilla on väistämätöntä. Näiden taloudellisten voimakasusten välillä käydaän kilpailua, jonka säätelminen on joka suhteessa kansainvälisen politiikan suurin turvallisuushaaste vuosituhannen vaihteessa.

Korfulla pidettiin juhannuksena EU:n huippukokous, jonka yhteydessä allekirjoitettiin myös Suomen liittymissopimus. Venäjän muuttuva, kohentuva asema kansainvälisessä yhteisössä näkyi juuri Korfun kokouksessa, mihin Venäjä oli kutsuttu vieraana osallistumaan. Kokouksen aiheina olivat EU:n laajentumisen, ajankohtaisten kansainvälisten kysymysten ja uuden puheenjohtajan valinnan ohella kasvu, kilpailukyky ja työllisyys. Suomen talouden kannalta näillä asioilla on keskeinen merkitys. Huippukokous haki keinoja työllisyyden parantamiseksi koulutuksella. Lisäksi se pyrki löytämään keinoja palkkaan liittymättömien työvoimakustannusten alentamiseksi sekä työaikaisten ja työn jätkeleilyn liittyviksi uudistuksiksi. Erityisesti puhuttiin nuorison työllistämishelmistä ja toimista pienten ja keskusurten yritysten työllistämispotentiaalin hyödyntämiseksi.

EU-jäsenyys ei ratkaise Suomen työttömyysongelmaa, mutta se antaa meille uusia keinoja ongelman voittamiseksi. Todellinen ponnistus jää suomalaisten omille harteille.

Ratkaisu ei ole halvan työvoiman hyväksyminen. Meidän on parannettava kilpailu- maamme pohjoisrajan mallin pohjalta. Sen mukaan hyvin koulutetut, hengen ja ruumiin puolesta terveet kansalaiset, ovat kilpailukykyä lisäävää tuotantontekijä.

45. Tasavallan presidentti Martti Ahtisaaren puhe Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestön SAK:n ayyasseminaarissa Kiljalla 18.8.1994

Pöytäaloon sain vuotta sitten, 18. elokuuta 1894, perustettiin Helsingissä ensimmäinen valtakunnallinen ammattiliitto, Suomen Kirjallaliitto.

Maassamme elettiin syvällisen murroksen aikaa. Taloudellisesti ja sivistyksellisesti Suomi alkoi juuri itsenäistyä. Työväestö ja torpparit vaativat oikeuksiaan. Suomalaiset toivat julkii halunsa päättää omasta kohtalostaan.

Suomi on tänään, sata vuotta myöhemmin, jälleen murroksessa ja uuden aikakauden edessä. Eurooppa maanosana on vapautunut kymän sodan kahteista. Tämän seurauksena on mahdollista parantaa taloudellisten voimavarojen järkevää käyttöä sekä lisätä kansakuntien yhteistyötä ja ihmisten kanssakäymistä.

Sata vuotta sitten kaupan, pääomien ja ihmisten maailmanlaajuisen liikkumisen nopea kasvu muutti perinperhijaisesti talousjärjestyksen ja valtioiden voimasuhteet. Lupaavasti alkanut kehitys kalkesti kuitenkin ensimmäiseen maailmansotaan ja sen jälkeen protektionismin, suureen lamaan ja sotilaalliseen kilpailuun.

Toisen maailmansodan jälkeen on ylitetty rakentaa uutta talousjärjestystä erilaisin sopimuksin, mutta yhtenäistä maailmantaloutta ei ole syntynyt. Euroopan sisämarkkinat muodostivat tähän mennessä mittavimman yrityksen luoda maanosamme yhteinen talousalue. Suuret odotukset kohdistuvat myös vastaperustetun Maailman kauppajärjestön (WTO) toimintaan.

Eurooppalainen yhteistyö Euroopan unionin kautta on vältämätön. Mikäli emme kansainvälisessä yhteistyössä, jätämme kansallisvaltiona kilpailuun Yhdysvaltojen ja Aasian nousevien talousjättäjäisten kanssa. Silloin ainakin olemme tuomitut suorittamaan uuden ja jatkuvaan lamaan, emme yksinkertaisesti löydä liettä ulos. Erityisesti pienet valtiot joutuisivat onnellomaan tilanteeseen hallitsemattomassa kamppailussa suurvaltojen kanssa.

Myös Suomen on tehtävä valinta. Mihin joukkoon haluamme kuulua? Mitä arvoja haluamme edistää? Millaiseksi toivomme Euroopan kehittyvän? Millaisessa Suomessa haluamme seurata vuosikymmenet asua?

On kuitenkin selvästi sanottava, että Euroopan unionin jäsenyys ei ratkaise ainutlaakaan suomalaista ongelmaa sinänsä, mutta unionin ulkopuolelle jättyminen luo varmasti epävarmuutta ja uusia ongelmia.

Kansakuntana meidän on nyt osoitettava parhaimpia perusominaisuuksiamme: yksiluoisuutta, periksiantamattomuutta ja luovuutta. Näillä voimavaroillamme tulemme tästä ponnistuksesta selviämään menestyksellä.

Euroopan kehitys ei ole ongelmatonta, kivutonta. Maanosana on syvässä sopeutumisvaiheessa, murroksessa, mitä kuvaa joukkotyöttömyyden siikää jatkuminen.

Yhteistyö Euroopan unionin kanssa Delors Delors puhui tästä aiheesta heinä-

roopan unioni nimenomaan pitää tärkeänä. Tarvisemme siten kansallisia tukitoimia varsinkin siirtymävaiheessa, mutta kohtuullisessa mitassa myös myöhemmin.

Euroopan unioni on valtioiden yhteistyön väline. Se ei ole valtiolitto tai etenään uusi suurvalta. Se on alati kehittyvä uudentainen valtioiden yhteenliittymä. Se ei ole valmis luomus, vaan vielä monella tavoin keskeneräinen yhteisö. Lajentuuksaan EU turvaa kuitenkin parhaiten eurooppalaisen elämänmuodon kehitymisen inhimillisempään suuntaan. Se estää protektionismin, erstymisen ja soilaalisen kilpailun. Yhdenlyminen muodostaa siten myös uudenlaisen turvallisuustakuun, jonka EU-jäsenyys meille välittömästi antaa.

Kesällä eräs veteraanipoliitikko totesi: "Minusta on hyvä asia, että Euroopan johtajat ja heidän edustajansa kokoontuvat usein ja päivittäin yhteistyön ja rauhan merkeissä sen sijaan, että komentaisivat kansojaan tappamaan toisiaan, kuten he aikaisemmin tekivät." Näin sanoo Aarne Saarinen ja jatkaa: "Nyt Suomelle on ensimmäisen kerran historiansa aikana avautunut mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa Euroopan kehitykseen ja pysyvään rauhan turvaamiseen ja tavalla, jota aikaisemmin ei ole koettu. Euroopan yhdenlymiseen on aina ennen pyritty jonkun suurvalan, kuten aikoinaan Ranskan ja myöhemmin Saksan johdolla, pakottamalla ja asevoimaan nojautuen. Nyt se voi tapahtua vapaaehtoisesti ja demokraattisesti. Siksi on mahdollonta ymmärtää jyrkkää EU-jäsenyyden vastustamista."

Sen paremmin EU:n merkitystä maanosamme turvallisuuden takaajana ei voi tiivistää. Soilaallinen yhteistyö voi olla luonteeltaan muutakin kuin liittoutumista tiettyä vihollista vastaan. Euroopan unioni on kehittyvä väline ennen muuta sellaisen turvallisuuspoliittisen yhteistyön muodolle, joilla vahvistetaan nimenomaisesti yhteistä turvallisuutta.

Jäsenyys ei edellytä meiltä uusia puolustuspoliittisia perusvalintoja. Maamme puolustuksen hoidamme itse tästä eteenkinpäin. Jäsenyys edellyttää meiltä kuitenkin valmiutta turvallisuuden laaja-alaiseen kehittämiseen, sen vaihtoehtojen punnintaan ja määrittelymiseen. Suomen ulkopoliittikalla on tähdäty ja tähdätään vastaisuudessaakin maanosan laajuisen yhteistyön kehittämiseen. Siihen olemme halunneet sitoutua. Toimissamme yhdistyvän Euroopan puolesta estämme parhaiten uuden kahtiajaon mantereellamme.

Kuluvan kesän aikana Venäjän ja Viron presidentit pääsivät yhteisymmärrykseen venäläisjoukkojen poistumisesta Virosta vielä kuluvan kuun loppuun mennessä. Ratkaisun aikaasaaminen ei ollut helppoa. Historian painolasti oli suuri. Presidentti Meri ja presidentti Jeltsin ansaitsevat meidän kaikkien suuren arvostuksen. Sopimuksien toimeenpano tulee vaikuttamaan enitenestään Pohjois-Euroopan turvallisuuspoliittista tilannetta. Samalta se tuo lisää edellytyksiä myös taloudelliselle ja poliittiselle yhteistyölle.

Kun Suomen Kirjallajalitto sata vuotta sitten perustettiin, oli kysymys erään kansakunnan ja sen kansalaisten täysi-ikäistymisestä ja sen jäsenten pääsystä täysivaltaiseksi jäseniksi yhteiskunnassa. Sata vuotta myöhemmin itsenäinen Suomi haluaa vahvistaa asemaansa eurooppalaisena valtiona. Omista perinteistään ja elämänmuodostaan ylöspäin, se on ottamassa tasavertaisena paikansa yhdenlyssä Euroopassa. Tästä nähtäät Suomen kansa tietoisena ratkaisunsa historiallisesta merkityksestä.

Suomen on nyt kehitettävä omaa taloudellista malliaan, jossa on päästy eroon rakenteellisia heikkouksista. Talouden tuotantopohjaa on monipuolistettava enitenestään. Tässä suhteessa itsensä työllistävä yrittäjyys ja pieni sekä keskisuuri teollisuus ovat avainasemassa. On purettava työllistämisen tiellä olevat tarpeettomat esteet.

Euroopan unioni ei määrää työsuhteista, ei palkoista, eikä muista työn ehdoista. Sosiaaliturvamme taso on tulevaisuudessakin kokonaan omista päätöksistämme riippuvainen. Suomen omiin taloudellisiin voimavaroihin perustuvat järkevät ratkaisut lähivuosina - ja siihen tarvittava poliittinen tahto - viime kädessä määräävät saavutettavissa olevan kansalaisten jokapäiväisen hyvinvoinnin ja turvallisuuden tason.

EU-jäsenyydestä käytävässä keskustelussa on usein kysytty, mitä antamista Suomen kalliaisella pienellä valtiolla voisi olla Euroopan unionille?

Me olemme sekä vastaanottavana että antavana osapuolena. Me haluamme oppia Euroopan unionin mallita, mutta myös kokemuskellamme rikastuttaa unionia. Me uskomme sellaiseen pohjoismaiseen malliin, joka vaikkeinakin aikoina huolehtii kansalaistensa perustarpeista, koulutuksesta, terveydenhuollosta ja sosiaaliturvasta. Näissä kysymyksissä olemme edelläkävijöitä koko maailmassa. Euroopan unioni odottaa saavansa näissä suhteissa vaikutteita pohjoismailta.

Naisien asian järjestämisessä olemme myös edelläkävijöitä, vaikka paljon on vielä tehtävää. Suomessa ja muissa pohjoismaissa tasa-arvokysymykset on hoidettu huomattavasti paremmin kuin useimmissa unionin nykyisissä jäsenmaissa.

Huomasin, että johtaja Tuulikki Kannisto SAK:sta puuttui samaisessa Porin seminaarissa jäsenyyskysymykseemme: "Meidän tulee voida nähdä, että Euroopan unioni tarjoaa mahdollisuudet hallita yhteiskuntiemme sisäistä yhtenäisyyttä ja lisätä sitä". Tuulikki Kannisto sanoi: "Tästä mm. työmarkkinajärjestöjen yhteistyössä Euroopan unionissa on kysymys ja tämän vuoksi Suomen ay-liike valmistelelee aktiivista osallistumistaan siihen."

Ay-liikkeellä onkin keskeinen asema myös Suomessa, kun haetaan keinoja ulospäässeen joukkotyöttömyydestä. Sillä on erittäin keskeinen asema, kun haetaan ratkaisuja, jotka turvaavat hyvinvointivaltion kovan ytimen. Suomalainen neuvottelijajärjestelmä työmarkkinoilla on monta kertaa osoittautunut toimivaksi ja joustavaksi. Monella Euroopan maalla on oppimista suomalaisesta mallillisesta tavasta hoitaa asiaansa.

Myös ammattiyhdistysliikkeen piiristä on huomautettu, että maatalouden edut ovat kostonneet jäsenyysneuvotteluissa liiksi. On kuitenkin muistettava, että kuluttajat hyötyvät ensimmäisenä jäsenyydestä. Tämä tapahtuu sen vuoksi, että siirrymme EU:n maatalousintoihin, maatalouden tuottajainnallat putoavat ja tarmikuun alusta lähtien myös elintarvikkeiden hinnat. Sopeutujan rooliin joutuu nyt suomalainen maataloustuottaja.

Muutosta on siksi kyetävä pehmentämään EU:n tukitoimin ja kansallisin tukitoimin. Pitkälläkin tähtäyksellä tarvitaan unionin tukea ja myös kohtuullisia kansallisia toimia, joita einkelpoimen maatalous ja maaseutu Suomessa säilyvät. Maataloustuki auttaa koko maan pitämistä asuttuna ja edesauttaa kulttuurimaisen säilyttämistä, mitä Eu-

turvallisempi ratkaisu. Kaikki Euroopan viljelijät joutuvat sopeutumaan maailmanlaajuisen kauppaa- ja tullisopimuksen (GATT) luoman uuteen kilpailutilanteeseen. EU:n yhtäläisen maatalouspolitiikka tarjoaa mahdollisuuden luoda linjan, jonka puitteissa kansallisiin erityispiirteisiin kiinnitetään tarpeellisesti määrin huomiota.

Tanskan jäsenyys Euroopan yhteisöissä ja myöhemmin unionissa on muulle Pohjallalle nyt ehdottomasti etu ja voimavara. Tanska on ollut eräänlainen yhdysside Euroopan yhteisöön ja nyttemmin unioniin. Tanska on valmistellut menestyksellä Suomelle ja muille Pohjolan hakijamaille oivaa maaperää unionissa. Arvostamme tätä.

Kaikki pohjoismaat ovat viime vuosina läpikäyneet taloudellisesti vaikeita aikoja. Etenkin oma maani on kärsinyt suuresta työttömyydestä, jonka syyt ovat sekä kansainvälisen ympäristön muutoksissa, mutta ennen kaikkea maan rajojen sisäpuolella. Olemme kuitenkin Suomessa varsin yksituumaisia siitä, että vaikeuksista huolimatta tasa-arvoon, sosiaaliseen vastuuseen ja avoimeen kansainväliseen yhteistyöön on ylitettävä hyvä malli myös tulevaisuudessa. Se on malli, jonka varassa voi hyvin osallistua myös maanosamme laajempaan yhdenmukaistamiseen.

Odotan, että alkaneella vuosikymmenellä Suomen ja Tanskan väliset suhteet kehittyvät yhä monipuolisemmiksi. Mikäli Suomen kansa hyväksyy liittymisen Euroopan unioniin, tulemmme toimimaan yhdessä unionin jäsenenä pohjoismaisten arvojen pohjalta. Näin unioni saa yhä selvemmän pohjoisen onnaispään, mikä hyödyttää koko unionia ja koko Eurooppaa.

Euroopan unioni on kuitenkin maantieteellinen kokonaisuus, joka lähentää Välimeren EU-valtioita pohjoisiin jäsenvaltioihin. Unionin maantieteelliset alueet eivät ole toistensa kilpailijoita, vaan täydentäjiä.

Kulunut kesä oli Pohjolan kannalta monella tavalla merkityksellinen. Venäläisten joukkojen kottoutuminen Virosta ja Latviasta tavallaan päättää lopullisesti toisen maailmansodan Itämeren alueella. Venäjän ja Baltian maiden johtajat ansaitsevat meidän kaikkien jakamattoman arvostuksen läpimurron aikaansaamisesta. Historian taakka oli suuri, mutta ei silti nujertava.

Edelläviitaamani yhteisymmärrys tavallaan symbolisoi viime vuosien turvallisuuspoliittista kehitystä Pohjois-Euroopassa. Nyt on siirrytty voimalla uhkailusta järkevään ja realistiseen ongelmien purkamiseen. Tällä tiellä on jatkettava, koska siitä hyötyvät kaikki alueen valtiot.

Itämeren alueesta on tutossa yhdistävä maantieteellinen alue. Tanskan panos Itämeren yhteistyön kehittämiseksi on ollut keskeinen, jopa ratkaiseva. Baltian maiden talouksien alkanut orastaminen selittyy monelta osin pohjoismaisten naapurien panoksella.

Itämeren piiriin kuuluvat myös Kaliningrad, historiallinen Königsberg ja Pietarin metro-poli. On pidettävä huoli siitä, että nämä alueet kehittyvät luonnolliseksi osaksi Itämeren yhteistyöaluetta.

Venäjä kehityksestä on ymmärrettävästi olemassa edelleen hyvinkin erilaisia arvioita. Varmaan myös tässä kunnianarvoisessa seurassa. Venäjän kehitys on muun Euroopan-

7. "Suomi tienhaarassa": Tasavallan presidentti Martti Ahtisaaren puhe Tanskan ulkopoliittisessa seurassa Kööpenhaminassa 7.9.1994

Esitän tämän puheenvuoroni Suomen kannalta historiallisesti merkittävässä valintatilanteessa. Edessämme on runsaan kuukauden kuluttua kansanäänestys Euroopan unionin jäsenyydestä. Kysymys on neuvovantavasta äänestyksestä.

Kansanäänestys huipentaa pitkän prosessin Suomen eurooppalaisessa yhteistyössä. Vuosisadan mittainen kehityskaari tulee yhteen väliaiheeseensa. Mieleeni on tullut suuren suomalaiskirjailijan Väinö Linnan vaikuttava trilogia Täällä Pohjantähden alla. Teoksen sankaritarhoja on maaton torppari Jussi Koskela. Vasta syyskesällä vuonna 1884 Jussi Koskela iski kuokkansa hämäläiseen suohon ja aloitti suonsa raivauksella sen yhteiskunnallisen kehityksen viimeisen vaiheen, talonpoikaiston vapautuksen ja työväenliikkeen nousun, joiden seurauksena Suomi saavutti itsenäisyytensä ja antoi suomalaisille mahdollisuudet luoda oman asemansa muun Euroopan vapaiden valtioiden seurassa.

Meille suomalaisille itsenäisyys ja kansamme vapaus lunastettiin myöhemmin raskain uhrein toisen maailmansodan sodissa. Vahvisiannalla maamme kaikkinaista kansainvälistä asemaa yhteistyössä muiden Euroopan maiden kanssa lunastamme samalla kunnianvelkaamme sotien uhreille ja veteraaneillemme.

Olen varma, että Suomen kansa on täysin tietoinen edessä olevan valinnan merkityksestä. Eurooppalainen integraatio on kehittynyt olosuhteiden pakosta, keinona estää paluu voimapolitiikkaan ja keinona vastata maailmanlaajuisen taloudelliseen kilpailuhaasteeseen. Euroopassa kansalliset valtiot ovat monissa kysymyksissä liian heikkoja yksikköjä etujensa ajamiseen. Tämän tosiasian edessä on taloudellisesti ja poliittisesti yhdenmukaistamista tullut keino ratkoa näitä kilpailukykyyn, työttömyyden alentamiseen, maatalouden sopeutukseen ja kehittämiseen sekä yhteiseen eurooppalaiseen turvallisuusyhteistyöhön liittyviä asioita yhteisesti Euroopan unionissa.

Suomessa on keskusteltu unionin jäsenyydestä loppusuoralla. Vain perusasioihin pureutuva mielipiteenvaihto auttaa äänestysratkaisua punnitsemaan kansalaisia. Onkin hyvin mieluisaa olla valitiovierailulla juuri nyt täällä Tanskassa, missä on jo parin vuosikymmenen kokemus yhteisön ja nyttemmin Euroopan unionin jäsenyydestä. Te voitte antaa tarvitsiemme rehellisiä vastauksia moniin kiperiin kysymyksiin.

Suomi on maantieteellisesti suuri valtio, jonka elinvoimaisuuden yhtenä tekijänä on tulevaisuuteen uskova maaseutu. Myös suomalaisella maaseudulla laajasti uskotaan, että unionin jäsenyys on pitemmällä aikavälillä oikea askel, mikäli jäsenyyden mukanaan tuomia lyhyen aikavälin sopeutus toimia voidaan toteuttaa yhteisymmärryksessä Suomen hallituksen ja Euroopan unionin kanssa.

Tällä hetkellä maamme maa- ja metsätalousryhtäjä ja viljelijöiden piirissä on edelleen epävarmuutta siitä, mitä jäsenyys merkitsee lyhyellä aikavälillä, koska neuvottelet EU:n komission kanssa ovat eräiden yksityiskohtien tulkitointien osalta edelleen auki. Toivomme, että epäselvyydet saadaan ratkaistua välittömästi.

dän on kehitettävä kaikkinaisia valmiutumme kohdata tämä haaste. Etykissä tämä tavoite on saanut arvokkaan ja kestäväns ilmaisun, jota meidän on yhdessä edelleen kehitettävä.

Turvallisuus on yhä selvemmin sidoksissa demokraatiaan, ympäristön tilaan ja taloudelliseen vapauteen. Euroopan unionin vastuu kasvaa maanosan yhteisen turvallisuuden lujiittamisessa. Vahva talous liittyy suoraan Euroopan aseman turvaamiseen globaalissa kehityksessä samoin kuin sen kykyyn heijastaa vakautta maanosan itäisiin osiin.

EU:n on kyettävä säilyttämään jäsenmaidensa kansalaisten luottamus. Se on EU:n elinvoimaisuuden tärkein ehto. Ise asiassa EU:n perustavoitteita ja olemassaolon perusteita tunnetaan huonosti. EU on ehkä sittenkin liiaksi kehittänyt vain asiantuntijoiden yhteisönä.

On selvää, että Pohjojan valtioiden on kyettävä tarjoamaan aineksia unionin kehittämiseksi selkeämmin kansalaisten unioniksi.

Vuosisatamme on kallistumassa lopulle. Sodan runtelivat pitkään meidän kauneimmat unelmamme, juuri täällä Euroopassa. Nyt olemme saaneet nauttia puolen vuosisadan ajan rauhan tilasta, vaikkakin sen perusta on ollut monella tavoin epävakaa, epäoikeudenmukainen. Uusi aikakausi on kuitenkin jo alkanut. Rauhan perusteet ovat vahvistumassa ja oikeudenmukaisuus saanut jalansijaa kautta mantereen. Pienet valtiot eivät enää ole suurpolitiikan pelinappuloita, vaan yhteistyössä ne ovat saaneet pysyvän paikkansa maanosamme tulevaisuudesta päättävissä pöydissä.

Pohjoismaat ymmärtävät hyvin yhteistyön ja läheisen kanssakäymisen arvon. Nyt ponnistamme sen puolesta, että pohjoismaiden yhteisö muodostuisi eurooppalaisen kanssakäymisen pysyväksi esimerkiksi.

kin kannalla keskeinen turvallisuuskysemys. Kysymys ei ole vain Venäjän kehitysuunnasta, vaan myös kansainvälisen yhteisön kehityksestä kokonaisuutena, jossa Venäjä, Euroopan unioni, Aasian nousuvat talousjättit ja Yhdysvallat muodostavat vaikutusvallan ja taloudellisen voiman keskuksia.

Venäjä palauttaa kansallista, orgaanista elinvoimaansa ja kiinteitä yhteiskuntansa arvopohjia. Terve kansallinen itsetunto kamppailee kuitenkin kansallisen shovinismin kanssa. Toisaalla markkinalouden vaarallisin kokeiluaihe on jätämässä taakse ja ensimmäiset makrotaloudelliset tervehtymisen merkit ovat näkyvissä.

Venäjä joka tapauksessa alueellistuu ja rakentaa aidommin federatiivisia valtiollisia rakenteita. Tämä prosessi näyttää vääjäämättömältä, koska nykyiset valtiolimet ovat kansanvallaisesti valitut ja tukevat tätä yleiskeritystä. Venäjä on kokenut kovia eväitä ongelmat väistyä käden käänteessä.

Venäjästä on tullut entistä selvemmin yhteistyökumppani sekä maailman johtaville teollisuusmaailloille että Euroopan unionille. Euroopan valtiot Venäjään ovat kehittyneissä kaikilla tasoilla suotuisasti. Olen varma, että tämä lisää myös Euroopan unionin ja Venäjän välisien suhteiden syvyyttä, mikäli Suomesta tulee unionin jäsen.

Kylmän sodan kahlejaon jälkeen olemme valittuina ja valtioiden yhteisinä mukana valtiossa muutoksessa. On synyymässä edelläviitattamalla tavalla useiden voimakusten maailmanjärjestys. Kuluva vuosikymmen aikana meidän on säädeltävä näiden keskuksen välinen taloudellinen ja poliittinen kilpailu niin, että kilpailusta kehittyä yhteistyötä eikä voimapolitiikkaa. Tässä EU on hyvä ja kehittyvä väline vaikuttaa kehitykseen.

Pienemmätkään valtiot eivät voi välttää vastuutaan tässä uudessa tilanteessa. Ne eivät voi eristäytyä, vaan niiden on oltava mukana valtioiden integraatioyhteisöissä, mikäli ne mielivät menestyä, turvata etunsa tässä muutoksessa ja vaikuttaa kehitykseen. Ise asiassa jättäytymällä sivuun integraatiosta ne joutuisivat helpommin suurpolitiikan jalkoihin.

Euroopan unionin laajentuminen on siten maanosan turvallisuuden kannalta avaintekijä. Laajentuva unioni luo vakautta, tarjoaa toivoa pitkäikäit aikavälillä siitä, että maanosamme turvallisuudesta tulisi vakaa ja pysyvä asia. Euroopan unionin tulee nykyisen laajennuskierroksen jälkeen pyrkiä jatkamaan laajennusta. Mikäli EU:n laajennus pysähtyy, Eurooppa saattaisi alkaa uudelleen jakautua. Se loisi epävarmuutta, myös Pohjojaan.

Euroopan uudet turvallisuusjärjestelyt ovat muutoultumassa. Tavoittelemme yhteistyöhön nojaavaa ratkaisua, joka syrjäyttää yksipuolisen sotilaallisen varustautumisen ja voimalla uhkailun. Euroopan unionin on mahdollista kehittää laaja-alaista turvallisuuspolitiikkaa koko maanosan hyödyksi. On edeltävä vähitän, mutta määrätietoisesti ja keskustellen. Keskusteluun on kaikkien valtioiden osallistuttava.

Kuluva vuosikymmen on kuitenkin kovien diplomaattisten ponnistelujen ja uudentyyppisten sotilaallisten konfliktien hallinnan aikaa. Kansainvälisen yhteisön valtiuksien puuttumisen seurauksena sota entisessä Jugoslaviassa laajeni tuhoisaksi tragediaksi. Mei-

48. "Itsenäinen Suomi yhdistytävässä Euroopassa"; Tasavallan presidentti Martti Ahtisaaren puhe Tampereella 24.9.1994

Olemme vihinneittämässä rakkauttamme kansainvälisyyksellä Suomen itsenäyyden Euroopan unionissa. Samaan aikaan kansainvälinen yhteisö on kuorittumassa puolivuosisataisesta kahtiajaon järjestyksestä. Yhteistyöllä ja sovitteilla on nyt enemmän kannattajia ja mahdollisuuksia kuin koskaan aiemmin. Kansainvälisessä yhteisössä olemme saaneet kunnollisen mahdollisuuden paremman ja turvallisemman huomisen luomiseen.

Suomi on historiallisen valinnan edessä. Olemme kansakuntana nyt siinä onnellisessa asemassa, että suomalaisia ei kukaan ulkopuolinen pakota tekemään ratkaisua. Olemme toden teolla oman onnemme seppiä.

Kansanäänestystä ei maassamme ole käyretty koskaan aiemmin maamme ulkoisten suhteiden ratkaisemiseen. Neuvoa-anlava kansanäänestys kuvaa hyvin koko yhdenmisprosessin perusluonnetta: kysymys on vapaaehtoisesta osallistumisesta itsenäisten valtioiden yhteistyöhön.

Kysymys itsenäisyydestä on hallinnut paljon maassamme käytyä EU-keskustelua. Suomalaisille oma maa on rakas. Sen eteen teemme herkeämättä työtä. Sen kansalaisten kaikkinaisen hyvinvointi on silmäterämme. Tässä EU-asia ei meitä erota eikä eroittele.

Suomi on kansallisen olemassaolonsa aikana saanut tärkeimmät kulttuuriset ja yhteiskunnalliset vaikutteensa Pohjalasta sekä keskisestä Euroopasta. Maantieteellisen asemamme seurauksena olemme olleet myös vuorovaikutuksessa venäläisen kulttuurin kanssa.

Olemme luoneet kansallisen identiteettimme tässä kulttuurien vuorovaikutuksessa, omimista kiinnipitäen, mutta antaen tilaa myös ulkoisille vaikutteille. Kansallinen identiteettimme istuu siten lujassa ja on vuosisataisen kehityksen tulos.

Uhka kansalliselle omaleimaisuudelle ei siten ole avautuminen muulle maailmalle, vaan ovien sulkeminen. Näin on ollut ja näin on jatkossakin.

Kansainvälisessä yhteisössä on jo vuosikausia vaikuttanut kaksi erisuuntaista kehityspiirettä: yhdenytyminen ja hajoaminen. Euroopassahan tämä on koettu kaikkien konkreettisesti. Entinen Jugoslavia hajosi. Saksan yhdistyminen kävi mahdolliseksi, koska kylmä sota kahden erilaisen yhteiskuntajärjestelmän välillä oli päättynyt demokraatian voittoon.

Oleellista on se, että suurtenkin kansojen on oman etunsa nimessä ja taloudellisen hyvinvointinsa turvaamiseksi välttämätöntä harjoittaa yhä tiiviimpää yhteistyötä.

Euroopan markkinatalousmaat ovat toisen maailmansodan jälkeen vähittäin tiivistäneet yhteistyötään rauhanomaisen kehityksen takaamiseksi ja asemansa turvaamiseksi maailmanlaajuisessa kilpailussa. Euroopan unionista on muodostunut tämän prosessin veturi.

Kylmän sodan aikana Neuvostoliitto koki pitkään Euroopan yhteisön poliittisena haastajana. Presidentti Kekkonen ansioksi on laskettava se, että pääsimme vapaakauppas-

pimukseen Euroopan Talousyhteisön (EEC) kanssa. Kylmän sodan murtuminen muutti nopeasti myös maanosan kansainväliset suhteet. Ennen muuta syntyi uusia mahdollisuuksia tiivistää taloudellista ja poliittista yhteistyötä.

Euroopan yhteisön ja nytemmin unionin laajentuminen on tapahtunut aalloittain: ensin 1970-luvun alussa, sitten taas 1980-luvulla. Nyt on kyse laajennuksesta, jossa unioni on saamassa selkeämmin pohjoisen ja keski-eurooppalaisen ulottuvuuden.

Euroopan unionin laajennus ei siten koskaan ole tapahtunut eikä saatujen tietojen mukaan tule nytkään tapahtumaan muulla tavoin. Meneillään olevan laajennusvaiheen jälkeen unioni laajentunee vasta seuraavan vuosituhammen alussa. Jos Suomi jättää nyt tämän mahdollisuuden käyttämättä, se tarjoutuu meille seuraavan kerran näillä näkymin vasta vuosia myöhemmin.

Laajentumista on unionissa aina seurannut sen sisäinen uudistuminen. 1970-luvulla yhteisö tiivistä poliittista yhteistyötä, 1980-luvulla luotiin ns. yhtenäisasiakirja, joka aloitti sisämarkkinoiden luomisen. Nyt 1990-luvulla on tarkoitus tuikia talous- ja rahaliiton mahdollisuuksia ja kehittää edelleen hallitusten välistä poliittista ja turvallisuuspoliittista yhteistyötä.

Laajentuessaan unioni luo siten perustaa vakaalle ja tasapainoiselle kehitykselle koko maanosassa. Laajentuva unioni on täysin keskeinen tekijä itäisen Keski-Euroopan siirtymäläluokkien kehitykselle. Edesauttaessamme laajennusta välillisesti vaikutamme näiden maiden kehitykseen myönteisellä tavalla.

EU:n laajentumisessa yhdistyvät Suomen kannalta sekä taloudellisen hyvinvoinnin että turvallisuuden tavoitteet. Voimme itse kukin miettiä, mitä se merkitsee, että Euroopan yhteisö ei olisi aikanut laajentua 1960-luvun lopulta lähtien.

Keskustelussa on paljon esitetty kysymyksiä siitä, miten käy rajojemme, mikäli meistä tulee unionin jäsen. Joudummeko väestön hallisemattomien muuttovirtojen keskelle? Entä lisääntykö rikollisuus? Tuhoutuvatko järvemme ja järvien rannat? Kysymykset ovat ymmärrettäviä.

Yksikään maa ei kykene yksin selviytymään tämänlaatuista uusista turvallisuusuhkista. EU on näidenkin ongelmien ratkaisemassa meille paras ylläline. Ilman EU:n kautta tapahtuvaa yhteistyötä emme ennen pitkää selviä tydyttävästi näistä haasteista.

Euroopan unioni on - kuten olen eri yhteyksissä korostanut - nimenomaan itsenäisten valtioiden yhteistyöjärjestely, uudenlainen valtioiden yhteenliittymä. Tämä on myös kirjattu unionin perusasiakirjoihin.

Nimenomaan pienille maille unioni tarjoaa enemmän mahdollisuuksia, kuin mitä ulkopuolella pysyminen merkitsisi.

Irlanti, Portugali, Kreikka, Tanska ja Benelux-maat ovat niitä pienempiä EU-maita, joissa jäsenyyden edut on koettu oleellisesti suuremmiksi. EU takaa parhaiten sen, etteivät pienet valtiot enää joudu suurpolitiikan joukoihin. Ei enempeä, ei vähempää.

Tapasin pari viikkoa sitten Euroopan yhdentymisen yhden merkittävimmistä puolesta-
tapuhujista, Englannin entisen pääministerin Sir Edward Heathin. Hän korosti, että
nimenomaan unionin uudet jäsenmaat - ja hän viittasi Irlantiin, Välimeren maihin ja
Tanskaan - ovat voineet aiempaa paremmin kehittää maaseutuaan ja maaseudun
elinkeinoja unionin jäseninä. Hän kysyi, miksi ihmeessä Suomen kaltainen, maa-
alaltaan suuri valtio, joka pitkälle etää metsistään, ei pääsisi hyötymään samoista
eduista.

EU-jäsenyys merkitsee joka tapauksessa monella tapaa vaativaa sopeutumisprosessia
koko suomalaiselle yhteiskunnalle. Kyse on kuitenkin sopeutumisesta ei niukempiin,
vaan suurempiin mahdollisuuksiin. Jäsenyyden ulkopuolella meillä olisi vähemmän mah-
dollisuuksia käytettävissämme. Tämän osoittavat kaikki keskeiset selvitykset. Muutoin
emme tässä hankkeessa olisi mukana.

Velton kansallisen yhteisymmärryksen aikaansaamiseksi maaseudun kehittämiseen tar-
vittavan kansallisen sopeutumispaketin hyväksymiseksi. Tämä järjestely takaisi sen,
että maaseudulla voitaisiin vihdoinkin katsoa eteenpäin luottavaisesti. Näin päättyisi
ikuihin kiistely sille, tarvitaanko tässä maassa maataloutta ja missä määrin.

GATT-ratkaisun ja kansallisten poliittisten päätösten varassa maaseudun edessä on
epävarmempi tulevaisuus.

Euroopan unioniin liittyminen ja yhteistyön tiivistäminen kalliistemme demokratioiden
kesken vaatii rohkeutta, sillä tämä päätös on kauaskantoinen ja vaikutuksiltaan merkit-
tävä. Tästä mahdollisuudesta kieltäytyminen olisi ei rohkeuden, vaan uhkarohkeuden
osoitus, ja merkittävä todellisuudessa suuren riskin oltamista. Jättäytymämme ehdoin
tahdoin Euroopan vakiintuneiden demokratioiden kehitykseen yhteistyön ulkopuolelle. Mei-
dän paikkamme on siellä, missä kansat rakentavat tulevaisuuttaan vapaaehtoisuuden,
lainalaisuuden ja yhdenvertaisuuden pohjalta.

Käsitykseni mukaan pohjoismaiden panos EU:ssa antaisi unionille erityisen pohjoisen
uloittuvuuden sekä tekaisi sen, että unionia kehitetään niin, että se muodostuu ei byro-
kratioiden, vaan kansalaisten unioniksi. Kansalaisten, joiden luuret ovat vahvasti omissa
kotimaissaan, niiden kansallisessa identiteetissä.

Unioni tarjoaa meille paremman mahdollisuuden maanosamme turvallisuuden vahvista-
miseen ja maailmanlaajuisen turvallisuushuolien hoitoon. Tässä yhdistyvä maamme Euro-
rooppa-poliittikan pitkä linja. Se on tähdännyt kahtiejaon päättämiseen ja yhteistyön
lisäämiseen koko maanosassa.

Paljon on keskusteltu siitä, onko edessämme sotilaallinen liittoutuminen, kun unionissa
vuonna 1996 ryhdytään käsittelemään hallitusten välisessä konferenssissa myös turval-
isuuspolitiikan syventämistä.

Kuten olen eri yhteyksissä korostanut, Euroopan turvallisuusliittoa on jalkuvasti arvi-
oitava uudelleen. Niin myös niitä keinoja, joilla turvallisuutta vahvistetaan. Kylmän so-
dan aikaiset liittokuntarakenteet - ne, mitä niistä on jäljellä - sopeutuvat parhaallaan
uuteen aikaan. Meneillään on uuden, kattavamman eurooppalaisen turvallisuusjärjes-

tyksen vähittäinen luominen. Tässä meidän on oltava mukana vakiintuneen politiikkam-
me pohjalta. Siihen meillä on paljon arnoittavana.

Toivon, että jäljelläoleva aika ennen kansanäänestystä tarjoaisi kansalaisille yhä sei-
keämmän kuvan todellisista vaihtoehdoista. Luotan siihen, että suomalaiset ovat realis-
tisia, näkevät kauas. Ymmärtävät, mikä on hyväksi isänmaalle.

Tein runsas viikko sitten maakuntamatkan Lappiin. Kauniin syysruskan keskellä maam-
me luonnonkauneus loisi parhaimmillaan. Lapin väestö osoitti lujaa luottamusta tulevai-
suuteen. Monet toivat sitä, että Lapin kansa on aina selviytynyt murroksista. Niin
nytkin, he sanoivat.

Inarissa osui käteeni Inarin kansalaisopiston esitelehti. Osoituksena lappilaisten voi-
makkaasta kulttuurimielestä oli se Eino Leinon runo, joka tuohon esitteeseen oli painet-
tu. Haluan lopettaa tämän puheen tuolla kauniilla ja koskettavalla runolla:

"Nouse Suomeksi suurena, rynnistihin,
nouse vaaroilta, vaarojen alla,
nouse rannoilta järvien siintävään,
sinä sinisten toivojen valta,
luo päättäväsi pienten riitojen riehu,
ja kasva ja kansojen lippuna liehu,
ja näytä, mi' täällä pienikin voi,
kun suurta se unelmoi."

11. "Suomi, Euroopan unioni ja kansainvälinen muutos"; Tasavallan presidentti Martti Ahtisaaren puhe Berliinissä Vapaassa yliopistossa 23.11.1994

Lähes päivittäin viisi vuotta sitten kynästäni soimaa tunnuttu ideokirjini ja sotilaallinen kahtiajako maanosassamme päättyi. Tuolloin saksalaiset mursivat Berliinin muurin ja pääsivät vapauden virralle irti. Saksan ja Euroopan rauhanomainen yhdistyminen tuli käännekohtaan.

Berlini on uuden Euroopan symboli. Täällä ja muualla maanosassamme keskitytään nyt rauhan töihin.

Minulle on suuri kunnia saada esitelmöidä Berliinissä Vapaassa yliopistossa. Tätä tie-dehyteisöllä on maineikas historia. Täällä on aina puolustettu akateemista vapautta.

Suomen presidenttinä tunnen poikkeuksellisen suurta mielihyvää voidessani esiintyä yhdistyneen Saksan pääkaupungissa arvioimassa oman maani kansainvälisiä asemaa nyt, kun Suomi on liittyneenä Euroopan unioniin. Oltiin aivan askel on kansainvälisemmä historiallinen tapahtuma, eikä se voisi osua kansainvälispoliittisesti mielenkiintoisempaan aikaan.

Saksan poliittinen johto - ja uskoakseni koko Saksan kansa - on lutenut varauksetta Suomen EU-jäsenyyttä. Käytän tätä tilaisuutta hyväkseni esittäkseni tästä parhaasta kiitokseni.

Kaksi vuosialaa sitten königsbergiläinen filosofi, Itämeren alueen todellinen suurmes Immanuel Kant luonnosteli ohjelmaansa "ikuisiksi rauhaksi". Hän oli vakuuttunut - keskellä levotonta aikaa - että pitimmällä aikavälillä syntyy myös Eurooppaan pysyvät rauhanilla.

Kant sanoi: "Kauppahenki se on, joka ei voi elää yhdessä sodan kanssa ja joka ennemmin tai myöhemmin pääsee vallalle jokaisen kansan keskuudessa."

Kauppahengen oheen Kant liitti kaksi kantavaa ajatusta pysyvän rauhan tekijöinä. Ensimmäinen hänen mielestään valtioiden sisäisen järjestyksen tulisi nojata tasavallaisen hallitusmuodon ja tasa-arvon periaatteille. Toiseksi Kant otaksui, että sodankäynnistä tulee niin tuhoisaa, ettei sitä enää voida käyttää politiikan välineenä.

Maanosamme kahtiajako päättyi dramaattisella tavalla monet uskovat Kantin luonnosteleman ikuisen rauhan ehtojen nyt täytyneen. Vaikka tarvitsimme tällaista optimistista uskoa, pelkään että edessämme on kuitenkin vielä pitkä matka ennen kuin voimme olla varmoja siitä, että rauha ei leppää katteellomien lupausten, vaan kestäväin rakenteiden varassa.

Suomen ja Saksan yhteyksillä on vuosisataiset perinteet. Jo keskiajalta lähtien suomalaiset maalliset ja hengelliset vaikuttajat ovat opiskelleet Saksan maailmankuuluisia yliopistoissa. Lutherin johtama uskonpuhdistus sai pian merkittävän jalansijan Suomessa. Saksan kielellä ja saksalaisella kulttuurilla on aina ollut suuri merkitys maassamme.

Kun me nyt olemme liittymässä Euroopan unioniin, Suomesta ja Saksasta on tulossa läheiset kumppanit uudessa Euroopassa.

Suomi on historiansa aikana ollut tiiviisti mukana koko Itämeren alueen taloudellisessa ja sivistyksellisessä vuorovaikutuksessa. Siitä olemme ammentaneet kansallisen onnaimaisuutemme keskeiset piirteet.

Vuosisatojen ajan rannoillaan asunolta kansoja yhdistäneestä Itämerestä tuli kuitenkin kylinän sodan jakolinja. Sen itäinen ranta itsenäisine kansakuntineen katosi näköpiiritämme. Kahtiajako päättyminen palautti sisämeremme historialliseen asemaansa. Nyt Itämeri taas yhdistää, ei erota.

Suomi on saanut merkittävän aseman yhteyksien edistäjänä pohjoiseen, luoteiselle Venäjälle ja Baltiaan.

Viime perjantaina Suomen eduskunta hyväksyi maamme liittymissopimuksen Euroopan unioniin. Sitä edelsi kansanäänestys, jossa Suomen kansa antoi selvän tukensa EU-jäsenyydellemme.

Kansanäänestystä edeltänyt laaja keskustelu osoitti, että suomalaiset voivat vakuuttua integraatoratkaisun hyödyistä ainoastaan käytännön tulosten kautta. Unioni voi toimia vain kansalaisten tuella.

Toivon, että unionin laajentuminen toteutuu suunnitellulla tavalla ensi vuoden alusta. Uudet jäsenmaat antavat uskoakseni myönteisen sysäyksen unionin kehittämislle. Pohjoismaat - mikäli ne ovat kaikki unionin jäseniä - laajentavat sen maa-alueita lähes 50 prosentilla. Tällainen pohjoisen ulottuvuuden saanut unioni poikkeaa monin tavoin nykyisestä kahdenoista valtion yhteisöstä.

Pohjoismaat muodostavat arvoyhteisön, jolla on erityistä merkitystä kansalaisilleen. Monissa unionin käsittelemistä kysymyksistä pohjoismaiden on epäilemättä helppo olla keskenään yhtä mieltä. Tämä ei kuitenkaan merkitse, että unioniin muodostuisi pohjoismainen blokki.

Odotamme unionilta paljon, mutta tiedämme että pystymme puolestamme antamaan merkittävän panoksen sen yhteisten tavoitteiden saavuttamiseksi.

Laajentuneen unionin ääni kantaa maailmanyhteisössä kauemmaksi. Näin vahvistuu unionin globaali rooli.

Maantieteestä ja historiasta johtuu, että Suomi ja Saksa tarkastelevat maanosamme muutosta ja sen hallintaa samankaltaisesta näkökulmasta. Vaikka yhteiskunnissamme onkin suuria ongelmia kuten työttömyys; me molemmat näemme maanosamme suurimpien haasteiden olevan kuitenkin sen läheisissä. Niitä voimme käydä ratkomaan yhteistyöllä, vakausspolitiikan keinoin.

EU:sta on tullut maanosan taloudellisen ja poliittisen kehityksen ankkuri. Sen vähitellen etenevä laajeneminen tuo vakauden edellytyksiä maanosan itäisissä osissa. Nyt on vuorossa Keski-Euroopan maiden ja EU:n suhteiden kehittäminen. Tähän ryhmään luomme myös Baltian maat. Essenin huippukokouksessa esille tulevat ylät koskeva strategia on tärkeä askel kohti seuraavaa laajenemista.

Samaan aikaan on oleellista edistää unionin taloudellista ja poliittista yhteistyötä Venäjän, Ukrainan ja IVY-maiden kanssa.

Meillä oli tapana tarkastella entistä Neuvostoliiton ideologisena maailmanvallana ja solidaarisuutena Euroopan unionin nyt laajentuessa se kohtaa omilla rajoillaan uuden Venäjän. Demokratiaa, oikeusvaltiota ja markkinataloutta rakentava Venäjä hakee meistä kumppaneita. Tähän meidän on kyötävä vastaamaan. Venäjä on suurin mahdollisuuksien maa. Sen kehitys ei ole ongelmatonta, mutta paluuta menneeseen ei enää ole.

Venäjä kamppailee entisen Neuvostoliiton jälkeensä jättämän perinnön kanssa. Teollisuus on tuhonnut ympäristöä, mihin yhdistyvät ydinlaitosten aiheuttamat ongelmat. Maadollisten ydinonnettomuuksien seuraukset säteilisivät kaikkialle. Tämä ongelma on laajalti tunnistettu EU:n piirissä. Myös Suomi osallistuu lyhyen mittavalla panoksella.

Neuvostoliiton hajauttaminen seurauksena syntyneiden valtioiden suhteet heikenevät edelleen muotoaan. On välttämätöntä, että ne saadaan vakaalle pohjalle. Historian rasitteista huolimatta nyt tarvitaan kriittisyyttä ja valtiomietintöä. Sitä osoittivat mm. Viron, Latvian ja Venäjän johtajat ratkoessaan viime kesänä menestyksellisesti maitensa keskittäviä ongelmia.

Vaikka suursodan uhka onkin väistynyt, Euroopan turvallisuuden vahvistaminen kylmän sodan jälkeen on osoittautunut ongelmalliseksi. Taloudellinen eriarvoisuus, uudenlaiset eliniset ja kansalliset ristiriidat, kansainvälinen rikollisuus, ympäristöongelmat sekä valtioiden suhteiden kiikatekijät varjostavat muutoin rohkaisevaa kokonaiskuvaa.

Paluuta jakolinjojen ja voimapolitiikan Eurooppaan ei kuitenkaan ole. Turvallisuuksia on lujitettava yhteistyössä. Euroopasta on luotava turvallisuusalue, jossa sotilaallisten keinojen käyttö on tarpeellonta.

Nyt on toimittava päättäväisesti tällaisen alueen luomiseksi. Käytettävissämme olevia instituutioita tulee kehittää ja niiden toimintoja sovittaa yhteen, jotta syntyy edellytyksiä toteuttaa laaja-alaisia vakauspolitiikkaa. Euroopan turvallisuusalue muodostuu kolmesta rakenteellisesta tasosta.

Perusvakausta luodaan kahdenvälisiä suhteita lujittamalla sekä taloudellisen että poliittisen yhdyntymisen keinoin. Avainasemassa ovat laajeneva EU ja sitä lähenevät valtiot.

Yhteistyövaraista turvallisuutta puolestaan tuotetaan ennalla ehkäisevän diplomaattien, rauhanturvan ja kriisinhallinnan keinoin. Tässä työssä keskeisiä tuurumeita ovat Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökonferenssi (ETYK), Euroopan Neuvosto (EN), Pohjois-Atlantin yhteistyöneuvosto (NACC), Länsi-Euroopan unioni (WEU) ja NATO, eritoten rauhankumppanuusohjelma (PP).

Kolmanneksi sotilaallinen vakaus perustuu viime kädessä puolustuskykyyn, jota kansalliset valtiot tuottavat joko itsenäisesti, keskinäisessä yhteistyössä tai yhteisen puolustuksen avulla.

Suomi ja muut pohjoismaat ovat jo vuosikymmenten ajan kulloinkin vallinneissa oloissa harjoittaneet määrätietoista vakauspolitiikkaa. Olemme kantaneet omaa vastuutamme

pitämällä yllä uskottavaa puolustuskykyä ja osallistamalla kansainvälisiin rauhanturva-kehittäviin. Uskomme vastedeskin olevamme turvallisuuden tuottaja, emme sen kuluttaja.

Liitymme Euroopan unionin jäseneksi poliittikkanamme solidaalinen liittoutumattomuus ja itsenäisyys, uskottavan puolustuksen ylläpito. Uskomme voivamme tällä pohjalla parhaiten vahvistaa Pohjois-Euroopan vakautta ja turvallisuutta.

Tärkeimmemme on osallistua unionin yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan kehittämiseen aktiivisesti ja rakentavasti. Lähdemme siitä, että unionin muut jäsenmaat kuuntelevat turvallisuudesta esittämämme näkemyksiä ja ottavat ne huomioon.

Jotta Euroopan unioni pystyisi lunastamaan siihen kohdistetut toiveet, sen oman talouden täytyy olla kunnossa. Juuri nyt jäsenmaiden taloudellinen kehitys kuitenkin kangertelee. Sikäälä työttömyys on seurausta sekä talouden monitahoisista rakenneongelmista että eurooppalaisen kilpailukykyyn heikkenemisestä. Sisämarkkinoiden luominen on ensimmäinen askel kilpailukykyyn palauttamiseen tähtäävässä ponnistelussa.

Muuhemmin tähtäämässä on talous- ja rahainiön (EMU). Sen tavoitteet vastaavat terveen taloudenpidon periaatteita. EMU:n kriteerien saavuttaminen ei ole jäsenvaltioiden talouksille yksinkertaista. Pitteimmällä aikavälillä se on kuitenkin välttämätöntä, jotta maanosamme taloudellinen kehitys turvataan.

Myös unionin omia rakenteita on uudistettava. Vuonna 1996 on edessämme hallitusten välinen konferenssi, jossa on tarkoituksena käsitellä mm. unionin instituutioiden kehittämistä.

Suomi haluaa kehittää unionia toimivaksi, itselunmollaan vahvojen valtioiden yhteisöksi. Instituutioiden on oltava tarkoituksenmukaisia ja demokraattisia.

Unionin jäsenmaiden erilaisuus on sille rikkaiden lähde, ei kehityksen este. Kaikkien edun mukaista on kuitenkin se, etteivät jäsenmaat joudu keskenään eriarvoiseen asemaan. Siksi on tärkeää, että tavoitteista ja aikatauluista sovitaan aina yhteisesti. Voldaan ajatella, että poikkeustapauksissa jäsenmaan voisi halutessaan murlattaa toisen lähtöä aikataulua yhteisesti sovittavalla tavalla.

Tübingenin yliopistossa valmistui vuonna 1841 filosofinen teos "Idee der Persönlichkeit" (Persoonallisuuden idea), joka sai suurta huomiota Saksassa. Sen kirjoittaja oli silloin valtiomieheksi noussut suomalainen J. W. Snellman. Hän korosti, että Suomen voima on sivistyksessä.

Me eurooppalaiset olemme menestyneet kansainvälisessä kilpailussa ennen kaikkea sivistyksen voimalla. Tieteelliset läpimurrot, säveltäjien, kirjailijoiden, kuvataiteilijoiden ja muiden taiteen tekijöiden tuomat työt ovat panoksiamme koko maailmanyhteisön kehitykselle. Parhaimmillaan eurooppalainen sivistys merkitsee luovuutta, suvaitsevaisuutta ja oikeudenmukaisuutta.

Uskon että tällä pohjalla voimme luottavaisin mielin jatkaa ponnistelujamme rauhnan, turvallisuuden ja hyvinvoinnin edistämiseksi paitsi omassa maanosassamme myös kaikkialla maailmassa.